

6080

JÓKAI MŰ

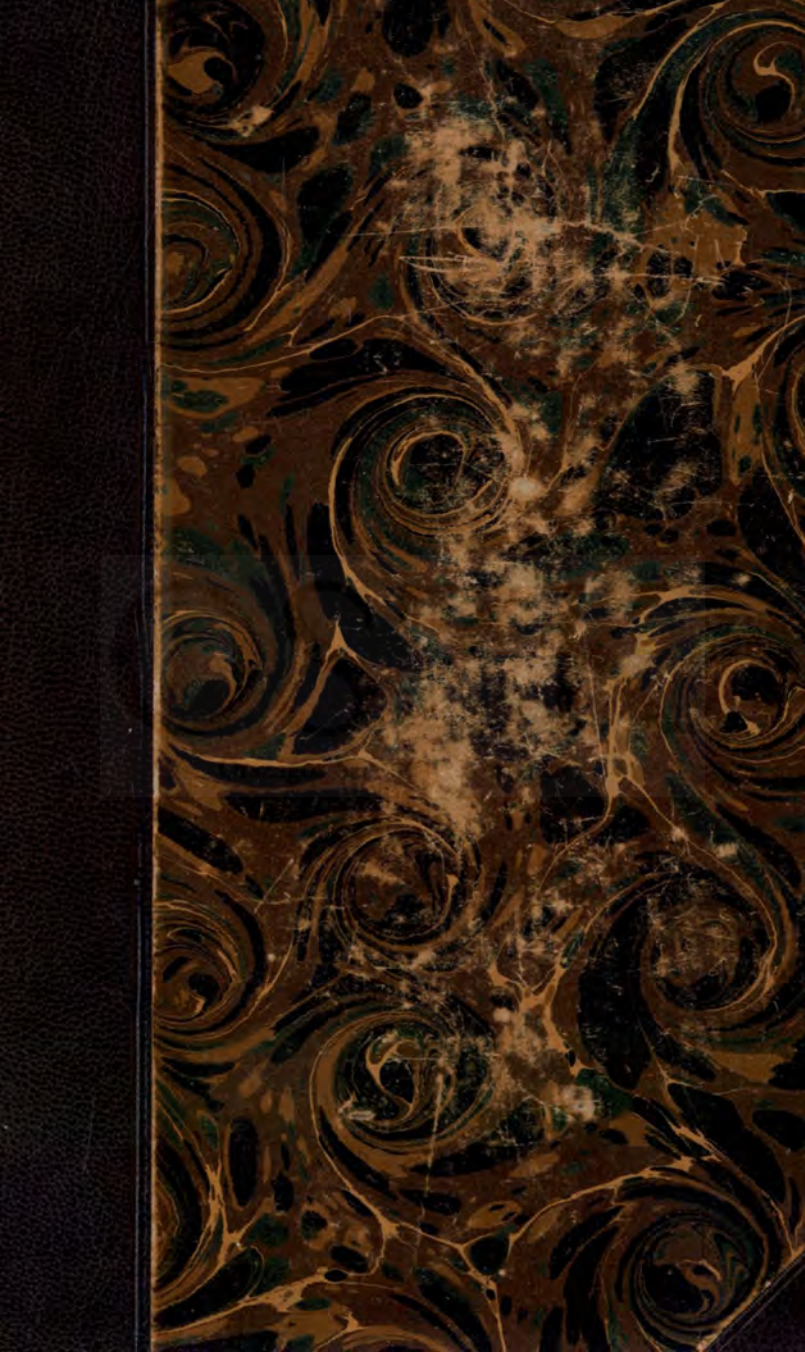
rátragyott mély

9

lul

lénatáron

OSZK

Centralna Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

1000

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

JÓKAI MÓR

HÁTRAHAGYOTT MŰVEI

A JÓKAI MÓR ÖTVENÉVES IRÓI JUBILEUMA ALKALMÁBÓL
KÖZREBOCSÁTOTT NEMZETI DÍSZKIADÁS KIEGÉSZÍTŐ SZOROZATA

II. KÖTET

TÚL A LÁTHATÁRON

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK IRODALMI INTÉZET
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1912

TÚL A LÁTHATÁRON

ELBESZÉLÉSEK

IRTA

JÓKAI MÓR

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK IRODALMI INTÉZET

RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1912

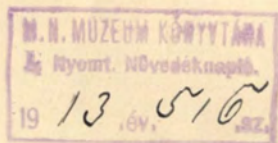

~~Polony~~
~~904 t/2~~

Országos Széchényi Könyvtár

60804

TÚL A LÁTHATÁRON.

Országos Széchényi Könyvtár

13901

EGY SZENT NŐ.

Róma száz temploma között van egy, melyet csak nagy kereséssel lehet cicerone vezetése mellett megtalálni. Tornya hiányzik; egy szűk, romok közé szorult utcza vezet hozzá a Ponte Rostó mentében: előbb két ódon háznak az udvarán kell végigmenni, azután egy nedves folyosón végig: ott a templom.

Ez a *S. Stefano Rotondo*.

Egy roppant gömbölyű terem, melyben első pillanatra meglep bennünket az, hogy oszlopai, mik a padozatját tartják, a hány, annyiféle anyagból készült: van ott minden színű márvány, gránit, travertin; dóriai, jóniai és korinthetai oszlopfőkkel, némelyik a nélkül is; vékonyabbak, vastagabbak. Nem is mind egyforma magasak; a melyik nem volt elég emelkedett, hogy a plafonig elérjen, az kitoldatott egy más oszlop darabjával.

De nem ez a legnevezetesebb a *S. Stefano Rotondo* templomban, hanem az egész templom belsejét elfedő hetven kép-csoport.

Irtóztató látvány! Hetven tableau a martyrok kínszenvedéseiből.

Életnagyságú és élethű képek. Semmi költészet, semmi ihletes művészi alkotásokban, de tökéletes pathologiai és anatómiai tanulmány.

Mind a hetven kép egy-egy különböző nemét tünteti fel a keresztény vértanúk halálra kíntatásának. A hagy-

mázas fantázia lázálmmainak kellett megelevenülni, hogy ily képeket alkothasson az ember.

Ott nyúzzák elevenen, fűrészelik ketté, tépik szét lovakkal, sütögetik vasrácsra, főzik üstben, égetik szurokban, emésztetik el hangyabolyban, hasítják ketté fiatal fákhöz kötve, sajtolják nehéz kövek közé téve, koronázzák acél fejszorítókkal a keresztény hit vértanúit; azoknak az arcai kint, iszonyatos kétségbeesést, agoniát fejeznek ki; hóhéraik kacagnak, gyönyörködnek, csúfolódnak. Mindez a legszörnyűbb élet-hűséggel részletezve.

Két festő: Pomerancio és Teroquesta fordította rá egész életét és talentumát, hogy e rettenetes templom rémalakjait megalkossa.

A borzalom bámulatával kérdezzük ciceronenktől:

— Hogy érhetette utól e kín-látományokat emberi fantázia? Hisz azokat tanulmányozni kellett.

A vezető mosolyog s halkan jegyzi meg rá:

— A két festő Arbuez korszakában dolgozott.

Ezt elfelejtettük. Hogy mikor a hívek jutottak uralomra, akkor a kínpadot ők fordíták a hitetlenek ellen.

Mindannyi kedélylázasztó festmény között csak egy van, mely költői felfogást tanúsít: szent-Agatha mátyrónő képe.

A kínpadra kötözött csodaszép leánynak egy hóhérlégény nagy harapófogóval tördeli ki szép fehér fogait, míg egy másik tigrisköröm-alakú tüzes vaskarmokkal tépi le egyik keblét. A vér szétfecskendez, az égetett hús füstölög. És a kínzott nő mosolyog hozzá.

Ebben a mosolyban van a költészet és a megdicsőülés szentelt hagyománya.

Agatha sicíliai előkelő, gazdag család leánya volt. Palermóban lakott.

Rómában Decius uralkodott akkor s Quintinus volt Sicilia kormányzója.

A kormányzót elbűvölte Agatha szépsége; nőül kérte a leányt.

— Nekem már van jegyesem, — mondá a leány.

— Ki az? Szebb, jobb, hatalmasabb Quintinusnál?

— Szebb, jobb, hatalmasabb: a Jézus Krisztus.

Egy ilyen szó elég volt arra, hogy hatalmat adjon a proprætornak a leány felett. Az állam és az istenek elleni lázadás volt az.

— Meglássuk, ki lesz hatalmasabb, — mondá Quintinus, — az új Messiás-e, vagy isteneink?

Még nem gondolt a káinpadra, a vesztőhelyre. Volt annál még rosszabb hely is.

Venusnak mindenütt volt temploma, de kultuszát a siciliaiak vitték legnagyobb tőkélyre. Ők meghonosították a babyloni Mylitta-szertartást, megrontó eszközét a fiatalságnak, s bacchanaljaikból minden szív megmérgezve jött ki. A palermoi Mylitta-kultusz főpapnője egy cyprusi görög nő volt: Aphrondissa. Quintinus a Venus-papnő kezébe adta Agathát.

Rövid időn visszavitte Aphrondissa a hajadont Quintinushoz.

— Vedd el tőlem! Ez rettenetes nő! Lerontja Venus oltárát. Leányaimat bűnbánókká teszi viselkedésével, és van valami sugárzás az arczán, a mivel az ifjak szívét megtéríti, hogy a kik bejönnek Venusnak áldozni, megtanulnak tőle imádkozni.

Ez a megnevezhetetlen sugárzat most is ott ragyogott a leány arczán.

Quintinusban forrt a szenvedély. Ő is érezte azt az ellenállhatatlan varázst, a melyet e megdicsőült tekintet gyakorolt rá. Dühítette az, hogy szerelmi ömlengései, szeméremsértő szavai, kíméletlen durvaságai sem szégyenpirt, sem haragot, sem ijedtséget nem tudtak előidézni a leány arczán. Ez mindenre a megdicsőülés mosolyával felelt.

Ekkor aztán káinpadra vonatta a gyönyörű alakot:

akarta látni, hogy tűnik el majd ottan az égbenező mosolygás arczáról, hogy változik az át kín-vonagló torzképpé.

A többit elmondja az a kép a S. Stefano Roton-doban.

Agatha túlélte a kínzást.

Négy nap múlva Quintinus újra maga elé hozatta a martyrnőt s — borzalom leírni! — izzó parázson és üvegcserepeken hengergetteté végig.

Akkor meghalt.

Az égbenező mosolyt még a halál sem törölte le arczáról.

A népmonda hozzáteszi, hogy a cataniaiak, mikor az Etna megrendíti alattuk a földet s hamut szór fejeikre, Agathát szokták segélyül hívni, védszentjüket.

Talán, ha üldöznének bennünket, akkor mi is buzgók volnánk.

Vagy jobbakká tett bennünket a kihülés? S a mai kor emberszeretetében pótolja ki azt, a mit Istenszeretetében veszített?

---

† NAGYPÉNTEK.

Tudvalevő dolog, hogy a nagypénteket a protestáns atyafiak különösen megünneplik.

Gyerekkoromból emlékezem rá, hogy nagypénteken templomba mentünk, prédikációt hallgattunk és *bőjtöltünk*, a mi annyit tesz, hogy délre hal volt és mákos csik az ebéd.

De még a kálvinistáknál is szigorúbban megtartják a nagypénteket a luteránus atyafiak. Azoknál e szent napon sem úr, sem cseléd, sem ló, sem ökör nem dolgozik.

A hatvanas években, mikor a magyar dzsentrí a tudvalevő okoknál fogva a falukon visszavonulva élt, egy nagycsütörtök délutánján fiatal jóbarátok társasága gyült össze a Podmaniczkyak aszódi kastélyában: Pró-nayak, Keglevichék. A fogataikat még aznap hazaküldték, s szombat estére rendelték vissza, hogy húsvét első napjára ki-ki otthon lehessen.

Másnap kora hajnalban lovas posta hoz egy levelet Keglevich Bélának, melynek olvastára azt mondja a fiatal gróf a házigazdájának, hogy neki rögtön menni kell Pestre, mulaszthatatlan dolga akadt.

— Próbálj szerencsét, — mondja neki Frigyes báró. — De figyelmeztetek, hogy ma nagypéntek van.

Béla gróf nem volt péntekes. Felülemelkedett minden babonaságon. Elindult előfogatot rendelni a faluba. Hisz az aszódi gazdák híres fuvarosok. Ők tartják fenn a gyorskocsizást a Duna-Tisza között.

Hanem egy pár óra múlva arra a meggyőződésre jutott, hogy ez a nagy-péntek-nap mégis kivételes egy nap. Minden háznál vallásos elszörnyedéssel fogadták a felszólítást: «Nagypénteken! Lovat befogni! Igaz luteránusnak! Ki hallott ilyet!»

Pedig Gyurgyik uramnak, ki máskor is hordta a grófot, olyan négy lóva volt, hogy még a gőzkocsi se háгна a nyomába, ha volna. De hát még akkor nem volt gőzkocsi.

Megbicsakolta magát, hogy ő be nem fog nagypénteken még tíz forintért sem. Máskor ötért is köszönetet szavazott.

Béla gróf végigjárta az aszódi hosszú-utczát, szerencsét próbálva: sehol sem álltak istrángnak. Azok ott végtől-végig mind igaz luteránusok.

Utoljára megint csak visszakerült Gyurgyik uram házához. Most már huszonöt forintot ígért neki, ha rögtön beszállítja a fővárosba.

A huszonöt forint megrendítette gazduramnak a hitét. Csak befogta a négy pejkit. Hiszen bűn biz az, de majd kibőjtöljük, nyugtatá meg a feleségét.

S aztán csak elporoszkált valamerre a kertek alatt a pasasirjával, hogy a szomszédok meg ne botránkozzanak az ünnepszegésen.

Gyönyörű szép napfényes idő volt, a hívek bunda nélkül mentek a templomba. Istentisztelet után mindenki sietett haza, a bőjtös ebéd mellett folytatni az ájtatosságot.

Délután két órakor hirtelen előtámadt a Mátra mögül egy nagy fekete felhő, s néhány percz múlva elsötétült az ég, s nekizúdult egy olyan hózivatar, a mely egy deczemberi fürgetegnek is bevált volna; fél óra múlva bokáig érő hó fődött utczát, mezőt: itt volt a tél.

De a téllal együtt itt volt a nyár is, villámlás, menydörgés a hófürgetegben.

Egyszer aztán egy földrengető csattanás harsogott át a légen, a villámsugár mint egy tűzkéve csapott le egy háztetőre, mely abban a pillanatban lángba borult. . . . Az volt a Gyurgyik uram háza . . .

A csodálatos zivatar, a milyen gyorsan jött, olyan hirtelen el is rohant; csak a behavazott tájék s az égő ház hirdeté ittjártát.

«Isten ítélete ez!» mondták a házakból előkerülő lakosok, és senki sem igyekezett a villámgyújtotta tüzet eloltani.

Ha maguk a kastélybeli gavallérok a cselédjeikkel meg a tűzifecskendőikkel nem segítettek volna a tüzet eloltani, porig égett volna a ház.

Ez naptól fogva próbálta légyen valaki a tele tárczáját odakinálni a luteránus atyafinak nagypénteken, hogy fogjon be érte — csak ide a szomszédba egy kis kirándulásra!

X LÉLEKTÁMASZTÁS.

(Elbeszélés a való életből.)

Csodatételt írok le, a mi nem mese, ámbár hitregei dicsfény veszi körül.

Feltámasztani egy halottat, a kiből már eltávozott a lélek: ez a bibliai szent alakok isteni adománya.

Előidézni a túlvilágról a testnélküli szellemet, hajdan varázslók kápráztatása: korunkban lélekbúvári művészet.

Az én varázslóm egyszerű, mindennapi alak, a ki maga sem nevezi csodának, a mit művelt; pedig valóban az.

Egy lelket előtámasztani, a ki még *nincs*.

Volt nekem egy igen kedves barátom, azokban az időkben, a mikor nehéz volt a hazát szeretni, a szabadságért küzdeni: nem volt hozzá egyéb fegyver, mint a toll.

Ő volt e munkában leghívebb osztálytársam: író, mint én. Rabja és ura a munkának.

Ott lakott velem egy házban: ismertem egész családját, volt szép ifjú felesége, két gyermeke. Az idősebb leány, a kisebb fiú. A leány neve volt Piroska, a fiúé Gyuricza. Az is apja nevét viselte.

Csak azoknak élt.

De milyen életet!

Évek óta halálra szánt beteg volt.

Az orvosok tudtára adták, hogy baja gyógyíthatatlan; fájdalmainak csak fokozását várhatja; mikor nem bírja tovább, akkor megszabadul tőlük az élettel együtt.

És ő neki megvolt a heroismusa az élet fentartásához.

Látta nyomról-nyomra közelíteni azt az ismeretlen szellemet. Némelyek csontváznak ábrázolják, mások denévérzsárnyú angyalnak. Mindenki retteg a nevétől.

S a ki legjobban kerüli, az a saját testvére: az álom. A halál jelöltjének nincsen álma. Nyitott szemmel kell neki nézni a túlvilág sötétjébe.

Az édes ágy! A szenvedők menedéke. Neki el volt tiltva. Karszékében ülve virrasztotta át a hosszú éjszakát.

Lámpája ott állt előtte az asztalán, olvasott és jegyzetett. Tele volt a lelke gondolatokkal. Be volt avatva az európai politika minden részleteibe.

Minden nevezetes államférfiúnak ismerte a nyilvános életét, múltját, vezérelveit, a nagy európai kérdések fázisait, a feje egész könyvtár volt. Eszményképe lehetett egy hirlapírónak.

Nekem volt legtöbb okom az ő életéért imádkozni.

Mindennap meglátogattam: beszéltünk a világ állásáról, pártunk helyzetéről. Ő hitt a jövőben. A jövőben! A miből neki csak napok voltak ígérve. És minő napok!

Egy ízben túlömlött a szíve.

— Nem soká tart már, — mondá; — fordítsunk a szerepen. Eddig én voltam a föld terhe, ezután a föld lesz az én terhem. Minden jó lesz.

De egy könyecsepp elárulta, hogy a megölő fájdalom kívül van még valami, a mi átkíséri a túlvilágba.

— Én nemsokára nyugalomra térek: szerettem magukra maradnak. Nőm, leányom miatt nem aggódom. Nekik szereztem egy varrógépet. Ez eltartja őket. De mi lesz a fiamból? A ki néma. Nem süketnéma, mert minden szót meghall: ha a kakas kukorit, ő utána kukorikol; ha a kutyákat ugatni hallja, utánozza az ugatásukat: de emberi szót nem ejt ki a száján. Megvizsgáltattam szakértő orvosokkal. Azt mondták, hogy nem süketnéma,

hanem bikacsnéma, a mi még rosszabb. Mert a siket-némát még meg lehet tanítani beszélni, de a bikacsnéma nem *akar* megszólalni. Az megtagadja emberi voltát, állat akar maradni. A fiam ott felejtette a lelkét valahol a megelőző világban. Nincsen lelke. Már tíz esztendő és még egy szavát nem hallotta senki. Próbáltam gyöngédséggel, szeretettel rávenni, hogy beszéljen; hízelegtem, gyűgyögtettem, ajándékokat hoztam neki, gyermekeknek kedves nyaláncságokat; — megcsókolta a kezemet, megnyalta, mint a kutya, de egy «köszönöm» szóra nem lehetett rábírní. Aztán szigorral kezeltem, éheztettem: egy kérészt ki nem mondott; megvertem: egy «jaj»-t nem hallatott. A nénjét rajongón imádja, és az sem volt képes rávenni, hogy a nevét kimondja, bárhogy igyekezett is szótagonként a szájába rágni: «Piroska». Már tíz esztendő és még egy betűt nem ismer. Mi lesz belőle, ha én meghalok? Más apa, ha vagyont nem hagyhat is a fiára, de rá hagyja a munkabíró tehetséget; életpályát szemel ki a számára. Én azt sem tehetem. Még csak koldusbotot sem hagyhatok a fiamnak, mert a kolduláshoz is emberi hang kell.

Nem bírtam a barátom megnyugtatóására egy szót se mondani, mert én ismertem már ilyen önkéntes némát, mint felnőtt alakot, de annak vagyonos családja volt. Beszélni nem tudott; de kártyázni megtanult s nem volt hülye, mert nyert.

És ez a néma fiú szép volt arcban, alakban. — Gyermekkori mása az apjának, ki még ily összetörten is az iliászi héroszok alakjaira emlékeztetett. Csak a nagy kék szemeit kapta az anyjától s azokkal tudott beszélni.

Volt egy közös jó barátunk, a ki jobban értett a vigasztaláshoz, mint én. Mindennapos vendége a kis családnak; Aladárnak hívtuk.

Ő is munkatársa volt a lapomnak, a tanügy és kritika rovatát vezette. Kitűnő pædagog volt. Gyermekek

számára írott tankönyveit minden iskolába befogadták. Új rendszert hozott be, mely megkönnyítette az olvasás megtanulását.

Már korán reggel meglátogatta György barátját, átvette ennek a lefolyt éj alatt papirdarabokra írónnal feljegyzett eszmetöredékeit. György írógörcsben szenvedett, nem tudott a kezébe tollat fogni. Aladár írta meg a cikkeit a gyorsírói följegyzések után, a melyeket az álmatlansága óráiban papírra vetett. Igazán jobb keze volt a barátjának.

Szerette is minden ember a háznál. Szép piros arczú férfi volt, magas homlokkal, erős termettel. Viseletében nem sokat gondolt a divatra; télen-nyáron egy öltözetet hordott s a nyakravalófelkötéshez éppen nem értett.

Még a házi kutyák is megkülönböztették: a szokásos csaholás helyett bizelgő vinnyogással fogadták, s a mint Gyuricza odabenn meghallotta, ő is hasonlóan nyafogott; neki is kedvence volt a piros képű bácsi, eléje szaladt, karjába fogózott s el nem maradt tőle: ő vezette a szülői szobájába. Két szobás szállásuk volt, a külső a hölgyeké, a belső az övé, a konyha volt a cselédé. Előbb a hölgyeket üdvözlé, aztán kopogtatott be az úrhoz. Amott forró kézszorítással fogadták, ennek olyan hideg volt a keze.

És aztán a néma gyerek el nem mozdult a vendégjóbárát oldala mellől mindaddig, míg az az atyjával értekezett. Le nem vette a tekintetét annak a beszélő ajkairól. Látszott rajta a szomjú vágy, megérthetni a szavak tartalmát: kivált mikor az atyjának és a jó barátnak a tekintete az ő arczára vetődött, ő róla beszéltek. Bizonyosan nagyon jókat. Aladárnak tervei voltak, a melyekkel az elbúsult apát megnyugtatni törekedett. Lélekfeltámasztó tervek. S a gyermeknek volt, lélek hiányában, állati ösztöne, mely rávezette a valóságra. Mikor Aladár búcsút vett az atyjától, ez mind a két kezével megszorította a jó barát kezét, a kebléhez is nyomta.

Az eltávozót aztán a néma fiú, karját átölelve, az anyja szobáján át vezette ki s unszolta az anyját, hogy ő is két kezével szorítson vele kezét s nyomja azt a kebléhez.

A nő feltűnő szépség volt: igazi minervai alak, arcza komoly. Még élete nyarának az elején volt. Miketszenvedett az utóbbi évek alatt, arczvonásai nem árulták el. Én egy martirnőnek ismertem.

Végre bekövetkezett az elháríthatatlan vég: a megváltó halál.

Az is egy tudomány: szépen, nyugodtan meghalni. Az én György barátom értett hozzá.

Ott voltak mind mellette, a kiket szeretett. Alkony volt, a napsugár az arczára tűzött. Egyfelől a neje, másfelől a jó barátja. Mind a kettőnek a kezét megfogta és egymásba tette.

— A mit megfogadtál . . . — rebegé Aladárhoz.

Ez volt az utolsó szava.

Egy férj, ki halála percében eljegyzí az özvegyét egy új vőlegénynek.

Soha szomorúbb temetést nem láttam.

Egy fiú, a ki nem tud sírni. A koporsóban ott látja az atyját halottan s nem bírja e szót elkiáltani: «Atyám!» Ki akar törni az ajkán, de egy dæmon visszafojtja a mellébe. Látja, hallja kétségbeesett zokogását anyjának, nővérének: ő is erőlködik a sírástutánozni, érzi a fájdalmát, de nem tudja megtalálni a könnyeit, kínozza a «jaj!» szó, a melyet nem bír kimondani. Hangja üvöltés.

A temetés után összejöttünk Aladárral.

— Meghalt barátunk családjáról gondoskodni kell, — mondám neki.

— Én is azt gondolom.

— Még ma értekezletet tartunk az írói segélyegylet választmányában a nőnek és az árváknak nyújtandó kegydíj iránt.

— Csakhogy ez a nő nem fogja azt elfogadni.

— Miért nem?

— Mert büszke. A míg egy varrógépe van, s maga és leánya dolgozni tudnak, alamizsnát nem fogad el.

— De a néma fiú?

— Annak a neveltetéséről lehet szó a választmányban. De másról szeretnék önnel beszélni, a mi sürgősebb.

— Sürgősebb, mint az elárvult barátunk családjának insége?

— Sőt parallel ügy. Akar ön násznagyom lenni?

— Igen.

— Nőül veszem elhunyt barátunk özvegyét.

— Ön megígérte ezt a haldokló apának?

— Ha nem tettem volna is. Én tisztelem ezt a nőt s el tudom tartani.

— Üdvözlöm érte. Leszek önnek násznagya. Hanem ez haladékot kíván.

— Én pedig rögtön akarok intézkedni. Még ma, a temetés napján akarom, hogy megkérje ön számomra az özvegy kezét.

Belenyugodtam, bár az ötlet nagyon bizarrnak látszott.

Csak Shakespearenak volt megengedve, hogy a férj koporsójánál a gyászoló özvegy kezét megkértesse.

Ősi szokás a magyaroknál, hogy a *kérést* a násznagyra bízák.

Sértené a férfiú szemérmetességét, ha maga a kérő rebegné el ajánlatát. Hisz a nótában is azt danolja a legény: «Kérlek, ne nézz a szemembe: meghalok szégyenletembe.»

Magamnak is össze kellett szednem minden tudományomat, hogy miféle szavakkal bíriam kifejezni nehéz feladatomat. Ebben a helyzetben nehéz a hízalgő szót úgy alkalmazni, hogy sértéssé ne váljék. Hisz a könyek forrása még nem apadt ki. A kínos seb még vérzik. Szabad-e azt feltépni?

De meg kellett történni, Aladár nem volt könnyelmű lélek. Évek óta mindennapos vendége a családnak: ér-

teniök kellett egymást. Ha szándékának teljes erkölcsi alapja nincsen, akkor az hebe-hurgya merénylet számba megy. Nem! Ez nem lehet komédiatárgy. Ez szentség, ha igaz, gyalázat, ha nem az.

Együtt mentünk át barátommal a gyászoló család lakására.

Mind együtt találtuk őket az elhunyt családfő szobájában.

Az anya és leánya az elhunyt kedvesük arczképét diszítették fel a gyászkoszorúkból elhozott babérlevelekkel. Én is hozzájárultam egy pálmalevéllal a szerkesztőség nevében.

A fiú a szögletben guggolt és öt darab gömbölyű kavicssal, a mit a temetőben szedett fel, pitykövet játszott.

A nagy bőrkarszék, melyben a családapa hosszú betegsége napjait, éjeit töltötte, ott állt a szokott helyén — üresen.

A néma fiú, a mint bennünket a szobába belépni látott, felugrott a helyéről, abbahagyta a pitykövezést s odafutott Aladárhoz, átölelte s kényszeríté, hogy abban az üresen maradt karszékben helyet foglaljon.

S a mit én a bölcseségemmel meg nem bírtam találni, megtalálta ez a néma gyermek, a megnyitó szót.

Én megfogtam az özvegy kezét s rámutattam e jelenetre.

— Drága barátném. A mit e gyermek ártatlan lelke kitalált, az a mi idejövetelünk célja. Annak a helynek nem szabad, nem lehet üresen maradni; mi nem jöttünk ide szokásos mondatokkal vigasztalást hozni, hanem azért, hogy a család sorsába beavatkozzunk. Ha én ki nem mondom is, kegyed ismerni fogja az én barátom érzelmeit s azoknak szent és komoly voltát.

Erre Aladár is odalépett s kezét nyújtá az özvegynek.

A saját kezemen érzett szorítás sejteté velem, hogy az Aladár keze is forró szorításban részesült.

— Kedves barátom, — mondá az özvegy nyugodt hangon, s aztán mindkét kezével kebléhez szorítá leánya fejét, hogy az is hallja, a mit az anyja mondani fog, — én nem vagyok szenvedő: nem titkolom el, a mit érzek. Miket szenvedtem két hosszú év alatt, önök legjobban tudják. Enyhíteni törekedtek. Most megváltást kínálnak. Én megvallom, hogy Aladárt becsülöm, tisztelem. Lelkét kiismertem. Ajánlatát a boldogság ígéréte- nek tartom. De hogy a boldogságot elfogadjam, tiltja a szívemben lakó fájdalom, mely követeli a maga jogát s melynek én alázatos rabszolgája akarok lenni. Nekem a szenvedés gyönyör, a könnyhullatás éjjeli hálótársam. Várjanak önök, a míg a gyász leszakad rólam: addig drága halottam emlékének élek.

— Nem várhatunk, — szólt Aladár. — Ön éljen a fájdalomnak s tiltsa el a szívét minden örömtől; de ennek a fiúnak apára van szüksége; apára, a ki az elrejtőzött lelket feltámasztja benne, a ki élő emberré alakítja át, s ezt a nehéz feladatot meg kell kezdeni minél előbb. Én jól tudom, hogy kedves halottunk szellemalakja most is közöttünk áll; de nem azért, hogy bennünket elválasszon, de hogy kezeinket egymásba tegye, a hogy haldokolva tette. Neki tettem szent fogadást, hogy fiának apja leszek; most azt jövők beváltani.

Most a néma gyermek is közbelépett s két kezét anyja és kőrője kezébe téve, oly esedező tekintetet vetett az orcáikra s nagy bámulatukra az első emberi hangot ejté ki ajkain: «a» — «a»! (a mi kezdőbetűje az «apa», «anya» nevének.)

Ez az egy kezdő hang nagy rábeszélés volt.

Aladár egész tervét előadta.

— Nekünk a legrövidebb időhaladék alatt, a mit a törvényes szokás elénk szab, meg kell tartanunk az esküvönket, hogy én ide költözhessek. Két szobánk van. Az egyiket elfoglalja ön a leányával, a másikat én a

fiával. Nem beszélünk szerelemről. Tudom, hogy azt előbb ki kell érdemelni. Rajta leszek és el fogom érni. Bízom hozzá.

Ez ajánlat elfogadható volt.

Két hét múlva a temetés után végbement az új házasság: csendben, minden czeremónia nélkül; a világ nem vett róla tudomást.

Aladár gondja alá vette a néma gyermeket. Tervébe nem avatott bele senkit.

A két nő kézimunkája jövedelméből márvány sir-
emléket állíttatott feledhetetlen halottjának. Mikor az elkészült, a fiú, mostohája kíséretében, mindennap ki-
ballagott a temetőbe s az apa sírkövén tanulta meg a
sillabizálást. Már ennyire haladt. De azt titokban tar-
ták. Anya és néne nem tudtak róla semmit.

Legrégibb jótékonyági intézményünk, a «Magyar írók
segélyegylete», melynek választmányi tagja vagyok, az
elhunyt író társ árva fiának neveltetésére megfelelő össze-
get szavazott meg, mely nagykorúsága eléréséig ki fog
neki szolgáltatni.

Soha elvetett mag dúsabb kalászt nem hajtott.

Aladár oktatási rendszere mellett a lélektámasztás
csodamódon haladt előre. A fiú már könyveket is kapott.
De a mit azokból tanult, azt fenhangon nem mondotta
el; csak éjjel, mikor minden elcsendesült a háznál, sug-
dosta el a szerzett tudományt a nevelő apjának.

Így múlt el a gyászév teljes nyugalomban.

De valami mégis megzavarta a kis család nyugalma-
t. A szerelem. Ha a férj és feleség szent fogadalma el-
zárta az útját, a kis szárnyas istenfiú megtalálta az oltá-
rát a leány szívében. Egy fiatal tanár, Aladár jó barátja,
megismerkedett Piroskával és belészeretett, megkérte a
kezét. Biztos állású, kitűnő tagja volt egy erdélyi fő-
iskolai tanári karnak, a mellett jeles szaktudományi író.

Az ifjú pár egybekelését a gyászév leteltének évforduló-
jára tűzték ki.

A menyegző alkalmával szokás a menyasszonynak ajándékot adni: drágaságokat, a melyeknek a női szív örül.

Aladár is gondolt ki ilyen ajándékot mostoha leánya számára.

Az esküvőt megelőző estén bevezette a családhoz Gyuriczát.

Egy irattekercs volt a fiú kezében.

És az eddig bikacsnémának ismert gyermek bátran kiállt a szoba közepére s arról az iratról egy üdvözlő verset olvasott fel Piroskához, értelmes szavalással, verset, a mit ő maga írt és fogalmazott. Ő, az eddig néma gyermek!

Az volt az öröm, az elragadtatás!

A világnak nincs akkora gyémántja, mely azzal fölérne. Soha menyasszonynak ily drága kelengyét nem adtak. Élő testvérét, kiben feltámadt a lélek! Feltámadt és világít! Beszél már: kérdez és felel.

Hogy ölelik mindannyian! Anya és nővér. Egymás karjai közül ragadják ki: elhalmozzák csókjaikkal. Drágaságnak, angyaluknak nevezik.

Aladár csendesen mosolyogva nézte ezt a paradicsomi jelenetet.

A fiú, a mint az ölelő karok közül kiszabadult, oda-futott a mostoha apjához, annak a nyakába borult s megcsókolta az arcját. A fiú tudta, hogy annak köszönheti a lelkét. Mennyi munkájába, kísérletébe, leleményességébe került annak, a míg legyőzte a lelkét fogva tartó varázst. Erre aztán a feleség is odament Aladárhoz s átölelve annak bozontos fejét, megcsókolta az ajkát. Ez volt az első csók egybekelésük óta.

A gyermek tapsolt örömében és kiáltozott: «Édes apám! Édes anyám!»

De régen várták tőle ezt a szót!

— De hogy már verset is tud írni! — csodálkozóan az új családtag. — Hisz egy év előtt még a betűket sem ismerte!

— Lángesze van, — mondá Aladár.

Minden tekintet az elhunyt apa arczképe felé fordult. (Látod-e ezt? Hallod-e ezt?)

A szellem bizonyára látott és hallott mindent.

Piroska újból meg újból elolvasta az üdvözlő költeményt.

— Ez az ő írása! Ezek az ő szavai! Ezek az ő gondolatjai!

A vőlegény tanár kitalálta menyasszonya óhajtasát.

— Kedves apósom! Teneked ezt a csodagyermeket énnekem kell átadnod, hogy tehetsége kifejesztéséről tovább gondoskodjam. Nekem ez a szakbeli hivatásom.

— Beleegyezem, — mondá Aladár.

— Akkor Gyuricza velünk jön! — szólt örömtől reszve Piroska s ölébe rántotta a fiút.

— De én komolyan teszem az ajánlatot, — mondá a tanár. — Elvállalom a törvényes gyámatyaságot.

— Én szintoly komolyan egyezem bele, s rögtön bizonyosságát adom.

Azzal az íróasztalához lépett, annak a fiókját kihúzta s onnan kivett egy ötpecsétes levelet, azt odanyújtá leendő vejének.

— Ime, átadom az írói segélyegylet által megküldött évi nevelési díjat; éppen most kaptam meg.

— De én azt sem fogadom el. Én csak a fiút viszem el. A nevelési díj maradjon itt.

Ezt meg Aladár nem akarta elfogadni, s e felett támadt erős vita a két nemes lélek között, a miben az egyedül illetékes édes anya döntött.

— De én nem adom oda a drága magzatom, hogy tőlem elvigyék. Most, mikor a szavát hallhatom, a mikor mindennap beszélhetek vele. Ha mindjárt a khinai császár kérné is tőlem.

Íme, ilyen nagy értéke lett a Gyuriczának, a ki még egy év előtt siralom és szánalom tárgya volt az egész családra nézve.

Végre aztán abban állapodtak meg, hogy a Gyuricza marad Aladár apjánál magánnevelésben, a míg el nem éri tantárgyaiban a humaniorákat, akkor aztán átveszi őt további kiképeztetésre a sógora, s a vidéki főiskolában fogja végezni tanulmányait.

Ez így folytott rendén valami hét évig. Az írói segélyegylet választmánya minden tanév végén megküldte a neveltetési járulékot az ifjúnak, a minek fejében ő is elküldte a tanárai által kiállított iskolai bizonyítványait a választmány elnökének. Azok mind kitűnők voltak.

Egy évben aztán, a mikor az egykori néma fiú már húsz éves lehetett, az a meglepetés érte a választmányt, hogy a neveltetési összeg visszaérkezett, Györgynek egy hálálkodó levele kíséretében, melyben megköszöni az eddigi segélyezést; de a legutóbbi küldeményt visszaküldi, miután olyan állást kapott, a melyben saját emberségéből fentarthatja magát.

Ez is egyetlen eset, melynek párja nincs.

Hol van az a húsz esztendő diák, a ki egy nevezetes összeg pénzt, mely őt jogosan megilleti, melyet számára szabályszerűleg megszavaztak, visszaküldjön a jóltevőjének azzal a kéréssel, hogy fordítsa azt más szűkölködő felemelésére: ő már meg tud élni.

Ebben a fiúban nemcsak lelket tudott támasztani újjáalkotó gyámapja, hanem jellemet is tudott neki adni.

S az ilyen csodatevő embert nem nevezik ki a szentek közé.

Legalább az írotársak konklávéján legyen beatifikálva.

✱ A FÉRJ KABÁTJA.

Baltaváry Tihamérné a szép deczember hónapot Nizzában töltötte. Akkor virágoznak javában a sárga violák a Promenade des Anglais szegélykertjeiben; a forró napsugár, a tengeri lég csodaerővel hat az idegekre; a fiatal nő egészen helyreépült neuralgiájából, a mióta a Riviera ege alá menekült. A férje alig fog ráismerni, ha a tél elmúltával hazakerül Budapestre.

Maga Baltaváry Tihamér nem kísérhette el nejét a Rivierára: őt lekötve tartják hivatalos teendői. Több részvénytársaságnál igazgató-tanácsos, a hol szükség van a közreműködésére: az igazgatói osztalékok szép jövedelmet biztosítanak számára. (A letett részvények a felesége vagyonát képezik állampapirokban, a melyekre nézve szabad rendelkezési jog van adva a férjnek: ő küldi Nizzába a felesége után az esedékes szelvények értékét.)

Épen ilyen értékes tartalmú levelet várt hazulról az asszony.

A helyett kapott egy táviratot a budapesti rendőrhivataltól, melyben tudatják vele, hogy Baltaváry Tihamér öngyilkosságot követett el. Felső kabátját ott találták a lánczhid oszlopánál, és annak zsebében egy levelet a feleségéhez, melyben bocsánatot kér tőle iszonyú elhatározásáért. Kétségtelen, hogy a Dunába ölte magát.

A kétségbeesett asszony rögtön utazott haza Budapestre.

Nagy fájdalmára igazoltnak találta a gyászos tudósítást.

A rendőrségnél megmutatták neki a kabátot és a levelet. Az a férje kabátja volt és a férje kézírása.

Azután kivezették a lánczhíd-oszlophoz, a hol a levetett kabát találtatott.

Lenézett a Dunába. Az most zajlott. Széles jégtorlaszok törtek meg harsogva az oszlopok szögletein. A Duna nem ad most feleletet. Rövid időn meg fog állni a jég, a téli pánczél fel nem szakad tavaszig: addig hasztalan minden keresés, tudakozódás. A jéggé meredt folyam nem adja ki a halottját. Várni kell az olvadásig.

A rejtélyes eltűnést más bajok is kísérték.

A hátrahagyott levélnek utolsó sorát nem közölte az asszonynyal a rendőrségi távirat — gyöngédségből. Ezt nem lehetett nyilvánosságra hozni.

Ez volt a tartalma:

«Börzeveszteségek juttattak tönkre.»

Mennyiben volt e tönkrejutással a nő vagyona is érdekelve?

Utána jártak. Nagy volt a veszedelem.

A hitves vagyonát képező állampapírok, melyek többféle intézeteknél letétbe voltak elhelyezve, mindannyian közjegyzői megerősítés mellett át voltak írva idegen névre, mellékelve hiteles másolatban a nőtől adott felhatalmazás, melyben a férj felszabadíttatik a nő értékpapirjaival szabadon rendelkezni.

Az új név viselője volt Mister Elias Smitt.

Ki ez az Elias Smitt? Ki látta? Ki tud felőle hírt mondani? Senki sem birt egy szó tájékoztatást se adni.

A jogtudósok véleménye szerint annak a tulajdonába mentek át az értékpapírok.

A nyilvános intézeteknél nem hiányoztak a lemondási levelek, melyekben Baltaváry az igazgatósági hivatalait rendelkezésre bocsátja. Dátumuk az öngyilkosság napja.

Rendes észjárás szerint azt lehetett következtetni, hogy ez a Smitt azonos azzal a játékos ellenféllel, a kinél Baltaváry a maga és felesége vagyonát elvesztette. Tehette ezt a bécsi börzén, a hol az emberek nem ismerik a közjük tévedt idegent.

Hirlapi felszólításra nem jelent meg Mister Smitt.

Üzérkedési pert kellett volna ellene indítani, de nem lehetett megtudni, hol lakik.

No de se baj: majd előjön, a mikor a részvénytársulatok tavaszi közgyűléseiket megtartják s a nyereményosztalék felett határoznak. Egy negyedmillió értékpapír szelvényeit nem fogja ott hevertetni.

Ez az idő is eljött, a nélkül, hogy Mister Elias Smitt jelentette volna magát. Az intézetek aztán a részvények után járó kamatot addig a napig, a melyen az átíratás történt, kifizették az *özvegynék*, valamint a lemondás napjáig megillető igazgatótanácsosi jutalékot: a többire nézve az intézkedést felfüggesztették a bonyolult ügy tisztázásáig.

Ezalatt a Dunáról is eltakarodott a jég, a feltisztult folyam mentén meg lehetett indítani a tudakozódásokat, Az özvegy nem kímélt költséget és fáradságot, hogy eltűnt halottját feltalálja. Mind hasztalan volt.

Fél év is elmúlt már a rejtélyes öngyilkosság óta.

Baltaváryné feladott minden reményt, hogy férjét halva is feltalálhassa.

Azalatt minden nap elővette férjének a lánczhídon elhagyott kabátját s órákig elbeszélgetett hozzá. Álmában aztán a kabát megelevenült és választ adott, a mit a nő híven feljegyzett naplójába.

Házi orvosa komolyan figyelmeztette:

— Asszonyom, ha ön ezt a kabáttal való lélekidézést folytatja, bele fog örülni.

— Hát mit tegyek?

— Ajándékozza el ezt a fatális felöltőt, mely örök-sen a multakra emlékezteti.

— Kinek adhatnám?

— Igaz, hogy az ilyen ajándéktól fél minden rendes eszű ember s nem örömet ölti azt magára. De hát vannak meghibbant eszű emberek, szükölködők, a kiknek a meleg bunda jól fog esni, a kik nem féltik a lelküket attól a másik lélektől, a mi ebben lakik: vigye el ön ezt a kabátot az örültek házába s ott ajándékozon meg vele valakit.

Az asszony megfogadta az orvosi tanácsot s még aznap kikocsizott a Lipótmezőre, magával víve a férje kabátját, melynek oldalzsebébe nem mulasztott el néhány darab pénzt eldugni. Annak is hadd örüljön majd a szegény bolond.

Jelentkezett az igazgatónál. Elmondta neki, hogy a férje kabátját szeretné valami elmebajosnak átadni, a kinek arra szüksége volna.

— Oh, ez az ajándék nagyon alkalomszerű lesz, — mondá az igazgató. — Van az elmebetegeink között egy, a kinek az a rögeszméje, hogy ő azért került a bolondok házába, mert a télikabátját levetette; elmondja, milyen volt: szilszkin galléros, rókamál béléses; ha ő azt visszakaphatná, mindjárt meggyógyulna.

— Vezessen ön hozzá.

— Nem fél az örültek látásától?

— Lehet-e nekem egyáltalában valamitől félnem?

Az igazgató végigvezette a folyosón a nőt a legvégső ajtóig, ott megállt s a kulcsárt szólítá az ajtó felnyitására.

Az ajtóra függesztett táblán e név volt olvasható: «Smitt E.»

A nő megdöbbenve szólt az igazgatóhoz:

— Ez az elmebeteg ebben a szobában Smitt?

— Nekünk ez alatt a név alatt adták át az eddigi

felügyelői; de meg ne tessék őt ezen a néven szólítani; mert annak a hallatára egyszerre kitör rajta a dühös örvény, úgy, hogy kényszerzubbonyt kell ráhúzni.

— Különös, hogy Smittnek hívják.

Az ajtó feltárult, s elébb a felügyelő lépett be rajta, azután az igazgató; utoljára a gyászruhás nő.

A beteg az ablakon nézett ki s háttal volt a belépők felé fordulva. A léptek hangjára szemközt fordult, s erre a nő öröm és rémület hangján sikoltott fel:

— Ez az én férjem!

S azzal eldobva a magával hozott kabátot, odarohant a beteghez.

Az nyavalyás reszketéssel rogyott az asszony lábaihoz, átkarolva annak térdeit, s arcát ruhája fodrai közé temetve. zokogva hörgé:

«Megbocsáthatsz-e nekem?»

A nő ráadta a téli kabátot, mire a férfi tetőtől talpig csókolá. Most már nevetett. Meg volt gyógyulva.

De hogy lett Baltaváry Tihamérből Smitt Elias?

★

Miss Jezabel Burrit feltűnő szépség volt, énekben és tánczban művésznő: az egész világ ismerte és imádta. Amerikai nő volt. A közönség úgy hitte, hogy *gyémántkirálynő*. Mikor a színpadra kilépett, csak úgy szikrázott rajta a sok karbunkulus. Még a topánkájának a gombjai is mind solitairek voltak, s azokat látni lehetett, mert táncz közben a szeméig emelte: valószínűleg azért, hogy bebizonyítsa, miszerint ezeknek a ragyogása még kápráztatóbb, mint a briliántoké.

Behódította már az egész világot, utoljára Budapestre is elvetődött: itt is diadalokra talált. Az utcza is jól ismerte, elegáns fogatáról, melyet maga hajtott: két ló egymás elé fogva. Künt lakott a városligetben, szá-

mos hozzátartozóival. Volt társalkodónője, titkárja, komornája, inasa, szakácsa, kocsisa: maga elfoglalta az egész nyaraló villát. Ott fogadta előkelő látogatóit.

Azok közé tartozott Baltaváry Tihamér is.

Alkalma volt rá: a feleség távol a Rivierán üdül, a férj szalmaözvegy, s ez az állapot bizonyos kiváltságokkal jár.

S az istennők azért járnak a földön, hogy a halandókat boldogítsák. S az istennők vétke dicsőít. Az nem bűn, az nem szégyen.

Aztán az istennőkre nem kell féltékenynek lenni, az imádó *bizonyos* a maga dolgáról. Imádottja az egész világa. Meg lehet nyugodva.

Azok a briliánsok, melyekkel a diva be van szórva, egyenkint mind énekelhetnének a velük együtt keletkezett fescenninákból, a hány, annyi szerelmi kaland; ha jókedvében van a diva, maga is elmeséli új imádója előtt korábbi játékait.

Csak *beleszeretni* nem szabad a divába.

És épen ez történt meg Baltaváry Tihamérral.

Annyira szerelmes lett Miss Jezabelbe, hogy elvesztette a lelkét.

A reklámrovat utolsó előtti fölléptét hirdeté a művésznőnek a budapesti orfeumban: Miss Jezabel visszautazik Amerikába.

Tihamér az előadás után haza kísérte a művésznőt városligeti villájába. Ez este számára lett fentartva a tündéri légyott.

Annyira voltak, hogy tegezték egymást.

— Tehát megmásíthatatlan szándékom, hogy visszautazol Amerikába?

— Már aláírtam a szerződést.

— Akkor én veled utazom. Kisérőd leszek.

— Megörültél?

— Meg.

— Hisz neked itthon feleséged van.

— Azt özvegyasszonyyá teszem. Öngyilkosságot színlelek. Felsőkabátomat a lánchíd oszlopánál hagyom s annak a zsebében egy levelet az asszonyhoz, melyben tudatom vele kétségbeesett elhatározásomat, az okával együtt: a börzeveszteségek tönkre juttattak.

— De hiszen neked itt nagy jövedelmű állásaid vannak.

— Azokról előre lemondok.

— És aztán miből fogsz Amerikában megélni?

— Szép vagyont viszek magammal. Az asszonyomnak van egy negyed milliója értékpapirokban, melyekkel szabadon rendelkezem felhatalmazás mellett.

— De hisz ez tolvajság lesz.

— Bánt az tégedet? Soha sem volt ismeretséged olyan imádókkal, kik olyan pénzt szórtak a lábaidhoz, a mely jajgat?

— Igazad van. Gyémántjaim nagyrészét defraudált pénztárak siratják.

Ezen aztán mind a ketten nevettek.

A cinizmus nem ismeri a bűnt: az egy fajtája a filozofiának.

A házasságtörés meg a kasszafeltörés igen jól megférő testvérek; mondhatni «osztózó» testvérek. Azok előtt nincs törvény.

De egy törvényük mégis van: «ne hagyd magad rajtakapadni».

Miss Jezabel praktikus észjárású hölgy volt.

— Meggondoltad-e a dolgot? Öngyilkosságod hírére nőd azonnal haza fog sietni. Keresni fogja a rád bízott értékpapirjait. Megtudva, hogy azokat te vetted fel, egyszerre nyitjára talál az egész öngyilkossági komédiának; te megszöktél; a tengeralatti huzal megteszi a jelentést s tégedet a mint az Új Világban partra lépsz, hevenyében elfognak, mint szökevény tolvajt.

— Kieszeltem én ennek a megkerülését. Furfangos tervet főztem ki. Börzén játszottam nagy összegekben:

ellenfelem, ki a fogadásoknál nyertes maradt, Smitt Éliás bankár. Az fogja átvenni az általam nevére átírt értékpapirokat.

— S ez a Smitt Éliás neked fogja azokat átadni?

— Én magam leszek az a Smitt Éliás.

— Nem bírom kitalálni ennek a módját.

— Nagyon egyszerű pedig. Elváltoztatom az arczomat, az alakomat. Szőke hajam, bajuszom, körszakállam van. Hajamat kiborotváltatom a tarkóig, a szakállamat is állig, a bajuszommal együtt, a többit megfestem melanogénnal feketére. A hátamat kitömöm púposra, mankót szerzek s az egyik lábamat felkötve hordom. Így lesz belőlem Smitt Éliás.

Miss Jezabel felkaczagott.

— Pompás egy terv! S te mindezt képes volnál végrehajtani, azért, hogy engem kövess?

— El van határozva.

— Akkor ez bizonyítani fogja szerelmed nagyságát előttem s én *háladatos leszek érte hozzád*.

Tihamér sokra becsülte az ígéretet. Egy istennő, a ki háladatos! Ez az Elysium csodája.

— De megállj csak! — szólt miss Jezabel. — Ennek a merész tervnek nehézségei vannak. Neked nagy óvatossággal kell eljárnod, hogy el ne áruld magadat. Először az átalakulásnál, azután az azonosság bebizonyításánál. Vigyáznod kell, hogy gyanut ne kelts. Szükséged lesz egy megbízható emberre, a ki terveidbe avass; a ki az arczodat átalakítja szakértő kézzel, azután elmegy veled a hivatalba, a hol útlevelet kell váltanod Smitt Éliás nevére s ott igazolni azonosságodat, végre egy fényképészt veled együtt felkeresni, a ki az elváltoztatott figurádat megrögzíti, a minek másolatait azután mindazoknak a pénzügyintézeteknek elküldöd, a melyeknél Smitt Éliás meg fog jelenni az értékpapírok átvétele végett. Ilyen megbízható emberem nekem a saját fodrászom és parókacsinálóm, ki színpadi átalakulásaimban segédkezik.

Tihamér nagy köszönettel fogadta, kézcsoók mellett, az eszes ajánlatot.

— S minthogy mindez időt fog igénybe venni, az itteni vendégszerepléseim idejét megtoldom egy héttel.

Ez az áldozatkészség meg már a kézcsoóknál is nagyobb hálára volt érdemes.

És úgy lett megvalósítva az egész vakmerő szándék, a hogy tervezve volt.

A közbenjáró művésznői fodrász teljesen megértette a feladatát. Naponkint értekezett Tihamérral a titokban tartandó teendőkről, egész az utolsó stádiumig: Smitt Éliás fényképfölvételéig.

Baltaváry Tihamér útja a legjobban lett elegyengetve a szökésre és sikkasztásra. Csak egy kis bökkenő volt az egész dologban.

Az, hogy Miss Jezabel megbízott embere nem volt színpadi fodrász, hanem egy hírneves pszichiater doktor, a ki *patiensét* megfigyelni hivatott ide. Arczából, szávaiból, de leginkább a tetteiből összeállíthatta a hiteles parérét.

Együtt keresték fel a fényképező műhelyt.

Kocsin mentek oda a közbenjáróval. A kocsiaólak függönyei le voltak húzva, hogy Tihamér átalakult figuráját az utcán meg ne lássák. A kocsi behajtott a kapun. Tihamér kíséője tudta a járást, mely ajtón kell benyitni. Ott várt már rájuk három férfi.

A fényképező gép ott állt a szoba közepén: azzal szemben leültették Tihamért.

Nem talált benne semmi különöst, hogy a fényképező mester milyen figyelemmel vizsgálja az arcát, különösen a szemeit. Szokásuk ez a fotografusoknak.

Mikor aztán már megsokalta a figyelembevételt, nyüösködni kezdett, hogy végezzék már el íziben: neki sürgetős teendői vannak.

— Azok várhatnak! — mondá szárazon a mester.

— No még ilyen fotografust sem láttam.

Erre megszólalt az az úr, a ki ide kísérte.

— Ez nem fotografus atelier, hanem a bolondok háza. Ön itt fog maradni, Smitt Éliás uram.

... A szerelmes bolondból dühös őrzőngő lett s bizony ott vész az elmebetegek házában, ha a feleségét a jó szíve oda nem vezeti a férje elhagyott kabátjával.

... Hanem Miss Jezabel megtartotta az ígérését: *«háladatos leszek irántad, ha mindezt megcselekszed.»*

Megmentette az imádójának a becsületét, a mi legdrágább kincse egy embernek.

✱ A KIT NEM ENGEDNEK MEGHALNI.

Volt egyszer egy hirneves császárné, a ki a világ leghatalmasabb nemzetének koronáját viselte. Ott lakott a kerek föld legszebb városában, a mely még a hajdani Babylonnál is fölségesebb s erkölcs dolgában is vete-kedik a hajdani Bál isten városával.

Hogy milyen volt Bál istennek a bálványa ezelőtt négyezer esztendővel, arra bizony már nehéz volna meg-felelni, mert azt egyikünk sem látta; hanem hogy milyen a Bál-bálvány manapság? — azt már positive tudjuk.

A Bál-bálvány egy női alak, fej nélkül, karok nélkül, spanyolnádból vagy vesszőből megfonva kosárformán s egy zsámolyos párnára felállítva. Sokan lesznek, a kik már láttak ilyen szentet. Erre szokták a «bál»-ruhákat felhúzni, mikor ujak. Ez az áldozatnak a módja. Ha a babyloni Bál-bálvány tiszta színaranyból készült is, még sem került annyiba, mint a mennyibe kerül a mai világ népeinek az a nádból font hamis isten.

Ez is annak a hirneves császárnénak a találmánya.

A mostani Bál-kultuszt úgy hívják, hogy «divat».

Ebben volt a császárné hatalmas.

A hogy a császár diktálta a *békét* az «erős» nemnek, akként diktálta a császárné a *divatot* a «szép» nemnek.

Ő találta fel a krinolint is.

Már mai nap senki sem tudja, hogy mi volt az a krinolin? Hanem ha megnézünk a tyúkudvarban egy *boritót*, a mely alá a tyúkok, réczék szoktak lezáratni

s hozzá gondoljuk, hogy egy ilyen táritoppo fonott kas aczélrugókból, meg galandokból készült, lószőrfonalakkal beborítottatott s aztán ennek a nyílásán felül egy női alak keresztülbujt s elkezdett ezzel a banyakemenchéhez hasonló alkotmánynyal járni, hát akkor elképzelhetjük, hogy milyen volt a krinolin? Mentül terjedmesebb volt, annál szebb volt. Ha két ilyen krinolinos úrhölgy a váczi-utcza közepén megállt egymással beszélgetni, a bérkocsiknak el kellett kerülni a szomszéd utczába, mert nem haladhattak el mellettük.

Nem sok időre a krinolin feltalálása után született a császárnénak egy fiacskája. A kis Lulu.

Milyen nagy riadalom volt az egész világban, mikor a kis Lulu született!

Ez lesz a méltó örököse a császári koronának!

A kis Lulu papája ismeretes alak volt. Még a kis iskolás gyerekek irkáinak a boritékján is látható volt az arczképe hatalmas parancsoló tekintetével, felfelé álló üstökével, erősen kiviaszkolt bajuszával (mondják, hogy magyar bajuszpödröt használt) és hegyes kecskeszakállával. Úgy hitták, hogy Napoleon. Féltek is tőle a többi királyok, akárcsak egy iskolamestertől, mert mindig a kezében volt a skutika, s nagyokat húzott vele, ha nem jól mondták a verset:

Abé ab
Vas kalap,
Ha megütöd,
Megharap.

Csak a kis Lulunak nem tanította meg ezt a verset a papája.

Egyszer aztán csak eltűntek az iskolás gyerekek irkáinak boritékjairól a nagy Napoleon arczképei. A nagy iskolamestert letették a hivatalából. Meg is halt nem-sokára bánatában.

Vége volt a császárságnak, s azzal együtt a krinolinok is eltűntek a világról.

A kis Lulu azonban felnőtt nagyra s délczeg levante lett belőle.

Most már ő volt a mamájának az egyedüli kincse, reménye, büszkesége.

Nagyon természetes, hogy az ács fiából szintén ács lesz, a lakatos fia öröklí az apja mőhelyét: így a császár fiának is ahhoz kell tartani magát, hogy az atyja hivatalába tanuljon bele.

Ezt a mesterséget pedig a csatatéren tanítják.

Az ifjú dalia azt mondta egy napon a gyászoló anyjának:

— Édes anyám, az afgánoknak háborújok van az angolokkal; odamegyek háborút tanulni.

— Ne menj oda édes fiam, — monda a szerető anyja. — Az afgánoknak hosszú puskáik vannak, messze lőnek velük, bizony eltalálnak.

Egy másik napon azt mondá az ifjú levante az anyjának:

— Édes anyám, a muszkáknak háborújok van a turkománokkal; elmegyek hozzájuk háborút tanulni.

— Édes fiam, — felelt neki a gondos hű anyja, — ne menj te oda. A vad turkománok gyors paripán járnak, bizony előlkapnak.

Egy későbbi napon aztán azt mondá a tettevágyó ifjú az édesanyjának:

— No, most támadt már egy csendes kis háború: az angolok verekszenek a zulu-kafferekkel. Ezeknek csak egy hajító dárdájuk van; tetőtől-talpig mezitláb mennek a harciba, az angoloknak pedig ezer lépésnyire hordó puskáik vannak.

Oda már aztán elbocsátotta a kedves egyetlen fiát a császárné háborút tanulni.

A szép ifjúnak csak akkor serkedt még a bajusza, alig tudta még összepödörni. Olyan jól állt rajta a hadnagyi egyenruha.

— Meglásd, anyám, mire visszajövök, olyan bajuszom,

szakállam lesz, mint dicső emlékű papámnak volt; ez-redesi vállrózsa lesz a kabátomon!

A császárné megcsókolta, megkönnyezte, megáldotta a szép fiát; úgy bocsátá el a messze afrikai csatatérre s aztán mindennap háromszor imádkozott érte térden állva.

De a szép leventét nem védte meg se a köny, se a csók, se az áldás, se a forró imádságok. Egy olyan ok-talan, félmeztelen vadember a maga együgyű hajító dárdájával, lesből előugorva, hirtelen megölte, mielőtt lovára kaphatott volna, vagy kardot ránthatott volna a délczeg császárfi.

Igazán sajnálta mindenki. Hiszen még nem volt ellensége.

Aztán elfeledte mindenki. Engedték elmulni.

Csak az anyja nem tudta elfelejteni, nem hagyta elmulni.

Az özvegy császárné, a mióta egyetlen fia elbucszúzott tőle, minden évben lerajzolja a fia arczképét úgy, a hogy ő azt maga előtt látja: évről-évre idősebbnek, erősödő bajuszzsal, szakállal, férfi-komorságot öltő arczvonásokkal — ilyennek kell lennie öt év múlva; — tiz év múlva: megemberedett már — az arczszíne megbarnult: az afrikai nap erősen tud zománcozni; — tizenkét év múlva: — Bizonyosan sebhely is van már a homlokán. Hisz olyan bátor volt! — Tizenhárom év; — tizen-négy év; — tizenöt év múlva! — Most már talán ősz szálak is vegyülnek a haj és szakáll közé? — Hajh! a tizenhetedik év is itt van. A délczeg hős most már közel jár a negyvenhez! — Most már talán kopaszodik is a homloka? — Milyen szép volna azt betakarni — egy koronával. Mikor jön el annak a napja?

És így festi le a boldogtalan császárné évről-évre és fogja festeni a fia arczképét, a míg csak a saját szíve meg nem szün verni; s nem engedi a fiát oda a halálnak: visszakéri, visszahozza.

Az pedig aluszik csendesen s nem álmodik se dicsőségről, se koronáról.

MINDENT LÁTNI SEM JÓ.

Turbolya Béla tiszti őrnök volt Baraboly Gergelynél, a sonkavári uradalom tisztartójánál. Az atyja, Turbolya Mihály, kasznár volt a szalonnadombi uradalomban. Mind a sonkavári, mind a szalonnadombi uradalom az esztergomi hercegprimás érseki javadalmai közé tartozott.

Baraboly Gergely tisztartónak volt a szegény papoktól háromszáz forint évi fizetése; Turbolya Mihálynak pedig százhatvan, azonkívül egy kis deputatum, a mi a háztartáshoz szükséges. És ez a két derék oconom olyan jól tudott gazdálkodni, hogy ebből a csekély fizetésből nemcsak tisztességesen megélt, sőt husz évi szolgálat után egyik egy százötvenezer forintos jószágot vett s azt készpénzzel ki is fizette, a másik pedig Pesten egy kétemeletes házat szerzett s hogy nem kontóra, azt bizonyítják még érintetlen hagyott takarékpénztári könyvei. S e mellett fősvények sem voltak: ellenkezőleg, házaik nyitva minden vendégnek, télen-nyáron, a saisonban pedig e környék társas mulatságainak jól ismert gyűlhelyei. És a mi legfőbb, a derék gazdászok gyermekeiknek fényes nevelést adtak, Baraboly úr kisasszonyai bécsi nevelő-intézetben nyerték világi műveltségüket, Turbolya úr egyetlen fia pedig, mikor már mindent kitanult Magyaróvárott a gazdasági iskolában, két évet töltött még Velenczében és Florenczben a festészeti akadémiákon.

Gazdászat és festészet? Ez ugyan nem rimzik össze, hanem Bélánál mégis összetalálkozott: mint hivatás és szenvedély. Atyja gazdatisztet akart belőle csinálni, ő pedig festő akart lenni. Aztán volt egy vele született sajátsága, a mi a gazdatisztséghez nagy előny, a művészséghez pedig nagy akadály. Igen közel látott. Szemei abban a hibában szenvedtek, a mit az orvosok «láta-szükülés»-nek neveznek; a szemszivárvány közepett a fényt áteresztő fekete kör alig volt nála nagyobb egy gombostű fejénél. E miatt Béla a távolban igen rosszúl látott, s a mit meg akart nézni, ahhoz olyan közel kellett vinnie a szemeit, hogy a pastellrajzról gyakran az orrahegyével felszedte azt a szint, a mit a kezével odarajzolt. Hanem ő azért szenvedélyesen rajzolt és festett, história-festés volt a genre-e, s oly tökélyre vitte közellátása daczára e tudományát, hogy egész csoportokat össze tudott állítani, úgy, hogy az emberek bámultak, a kik látták, mint a hogy bámuljuk azt, ha egy vak ember viaszból mellszobrokat idomít. Mert csak az a bámulni való volt rajta; e képek határozottan rosszak voltak.

Ellenben milyen nagy előny az a rövidlátás a gazdatiszti hivatásban! Milyen hatalmas *inspektor* lesz az, a ki néz, meglát, és mégsem lát semmit! Az egész tisztikarnak kedvence fog ez lenni. Ispánok, kulcsárok, előljárók és alattvaló tisztek áldani fogják az eget, a ki őket ilyen derék emberrel megajándékozta. Gazdag ember fog lenni, maga sem fogja tudni, hogyan repül be az ablakán a pénz?

Hanem hát neki semmi kedve nem volt ehhez a háladatos pályához: ő festő akart lenni. Volt egy hirhett szemorvos barátja, kivel Bécsben ismerkedett meg, az sokszor biztatta őt, hogy ő tudna azon a nagy bajon segíteni, mely művészetének akadály: a látaszükülésen. Az a legegyszerűbb műtét. Felül a szemhártya fölött beleszúrnak az embernek a szemébe egy lánd-

zsával, azután belenyúlnak egy ollóval, hosszas szíjat hasítanak a szemszivárvány hártájából, azt megfogják egy csipővassal, s kikaparják egy gereblyével; két hétig keze-lába kötve marad az embernek; akkor feloldják a szemeit, s ime látja maga körül az egész világot, s az egyik szemén van egy hosszú keskeny vonal, mint a macskáén.

Sehogy sem tetszett neki a biztatás. Nem tudja azt az a doktor, hogy kellemetességei is vannak a rövidlátásnak. A princípálisnak van két kisasszonya: Zelinda és Mirabella. Zelinda az idősebb. Művelt hölgy mind a kettő; s úgy látszik, hogy Bélával igen szívesen társalognak. Béla engedelmet kér a papától, hogy egyszer lefesthesse olajba Zelinda kisasszonyt. Az engedély megadatik s az ülések megkezdetnek: természetesen illő felügyelet mellett. Mama nemlétében a rokon gyógyszerészné a garde de dame. A festő közellátó lévén, hogy az egyes vonásokat felvehesse, oly közel kell hajolnia a másolandó arczhoz, mint később a vászonhoz. E közeljárás felfedez előtte két szép fekete szemet, egy pár finom szemöldöt, egy görög profilú orrt; gömbölyű piros arczokat, finom metszésű ajkat és nem is hamis fekete hajfonadékokat. Azokat ő mind egyenkint híven lemásolja és ki is festi szépen. Hanem azt nem mondja el neki a gyarló szem, hogy a lefestett hölgy két szép szeme közül a jobbik kancsalit, hogy a tiszta homlok nagyon keskeny, ellenben a szép piros ajk alúl kissé szélesded, s a finom orr igen is hosszukás, s e miatt az arcz lehet ugyan kellemes, amint hogy az is, de épen nem festői mintakép. A művész vásznán aztán mindez máskép üt ki, az egyes vonások híven el vannak találva, csakhogy a homlok széles, az arcz keskeny s itt meg a balszem sandít. Hanem azért mindenki, a ki látja, el van általa ragadtatva, még a tisztartó is azt mondja, hogy ennél tökéletesebbet még Canova sem festett.

Csak maga a művész nincs megelégedve a remekével: mindennap talál rajta valami megigazítani valót, mindennap kell előtte ülni, mindennap még közelebből meg kell nézni a szép arcz minden részleteit, s egyszer aztán olyan közel talál nézegetni, hogy a garde de dame gyógyszerésznének úgy tetszik, mintha ez már egy csók lett volna. A modell fülig pirul és felugrik, s a művész zavarában azzal menti magát, hogy ő csak retouchirozni akart.

Hanem hát az ilyen csóknak következményei vannak. Két hét mulva az egész világ tudja, hogy Zelinda jegyben jár Bélával; most stafirozzák; egy évre Olaszországba fognak utazni, azalatt a zsirhalmi számtartót nyugdíjba teszik, s visszaérkezve Béla beül a helyébe.

Mindenki, papság és tisztség nagyon szereti azt az ifjút, a primásnak is gondja van rá. Ez időtől fogva Bélának hivatalos teendői abban összpontosultak, hogy Zelinda kisasszonynak udvaroljon; s üres óráiban verseket írjon hozzá, a melyek szinte olyan szépek voltak, mint a festményei; külön minden szó igen szép; hanem együtt mindannyi még sem költemény.

Ez idilli boldogság közepett elérkezett a farsang, Zelinda és Mirabella kisasszonyok a közelfekvő esztergomi, tatai, győri és visegrádi bálokban, mint azt az akkori divatlapok bizonyítják, a rendes báلكirálynék között szoktak felemlítve lenni, s Béla is szenvedélyes tánczos volt.

Ebben is sok tréfás zavart okozott ugyan neki végzetes szemhibája; elvitte a más tánczosnőjét, nem talált vissza a magáéhoz; lába ügyébe akadó schleppekben, tyúkszemekben irtóztató pusztítást követett el; belekeringőzött a középén ártatlanul néző közönség csoportjába, s ha valahol egy pár a teremben földhöz vágta magát, ő rendesen annak a párnak az egyik fele volt, hanem ez neki mind igen jó multság volt, s olyan kedélyesen tudott hozzá nevetni, hogy irigyelni lehetett.

Az x.-i hölgyvilágnak ezen a farsangon jótékony hajlamai különösen párosultak a kegyeletes eszmékkel. Nagyszerű bált rendeztek a városukban felállítandó kisedővő intézet javára, összekötve sorsjátékkal, melyhez a kijátszandó nyereményeket szintén maguk a derék hölgyek hímezték és ajándékozták. Hét vármegyét mozgásba hozó bál volt ez, s mindenkinek elmondott, hogy maga ő eminenciája a hercegprimás is meg fog jelenni egy órára ez ünnepélyen, mint fővédnöke a létrejövendő humánus intézetnek.

Annyival nagyobb kötelesség, hogy az uradalmain lakozó tisztség kisasszonyai és a tánczképes tisztifiatlok teljes számban megjelenjenek és a magas czélt előmozdítani segítsenek.

Sonkavárott a bált megelőzőtt két hét a legszorgosabb előkészületekben tölt el. Zelinda kisasszonynak égszínkék selyemruhája volt, rózsaszín dudorokkal, Mirabella kisasszonynak pedig rózsaszín ruhája, égszínkék dudorokkal. Ez mind Béla iránti gyöngéd figyelemből történt így, hogy közellátó létere megismerje tánczközben, melyik az ő menyasszonya, és melyik Mirabella? A binocle segélyével a színek összeállításából ennyit kivenni képes volt. A gyógyszerészné, a ki mint garde des dames volt a kisasszonyokat kísérendő, maga is jó korban levő özvegy, bár kissé elhízott, szintén kitett magáért: elővette világos lilaszín gros de naples ruháját, s hozzá veres zseniliből készült fejéket vett kiegészítésül; a mi annyit jelent, hogy maga is elmegy még tánczolni, — ha viszik.

Béla természetesen, mint egy hű seladon, a hölgyekkel egy kocsin ment fel a bálba, szerényen a bakon foglalva helyet, hogy a bálruhákat össze ne törje. Aztán az is természetes, hogy a bálteremben, mely épen felényi vendég számára készült, mint a mennyi most tánczolni akart benne, az első franczia négyes után, melyben még menyasszonya mellett, s annak testvéré-

vel vis-à-vis volt: a mint a colonne felbomlott, a nagy szépségvásárban rögtön úgy elvesztette mind a kettőt, hogy rájuk nem talált többet; kereste pedig; el-el-fogott egy égszínkék ruhát, rózsaszín dudorokkal; volt az a bálban épen harminczkettő, s csak akkor vette észre, mikor már a tánczban voltak, hogy hisz az «szőke», majd meg egy rózsaszínű ruhával foglalkozott a walzerre, és csak akkor vette észre, mikor már a földön heverték, hogy hisz az a kacsatói ispán vén franczia gouvernantéja.

A közben pedig, hogy Béla ily hajtóvadászatot indított Zelinda és Mirabella után, még jobban vadásztak ő reá Turbolya és Baraboly urak, hogy őt a herczeg-primásnak bemutatthassák: — a praesumtiv zsirhalmi számtartót.

Ő eminenciája ugyanis tizenegy óra felé kíséretével együtt megérkezett az ünnepély színhelyére. A zene rögtön megszüntettetett megérkezésére; a mit azonban ő eminenciája nem engedett meg: derék, szabadelvű ember volt: csak mulasson a közönség feszélyezetlenül: ő maga is gyönyörködni fog e világi mulatságban, melyre nézve egy számára elkészített piros bársony karszékben helyet is foglalt.

Ő eminenciája szokott ornátusában volt, szép lilaszín selyem papi palástjában, fején a kis gömbölyű veres kamaora, igen jókedélyű úr volt, szelid biztató arczczal, mely nagyon hasonlított egy tisztességes matrona ábrázatához; a miről tanuskodik egy az ötvenes évekből fenmaradt adoma is; a midőn t. i. a japáni követség odafent járt Bécsben s ő felsége asztalához meghivatott, ugyanakkor még Ferencz József nem volt nős; s az asztalnál Magyarország primása ült mellette jobb felül, minden kitüntetésben részesítve. A japáni követek meg voltak elégedve mindennel; csak egy dolog felett nyilvánítá némi megütközését Szatzuma, a követség vezére a miniszterelnök előtt: «Hogyan lehet

az, hogy egy ilyen fiatal monarchának ilyen öreg asszonyságot adtak feleségül?» A primást a monarcha feleségének nézte.

Hanem hát a mint ez a históriában sokszor megtörténik, egy baklövés nem a közvetlen vadásznak, hanem egy harmadik embernek árt meg: ez a tévedés nem Szatzumának forrott a torkára; hanem egészen más ártatlan személynek.

Béla úrfi, mikor már kifáradt a menyasszonya keresésében s megfőtt az idegen hölgyek tánczrakerekítésében, arra a gondolatra jött, hogy ő bizony nem szaladgál előre-hátra, mint egy bolond, hanem kispekulálja, hol ül a garde des dames, a gyógyszerészné? Ott majd állást foglal; oda vissza kell tértie két tánczosnéjának vagy előbb, vagy utóbb.

Ezzel a középén ácsorgó férfisereg között keresztül-kasul furta magát, végre megpillantá, a kit keresett: a lilaszín ruhát, a skarlátpiros fejékkal; ott ül a tribunán. Ő tehát lesben várta, hogy a két kisasszony mikor érkezik oda? Walczer járta épen. A két kisasszony csak nem mutatkozott. E közben Béla urfi ilyenformán kezdett okoskodni:

«Ez a patikáriusné ott ül már kilencz óra óta magában. — Senki sem viszi tánczolni. Ha én most oda-megyek hozzá, szentül azt fogja hinni, hogy tánczolni hívom. És ha azt nem teszem, hanem a helyett a kisasszonyok felől tudakozódok nála, az nagy gorombaság lesz tőlem. S miért tegyem én ötöt ellenséggemmé? De mit is vesztenék vele, ha felkérem egy keringőre? Igaz, hogy nehéz alak, de meglehet, hogy jól tud tánczolni. Ha elesem vele, nem én esem nagyobbat. Ugyan miért ne vihetném el egy fordulóra? Örök hálára kötelezném le általa. Talán még másokat is felbuzdítanék a példa által, s igen jó mulatságot szereznek szegénynek. Én bizony felkérem egy tánczra.»

Azzal megkeményítve szívét, hóna alá csapva Chapeau-

Bas-ját, biztos lépésekkel indult meg a lilaszín costume felé, s mikor két lépésnyire ért szeme elé, meghajtá magát előtte udvariasan, s a legúriasabb orrhangon hallatá lovagias felhívását:

— Nagysám! Lehetek-e szerencsés önt egy forduló keringőre megnyerhetni?

Mire a megszólított lilaszín öltöny részéről a mennydörgő hangú válasz érkezett:

— Vade presto, insane! (A mi körülbelül annyit tesz, hogy pusztulj innen te féleszű.)

A szerencsétlen! Ő eminenciáját, az érsek-primást kérte fel egy tour walczerre!

A kétségbeesés, a mi e balfogást követte, leírhatatlan. Nem elég a hallatlan nevetség: de még a zsirhalmi számtartóságnak is vége! Az a jóvátehetetlen megbántása az egyházi fejedelemnek! Nevetség és szentségtörés, örültség és hazaárulás egy tényben! Ily kegyes főpapot, apáinak jóltevőjét, saját jövődjének urát így megbántani! Apa, ipa, menyasszony, mind tönkre voltak téve. Csak Béla nem veszté el önbizalmát.

Ez a botrányos tévedés ellenkezőleg egy nagy elhatározást értelt meg lelkében. A zsirhalmi számtartóság ügye most már a végzetes első bemutatás által nagyon megnehezült; de hisz ő annál magasabbra tör. Követi hajlamát, a művészetet, s leküzdi annak legfőbb akadályát, s egyúttal bosszút is áll a saját vaksi szemén, a mely neki e keserűséget okozta. Felmegy Bécsbe, felkeresi azt a szemorvos barátját, a ki képes macskaszem-nyilást vágni az ember pupilláján; műtözze meg. Aláveti magát minden orvosi kínzásnak.

A műtő-szemész, a mint kezébe kaphatta Béla fejét, lándzsával, ollóval, csípővassal, harapóval neki esett a szemének; s három hét mulva Béla olyan jól látott, mint akármelyikünk: nem volt többé myops; nem kellett az orrával kísérni a crayont, mikor rajzolt: ép szemevilága lett.

Mennyivel más lett egyszerre a világ előtte, mint azelőtt volt! Mennyivel szebb! Kivált a festmények! S kivált az asszonyok! Nem tudta, melyik inkább. De mégis inkább az asszonyoké az elsőbbség. A Belvedere, az Esterházy-galleria műremekei maradjanak későbbre. Most legelőbb is haza Sonkavárra, az epedő menyaszszonyhoz.

Alig várja, hogy a kocsiról leszökjék; a cselédek mondják neki, hogy a kisasszonyok odakinn vannak a téli kertben; rohan hozzájuk; a kamélia-lugosból két hölgy-alak közelít feléje; az egyik egy magas, sylphid-termet, ragyogó szemek; istennői arc; a másik is egy tisztességes hajadon, de nagyon közönséges vonásokkal és kissé kancsal szemekkel.

Béla mindjárt ráismer az igazira. Ez az ő eszményképe, kit magának álmában alkotott; ez a sylphid, ez az angyal, ez az istennő. Odarohan hozzá, hogy átölelje, megcsókolja. Azonban csók helyett két ellenálló tenyér tapad a szájához, s az átölelt fél-bosszúsan, fél-nevetve szabódik:

— Ne bolonduljon, Béla, hisz én Mirabella vagyok, ott a néném, Zelinda a másik.

Béla karjai aláhanyatlottak és szája nyitva maradt. Az a másik persze hogy nem az az eszménykép volt, a kihez ő a verseket írta, a kit vászonra festett; orrtávlatból nézve láthatta ő csak e vonásokat szépeknek. Hisz ez így egy mindennapi kép.

Nagyot sóhajtott ő is, Zelinda is, ki a tévedést semmikép nem tudta neki megbocsátani, s többet rá se nézett. Még a jegygyűrűjét is visszaküldte.

Egyébiránt ez a csalódás semmit sem változtatott Béla szívviszonyán. Ő egy ideálba volt szerelmes, a kit rövidlátó korában csak pastel, aquarell és olaj-színekkel előállítva tudott egyetemlegesen felfogni; most egyszerre megkapja a látását, s ime az ideál előtte van. Hogy ez nem ugyanaz, a kivel ő jegyet váltott, az

nem baj. A papának utoljára is mindegy, ha a kisebbik lányt veszi is el az a vőlegény, aki a nagyobbiknak volt szánva. Ezentúl udvarolt Mirabellának.

Egy holdvilágos estén, a nyárfák alatt sétálva, ilyen rokonszenves eszmecsere szövődött az új kombináció szerinti pár között:

— Nagysám, — szólt Béla, — szereti ön a béka-kuruttyolást, birka-bégetést, kolomp-hangot?

— Nem igen nagyon.

— Az pedig lesz elég a zsirhalmi majorban. Hát a kukoricza-fosztást, a búza-rostáltatást, kender-tiloltatást, disznó-öletést milyen mulatságnak találja ön?

— Szeretek ott nem lenni.

— Volt már egyszer Zsirhalmon, ugy-e? Láttam az öreg számtartónét, a mint a tűzhelynél a szappant főzte, a feje úgy bebugyolázva tarka keszkenőbe, hogy csak az orra látszott ki belőle. A két keze bekötve ronggyal. Ez volt a keztyű. A reklijén fénylett a zsír, s három kötény volt eléje kötve; annak a korezában egy akkora csomó kules, mint a porkolábnak? Ez a zsirhalmi divat. Ugy-e nem szeretné ön ezt viselni?

— Isten őrizz! Elfutnék magamtól.

— Akkor a zsirhalmi számtartó is együtt futna önnel, már tudniillik ha én volnék.

— Ne tréfáljon.

— Dehogyn tréfálok. Én nem leszek gazdatiszt, hanem felmegyek Bécsbe s élek a művészettel. Kisasszony! Nem szép volna-e az, ha ön az egyik szobában a zongorán játszana Chopin ábrándjait, én meg e lelkesítő daloknál festeném a másik szobában a nagyszerű csataképeket, a mik világhírűvé tesznek egykor; csak úgy árverezik majd fel mindenféle ánglusok húsz, harmincezer forintra. Aztán önt is odafesteném a képre.

— Engemet? Hogyan?

— A mint a haldokló hős sebeit bekötözi.

— Jaj, én azt a világot meg nem tudnám tenni,

mert én elájulok, ha csak azt látom is, hogy valaki elvágta az újját.

— S hátha én magam volnék a haldokló hős, nem venne-e föl karjaiba?

— Mondja el ezt a papának.

Béla e buzdító utasítás után sietett Baraboly úrhoz, szíve titkát kitárni, hogy ő Mirabella kisasszonyt nőül veszi, s viszi fel Bécsbe.

Baraboly úr okos ember volt. Ismerte a különféle gazdasági czikkék aratási és szüretelési különlegességeit. Zelinda kisasszony olyan, mint az aszu szőlő, mentől később szüretelik le, annál jobb bor lesz belőle; mentől tovább tartogatják, annál jobb bor lesz belőle. Várni lehet vele jóra való vevőre, a ki megadja az árát. Ámde Mirabella kisasszony olyan, mint a repce: azzal nem szabad sokat várni, ha egészen megérik, elpörög, ha sebesen be nem takarítják, rájön egy eső, megfülled; ha mindjárt nem jön érte a vevő, megdohosodik; azt hát hirtelen levágni, behordani, elcsépelni, eladni, s hálát adni az Istennek, mikor már nincsen a raktárban.

A másik apa is megnyugodott a változásban; ráadta atyai áldását ezen szavakkal:

— Ilyen bolondnak, édes fiam, mint te vagy, más nem is lehet a párja.

Az ifjú pár azután bejárta menyegzői útban Olaszországot, Béla ismeretséget kötött Michel Angeloval, Rubensszel, Tintorettoval, s aztán letelepedett szép feleségével Bécsben s festett csataképeket.

Ámde nagy hamar bebizonyult rajta, hogy a művészet is csak olyan, mint a zsirhalmi számtartó gazdagsága: ha az isten ad rá esőt és napfényt, van jó termés, ha nem ad, nincs. Hiába szántja azt a vásznat a crayonnal, hiába trágyázza *terra di Puzzoli*-val, *terra di Siena*-val, sárkányvérrel; hiába boronálja be tengeri vidraszőr-ecsettel, az Úr nem ad rá erőt és napfényt, inséges lesz a termés, és soha sincsen aratás.

Igazi kéz, láb vagy fej volt az mind, a mit ő össze-festett, csakhogy azok mind nem tartoztak egymáshoz; a hős ott a képén úgy tesz, mikor meg akar halni, mintha álmából kelne fel valaki ásítózva, a mérges ellenség arcza igen híven tükrözi vissza a gyomorgörcs kínjait, a hőst ápoló menyasszony arczáról le lehet olvasni ezt a mondást: «Ugyan keljen fel már, kész a kávé!» s a mellék-alakok azon látszanak tanakodni, hogy nem kellene-e ezt az esetet feljelenteni a rendőrségnek? Az öltöny pedig mind úgy állt az embereken, mintha esős időben megázott s aztán egyszerre megfagyott volna rajtuk.

Mindig gyilkos csataképeket festett, ez volt a szenvedélye; és soha sem sikerült neki elhíttetni a nézővel, hogy azok ott a vásznon csakugyan ellenségek. Hasztalan járnak keresztül egymáson dárdával, pallossal, hasztalan hevernek kibonthatatlan gomolyban a leglehetetlenebb ficzamokkal, az ember mégis csak azt hiszi róluk, hogy tréfálnak.

De ő azért csak festett. Reggeltől estig mindig festett. Még este lámpafénynél is festett. Engedvén a feleségét jó barátok, új ismerősök által operába, bálba kísértetni. Ő azalatt ellenségeket komponált.

Egyszer aztán gondolta magában a szép asszony: «No ha te olyan nagyon kívánod tudni, hát én majd megmutatom neked, hogy milyen az ellenség?»

Sikerült Bélának valahára egy vitézi négyes párbaj embernagyságú táblóját a műtárlatba felvételni. Kíváncsi volt a kritikára.

Az pedig mindössze annyiból állt, hogy a katalogusban a csatakép alá azt nyomatták: «Négy ánglus whis-tezik a kávéházban. Csendélet. Turbolya Bélától.»

Ez keserű lapdacs volt. Eszébe jutott, hogy hiszen van módja azt megédesíteni. Ott hagyta atelierjét s felkereste szép neje boudoirját. Annál éppen egy uhlánus tiszt volt látogatóban. Akkor aztán megtudta Béla, hogy milyen az az ellenség?

A szemorvos operációja most lett csak tökéletesen befejezve.

Látott már nagyon is jól!

S mikor aztán ilyen nagyon felnyilt szemmel visszament festő műhelyébe, sorba nézte a falra felakgatott képeit, s azt is meglátta, hogy bizony silány kontárművek ezek valamennyien! . . .

És aztán elgondolkozott azon, hogy mennyivel jobb volna közellátónak lenni, s a zsirhalmi nádas házban hallgatni a birkák bégetését, s Zelinda perlekedését a cselédekkel, öletni a disznót, méretni a gabonát, — pihenő órákban csataképeket festeni a ház falára. S aztán odafektetni fáradt fejét a szelid, hű feleség ölébe s hinni azt, hogy festményei remekművek és hölgye a szép eszményképe.

Egy nap azután e szavakkal toppant be Béla hirhett szemorvosához:

— Barátom, nem tudnád *megint összeragasztani a szememet?*

+ A BUENOS-AYRESI KARÁCSONY.

Ez a történet arról szól, hogy tart meg a szerelem egy nemzetet.

Ötödik Károly császár, a kinek zászlóján a kettős földgömb pompázott e büszke felirattal: «*unus non sufficit*» (egy nem elég), megörökítette azt a mondást, hogy birodalmában sohasem megy le a nap. Pedig még akkor Dél-Amerikában csak jelképezve volt a fenhatósága. A paraguayi partokon, a La Plata folyó torkolatánál egy szigeten volt az első telep, melyet spanyolok tartottak megszállva; azok ott kereskedéssel foglalkoztak. Azt a tanyát ők elnevezték Buenos-Ayresnek. (Jó levegő.) A telep főnöke nem volt katona, hanem szerzetes: Fra Lazaro, a dominikánusoktól. Közlekedő kereskedelmi hajók által folytonosan küldött értesítéset a császárnak a tartományról s annak népeiről. Az egész tartomány földje gazdag, czukornádat, kávé, gyapotot terem, barmainak sokasága megszámlálhatatlan; éghajlata enyhe, telet nem ismer. Lakossága szép idomú, délcegg faj, bronz-színű, czifrára tetoválva, a nők valószínű virágoknak tűnnek fel a bársonybőrükre edzett tarkaságtól. Öltözetre nagyon keveset fordítanak: az is tarka vadásztollakból áll.

Egész tartományuk egy kert, örökké virágzó, örökké gyümölcsöző. Pálma, kókuszdió, szágó erdőszámra diszlik, narancsligetek aranygyümölcs, kávéberkek piros virága tarkítja a halmos rónát, melyben a lég maga

is ittas az illattól; erdő, pagony ingyen adja a gyümölcsöt, a televényföld az urname-gyökeret, a kenyérfa a kész czipót. Tavaikban tömérdek a hal, sömlyeikeiben a tekenős-béka. A föld nincs felosztva, minden ember akkor arat, szüretel, a mikor az érés ideje eljön, csak az inkának van fenhagyva, hogy mindennek leszedje a zsengejét: ez az ő királyi fizetése. Meg a barmok szaporulata és különösen az állatbőrök, melyeket világjáró idegen kereskedők felvásárolnak — cserében. Adnak érte csecsebecséket: üveggyöngysorokat, tükröket, aczélkéseket; aranyat is a királynak.

A gyümölcsös pagonyokat élénkíti a tarka madársereg; paradicsommadár, árgusfácán, kolibrisereg repked ágról-ágra, melyekre az indiánok hosszú bambuszfúvó tülökkel lövöldöznek. Csak a kajdácsokat tartják tilalomban. A papagályról azt hiszi az indián, hogy abban emberi lélek lakik, mert beszélni tud.

A királynak van egy papagálya, a «Lóri» fajtából, a «ki» már egész beszélgetést folytat mindenkivel, a minek értelme van. Ez az indiánoknál a legfelsőbb bíró. Ha valami per támad az indiánok közt, a mi nagy ritkaság (itt nincs tulajdonféltés, becsületsértés, szerelemféltés, adósságkövetelés) — a peres felek a király elé kerülnek a panaszukkal s egymást felváltva elmondják, hogy mi a bajuk. És erre a Lóri papagály, a ki a királyi szék támlányán ül, kimondja az ítéletet; az egyik félre azt, hogy «te jó ember vagy», a másikra: «te rossz ember vagy». S ezzel az ügy el van döntve: a felek megnyugosznak a verdictben. Ezt az ítélkezési módot az európai népek csak háromszáz év múlva hozták be — az esküdtszéki rendszerben.

Az egész nép a paradicsomi egyszerűségig szelíd, békeszerető; fegyverük rézből van, az is inkább sarló, mint szablya, nyárs, nem dárda: nem való verekedésre, még dúvadak elleni vadászatra sem.

Fra Lazaro megtanulta a nyelvüket s megismerke-

dett a szokásaikkal. Királyuk van és papjaik, a kik a népnek parancsolnak; azoknak vakon engedelmeskedik mindenki.

A sík rónáikat elzáró hegyeken túl lakik egy harcias törzs, az impizek, a kik koronkint betörnek a tartományukba. Azokkal nem szoktak harcolni, hanem megváltják magukat busásan fizetett sarczczal.

Csak egy nagy hibájuk van a paraguayiaknak, a csúf bálványimádás, mely a legkárhózatosabb alakban mutatkozik az emberáldozatban. Van egy nagy rézbálványuk, a Huicilopochtli, melynek a feltátott száján egy ember befér: ez alá tüzet raknak s mikor izzóvá lett (a bálvány bömböl), akkor belevetik az áldozatot, egy fiatal szüzet, a kit a papok a legszebb hajadonok közül választanak ki, bárha a király leánya volna is az.

Ezt az emberáldozatot hozzák a bálványuknak mindenkor, ha valami baj van az országban; ha az impizek dúlnak, ha sáskajárás pusztít, ha patécs, döbröcz kínozza a népet, azért mindig egy szép hajadonnak kell tűzhalálba menni.

Ötödik Károly császár ezt nem tűrhette el. Annyi diadalmas hadjáratot viselt az óvilágban a kereszt védelmére, az újvilágban is le akarta tiporni a bálványimádást.

Egy hajóhadat indított meg Dél-Amerikába négyszáz muskétással és ötven vértés lovassal, ágyúkkal ellátva. A pápától brevét eszközölt ki főpapi áldásával s Fra Lazaro számára püspöki kinevezéssel; a hadicsapat főnökéül Don Pedro de Mendozát választotta, kit kormányzói ranggal ruházott föl az egész paraguayi tartomány területére.

Mikor Mendoza gályái megérkeztek a La Plata torkolatához, hat ágyúlövés dördült el a hajókról. Erre a buenos-ayresi szigetről előjött a főnök, Fra Lazaro káplánjával s átkelt a parancsnok hajójára.

Mendoza azzal üdvözlé a szerzetest: «Salve episcopo

Lazare.» S átadta neki a pápai brevét s a királyné által himzett püspöki diszpalástot, röviden tudatva vele küldetése czélját.

— Akkor épen jókor jöttél, — mondá neki a főpap. — Épen ma akarnak az indiánok egy bálvány-áldozatot végrehajtani. Ha sietsz, még megakadályozhatod.

Elmondta az okait is a szándékolt emberáldozatnak. Az indiánok czukorültetvényeibe egy óriási szarvorrú tört be s azokban iszonyú pusztításokat követ el. Nem tudnak ellene védekezni. Az elűzésére kiküldött csapatokat a hatalmas fenevad mind csúffá teszi, több férfit megölt, összegázolt; nyomorult fegyvereik nem ártanak a pánczéljának. Az indiánok rémületükben a bálványisten kiengeszteléséhez folyamodnak s fel akarják áldozni a király leányát, Yukinnát.

Don Mendoza rögtön lebocsáttatá a dereglyéket s le szállítá az ötven lovasát, egy ágyúval, a hajóról. Két kutyát is hozott magával, a híres andalúziai bikafogó sinkoránokból. A muskétásoknak meghagyta, hogy a mint ágyúlövést hallanak, rögtön szálljanak partra. Azzal maga a püspökkel és a lovasokkal kievezett a partra.

Ott roppant néptömeg várta, sok ezernyi indus; a néptömeg félve nyitott előttük utat. Bámultak a megjelenésükön. Ezek az emberek sohasem láttak még lovat s lovon ülő embert, a kinek a feje aczéllal van burkolya, vértet visel a mellén, kard az oldalán, bajusz, szakáll az arcán.

A pórázon vezetett sinkoránok idegen fenevadak voltak előttük.

Lazaro főpap, ki aranyos ornátusában Mendoza mellett lovagolt, az útban talált előljáróknak tudtul adta, hogy a spanyol király ő felségének helytartója kíván beszélni a királyukkal.

Elkalauzolták a királyi palotához.

A király eléje jött. Paradicsom-madár tollakból volt

a koronája, jaguárbőrből a palástja, jakkfark a jogara. Bőrét a legszebb tulipánok és napraforgók ékesíték.

A püspök tolmácsolta a kormányzó mondanivalóit.

Hogy mától fogva ő felsége Ötödik Károly császár e tartománynak uralkodója és védelmezője, a ki a mostani fejedelmet hűbéresének megtartja s császári kegyelme bebizonyításául küld neki egy felnyergelt paripát, a melyre az indián királyt azonnal felültették.

A császári izenetnek azonban folytatása is következett.

Ő felsége azonnal megtiltotta a bálványimádást az egész országban s eltörli az emberáldozatot.

Erre a nagy szóra egyszerre felzúdult a bálványpapok ádáz kiabálása: «Az nem lehet! Az áldozat már megérkezett! A bálvány készen vár reá!»

A királyi palotával átelleni halmon volt a Huicilopochtli bálvány teokallija, melynek nyitott csarnokában téhenkedett az idomtalan rézszörnyeteg, négyszarvú fejével, melynek békaidomú szájából tűzforgatag lobogett elő, pokolbeli üvöltést hallatva.

S a királyi palota kapujából egy ünnepi menet tola-kodott elő, dob- és sípzenével: hat leány emelt a vállán egy virágos-ágyat, melyen az áldozatra szánt leány feküdt, zöld füzérekkel tetőtől talpig beborítva. Ez volt a király leánya, Yukinna.

Elragadó szépség. Arcza, termete tökéletes. Szemeiben lélek, ajkain szerelem.

— Megálljatok! — kiálta Mendoza, mikor Yukinnát megpillantá. — Király! Én megkérem tőled a leányod kezét és feleségül veszem őt.

De meg sem várta, a míg leánykérését Lazaro püspök tolmácsolja, sem az arra következő választ, hanem megragadta az áldozat karját s odarántá a leányt a nyergébe, a háta mögé ültetve, mire az indián hajadon mind a két karjával átölelte megszabadítója nyakát, szorcsan, hevesen: ez volt a válasza. A király nem

szólt semmit, hanem a ballusztrádon ülő Lóri papagály alakiáltott hangosan: «Te jó ember vagy! Ne hagyd bántani Yukinnát!»

A pogány papok erre őrzöngő üvöltésben törtek ki. A bálvány bömbölt és szikrákat okádott. «Áldozatnak kell lenni!» kiáltozák a vakbuzgó bálványimádók.

Erre Mendoza jelt adott a tüzéinek. Az agyúlövés eldördült s a bálványisten ezer darabra törve hullott le az oltáráról.

A népség arcra borult az agyúdördülésre. A király elől-hátul fogózott a nyergébe; a kutyák ordítottak, a városon kívül pedig hangzott a szarvorrú bömbölése.

Ha nincs bálvány, ki szabadít meg e szörnyetegtől?

— Én magam, a férfi! — mutatá Mendoza s inte a peczéinek, hogy menjenek előre a sinkoránokkal. — Ő lovagolt a nyomukban, gyöngéden suttogva a nyakát ölelő menyasszonynak: «non ha paura», (ne félj).

Az ő szemeláttára akarta megmutatni, hogy mit ér egy igazi férfi.

A város kapuján egyedül lovagolt ki a két kutyájával a rettegett fenevadat felkeresni. Az ott bujkált a czukornádtelepek közt. A kutyák felverték, a szarvorrú előtört a bozótból. Mendoza bevárta, míg kapóra jön s akkor egy lövéssel a kerek karabinjából homlokra lőtte. Ámde a behemoth még halálra sebesítve is félelmes ellenség, az agyvelejét átfűrt golyó daczára tovább rohant, kéttülkü orrával túrva a földet, hogy megölőjét legázolja. Yukinna reszketett. Mendoza hidegvérrel húzta ki toledói kardját s egész közelre engedve rohanni a vadállatot, úgy szúrta azt a nyakszirtjén keresztül, hogy elterült a földön. Egyedül maga elég volt, hogy megölje a néprettegető csodaszörnyet.

Yukinna most megtudta, hogy mi a férfi. A többiek, azok csak hímek. A ki ennek a felesége, az asszony, a többieké csak emlős.

A mint Mendoza visszatért a városba vadászsákmá-

nyával (tíz ökörnek dolgot adott azt elezipelni), az egész népség kivonult eléje. Nem akarták hinni, hogy egy ember legyőzhessen akkora szörnyeteget. Ezzel a hőstettel meg lett hódítva az egész nép szíve. Az ágyúlövésre elősereglett spanyol vitézek üdvözléssel lettek fogadva. A király felajánlotta a palotáját Mendozának.

A kormányzónak azonban elébb arra volt gondja, hogy a lezúzott bálvány helyén egy oltárt emeltessen a San Trinidad tiszteletére, a mely előtt a püspök által vallásos szertartás szerint összeköttesse magát eljegyzett menyasszonyával, Yukinnával, megáldatva egyházi malaszttal.

S az áldás foganatos volt.

Mendoza megtalálta az indián királyleányban lelkének igazi kiegészítő felét. Mikor a legelső csókot váltották, még nem értették egymásnak a nyelvét. Yukinna a spanyolt, Mendoza az indust. Csak a csók beszélt.

Melyik lesz az erősebb? Melyik tanítja meg a másikat a maga nyelvére?

Yukinna tanulta meg a spanyolt. A hány csókot, annyi szót. Míg egész szótár lett belőle. Ez a grammatica viva.

Ha a férfiak értenének hozzá, többet érne ez minden törvénynél, minden erőhatalomnál: a grammatica viva.

A mit a parancsszó nem tehet meg, a szerelem megteheti: — hódít.

A castillánok nem voltak restek vezérük példáját követni.

- Nem kellett ágyú, puska, kard; a csók meghódította a tündérszép La Platát.

Azonban egy csók nem csók, minden csók két csók: a hogy a szép indián leányok eltanulták a castellana lengvát, úgy eltanulták tőlük a spanyolok az indián nyelvet, s a mennyi spanyol madrigált lehetett hallani holdvilágos éjszakákon Buenos-Ayres ligeteiben, annyi indián románcz hangzott rá válaszul.

És aztán az indián fiatalok ereiben is vér foly.

Az indián bálványpapok ereiben pedig méreg foly.

Az indián legények dühöngtek a miatt, hogy a castillán-vitézek legszebb leányaikat elszeretik előlük, a bálvány-papok pedig zúgolódtak, hogy a spanyol előljárók szétbontják templomaikat s egy nagy templomot építenek a márványköveiből az új Isten tiszteletére.

Nyílt lázadást nem mertek támasztani a vas-emberek ellen, a kik menykövekkel lövöldöznek.

Titkos összeesküvést koholtak ellenök.

A spanyolok fölépítették már a San Trinidad-templomot, oltárt is emeltek benne. Voltak építészeik, képfaragóik, festőik; a gazdag ország jövedelméből kitelt a külső pompa. Az a templom még most is fennáll.

Az új templom fölszentelése karácsony ünnepére lett kitűzve.

Nagy pompát készítettek elő.

De minden pompánál nagyszerűbbnek ígérkezett az az ünnepélyes körmenet, a melyet a spanyolok fognak tartani Buenos-Ayres utczáin, régi keresztény hagyomány szerint. Minden férfi, övig levetkőzve, pánczél és fegyver nélkül, zsolozsmát énekelve lépked a templom felé, korbácsot hordva a kezében, a melylyel a hátát verig paskolja. Ez a flagellánsok proczessziója. A poenitentia hódolata az ünnepnapon.

Most van ideje rájuk rohanni.

A spanyolok pánczéltalanul, fegyvertelenül egy hosszú menetben; ha az indián férfiak egyszerre minden oldalról rájuk rohannak hasszagáikkal, tomahawkjaikkal, védtelenül lemészárolhatják valamennyit s azzal fel szabadulnak az idegen uralom alól.

A gyilkos cselszövény jól ki volt főzve. A spanyolok hitbuzgósága mellett könnyű volt a végrehajtása.

Nyolczezer indián lett felcsődítve a városba e napra, sőt az impizsek is meghivattak e napra az idegenek lemészárlására.

A spanyol uralom elpusztulása közeledett.

A szerelem szabadította meg egyedül.

A hű nő, Yukinna megtudta az atyja palotájában, hogy minő veszély függ a spanyolok feje fölött. Nem az atyja, nem is az indián főnökök árulták el előtte azt a vészes cselszövényt, hanem a Lóri papagály. Annak Yukinna volt a kedvencze. Ez elfecsegett előtte mindent, a mit az összeesküvőktől hallott.

Yukinna nehéz választás előtt állt. A férje és a népe között. Egyiket el kellett árulnia a másik győzedelmére.

A férjét szabadította meg: a szerelem, a hitvesi hűség győzött.

Néhány nappal a végzetes karácsonyi ünnep előtt odaborult a férje lábai elé s fölfedezte előtte az egész veszedelmes tervet, könyörögve, hogy mentse meg magát.

Mendoza e fölfedezésre méltó haragra lobbant. Egész önérzete föllázadt az összeesküvő nép és annak vezérei ellen. Kegyetlen visszatorlásra gondolt.

Ekkor aztán Yukinna viszont az atyját és népét vette védelembe s bölcs tanácsot adott a férjének, a mit az megfogadott.

Azon ürügy alatt, hogy az impizsek betörték az országba s azoknak a visszaveréséről kellene értekezni, meghívatta magához az indiánok főnökeit, s mikor azok megjelentek előtte, megkötöztette és elzáratta őket.

Másnap Mendoza föllállíttatott a királyi palota előtt huszonnégy bitófát, mindenik elé oda helyezettett egy indián főnököt, hátrakötött kézzel és nyakára hurkolt kötéllel. Az utcza két oldalán pedig sorakoztatá a fegyvereseit.

Az összecsdődült indián nép előtt aztán kemény szavakat mondott.

— Ti lázadók! Minket, jóltevőiteket, kik az üdvösség útját megnyitottuk előttetek, le akartatok gyilkolni. Én most azt tehetném, hogy a vezéreiteket egytől-egyig

bitófára juttassam. De kegyelmet akarok veletek cselekedni. Ha ti a béke megerősítéséül minden vitézemnek egy hű szerető feleséget adtok, a ki a nagy proczesszió alkalmával a bűnbánó férje mellett annak a fegyverzetét fogja hordozni, akkor megkegyelmezek a vezéreiteknek és tinektek; különben halomra lövöttek és agyon-gázoltatlak a lovasaimmal.

Az indiánok térdre borultak Mendoza előtt, s az indián hölgyek teljes örömmel rohantak a spanyol vitézekhez, kikeresve a maguk szerelmesét, a kit élettársukul választottak.

Így aztán karácsony ünnepén lélekemelő szertartással ment végbe Buenos-Ayres utczáin a nagy proczesszió, az önkorbácsoló spanyol vitézekkel, s a társaikul szegődött hitvesekkel, kik fegyverzetüket vitték a vállaikon férjeik oldalán.

Így fordította el a nagy veszedelmet a szerelmes aszszonyi szív egy nemzet felől, mely azóta uralja egész Dél-Amerikát. Kreolok, mestizek, mulattok milliói tanúskodnak a szerelem hatalma felől, s mindannyi egy nemzetnek vallja magát: spanyolul beszélnek.

Ezt vívta ki a grammatica viva, a mit Yukinna és Mendoza szerelme teremtet.

Ez a sok század előtti regényes történet nem minden alkalom nélkül került emlékezetembe, hogy azt megírjam.

Több oldalról vádolnak bennünket magyarokat azzal, hogy mi erős buzgósággal igyekezzünk nemzetünk nyelvét terjeszteni; én az ellenkező vádat emelem magunk ellen.

Mi magyarok ezredév óta bírjuk Magyarországot s ez idő alatt nem magyarosítottuk meg se az itt talált, se a beköltözött népfajokat. A spanyolok csak negyedfélszázadig uralkodtak Dél-Amerikában. Császáruknek több

trónja volt az új világban, mint az óban. A trónok ledőltek, az országok elvesztek ; de a nyelvük, a nemzetiségük megmaradt és ma is uralkodik mindenütt, a hová a gyökerét leverte. Spanyol nyelv és kultúra él és teremtet ma is Argentínában, Peruban, Mexikóban, Kubában, a mikor már az Escuriálból nem parancsol nekik senki.

A grammatica viva ! Milyen hatalmasság !

A spanyolok meghódították vele egész Dél-Amerikát és még most is uralkodnak benne, mikor már nincs se kormányuk, se hadseregük, se főpapságuk, a ki verhet és áldhat ez országokban.

És mi magyarok nem tudunk vele hódítani.

Hisz olyan édes tudomány ez : — egy csókért egy szó !

Vannak törvényeink, vannak intézményeink s népiszkoláink, kiseddóvóink, tanintézetek, van kormányzatunk, közigazgatásunk, irodalmunk, sajtónk, közlekedésünk, kereskedelmünk, vannak virágzó városaink, gyarapodó falvaink, dús földművelésünk, van parlamentünk és népszerű uralkodónk, kilenczszázéves koronánk, örök alkotmányunk. Ez mind magyar hatalom.

És mégis ott vagyunk a nemzetiségeinkkel szemben, a hol voltunk Szent István király korszakában.

Hiányzik nálunk a grammatica viva !

Hát nem tudnak már a magyar férfiak szeretni ?

Ezt a kérdést akartam fölvetni az imént elmondott történelmi regével.

X A KUGLÓF.

(Igaz történet.)

Van nekem egy jegyzet-gyűjteményem, a mit majd egyszer «kézirat gyanánt» kinyomatok; de csak könyvtárak számára. A mult idők eseményei, adomái, ásatag fogalmak, özönvízelőtti tépelődések. Egy fejezetet képez benne a «hazatértek» rovata. Az ötvenes években ez a szó egy egész genre fogalmát fejezte ki. Azokat a hazafiakat hívták így, a kik vagy a külföldről mint menekültek, vagy az állambörtönökből, mint elítélt foglyok legfelső kegyelem útján, vagy fogságuk éveinek letelése után «haza» kerültek. Ez a szó: «hazatértek», annyira rendőr-iszonyos volt, hogy egy színműirónak a vigjátékát nem akarta a cenzura színpadra bocsátani azért, mert «Hazatértek» volt a címe.

Azt jegyeztem fel róluk, hogy ki mit talált idehaza, mikor a házához visszakerült. («Uj családdal régi asztal körül ülve.»)

Egyet a kedélyesebbek közül kiadhatok.

A szabadságharcz alatt M. F. magyar kormánybiztos volt. Buzgó szervezője a népseregnek. A muszka betörés után mikor előre látta, hogy minden veszve van: az ellenállás lehetetlen többé, a jövőre gondolt. Szép nemesi birtoka volt a felföldön, azt biztosítani akarta előrelátható veszedelem ellen. Az elítéltnek vagy kimenekültnek a birtokát a győztes hatalom el szokta kobozni.

Volt egy kedves barátja, a ki a szomszédjában lakott, L. G. Ez nem kompromittálhatta magát, mert csak félkarja volt, a másikat ellőtték a vadászon. Ezzel csinált egy adás-vevési szerződést, azaz hogy kettőt. Az egyik így szólt:

«Én, M. F. eladom a pálosi uradalमत a vadász-kastélyom kivételével, a mit magamnak tartok, L. G. úrnak ötvenezer forintért örök áron, a mely összeget mai napon a vevőtől felvettem. Kelt **-en, 1849. aug. 6-án.»

Következett a két fél aláírása. Oldalvást a két tanu neve, két lábbadozó honvédé.

A másik szerződés pedig kelt egy nappal később, 1849. aug. 7-én; ebben megint L. G. adja el a pálosi uradalmat M. F. úrnak ötvenezer forintért. Két másik honvéd, mint tanú bizonyítá, hogy szemük láttára lett leszámlálva a pénz.

Egy hét múlva már menekült M. F. a külföldre, üldözve a kozákok által.

Aztán ő is el lett ítélve fej- és jószágvesztésre a katonai törvényszék által — in contumaciam. Ő azonban megmentette mind a kettőt: a fejét a futása által, a birtokát a szerződésével; L. G. rögtön beleült a kastélyába. A hatóság kénytelen volt elismerni a szerződés érvényességét. S az új birtokos lelkiismeretesen megküldte a számkivetett jóbarátnak a *megvett* birtok tiszta jövedelmét Angliába.

Egyszer azonban az történt, hogy L. G., a kinek nem volt elég, hogy egyszer már a medvevadászon a balkarját elveszítette; azért a jobb kezével is tudott célozni, szenvedélyes vadász volt, megint csak elment medvét ölni: most azután megölte őt a medve.

E gyász-eset után elmaradt a pénzküldés Angliába.

L. G.-nek kiskorú fiai maradtak, s azoknak a gondnoka nem akart semmit tudni a kölcsönös szerződésről.

Ekkor M. F. a saját családja iránti tekintetből kegyelemért folyamodott a legmagasabb forum elé, a hol azt meg is kapta. Büntetlen hazatérést nyert, s elkobzott birtokának visszaadását.

Most már jó lett volna, ha a birtok el volna kobozva; de az el volt adva, a pénz leszámlálva érte; a *hazatért* nem kapott vissza mást, mint a vadászkastélyát a gyümölcsös kertjével. Azt a hatóság lefoglalta zsandár-örtanyának.

M. F.-nek az ellenszerződése ebben a vadászlakban volt elrejtve egy kéményben. Magával nem hordhatta azt, attól tartva, hogy valahol elfogják s ezt nála találva, egyszerre kiderül a «kegyes csalás». Az a kémény a kandallóra szolgált, s minthogy ezt az uraság távollétében senki sem használja, a legféltettebb irások ott igen jól voltak elrejtve.

Annál nagyobb volt az ijedelve a hazatértnek, mikor a vadászlakot megpillantva, annak a félreeső kéményéből sűrű fekete füstöt látott felgomolyogni.

Hát az történt, hogy a jáger, a kire a menekült földesúr a vadászlak gondozását bízta, időközben meghalt. Az özvegye feleségül ment egy pékhez. A Beczirker úr megengedte a péknek, hogy foglalja el a jáger helyét a vadászlakban, mint felügyelő; a zsandárok átengedték neki pékműhelyül a régi boros pinczét. A péknek azonban a mesterségéhez kemencze is kell, s annak kémény kell: az is meglett egy boltozat áttörésével.

A régi hű cseléd, a Marinka nagy örömmel fogadta hazatért hajdani földesurát. Eldicsekedett előtte, hogy mikor a zsandárok jöttek, ő nagy hirtelen eldugdosta előlük a földesúr szarvasbőr vánkását, medvebőr terítőjét, vadászkését, kürtjét, vadásztáskáját, kulacsát. Elő is hordta mind innen-onnan a rejtekből, a kulacsban még a tokaji aszú maradéka is megvolt, meg sem eczetesült.

— Ez mind jó volna, Marinka, — mondta a hazatért gazda, — de hát holmi írásokat nem találtatok, mikor a kéményt áttörtétek, ottan befalazva?

— Ó, de bizony találtunk! Az volt csak a nagy veszedelem! Írást, nyomtatást egy rakáson. Én nem tudok olvasni, a pék sem tud. De azt láttuk, hogy az írásokon a magyar czímer volt, olyan is volt, a melyiken a czímer felett korona sem volt. «Te, mondta az uram, ha ezt nálunk megkapják, mind felakasztanak!» «No hát mi csináljunk velük?»

— Hát mit csináltak velük?

— Hát bizony el nem égettük, annyi eszünk volt, hogy az a nagyságos úré, elégetni nem szabad. Hanem hát elhasználtuk.

— Elhasználtátok? Hogyan?

— Hát kivel beragasztottuk a lisztes ládát, kit meg odaadtunk a gyerekeknek, hogy csináljanak belőlük sárkányt, kit meg lekváros fazekakra felkötöztünk. A zsandárok semmit meg nem órrontottak.

A hazatért rögtön hozzáfogott a régészeti kutatáshoz. Előhozott sárkányokat, lekváros köcsögöket, felnyitatta a lisztes ládát, — sok érdekes dokumentum került azokbul elő. Kormányzó levelei, hazafias proklamációk, tábornokok utasításai, nyugták, elismervények, csak az ellenszerződés nem volt található sehol.

— No ti engem koldussá tettetek! — mondá elbúsultan a hazatért.

A jámbor Marinka aztán, hogy kedvét keresse az ő jó földesuroknak, másnap reggel jó frustukot készített a számára: pompás tejszint makk-kávéval, s hozzá egy egész kuglófot. Derék nagy kuglóf volt, mazsolaszőlővel. Haragos volt a földesúr.

— Kell is nekem a te kuglófod! Jól vagyok én már lakva holtig!

— Az igaz, hogy egy kis baja van a kuglófocskának. Az, hogy a fenekéhez hozzászült a papiros, pedig hogy

megkentem tojássárgájával! De azért jó lesz az : tessék csak felválni.

S oda nyomta a gazdájának a kezébe a kést.

Hát a mint a hazatért meglátja a fatálon a fenekével felfordított kuglófot, egyszerre nagyot ugrik a hárságyáról s odarohan a késsel a kezében az asszonyhoz.

— Jaj! Meg akar ölni a nagyságos úr!

— Dehogy megölni! Megölelni! Te asszonyi állatok legkedvesebbike! Hisz itt van a kuglóf fenekén a szerződés!

S azzal a megtalált nagybecsű okirat azon módon, kuglófostul vándorolt fel a Kreishauptmannhoz, mint bizonyítéka annak, hogy M. F. az augusztus 6-án eladott birtokát augusztus 7-én visszavásárolta L. G. barátjától. A bíróság igazságosan ítelt. A pálosi uradalmat visszaadták M. F. úrnak, s az egész hivatalos apparátus becsületére meg kell jegyeznem, hogy még a kuglófbul kikandikáló mazsolaszőlőket sem csípkedték ki belőle. Az egész ereklye most is látható a M. család archivumában.

ASTRAL-SZELLEMEK.

1853-ban volt. Amerikából jött a divat. Az asztaltánczoltatás (table-moving.) Több is volt, mint divat: vallás volt; magam is a hívői, sőt a prófétái közé tartoztam. Huszonnyolczesztendős voltam: gyerekember. Aztán meg 1853 volt az idő! Értitek, mi az? Nem volt haza. Nem volt menyország. Nem volt Európa. Nem volt magyarok istene. Hit, remény, szeretet? Mind holt szavak! Kaptunk rajta, hogy valamiben hihetünk. Hiszen a planétánknak a megkövült kérgén túl még van egy másik alkatrésze, az athmosphaera; minden embernek tizenennyolczezer köbméter fekszik belőle a mellén; ebben csak kell lakni valaminek! Aztán a többi planéták is olyan közel vannak. Azokbul az átjárás nem lehetetlen. A kik a földet elhagyták, bizonyosan odarepültek. Ha oda repülhettek, akkor vissza is repülhetnek. Így okoskodtunk.

Általános lett az asztaltánczoltatás. Minden kávé-, thea-ozsonna azzal végződött. A békés butordarabok keringéltek, ágaskodtak; hol az első, hol a hátulsó lábaikra ágaskodtak. Ezt én mind láttam, meg is tettem. — Hogy talán mechanikai erő nyomta le az asztalt? Ugyan próbálja meg valaki az asztal egyik párkányára tett ujjai hegyével az asztalt úgy lenyomni, hogy annak az egész tömege a tulsó oldalon fölemelkedjék, az innenső két asztalláb képezvén a hypomochliont!

Hanem ez hát a nagy közönség mulatsága volt.

Voltunk azonban kiválasztottak. *Vezérlő* mesterek (férfiak) és *médiumok* (nők), a kiknek már az asztalírás mysteriuma az ujjaink hegyébe adatott.

Volt egy tányérnagyságú asztalka, annak pedig három, hüvelyk nagyságú lábacska; az egyikben egy rézsutt furt lyuk, melybe a plajbászt haránt lehetett bedugni.

Az asztalra kiterítettünk egy ív tiszta papirost, annak a balszögletébe letettük a háromlábú asztalkát, jól tudva azt, hogy a mi szellemeink balról jobbra írnak, még pedig azon a nyelven, a melyen őket megkérdezzük.

A mester és a médium rátette mind a tíz ujjahegyét az asztalkára, úgy hogy kettőjüknek a kis ujj egymást érintse.

Akkor a mester egész áhitattal odahajolt az asztalka fölé és susogva hívta a *saját* szellemét.

Minden embernek volt saját szelleme.

Arra az astral-szellem rögtön elkezdett írni plajbász-hegyével a papírlapra s leírta saját szerű kísértetes nyöszörgés közben a hozzáintézett kérdésre a feleletet; ha az asztalláb a papírról lekerült, akkor megállt, míg vissza nem tették a papírt, hogy új sort kezdjen és írt olvasható kalligraphiával, minden hiba nélkül.

Micsoda tökéletes munka volt ez a manapság divatozó ezüstforintos vándoroltatáshoz képest! Igazán szármalmas lenézéssel tekintek erre a tökéletlenségre. Épen olyan, mintha az ismétlő puskák után valaki a paritytyázást találná föl vadászati célokra. Hát már a szellemek is visszafejlődnek?

Az astral-szellemek a tripósz-asztalkával a kész írást tették elénk.

Mikor a legelső kísérletet tettük a szellemirató asztallal: én voltam a mester, a médium pedig volt a feleségemnek fiatal nővére, Benke Pepi, akkor tizennégy

éves leánya (most dr. Huray István b.-füredi főorvos felesége), a kit az atya akkoriban hozott föl hozzánk Miskolcra.

Én legelőbb is a védőszellemnek a *nevét* kérdeztem a varázsló asztaltól.

Azzal az asztalka elkezdett mozogni, a plajbász csikorgott a papírlapon.

A mai szellemidéző-divat vándorló ezüst forintjánál minden ember láthatja a betűket, a miket az ezüst pénz megérint; de az irkáló asztalnál a táblájától nem lehetett látni, hogy mit ír? Nem lehetett *találgatni*.

Mogyorónagyságú betűk lehettek. Az asztalkának egy nagy határozott kanyarodása jelenté, hogy a név le van írva.

Fölvettük az asztalkát, s bámulva olvastuk szép, határozott betűkkel odairva e nevet: «Batthyány».

A név én felém fordítva volt leírva.

Én lelkemre mondom, hogy sejtelemmel sem bírtam arról, hogy mit ír az asztal.

A médium pedig, a miskolci gyermekleány, hogy tudott volna *visszafelé fordítva* leírni egy nevet, még pedig annak a névnek teljesen eltalált helyesírásával?

Még nagyobb bizonyosságul, előkerestük a megdicsőült Batthyány arcképét. (A nőm pamlagtámlányába volt eldugva; veszedelem volt azt mutogatni akkor!) És ime az arckép aláírása tökéletesen összehatalált az asztalka által leírottal, egész a manupropriáig. Ezt már csak nem utánozhatta a médium, a ki azt sohasem látta.

Egy ilyen kísérletnél a feleségem több nőbarátnéja jelen volt; azok között Csengery Antalné, Wlassics miniszter anyósa. Élő tanu.

Ezzel aztán én alaposan be voltam ugratva a prófétaságba.

Helyre volt állítva a szellemek és élők közötti közlekedés, úgyszintén a multak és jövődők összekötő egybefolyása.

Elképzelhető, hogy minden kérdezősködésünk a körül forgott, hogy lesz-e valami kedvező politikai fordulat ránk, magyarokra nézve? jön-e valami nagy európai mozgalom, mely nekünk jót hoz? Mit is tudakolhattam volna mást én, egy olyan védszemlemtől, mint az enyém.

A válasz mindig az volt, hogy «csak bízzatok, reméljetek, nem lesz ez mindig így!»

S egyszer csak kiütött a nagy európai háború, (alig egy év múlva); Oroszország megtámadta Törökországot, s Anglia és Franciaország a megtámadott segélyére siettek. Nagy volt az öröm idehaza. A mi buzánk virágzik!

Most lett aztán nagy kelete az én háromlábú asztalkám pythiai nyilatkozatainak!

Milyen nagy, okos emberek kérdezősködtek nálam: «mit mond az asztal?»

Azoknak, a kiknek győzelmet kívánánk, csupa jót; a kiknek vereségét óhajtjuk, csupa rosszat.

S a jó ide, a rossz oda, mind beteljesedett. Én *hittem*.

De hát ha még csak én hittem volna az irkáló asztal orákulumaiban, az nem lett volna másnak baj; de az volt a veszedelem, hogy egy orosz tábornok is hitt bennük. A nevére most nem emlékezem; de az 1854—1855-iki napilapokban föl lehet azt keresni. Ez a derék, okos ember szintén orthodox hívője volt az asztrál-szellemeknek; a háromlábú psychographfal informáltatta magát. Azt kérdezte a szellemtől, hogy hol, merre vannak Silistria vársánczai körül a törökök tűzaknái a föld alatt elrejtve? S az asztrál-szellem olyan jól informálta, hogy mikor rohamot intézett a silistriai sánczok ellen, éppen egy ilyen tűzaknára állítá fel az ostromló hadoszlopot, melyet diadalreménynyel eltele saját maga vezetett. A fölrobbant tűzakna aztán eltemette a vezért is, a katonáit is. Silistria alól el kel-

lett vonulni. Ilyen humorisztikus csinyeik vannak az astral-szellemeknek!

A keleti háború aztán elmúlt, a nélkül, hogy nekünk magyaroknak könnyebbülést hozott volna.

Többet nem kérdezősködtünk aztán a háromlábú psychograftól a magas politika felől. Maradt az magánmulatságnak.

Diskuráltattuk egyről-másról, hol az én szellememet, hol a másét.

Annyit azonban a szellemek becsületére meg kell mondanom, hogy mindenkor megmaradtak a szigorú aesthetika szabályai között. Ha valami pajkos egyén csintalan kérdést intézett hozzájuk, az irón ákom-bákomot karczolt a papírra betűk helyett; ha pedig valaki lutri-számokat akart a szellemtől kicsalni, annak az egy nagy zérust pingált az asztalra.

E közben aztán mindenféle testi szenvedések lepték meg a családom nőtagjait: idegbajok, neuralgia, szívverés-rendetlenség, álmatlanság, éttelenség, míg engemet egyszerre a leghevesebb haemorrhagia rohant meg, mely csaknem sírba döntött.

Dr. Kovács Sebestyén Endre volt a házi orvosunk; régi jó barátom és rokonom.

Mikor megtudta, hogy én csaláдостul az asztalírkálatással foglalkozom, tudós emberhez illő haragba jött, lehordott mindannyiunkat keményen: «Hisz ez a bajtoknak a kútfeje».

Aztán megmagyarázta komolyan és szakértően, hogy az emberi magnetizmus valóban létező erő, s azzal különösen adományozva vannak mindazok, a kiknek hivatásuk az idegeikkel dolgozni: költők, színészek, festők; de ezzel a magnetizmussal visszaélni, azt másra elpazarolni, mint hivatásunk teljesítésére, éppen olyan természetelleni véték, mint az éltető ösztönök perverz irányzata. «Dobjátok a tűzre az egész írkáló asztalt, s aztán ki a Svábhegyre, a szabadba! Nem kell más orvosság.»

Április 15-ike volt; a Sváb-hegyen még alig rügyeztek a fák; mi rögtön kiköltöztünk, a háromlábu asztalt a padlásra küldtük, soha többet elő nem vettük.

És én azóta már negyvenkétszer láttam a fákat újra rügyezni.

Ha folytatom a szellemidézést, talán egyszer sem láttam volna többet.

Az emberi magnetizmussal nem kell játszani, mert ennek a játéknak az idegrendszerünk adja meg az árát.

Ez azonban hát csak anyagias fölfogású észrevétel. Ha az ember minden mulatságnál azt kérdezné, hogy egészségére válik-e? De hogy vagyunk ennek a szellemidéző játéknak az *ethikai* oldalával?

Ahhoz a tisztelt barátomhoz szólok, a ki ennek a szellemidézésnek (állítólag) a nagymestere, s a kit én mint egyházi szónokot és imádságíró-t nagyon tisztelek.

«Ugyan, tisztelendő barátom, összeférhetőnek tartod-e te a keresztény hit alaptételeivel a modern szellemidézést?»

«A keresztény hitvallás szerint egyedül az Isten mindenttudó, mindenütt jelenvaló: a szellemidézés konfessziója szerint az emberi szellem is mindenttudó, mindenütt jelenvaló. »

«A keresztény hitvallás szerint a megboldogultak számára örök idvesség vár a menyországban: a szellemidézők szerint nincs ott megpihenés; a ki leteszi az asztalra az ezüst forintot, azt híhatja alá Jehova trónja elől, a kit neki tetszik.»

«Hisz az rettenetes gondolat, hogy engemet holtom után minden unatkozó vigécz, minden kíváncsi backfisch maga elé czitálhasson, hogy számláljam meg, hány piczula van a zsebében, s diktáljak mondatokat az albumába. Miért vágyódjam én akkor a menyországba?»

Tudom, hogy erre te azt fogod felelni: «Sohase legyen neked gondod a menyország miatt; oda te, nagy

vétektarisznya eretnek, be nem jutsz, hanem bemégy a pokolba.»

De hát oda meg éppen nem *mehtetek*. Mert van én nekem ezen a földglóbuson már annyi ismerősöm, hogy engemet a napnak minden órájára elő fognak szellem-idézni; nem kap én belőlem Sátán úr soha még kóstolót sem.

A te szellemidéző elméleted képtelenséggé teszi a menyországot és a poklot. Kell ez neked?

Hagyjuk mi ezt a mesterséget a bonczoknak, shamánoknak, fakiroknak és egyéb keleti szemfényvesztőknek, a kik jobban értenek hozzá.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

SZEGET — SZEGGEL.

Eredeti volt az a testvéri viszony, a mi a két Katrinczai gróf között létezett.

Ikrek voltak, az egyik neve volt Pál, a másiké Péter; mind a kettő öcscsének nevezte a másikat, s e miatt már gyerekkorukban sokszor beverték egymásnak a fejét.

Mindig, minden időben, minden alkalommal, akár pörfolyam volt, akár juristitium; farsang avagy sátoros ünnep: ők szüntelen czivakodtak egymással.

Össze tudtak veszni akármin; a legcsekélyebb haszon-talanságon, azon elperlekedtek esztendőig; fizették a prókátort, gyötrötték a bírót; leszidták, lepiszkolták egymást, élőszóval és írásban, — és a mellett elválhatatlanok voltak.

Nem volt egy-egy családnak annyi pere folyamatban egyszerre, mint Katrinczai Péter Pálnak egymás ellen, hanem azért, mikor informálni kellett menni a városba, egy kocsin mentek be, s miután tanúk előtt, birák előtt, ügyvédi segítség mellett ott egy pár óra hosszat leszedték egymásról a keresztvizet, megint szépen felültek egymás mellé a hintóba s hajtottak haza. Odáig is összevesztek ugyan egynehányszor egy ütötaplón, egy pipa dohányon, meg azon, hogy melyiknek áll furcsábban a kalapja? S a melyiknek épen a kezében volt a gyeplő, az rendesen belefordította a kocsit az árokba, hanem azért a jövő sédriára megint csak együtt kocsi-káztak be, s akkor már a másik fordította fel a hintót.

Ha valamelyik szépen bevettetett egy táblát buzával, a másik éjszaka kiküldte a bérését, s zabot vettetett föléje; ez meg aztán nekiállt az öcsce repezjének s zöldjében lekaszáltatta.

Kutyát, macskát egyik sem tarthatott, mert az bizonyos volt, hogy nem él három napig az udvarban. És e mellett szüntelenül együtt laktak s minden este összeültek tarokkozni. A kit a sors odarendelt melléjük harmadiknak, az boldog ember volt; mikor kiosztották a kártyát, Pál azt mondta: «veszem háromra», Péter azt mondta: «kettőre»; Pál azt mondta: «tartom»; Péter folytatta: «egyre»; Pál ismételte: «tartom»; Péter rámondta: «kézből»; Pál nem engedte: «magam!» Ilyenformán, a melyik első volt, sohasem engedte a hátulsót játszani s rendesen busásakat bukott: a két czivakodó közt a harmadik rakta el a nyereséget.

Minthogy Péter és Pál egy napra esik, ők is együtt szokták feltartani a nevük napjait, mely alkalommal természetesen oda ment ki a fő tervezet, hogy ki tudja a másiknak a multságát mentül jobban elrontani? A leleményességet ebben a tekintetben igen sokra vitték.

Egy kastélyban laktak mind a ketten, azt a kastélyt még az öreg gróf építtette s halála után nem volt az a birói hatalom, mely meg tudta volna őket rajta osztogatni.

Egyik sem akart belőle kimenni; egyik sem akarta belőle a másikat kifizetni.

A bíró próbálta keresztben, hosszában elosztani közöttük a házat: Péternek adta a jobb szárnyat, Pálnak a balt, azon egy év alatt százszor összevesztek, akkor megcserélte őket s másik évben kétszázszor vesztek össze.

Akkor aztán úgy osztottatta meg őket a bíró, hogy Péternek adta az egész emeletet, Pálnak az egész földszint. Egy hónap múlva Péter is, Pál is ott volt a nyakán, bebizonyították kölcsönösen, hogy ők meg vannak csalatva az osztály által; ekkor aztán a bíró Pétert

tette át a földszintre, Pált helyette az emeletbe. Együttal megmondta nekik, hogy de ő neki ezután tájékára se jöjjenek többet, mert ő, a mint meglátja őket a vármegyeház egyik kapuján bejönni, a másikon rögtön kiszökik.

Megmaradtak tehát a kastélyban változatlanul s azon túl csupán abban fáradoztak, hogyan keseríthessék meg a másik félre nézve az ottlakás élvezeteit.

Egyszer többek között Péter-Pál-nap közeledtével mintha mind a kettő egy és ugyanazon gondolatot álmodta volna meg, következő meglepetést rendezének egymás számára.

Pál gróf ebédlő terme az emelet balszárnyán volt; Péter gróf tehát a névnap előtti éjszakán kőművest, lakatost hozatott s a testvére ebédlője alatti szobából konyhát rögtönöztetvén, átűttette a fölötte levő padozatot s oda vezetteté a tűzhely kéményét annak az ebédlőjébe.

Míg ő ezen mesterkedett, azalatt meg Pál gróf a kastély tulsó szárnyán keresztülfúratta a padimentumot s ő meg konyhai mosléktölesért rendezett a testvére látogató termébe le.

Egyszer aztán Pál azt vette észre, hogy a mint a vendégei előtt kinyitja az ebédlőjét, a füst úgy dül eléjük, mint a pokol torkából, Pétert pedig ugyanakkor egész társaságával együtt úgy öntik nyakon valami mosogató lével onnan felülről, hogy jobban sem kell.

Ezekből azt gondolhatná valaki, hogy a két gróf halálosan gyűlölte egymást: -- világért sem. Valahányszor el kellett válniok, mindig belebetegedtek, s mikor egyszer Pál gróf a vadászaton leesett a lováról s nyakát szegte, testvére félesztendő alatt bánatában és unalmában utána halt. — Vajjon békében élhetnek-e a más világon?

✦ A BALATON VÖLEGÉNYEI.

A Balaton kegyetlen tündér. Minden évben új völegényre vár. Gyakran szélsendes időben elkezd háborogni, forró, rekkenő nappal; azt mondják olyankor, azért háborog, mert még ez évben nem kapta meg az áldozatját, még nem halt bele senki. Ha megkapta, aztán elcsendesül. S hogy tudja völegényeit csábítani! Mosolygó arcot mutat, az eget tükrözi vissza, rezgő délibábban tánczoltatja zöldülő partjait, habjainak moraja csupa csók-csattogás. Mind beljebb csalogatja a gondatlan csónakost. Egyszer aztán rázendíti neki a nászzenét. Hej, hogy süvölt a szél! hej, hogy harsog a hab! Nincs öleléséből menekülés többé! Az áldozat küzd, vergődik, elmerül. Ott van a nászágy megvetve számára, fehér csigahéjakból, kecskeköröm-kagylóból, puha zöld hinárból.

Télen, mikor sík tükörré van fagyva, odacsalogatja ragyogó kristály lapjára a halászlegényeket, ígér nekik gazdag nászhozományt, csupa ezüst, a mi benne úszik, élő ezüst. Egyszer aztán rázendíti a nászzenét; hej, hogy pattog a jég, hej, hogy füttyül a szél! A sík jég-tükör darabokra szakad; a kristálymozaik szétbomlik; egy fehér szigeten úszik befelé az elrabolt ifjú legény. Ember meg nem szabadítja őt. A Balaton viszi egyre tovább; az áldozat fölött összeesap a hullám, és a menyegzői nyoszolya kárpitja összeborul: a jégtorlasz. Odalenn vetve számára az ágy; szép, fehér homokból,

tarka kavicsokból. Aztán a melyik vőlegényét nem szereti a szeszélyes tündér, kidobja nagyhamar a partra: «Vigyétek! Temessétek el!» De a melyiket megszereti, azt eltartogatja, keblére szorongatja hetekig, hónapokig, félesztendeig; elviszi magával csoda messziségre; állóvíz a hulláma, mégis mérföldeket tevő távolba elbujdosik alatta a megszeretett vőlegény s mély örvények fenekén, hová napfény be nem hat, alszik menyasszonya keblén. A Balaton csak a férfiakat válogatja, azok közül is az ifjakat s az ifjoknak is javát, szépét. Ez a történet, a mit elbeszélék, ott folyt le a szemünk előtt: egyszerű emberek szavai szőtték össze, el-elpihent, meg-megújult, most már be van fejezve.

Több éve, a tavaszi nagy viharok alatt, a balatonfüredi fürdő hídját elszakította a hullám. A hosszú faépítményen egész nap keresztülcsapkodott a hab; estére leemelte czölöpjeiről s a szél vitte azt a habok hátán. Két cselédje a fürdőintézetnek, két régi, hű cseléd, látva a kárt, csónakra kapott, kötelet, horgonyt vitt magával, s utána evezett az elszakított hídnak. Az egyik kocsis volt, a másik kertész. Mikor már rajta voltak a vízen, akkor tudták meg, hogy nem mesterségük a hajósság. A hullám keresztül-kasul csapkodott a csónakokon, s egy erős torlat rohamában eltörött a kormánytámasz. Ekkor aztán nem tudtak magukon segíteni többé. A szél meg a hab ragadta őket a nádas felé. Onnan lehetetlen kivergődniök. Nemsokára eltűntek a sűrű nádberekben, s onnan csak segélykiáltásaik hangzottak át szélzúgáson, hullámcsattogáson. A nádas gonosz világ a hajósnak. Rosszabb a tengerek szikláinál. Vékony, hajló, lengedező szálai az ellenségei: egyenként törékeny fű; együtt legyőzhetetlen pókol. A hajós, kit a szél a nád közé vert, nem tudja hasznát venni evezőinek, és a hullám szabadon forgatja a csónakját,

a nád nem védi ellene. Mikor a csónak fölfordul, az elmerülő érzi lábai alatt a földet, melybe a nád gyökerét verte, de nem léphet rajta; homlokát érintik a nád levelei, a folyondár virágai, de nem kapaszkodhatik beléjük; nem adnak támaszt, hiába tud úszni, nem veheti hasznát, a nád nem engedi; alig néhány ölnyire a part, ki is vergődhetne talán, de nem talál ki: a nád elveszi eszméletét. A parton jajveszékelve futkosnak az emberek, férfiak, asszonyok, gyermekek.

Egy fiatal legény siet az úsztató felé a vállán két evezővel. Ott tánczolnak a hab hátán a tutajhoz kötve a halász-csónakok. Egy darab fából vájt járművek; a nevők lélekvesztő. A legény izmos, derék szál ifjú, kipirult, életerős arczczal, kalapja mellett virágbokréta sárga violákból. Félretolt bőrköténye, a mellé dugott baltája bizonyítja, hogy ácslegény.

— Hová sietsz, Józsi bátyám? — kérdi a kertészlegény, hozzácsatlakozva a sietőhöz.

— Beleugrom egy lélekvesztőbe és megyek az apámat kimenteni. A szél beverte őket a nádasba. Ott fölfordulnak. A kertész tud úszni, az apám nem tud. Hallod, hogy jajgat szegény anyám?

— Ha te is oda találsz veszni, majd még jobban jajgat.

— Akkor még más is fog sírni értem. De hát megyek. Cseréljünk kalapot, pajtás. A tied ócska, az enyém új. Bokréta is van mellette: a szeretőm adta. Ha odaveszek, neked hagyom a kalapot is, a bokrétát is, az adóját is, nem bánom, ha tied lesz, pajtás.

— Csak tartsd meg te a kalapodat, — szólott erre a kertészlegény, — ha te mégy, én is megyek veled.

— Hová jönnél, Bandi pajtás? Neked nem apád az, a ki ott a nádasban halódik. Szegény özvegy anyád van, két kis testvéred. Te keresed nekik a kenyeret. Ereszsz magamban!

— Tudod, Józsi, mikor Szadovánál ott hevertem vé-

remben a földön, én is azt mondtam neked: hagyj itt magamban, neked mátkád van otthon; fuss el innen. Nem fogadtad meg, válladra vettél, úgy vittél el. Én sem hagylak. Megyünk együtt. Ketten együtt többet érünk.

A két parasztlegény nem szólt többet, megszorították egymás kezét, s megosztottak az evezőkön. A parton kevesen voltak, a helység negyedőrai távolban fekszik a fürdőhelytől. A kik a veszedelmet látták, többnyire gyámoltalan asszony nép, s a ki férfi is, drága az élete, mind azt hiszi, hogy elég fiatal még meghalni s a Balaton haragján nem óhajt Istent kísérteni.

Az ég egészen elsötétült már; lomha, ólomszínű fellegek csaknem a habokat érték, a mint a szél végigkorbácsolta őket a tó fölött, melynek lapja azt az undorító szint vette föl, a mi a kigyók kékje, még a pikkelyek sem hiányzottak róla, a hosszú, fehér habtorlaszok, mik egymást kergetik, nagy harsogva, néhol a felleg a vízbe merőn alászakadt, mint egy fal; ott fekete volt az ég és víz, s a sötét víz és a sötét ég között látszott repülni egy hófehér felhőrongy: mint egy új holt lelke. Kinek volna bátorsága a sötétségbe behatolni? Pedig szívrepesztő azt a sikoltozást hallani, a melylyel a parton végtől-végig futkos egy nő: egy feleség, ki férje jajgatására felel s összekulcsolt kezekkel fordul emberekhez, fákhöz, fellegekhez, hullámokhoz, könyörüljenek rajta! Térdre, arczra veti magát, a földön fetreng. Két kezével köveket kap föl a földről s meghajigálja vele a Balatont és megátkozza annak minden cseppjét. Hogy száradjon ki és lássa meg a fenekén a fővenyt a nap. Aztán megint könyörögve fut az emberekhez és rimámkodik nekik, mint a szenteknek s káromolja őket, mint az ördögöket, hogy nem akarnak segíteni. Egy másik asszony jár nyomában. Egy másik napszámosnő. Jó, kegyes lélek. Az emelgeti fel a földről, az tartja vissza erőszakkal, hogy a víznek ne rohanjon, az biztatja, ne essék kétségbe, ne átkozódjék, inkább imádkozzék.

— Nem tudok imádkozni!

A napszámosnő engesztelően mondja, hogy majd ő mondja előtte az imádságot.

— Már imádkoztam. Nem hallja azt meg senki. Oh, az uram odavesz! Úgy kiált! Úgy sikolt! És én nem segíthetek rajta! Ereszsz engem! Megyek érte magam. Keresek egy csónakot.

A napszámosnő erőszakkal tartja vissza az asszonyt.

— Mondja kend utánam: Miatyánk Isten!

A nő két fülére szorítja tenyerét, a szemeit behunyja, hogy ne halljon, ne lásson, a míg imádkozik.

— Amen, amen.

Az imádkozás után széttekint égen és vízen.

— Hát küld-e már valakit segítségül az Isten?

— Már küld.

Az alkonyégen egy pillanatra megszakadt a felhőkárpit s a leáldozó napnak vissz sugárzata, mint egy óriási tűzvész fénye, mint egy vulkánkitörés ragyogta át a tájat: szemsértő rémvilágítást vetve a szörnyalakú felhőkre, a kigyóhátú tóra, a tajtékzó hullámhegyekre, s az égő partokra odaát. A tűzszínen ragyogó hullámhegyek hátán tánczol egy lélekvesztő, melyet két ifjú legény hajt a nádas felé.

— Irgalom Istene, ne hagyj el!

A két evező legényben a két asszony saját fiaira ismer. Most azután a szegény özvegy asszonyon a sor, hogy arcczal vesse magát az istenadta földre. Legkedvesebb fia megy ott a halálba. És az a másik asszony most már nem sikoltoz, nem dühöng, nem átkozódik, elhallgat.

A míg csupán a férje volt halálvesztélyben, addig jajgatott, kövekkel hajigálta a Balatont s zaklatta a mennybéli Istent hívogatásával; most, hogy a fiát is ott látja a vészben, megnémul: egy marok demutka virágot, mit öntudatlan kínjában tépett föl a földről, a magas kőpartról a hullám színére hint, mintha engesztelné s most ő mondja annak a másik asszonynak:

— Menjünk a templomba, ott imádkozzunk: hallod, szól a harang!

Pedig nem misére hív az, csak az erős vihar kondítja meg néha a kupola tornyában a csengetyűket. Mégis oda kell menni. Nem lehet azt anyának elnézni, hogy hánykódik az a csónak ott a háztető-magasságú hullámok közt, el-eltűnik a vizek völgyeiben; majd megint fölemelkedik egy meredek hullám-lépcsőn, hogy a csónak belső feneke látszik: egy-egy freccsenő habgerincz keresztülesap rajta, a fehér sirályok ott csapognak körülötte sikongva.

— Menjünk a templomba.

A templom is ott van a parthoz közel, ámde az zárva van ilyenkor, de hisz a templom küszöbe is jó hely, oda is le lehet térdepelni két asszonynak, s a templomajtóhoz is jó megtámasztani az égő homlokot s ha az ember a templomajtó kilincsét megfogja, azt hiszi, a gondviselést magát tartja fogva. Nemsokára beszédes zaj hangzik a tó felől. Különös, érthetetlen zsibaj, mintha öröm és jajszó volna egyszerre. A csoportban, mely a templom felé közelít, az egyik nő megismeri férje alakját. Lucskosan, a nádtól összevérezett arczczal, a halálküzdelemtől kimerülten, de élve közelít az. A kocsis és a kertész önerejükből kivergődtek a nádasból.

— Hát a fiam? Hol a fiam? — kiált a nő.

Mondják neki, hogy a két legény odaveszett.

— Eredj vissza! — kiált a nő, férjét eltaszítva magától. — Hozd vissza a fiamat! Hozd vissza a fiamat! Hozd vissza a fiamat!

Megtartotta azt magának a Balaton! Úgy tesz az: ha egy vén meg egy fiatal között van a választása, a vénet elereszti, az ifjat ott marasztja. A kétségbeesett nő a szegény özvegy ellen fordul fájdalmában.

— Átkozott légy te! Minek erőltetted az imádkozásra? Minek parancsolgatja az ember az Istennek, hogy mit csináljon? most odavan a fiam!

— Hisz az enyém is oda van! — menti magát a szegény özvegy zokogva.

— Mi a te fiad! Mi volt ő az enyémhez? Nem volt ilyen szép fiú, ilyen jó fiú sehol a világon. Nekem ő volt az én királyom, az én szentem!

— Nekem is az volt az enyém!

— Neked még maradt kettő, nekem senkim.

A szegény özvegy azután odább osont a maga bánatával a zajgó csoport közül. Mit használt már neki minden panasz, siralom? A gyermekét mind nem adja vissza. Otthon még van kettő. Igaz. Egy fiú, még csak két éves, és egy leány, az már négy esztendő. Mikor hazamegy hozzájuk a szegény özvegy asszony, megcsókolja őket s azt mondja nekik:

— Kedves gyermekeim. Már ezután ne egyetek olyan sok kenyeret: odavan a jó kenyérkereső bátyátok, a ki eddig mindenét nekünk adta.

A kis négy éves leány nagy okos észszel azt felelte erre az anyjának, letörülgetve kezével annak arczáról a könnyeket:

— Ne búsulj, jó anyám. Inkább nem is eszünk már mi több kenyeret. Beérjük mi ezután egy kis burgonyával.

S a két kis gyermek nem is kért az anyjától többé kenyeret; a kenyér drága volt akkor. Igaz történet ez. A másik anya gyermekének, a délczeg ácslegénynek szép menyasszonya volt. Fűred helységben gazdag telkes polgár leánya. A vőlegény szegény kézműves volt, mégis hozzáadták, mert a leány nagyon szerette, s a fiú nagyon érdemes volt reá. Már készültek a lakodalomhoz. A boltosnál meg volt rendelve a fehér atlacz a menyasszonyi köntöshöz, csinált virág a nászkoszorúhoz, a vőfély-bokrétához, az asztalosnál készen a diófa a menyegzői ágyhoz, a rektor tanította már a dalárdát a vig lakodalmas nótákra, maga a menyasszony saját kezével hímezte az arafátyolt arany fonállal, fehér se-

lyemmel. Mikor aztán hozták a hírt, hogy nem vőlegény már a «szívem Józsi», elvette a Balaton (nyugszik is azóta a tó — ni milyen síma a tükre!), akkor a szép Juczi elment a boltoshoz és azt mondá neki:

«Most már ne fehér atlaczot hozzon, hanem violaszínű gyászt egy végből, nekem gyászruhára s a kedvesemnek halotti köntösre, koszorút se menyasszonyit, hanem olyat, mely sírkeresztre való.» Aztán elment az asztaloshoz: «ne legyen már abból a szép diófából se ág, se szekrény, hanem legyen belőle szép koporsó és fejfa majd az én szívem számára, ha visszaadja a Balaton.» A rektort is megkérte szépen: «ne lakodalmas nótát tanuljanak már be, hanem szebbnél-szebb gyászeneket, mikor ki kell kísérni a temetőbe majd az én szívemet.» Aztán ő maga sem tette le a hímzötűt kezéből, hanem folytatta a hímzést arany fonállal, fehér selyemmel: «menyasszonyi fátyol helyett jó lesz szemfödélnek a szívem számára, majd ha megjön...»

A Balaton pedig nem adta vissza a vőlegényt sokáig. Már a fürdőidény is eljött. A fürdőhely megtelt idegen úri néppel. A hosszú parti sétány jegenyesorai között tarka divatvilág ödöng. S a czifra népcsoport között mindennap reggel, este ott látni két pór asszonyt, a mint nagy sietve járnak végig a parton s valamit látszanak keresni, várni. Néha összetalálkoznak s olyankor a haragosabb nő a szelidebbnek heves szemrehányásokat tesz. S ez így megy mindennap. Már három hónapja, hogy a két ifjú elveszett s még nem találták meg hulláikat sehol, pedig mindenütt keresik.

Az a mély és messzetartó gyász, a mi a szegénysorsú embereket a mindennapiságon felül emelé, meghatá az úri nép kedélyét is. Érdeklődtek a szerencsétlenekért, kik úgy tudják érezni szenvedéseiket. Egy derék, jó módú iparos-család, melynek nem volt gyermeke, örökbe fogadta a szegény özvegy kis leányát, s az egész község kedvence lett az: a jó kis gyermeket, ki nem

akart többé kenyeret kérni az anyjától, hogy meghalt a kenyérkereső bátyja, most már úri hölgyek, kisasszonyok dédelgették, kényeztették, mikor fogadott szülőivel lejött a sétányra, piros ruhában, szalagos kalappal, s úgy hordták neki a czukorkákat, játékszereket, hogy csak öröme legyen. Fogadott szülei is nagyon szerették, s mindent kigondoltak, hogy kedvét találják.

De nem találták azt.

A leányka a czukorkákból nem evett, a játékszerrel nem játszott. Odaadta azt az igazi anyjának, a ki ott gyomlált, kapált a kertben: vigye haza a szegény kis öcscsének.

A hű menyasszonynak is akadt méltó új kérője. Jó birtokú nemes ember. Még szebb, még derekabb ifjú az elveszettnél.

Szülői unszolták, hogy menjen hozzá. Igazi szerencse. Szép Juczi beleegyezett, de addig nem akarta az eljegyzést, míg a Józsi meg nem kerül s el nem lesz temetve szépen: a mi úgy is lett. Egy reggel nagy sivalkodásra ébredtünk. Ablakaink épen a balatonparti úszatatóra nyílnak. Az egész jelenet ott ment végbe szemünk előtt. A halászok egy hullát vontak ki a partra. Csak egyet. A kettő közül egyik már hazajött. De melyik?

A hírre rohanva jött a partra a két anya. Melyiknek a fia érkezett meg? A Balaton mélyében a holtak sokáig elvannak változatlanul, még hónapok múlva is épek vonásaik. Hát csak nem érkezett meg, a kire oly nagy pompával vártak, a kinek már készen volt aranyos szemfedője, halotti ruhája, diófa-koporsója: hanem megérkezett az özvegy asszony fia, a kire nem várt senki, egyedül az anya.

Hogy rohant ölelni, csókolni hazatért gyermekét szegény özvegyasszony! hogy vette ölébe! hogy szólítá nevén! Egy szóval sem tett neki szemrehányást azért a nagy szívfájdalomért, a mit neki okozott: csakhogy

már hazajött. Csakhogy már eltemetheti. Most már meg fog nyugodni majd egészen. Hajh, de annál nagyobb volt a másik anyának a keserősége. Haraggal, dühvel szólt a néma halotthoz:

— Hogy jöttél, egyedül? Hol hagytad a fiamat? Együtt mentetek el. Együtt vesztetek el. Hová rejtőztetek, mondd meg, hol a fiam? Mondd meg nekem; mert a míg nem mondod, nem hagylak aludni, odajárok a sírodra mindennap s onnan költelek föl. Hol van az én arany fiam? A te jó pajtásod? Ha vele voltál, te tudod, te mondd meg!

A nő így beszélt hozzá; mintha hinné, hogy föl tudja kelteni a halottat. Ezalatt megérkezett a másik fiú menyasszonya is, a szép Juczi, őt is ide sietteté az a hír, hogy az egyik legény megérkezett. Ő is odatért a halott mellé s ő is beszélt hozzá, de szépen, hízelkedő szóval:

— Óh, kedves Bandi, jó Bandi, mondd meg, hol hagytad a szívemet? S neked adom az ő koporsóját, szemfedőjét, szép selyem halotti ruháját, ha nekem azt megmondod.

A halottaknak pedig az a szokásuk, hogy nappal mind hallgatnak: csak éjjel beszélnek. Az özvegy asszony elvitte a maga halottját haza Arácsra. És éjjel álmában fölkereste a megtalált ifjú a másik anyát s feleletet adott neki.

— Ne járj az én síromra átkozódni... Megmondom, hol a fiad... Ott fekszik a pajtásom a tihanyi hegy alatt, a legmélyebb örvényben... ott kerestessd.

És ugyanakkor a menyasszonyt is meglátogatta álmában s beszélt vele nagy nyájasan:

— Köszönöm, hogy nekem ígérted jó pajtásom diófa koporsóját, aranyos szemfedőjét, szép atlacz halotti ruháját. Csak tartsd meg az ő számára. Nekem jó lesz négy szál fekete deszka, meg egy pár kapa föld rá: azalatt is alszom. Te kerestessd a hajdani mátkádat a

tihanyi hegy alatt, a hol legmélyebb az örvény — ott fekszik — a nehéz baltája az övébe van dugva, az tartja odalenn. Köszöntet általam.

Mi fölvilágosult emberek, nem adunk az álmokra semmit. Két egyező álom csak azt tanúsítja, hogy azonos tárgyról egyenlő kedélylyel töprengett két ember egész nap, s képzelme folytatta álmában a nappal kigondolt képtelenségeket. Mert hisz az képtelenség, hogy a ki a balatonfüredi nádasban elmerült, az álló tó vize alatt az átelleni tihanyi fokig eltévedhessen. Fogadásból úszónak is nagy út volna az. Hanem az együgyű emberek nem szégyelték az álomlátásuk után megindulni s a tihanyi örvény fenekén, tíz öles víz alatt megtalálták a másik habvőlegény testét, fehér csigahéjakkal félig eltemetve. Nehéz baltája övébe volt dugva.

Pusztá véletlen ez. A két ifjú temetése egy napon ment végbe, az egyik Füreden, a másik Arácson. Ámde az özvegy asszony fiának a temetése sem maradt pompában a gazdag menyasszony vőlegényeé mögött. Az arácsi leányok nem engedték, hogy négy szál fekete deszka legyen a Balaton vőlegényének örök ágya; föl-szabtak számára selymet, patyolatot köntösnek, szemfödélnek, s köröskörül beaggatták koporsóját élő virágkoszorúkkal, úgy vitték ki vállaikon s tele ültették sírját virággal.

Sokáig volt e kettős temetés a fürdőidény közbeszédének tárgya. Az idény végén aztán a fürdővendégek azzal a megnyugtató tudattal hagyták oda a helyet, hogy az érzékeny történet jó befejezést talál. A kis Mariska elmegy fogadott szüleivel s lesz belőle majd úri kisasszony, szép Juczi pedig férjhez megy nemes úrhoz s lesz belőle nemzeti asszony. Megérdemlik.

A másik évben, mikor újra meglátogattuk a füredi fürdőt, a csodaszép Balatont, kérdezősködtünk, hogy mi történt azóta. A kis árva leánynak csak nem jött meg a kedve fogadott szüleinél. Egyszer azt mondta nekik:

— Nem maradok én itt maguknál, jó gazdag uraknál, megyek én haza az én szegény anyámhoz.

Szép Juczi is egyre hervadt, beteges lett; mikor a fájától való falevéllal együtt neki is válni kellett volna szülőtte földétől s menni új urával annak hazájába, azt mondá:

— Nem megyek én veled, jó vőlegényemmel, megyek én haza a régi kedvesemhez . . .

Már otthon is vannak.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

X A KÁROMKODÓ ASSZONY.

A káromkodás művészete egyáltalában a magyar specialitások közé tartozik. A keleti népek nem káromkodnak; a nyugatiak nem tudnak hozzá. Micsoda gyatraság! az angol «god dam»-je, a franczia «sacre bleu»-je, az olasz «corpo di bacco»-ja, a német «krucifiksz szakkerment»-je a magyar duhajlegény körmönfont káromkodásához?

Úgy összeválogatni minden rútat és rosszat, a mi nyelvben és fogalomban létezik, azt egy fenyegető, megbántó kacskaringós mondatná összefűzni; Istent, ördögöt, szenteket, apát, anyát, lelket, Krisztust, Pontius Pilátust összekeverni: ehhez csak mi értünk igazán.

S ez a virtusunk nem is régen fejlődhetett ki ilyen tökéletességre. Még ezelőtt pár száz esztendővel egy erdélyi potentát kemény rendeletet adott ki a káromkodás ellen, birságokkal sújtva az elkövetőket; de még abban csak az jelöltetik káromkodásnak, ha valaki azt mondja másnak, hogy «lélek!» (Már t. i. «beste lélek kurafia!») Hol vagyunk már azóta!

Pedig milyen csunya az ember, mikor káromkodik. Hát még a káromkodó asszony!

Az én gyermekkoromban volt a szülővárosunkban egy ilyen híres asszonyi állat.

Decsinének hívták. Paprikás kofa volt a városházpiaczon. Azonkívül kereskedett prófunttal és susinkával. A prófuntot a bakáktól vásárolta fel. Mivelhogy minden

baka naponkint kapott egy egész prófuntot; de pálinkát nem kapott. Egy prófunt azonban untig elég két napig megfeküdni egy bakának a gyomrát, s így minden másodnap eladhatta a másik komiszkenyeret két garasért, azon vehet magának papramorgót. A susinka pedig egyesült neve a napon aszalt körtének és almának: ezt a Decsiné a saját szigeti kertjéből szerzé be nyaratszaka. Mindkét árucikknek biztos vevői a talpas tótok: a kiknek ez még delikatesz.

A hol Decsiné ül a talyigája mellett, annak a szomszédságában kásás kofa, brinzás kofa meg nem marad. Pedig azoknak is fel van vágva a nyelvük. De nem bírják vele a versenyt. Lepocskondiáz az mindenkit, a ki a nyelvtávolába kerül. Az arczvonásai is olyanok voltak, mint egy férfiéi, a hangja is olyan durva volt, s hogy még krudélisabbá tegye magát, folyvást a foga között tartotta a kurtaszáru makrapipát. Egy asszony, a ki pipázik! Hallatlan ily eset Magyarországon. Így, a pipán keresztül még szebben lehet káromkodni.

Mi, iskolásfiúk, közelébe sem mertünk menni: mert mindjárt az apját, anyját szidta az embernek: az pedig rosszul esik egy jó érzésű fiúnak; csak úgy messziről mutogattuk egymásnak: «az ott a Decsiné, ni!»

Templomba természetesen soha sem járt. A szenteket ugyan sűrűn emlegette; de nem imádkozásképen.

Volt egy kis háza a cigánymező-soron.

Ott lakott egyesegyedül. Semmi teremtetett lélek ki nem állta a vele együttlakást: még koldus sem keresett nála menedéket.

Egyszer véletlenül megláttam a szigeti kertjében. Kis diák voltam, botanizálni jártam. A Decsiné kertje odafenn volt a sziget orránál, a hol már csak a töltés választotta el a Dunától. Az árokban víz volt, s abban szép nadálytők, elecsek, béresék, gyökönkék virágzottak javában. A mint a virágokat szedegettem, véletlenül

megláttam a Decsiné alakját a kerítésen keresztül; kapa volt a kezében, pipa a szájában.

Hej, hogy összeszidott, a miért ránéztem. Rögtön megtudtam tőle, hogy istenborja vagyok, hogy nagy a fülem, tülök az orrom, és hogy annak is hol a helye; ugyan el is eblábaltam, mielőtt az öregapámra, meg az atya Úr Istenemre került volna a sor.

Még abban az esztendőben megszűnt a Decsiné káromkodni: meghalt. Sok szilvája termett a kertjében, annak az árából kitelt a temetési költsége. Voltak rokonai, a kik eltakarították. Ekkor tudódott ki, hogy kálvinista volt.

Mink, kis diákok, kísértük ki énekszóval a temetőbe, s ott a sírnál tisztelendő Tüdős uram tartott fölötté prédikációt.

Soha én annál emlékezetesebb halotti beszédet nem hallottam.

A tudós hitszónok e szavakkal kezdé:

«Boldog az olyan ember, a ki . . .»

S itt aztán elsorolta¹ mindazokat a keresztyéni és emberiségi erényeket, melyeknek emléken egy halottnak a feje nyugton megpihenhet.

Mindezekből az erényekből egy sem volt a megboldogult tulajdona.

Végzé a lelkész e szavakkal:

«A bűnbocsájto Isten adjon neki örök nyugodalmat.»

Másnap felbontották a testamentumát: volt házacskája, kertecskéje, a mit elhagyhatott.

Nagy volt a megrökönyödés! A Decsiné minden világi vagyonát az ördögnek hagyományozta.

Ez volt az utolsó káromkodása.

A hivatalosan működő szenátor azt tanácsolta a rokonoknak, hogy indítsanak proczesszust a testamentum invalidálása végett. Hallani sem akartak róla. «Az ördöggel pöröljünk?» Senki sem akart felperes lenni e pokolbeli nagy úr ellenében.

Otthagyták a kertet, a házat.

A kertet aztán elszakgatta a Duna árja, a ház a nagy tűzvészben porig égett: nyoma sincs már.

Mégis csak az vitte el, a kit általános örökösévé nevezett meg.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MIT HOZZON A JÉZUSKA?

A szép Kamilla nyolcz esztendő volt, mikor legelőször egy jótékonysági hangversenyen fellépett.

Csodagyerek volt. Hegedült. Picziny keze alig tudta még átfogni a hegedű nyakát. Mindenkit bámulatba ejtett a játékával. Chopin, Paganini és Sarasate-tanulmányokat játszott, finoman, érzéssel és erővel, mely korát megczáfolta. A közönség elhalmozta virágokkal. De a bámulatraméltó művészetnél még megigézőbb volt a megjelenése. Arcza hosszúkás, olyan színnel, mintha porcellánra volna festve, haja gesztenyeszín, csigákban vállára omló, alakja kifejlődött, ideges. Egész viselkedése gyermeteg, vidám, minden affektálás nélkül. Mikor elvégezte a játékát, odaszaladt a mamájához, s annak az ölébe borult, a ki alig birta rábeszélni, hogy most vissza kell menni az emelvényre, s meghajtani magát a tapsoló közönség előtt. A mestere vezette ki kézen fogva, egy simaképű, hosszúhajú öreg úr. Annak kezet csókolt. Zavarában tette. Arra elszégyelte magát, s elfutott a spanyolfal mögé. Onnan aztán nem lehetett ujabban kituszkolni. Pedig de sok virágot hánytak a színpadra, a taps nem akart megszűnni.

Azontúl aztán alig tudott eleget tenni a sok meghívásnak. Minden műkedvelői hangversenyen ő volt a vonzóerő. Most már virágokon kívül bonbonnièreket is kapott, művészi becsű dobozkákat, czukorfalatokkal megtöltve.

Tízéves korában már zeneszerző volt. Népdalokat, chansonokat komponált, a mit a műárosok kiadtak, a címlapon a szerző arczképével. Mikor azokat saját maga előadta, remekelt azoknak a változataiban.

Tizenkétéves korában egy imprezárió rávette a mamáját, hogy kísérje el a leányát egy művészi körútra a külföldön. A tisztos özvegy asszony rászánta magát, s legelőször is a német közönséget látogatták meg. A hatás fölülmúlt a hozzá fűzött reményeket. A közönség el volt ragadtatva a kis Kamilla játékától. A német kritika becsületes. Valamennyi zenebíráló mind magasztalta a kis művésznőt. Milazzolóhoz, Teresina Tuahoz hasonlították. Az anyagi eredmény is kielégítő volt. A művészi tiszteletdíj felülhaladta a mama nyugdíjának az összegét. Érdeemes volt a fáradozás. Azután következett a franciaországi, olaszországi körút. Mindenütt nagy volt a tetszés, a rokonszenv. De túlszárnyalta mindezt az angoloknál kivívott siker, s a lehetetlenségig fokozódott az orosz közönségnél. Tizenhétéves korában a bájos Kamilla mint világhírű művésznő került haza Budapestre s itt már csak jótékony célra tündököltette mesés művészetét. Verseket írtak hozzá. Ezekben bővelkedik Magyarország, mint Transzvál a gyémántokban. (Magyar gyémántok.)

A merész imprezárió most még egy nagy tervet készített elő: művészi körutat az Ujvilágban. Hanem ennek a tervnek egy még nagyobb dolog útját vágta. Egy előkelő úr, egy bankigazgató, a kit érdemrendjénél fogva a «méltóságos» cím illetett meg, halálosan belészeretett a művésznőbe s megkérte a kezét ünnepélyesen.

A szép, tizenhétéves Kamillának — még bimbókorában volt a szíve. Folytonos körutazásaiban alkalmam sem volt rá, hogy valakibe belészeressen. S a művésznők kevélyek, válogatósak. Talán az anyja is biztatta, hogy fogadja el a tehetős kérőt. A bankigazgatónak ugyan már kopaszodott a homloka; de azért szívesen látott

alak volt a hölgyeknél. A szép Kamilla kezet adott neki, s Amerika hiába várt reá. De bizony Európa sem kapott belőle többet. Az esküvő napján a művésznő jegyajándékkul átadta a férjének azt a koporsóforma kis fatokot, melybe Stradivariója volt bezárva (a feltámadás reménye nélkül). Az előkelő asszonyság belátta, hogy az ő rangjával, állásával nem fér össze a művészet, mely a közönség mulattatására szolgál. A férj elzárta a drága kincset pánczélos szekrényébe. Azontúl a színpadot csak páholyból nézték s ők tapsoltak a művészeknek.

A házasság élet napjai peregtek szépen, egymás után; voltak derűs, voltak borús napok. A férj minden kedvét teljesítette asszonyának, a mire csak állása és vagyona képesíté. Bevezette őt az előkelő társaságokba, a hol a nő szépsége és ékszerei által kitűnt. De az arcán volt valami méla komorság, a mi nem oszlott el soha. A homlokán előgető felhőt nem oszlatta el a gyémántos diadém ragyogása. Hajh, a művészi nimbusz aureolája alatt másképp ragyogott az! Ezt a briliánsok nem pótolják.

Karácsony ünnep estéjén ő náluk is megjelent az angyal s hozott a karácsonyfa lombja alatt mindenféle kincset, a miben csak asszonyszem gyönyörködik: ékszerek, remek festmények, drága szőnyegek, bundák képezték a meglepetést. Kamilla arcza egy perczre felderült, de aztán megint csak elborult.

Egyszer a férje elvitte magával a Rivierára, Monte-Carloba. Ott karácsony havában minden virág nyílik: csak az asszony szívében nem nyílt semmi virág. Férje elhalmozta minden gyöngédségével: nem nyert vele semmit. Olyan ez a viszonzatlan érzés, mint az északfény; hasztalan ragyog sugárküllőivel, a jeget fel nem olvasztja.

Azt mondta magában a férj egy szomorú együttlét után: «Most próbáljunk szerencsét, hátha igaz a köz-

mondás?» S bevált a babona. Mesés szerencsével dolgozott a rulett-asztalnál: egy vagyont nyert azon az estén. Épen következett a karácsonyest. A férj elmondá a feleségének, minő szerencsével játszott. Ezt az egész összeget az ő rendelkezésére bocsátja; válaszszon magának az ékszerészboltokban, a mit legjobban szeret; mit hozzon karácsonyestén a Jézuska: itt lesz!

Az asszony nem gondolkozott sokáig, nagyot villant a két szeme:

— *Hozza el nekem az én hegedűmet!*

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A NAGYMAMA IMAKÖNYVE.

Volt nekünk egy kedves öregünk, a kit fiatal korában is úgy hittunk, hogy «öregünk», s a ki öreg korában is fiatal maradt. Minden ember szerette; még a barátai is; és senki sem haragudott rá: még az ellenségei sem. Pedig mind a kettőből volt neki elég a világ minden keresztyén és nemkeresztyén nemzetei között.

Úr volt, nagybirtokos; de a gazdagságának maga vette legkevesebb hasznát; magas rangban született; de mindig a koldusok, földönfutók társaságát kereste; keresztül-kasul kalandozta az egész világot; részt vett minden nemzet szabadságharczában, nehányszor a diadalmasoknak, legtöbbször a száműzötteknek volt pályatársa, a mi hír, dicsőség és nyomorúság van a világon, abból mind kivette a maga részét, még a más részét is.

A magyar szabadságharczban is, az utolsó fegyverroponálásig, részt vett; akkor aztán menekült ő is a külföldre.

De mielőtt elhagyta volna a hazája földjét, elébb felkereste egyetlen élő rokonát, a jó nagyanyját, a mindenki által tisztelt derék matrónát, kit valamennyi aszszonya között a világnak legjobban szeretett.

Az érzékeny búcsúvétel után átadta a kegyes úrnő menekülő unokájának legbecsesebb ereklyéjét, imádságos könyvét.

Az mint műdarab is nagyértékű volt, sarkai, kapcsai s a feszület a tábla közepén a régi magyar zománcz-ötvös-művészet remeke mind; de a hozzákötött emlék

még becsesebbé tette: **Brandenburgi Katalin** ajándéka volt az, a főúri család dédanyja kezében, tőle szállt leányról-leányra, mindig menyasszonyi kelengye ékeségeül.

Hogy ezt az imakönyvet talán örökre távozó egyetlen unokájának ajándékozá az öreg urasszony, az maga egy tragédia. Miért imádkozzék eztán, ha elveszett a haza, elveszett egyetlen unokája?

— Hasznát fogod venni az utadban. Ha inségbe jutsz, nyisd fel az imakönyvet áhitattal; a szentek megsegítenek.

Szép mondás egy kegyes nagyanyától! Csakhogy az unokának a szive szikla, melyen az ilyen vetőmag nem kel ki.

Aztán hosszú-hosszú évsora következett a rossz időknek, a mikben a legrosszabb szenvedés volt — maga a reménység.

Ugyan megértettük a hajdan betanult latin vers értelmét: «una salus victis; nullam sperare salutem,» «üdv a legyőzötteknek, hogy többé jót ne reméljen.»

A mi szeretett öregünk végigizlelte mindezeket a keserű reménységeket: sokat szenvedett, sok nyomorúságot kiállt; megismerkedett a kóbor szabadságharczos életének minden viszontagságával; de a kedélyét el nem veszté soha.

Néha betevő falatja sem volt, egész úti butyora egy karjára öltött zsebkendőbe volt összesítve. De azok közt is ott volt a jó nagymama imakönyve.

Pedig de sokszor túlradhatott volna rajta jó áron. Régiséggyűjtők, szakértők, a kik azt nála meglátták, nagy összegeket kínáltak érte. Még csak kezükbe sem engedte azt venni. Annyi kincs nincs a világon, a mi ezt a klenodiumot felérje.

Jó társaságban is volt ez abban a keszkenőbe kötött batyuban. Annak a tartalmát képezték nevezetes nagy emberek kéziratai, híres festők rajzai, szénvázlatai,

zászlórongyok, érdemrendek, egy rejtélyes kavics (talán a Dunaparttól.)

... Egyszer aztán csak kiderült az idő.

Magyarországon feljött a korona az égre: kihajnalodott. Az ország alkotmányt, a politikai menekültek közbocsátatot kaptak, birtokaikat visszaadták: a mi öreg barátunk is hazajött. Első gondja volt jó öreganyját meglátogatni. Nagy volt az öröm, nagy volt a sírás.

Él hát még a magyarok Istene! visszahozta, a mi elveszett: a hazát is, az unokát is.

Hát biz az idő megviselte mind a kettőt! De csakhogy élnek!

Az unoka visszaadta nagyanyjának a drága ereklyét, az imakönyvet.

— Imádkoztál-e belőle, édes fiam, mikor nagy inségben voltál?

— Inségben ugyan sokszor voltam. Azt is hiszem, hogy a szentek megsegítik az ájtatos imádkozót. De éppen azért soha sem nyitottam fel ezt a szentséges könyvet, hogy az én bűnös fejemre ne vonjam a szentek méltó haragját.

— Látod pedig, édes fiam, ha csak egyszer is felnyitottad volna ezt az imakönyvet, megtudtad volna belőle, hogy a mennybéli szentek még azt is megsegítik, a ki kételkedik bennük.

Azzal felnyitotta a jó öreg mama az imakönyv kapsait, kitárta a könyvet, s a mi kedves barátunk akkor látta, hogy annak minden két lapja közé egy-egy százforintos bankjegy van fektetve.

A FÁTYOL.

Azt már megírtam, hogyan jutottak a török asszonyok a feredzséhez, ahhoz a bő, idomtalan köpönyeghez, mely természetüket egészen eltakarja, mikor az utcán járnak; most meg azt mondom el, minő esemény adott arra okot, hogy azt a sűrű fátyolt is felvegyék, mely arcukat úgy eltakarja, hogy csupán egy szűk nyíláson át láthatják a külvilágot: úgy hogy még az utcán is magukkal hordják a börtönüket.

Első Moavia uralkodása alatt történt ez, a ki Syria kormányzójából kalifává tette magát. Hatalmas ember volt, tudott uralkodni a vad muzulmán férfiakon, sőt többet mondok: a muzulmán asszonyokon is, és hogy még többet mondjak: még saját magán is.

Egy fiatal arab kereskedő, Abdullah, nőül vett egy csodaszép syriai leányt, Zubeidát; a kit őrvöngve szeregett. Nem volt neki elég, hogy Zubeidát már a természet felruházta annyi kincscsel, a mennyi egy nőt tündérré tesz; ő még szebbé akarta tenni; kölcsön kérve selyembogártól a selymet, csigától a gyöngyöt, kősziklától az aranyat, madártól a tollat, hogy a legszebb természet, arcot, haját belefoglalja. S jó volna, ha selyembogár, csiga, madár és kőszikla kölcsön adná, a mitől a szép nő szebb lesz; de azt mind meg kell fizetni. A jámbor Abdullah egyszer csak azt vette észre, hogy a szép Zubeida miatt tönkre juttatta magát.

A szép nő észrevette férje busongását; de az világért

meg nem vallotta volna neki, hogy miért oly szomorú, se arra a gyávaságra nem vetemedett volna, hogy valamit visszakérjen azokból az ékszerekből, a miket egy szeretett nőnek adott, a maga szorult helyzetének megkönnyebbítésére. Azt tette, a mit a legtöbb rossz adós: foldozta egyik lyukat a másik lyukkal.

Hanem a mit a szép Zubeida semmi gyöngédséggel nem birt férjétől kitudni, azt megtudta nagyhamar a goromba hitelezőktől, a kik szorongatni kezdték a jó Abdullaht s nem igen tették a szájuk elé a kezüket.

A mint Zubeida megtudta, hogy férje milyen szorult helyzetben van, rögtön készen volt az elhatározása. Minden ékszert, drágaságot el fog adni s azzal kiségti őt a zavarból.

Nem szólt semmit a férjének, titokban hivatott egy alkuszt, s arra rábízta, hogy keressen neki egy vevőt, a ki minden drágaságait együtt egyszerre megvegye.

Az alkusz jött-ment, utánajárt, végre talált egy olyan urat, a ki kész mindent megvenni; csak vigye el hozzá Zubeida maga. Ez a vevő maga a kufai kormányzó, Al-Numán.

A szép asszony nem szólt a férjének semmit, összeszedte minden drágaságát s elvitte a kormányzóhoz.

Al-Numán szemei elkápráztak a kincseken; de nem azokon, a mik holtak, hanem a mik elevenek.

«Hogy adod a gyémántjaidat? hogy adod a gyöngyeidet? rubinodat, selymedet, bársonyodat, elefántcsontodat, tiktakverő kis órádat? Megadom érte, a mit kérsz! De mindent megveszek, a mi a tied.»

Zubeida csak annyit kért, a mennyivel gondolta, hogy Abdullah hitelezőit kifizetheti.

Al-Numán alku nélkül megadott mindent. Siettében nem is számlálta meg, mennyi pénz van a zacskókban, a miket Zubeida elé lerakatott.

Hanem a mint aztán a szép asszony nagy örvendve fel akarta nyalábolni az erszényeket, azt mondá neki Al-Numán:

— Ne fáraszd magad vele, szép hűri! A pénzt majd elviszik a szolgák Abdulláhnak, te magad pedig itt maradsz; mert téged megvettelek.

— Engemet? Al-Numán! — szólt elbámulva Zubeida.

— Igenis, tégedet. Eladtad a gyémántjaidat. S mit mond a költő? Nincs a nap alatt olyan gyémánt, mint a te ragyogó szemed. Eladtad a gyöngyeidet. Rejtsék el magukat a tenger fenekére India gyöngyei a te ajkaid fogsorai előtt. S nem mondja-e a költő, hogy ajkaid rubintok? Nem bizonyítja-e, hogy a legdrágább selyem a mi rajtad van: a hajfürtjeid selyme? vállaidat nem mondja-e elefánt-csontnak, kebledet bársonynak; s tiktakverő kis órának nem nevezi-e szivedet, a mi az én életem óráját számlálja? — És én mindezt megvettem tőled!

Abdulláhból pusztában futó bolond lett, a mint megtudta, hogy Zubeidát elragadta tőle Al-Numán.

Mit tehetett ellene? Az hatalmas nagy ember. A kalifa városainak kormányzója. Kihez fusson igazságért ha a fő-főbíró maga a rabló?

Visszaküldte Al-Numánnak az erszényeket, miket a feleségeért és ékszereiért küldött. Prédára bocsátá hitelezőinek a raktárait, hajóit, tevéit; maga egy öltönyben futott el, és egy lanttal a kezében: aztán mikor már nem volt semmije, se felesége, se vagyona, se esze, akkor megszállta valami szellem: dalnok lett: énekelt s olyan szép verseket tudott dalolni a népnek, hogy mindenki bámult rajta. Az utczákon, a piaczkon, a kutak mellett, a kertekben csődült körüle a nép, s hire futamodott messze földre a dalnok Abdulláhnak.

Egyszer a dalnok elment a kalifa kapuja elé, s ott kezdett verseket énekelni.

Moavia erkélyéről hallgatá egy ideig, s aztán felhívatta őt magához, hogy udvara előtt énekeljen valami szép románczot.

Abdullah éneklé a kalifa előtt a szép Zubeida történetét. Hogy rablá el csalfán, erőszakkal férjétől Al-Numán kormányzó.

Hej, ha csak amúgy prózában adta volna elő a panaszt, hogy kikergették volna vele! De a versek oly szépek voltak, és a dal olyan érzékeny, hogy a kalifa szemei megteltek könnyel, s mikor a szerencsétlen férj a dal végén odaborult lábaihoz zokogva és könyörögve, azt mondá neki:

— Csak eredj haza, igazságot fogsz kapni!

— Nekem nincs sehol «odahaza», — mondá a koldus költő.

— Tehát maradj itt a palotámban, míg lesz otthonod.

— S otthon csak ott van nekem, a hol Zubeidámmal vagyok.

★

Moavia rögtön maga elé hivatá Al-Numánt s azt mondá neki:

— A fejedtől akarsz-e megválni, vagy Zubeidától?

Al-Numán arczra veté magát a kalifa előtt.

— Felséges kalifa! Ha lehetne úgy élnem Zubeidával, hogy fejem ne legyen: örömeztőbb válnék meg a fejemtől, mint Zubeidától. Mert ha Zubeidától válok meg, a fejem sem ér nekem többet semmit. De lépjünk alkura, fölséges kalifa! Engedd, hogy csak egy évig bírjam Zubeidát, s akkor aztán, ez év leteltével, üttesd le a fejemet, nem bánom!

A kalifa elbámult. Annak mégis csodaszépségnek kell lenni, a ki miatt az egyik emberből egy fejjel magasabb lett a többinél: dalnok; a másik pedig egy fejjel kurtábbá kész lenni.

— Nem alkuszunk! — rivallt a kormányzóra. — Küldd ide hozzám rögtön azt az asszonyt, vagy hagyd itt a fejedet.

Al-Numán keserveset sóhajtott s csak legalább egy

napot kért még, utoljára csak egy órát. Még azt sem engedte neki a kalifa.

Maga is akarta látni Zubeidát.

★

Mikor aztán Moavia színről-színre látta azt a szép asszonyt, magának is lángra gyúladt a szíve.

Ennyi szépséget halmozni össze pazarlás Allahtól!

A nő térdre borult a kalifa előtt s édes könyörgő hangon esdekelt, hogy adja őt férjének vissza.

A kalifa fölemelte őt s a mint belenézett könnyező szemébe, úgy találta, hogy ez a könyecsepp egy tenger, a mibe bele lehet fulladni.

Nem csodálta most már, hogy Al-Numán hajótörést tudott szenvedni egy ilyen csepp vízben.

De ő úr akart maradni e tenger fölött s megfogva az asszony kezét, odavezeté őt a trónjához.

— Felejtsd el férjedet, s légy az én nőm, oszd meg trónomat velem.

A nő visszahúzta magát.

— A te fényedre nem vagyok én érdemes, hadd maradjak Abdulláhm árnyékában.

— Abdullah tönkrejutott, mindenét elveszté.

— Miattam jutott tönkre, értem veszté el mindenét: illő, hogy én megmaradjak neki.

— Abdullah koldus.

— Segíteni fogok neki koldulni: ketten együtt majd többet keresünk.

— Abdullah rongyos.

— Mert nincs, a ki foltozzon rá; ha én vele leszek, nem lesz rongyos.

— Abdullah örült.

— Mert lelkét én nekem adta egészen; mihelyt én visszatérek hozzá: lelke is rögtön visszatér.

A khalifát meglepték Zubeida válasza.

Az ellenállás fokozta a szép nő becsét.

Moavia parancsot adott, hogy udvara jelenjen meg a trónteremben: kísérei, vezérei, a főpapok és hivatalnokok, teljes pompában, fegyverzetben. Ő maga felvette uralkodói jelmezét, feltűzte turbánjára a gyémántos surgudzsált s akkor arany trónmennyezete alá ülve, ismét maga elé hívatta Zubeidát.

A szép nő nem haloványodott el ennyi pompa látára; hanem elhaloványodott mind az a pompa a szép nő megjelenésére.

Mind e ragyogás között is ő volt egyedül, a ki minden tekintetet magához varázsolt.

Ekkor a khalifa intésére elővezették Abdulláht.

Ruhája poros volt és szakadozott, turbánjának tekercse kibontakozva csüggött alá a vállára; mezítelen lábszárait összekarcolta a tövis, a mint bolygott a pusztában; tekintete sovár volt, elijesztő és tébolyult.

A khalifa szólt Zubeidának:

— Nézz reám és nézz ő reá. — Én király vagyok; ő koldus. — Én egy férfi; ő egy semmi. — Az én gondolatomat százezer lélek követi; az ő gondolatját egy sem; mert a magáét sem bírja. — Az enyém az egész ország; az övé csak az országút. — Én rajtam felül csak Mahomed következik; ő rajta alul csak a kutya. — Én nekem annyi megrakott hajóm jár a tengeren, annyi megterhelt tevém, öszvérem [a sivatagon, mint a hány féreg jár az ő testén. — Válaszsz közülünk, melyikünknek akarsz felesége lenni?

És Zubeida e kérdésre odarohant a koldushoz, s zokogva, nevetve, sikoltva veté magát annak nyakába és összecsókolá annak szétdúlt arczát, rongyos ruháit, le egész a tövistépte lábakig, ott azokat átölelve, megmaradt és rebegé: «én uram, én szerelmesem.»

És Abdullah e csókoktól visszakapta elvesztett lelkét.

A khalifa meg volt illetődve e végtelen szerelemtől. Nem a hóhért hívatta, hanem a kincstárnokot. Parancsot adott neki, hogy Abdullahnak ismét vissza kell vásárolni elvett házát, raktárát megtölteni kelmékkel, a mikkel azelőtt kereskedett; nejének visszaadni elvett ékszereit, és aztán a legpompásabb paripákra ültetni a férjet és nőt, úgy vitetni őket haza. Legyenek egymáséi és boldogok.

Hanem, a midőn Zubeidát elbocsátá színe elől, így szólt hozzá:

— Nagy szépségeddel nagy veszélyt hoztál magadra, a férjedre és magatoknál nagyobb emberekre. Csak Allah és az ő angyalai őriztek, hogy engem is a legnagyobb igaztalanság elkövetésére nem kényszerítél. Ezentúl fátyolt tégy az arczodra, ha házadból kilépsz, s szépségedet csak férjed előtt tárd ki.

S hogy ez ne legyen Zubeidára nézve megszégyenítő, kiadta a khalifa a parancsot, hogy ezentúl minden nő lefátyolozott arczczal járjon az utcán.

Így támadt a fátyolviselés szokása az izlámhivőknel.

A MEDZSIDIJE.

Egy jó barátomtól, ki hosszabb ideig lakott Sztambulban, hallottam ezt a történetet.

Egy török kereskedőnek szép fiatal neje volt, a kivel igen boldogul élt együtt.

A hiúság erősebb volt, mint a hűség. Egy fiatal török dandy hízeltégei eltántorították a szép asszonyt: hűtlen lett.

Egyszer a véletlenül hazatérő férj éppen ott találta neje oldalánál a csábítót. Ő is fel volt fegyverkezve, az is. A meglepett ifjú fegyveréhez kapott, hogy védje magát, a férj azonban se törét, se pisztolyát nem vonta elő, hanem nyugodt hangon szólt a csábítóhoz:

«Csak tedd hüvelyébe törödet. Én nem verekszem veled. Nem kívánom a véredet. — Hanem adj nekem — egy medzsidijét.»

(A medzsidije török ezüst pénz, mintegy két forintot ér. Abdul Medzsíd kézvonásáról nevezik így.)

A büntudattól reszkető ifjú kivette erszényéből a medzsidijét s odanyújtá azt a megsértett férjnek.

«Köszönöm, monda az hidegvérrel. Te már most elmehetsz Isten hírével.» Azzal fogta az ezüstpénzt, s tenyerére téve, odamutatta azt a hűtlen nőnek. — «*Látd, ennyit érsz te én nekem.*»

És azontúl mindennap elővette a medzsidijét; mikor hazulról elment, ez volt a bucsúja, mikor haza jött, ez volt a köszöntése a nőhöz. Ha együtt étkeztek, odatette

azt a tányérja mellé; ha inni akart, beletette a poharába. Odatette a medzsidijét kettőjük közé a fekhelyre, ha aludni mentek.

Az asszony hasztalan sirt, könnyörgött, hasztalan kérte, hogy inkább korbácsolja meg, büntesse, éheztesse vagy ölje meg egyszerre: a férj nem ismert irgalmat; minden könnyörgésére azt felelte neki:

«Köszönöm neked ezt a medzsidijét.»

... Hat hónap mulva elhervadt a szép hűtelen nő és belehalt ebbe a lelki kínzásba.

A MULATSÁGOS FOGSÁG.

Nagyságos Kondorváry Gábor úr valami nevezetes ember volt a maga idejében!

Rég volt az az ő ideje, csak úgy beszélnek már róla, mint a mythológiáról: — az iskolákban ugyan még nem tanítják rá a gyerekeket; ámbár aligha nem követett el életében annyi istentelenséget, mint Jupiter.

A hány jó paripának kitörte a lábát, a hány jámbor férjnek elszöktette a feleségét, a hány paraszt-lánynak házat építtetett Pesten, a hány vicispánt lecsapott székeről, arról mind históriát lehetne írni, s fogadom, hogy elolvasnák.

Különösen erős oldala volt az asszonyok elleni hadjárat. E tekintetben valóságos Dzsingiszkán volt; elpusztította, a mi akár meghódolt, akár ellene állt.

Hanem egyszer mégis nagy kudarczot vallott. A szomszéd vármegyében lakott egy szép özvegyasszony, az sokáig csalogatta maga után s mikor már azt hitte Gábor úr, hogy egészen meghódította, akkor a szép özvegy ott hagyta őt a faképnél s férjhez ment egy szolgabíróhoz.

Micsoda düh volt ez! Kondorváry úr legelőször bandériummal akart rajta menni a szomszéd vármegyére, hogy a hűtelen házat tőből lerontassa, magát szíjra fűzze, s ló mellett hajtsa rabszolgaságra, a szolgabíró pedig megcsapassa százig; hanem erről lebeszéltek. Került egy pár bevert fejébe azoknak, a kik lebeszéltek.

Azután fogadott egy jött-ment versfaragót, hogy írjon rájuk valami förtelmes pasquillt. Az meg is írta (a kedves!), s ezen nevettek egy pár hétig a Kondorváron összegyűlt czimborák bor mellett eleget. Hanem hát ez Katalinnak, a hűtlennek mind nem ártott, mert nem tudott róla semmit. Valami erősebb bosszút kellett kitalálni!

Megvan! Kondorváry úr behozatott a ménesről két hintó elé való lovat s azokat ünnepélyesen elnevezé Katalinnak és Mihálynak, a mik voltak a hűtlen és vőlegénye nevei. Azután addig ácsorgott, míg egyszer valahol a közeli városban kapott egy utazó szerzetest, s azt felszólítá, hogy nem vállalkoznék-e udvarához káplánnak, tisztos fizetés és ellátás mellett? A mit ez természetesen illendő ajánlatnak találva, elfogadott.

Ezt tehát haza szállítá kastélyába s ott oly tisztességgel is bánt vele, hogy annak legkisebb panasza sem lehetett rá.

Azon a napon, a mikor az özvegy és a szolgabíró esküdtek, felszólítja a tisztelendőt, hogy ne sajnáljon feljönni az ebédlőbe, a holott a díszes násznép előtt egy Katalin nevű leányzó és egy Mihály nevű gavallér kívánnak összeeskettetni.

A jámbor férfiú semmi gonoszat nem sejtve felmegyen, s akkor látja, hogy az összeesketetendő fél egy pár paripa, menyasszonyi koszorúval s vőlegényi bokrétával a fülei mellett.

A barát nem találta jónak a tréfát: a házasság szent dolog; abból csúfot nem szabad üzni, a nagyságos úr pokolra jut az ilyen ötletekkel. Utoljára azzal fenyegetőzött, hogy ha őt nem eresztik ebből az istentelen házból, hát ő kiugrik az ablakon.

Ott azután Kondorváry úr, meg a czimborák addig huzakodtak a tisztos férfiúval, míg utoljára lehúzták róla a csuklyáját, azt feladták valami bolondos ficzkóra; a ki aztán forma szerint egész ünnepélyességgel össze-

esketé Katalint és Mihályt, a hogy menyasszonyt és vőlegényt szokás.

No képzelhetni, hogy ez aztán nem maradt abban; a barát panaszt tett az érseknél a hallatlan sacrilegiumért. Az érsek szigorú férfiú volt; Kondorváry urat kriminális perbe fogták érte.

Hej, iszonyú pénzébe került neki ez a lóházaság! Bizony saját menyegzőjére sem költhetett volna el többet; s utoljára minden költség, utánajárás, Bécsbe-Budára szaladgálás sem használt semmit; bizony Kondorváry urat azért csak elítélték két egész esztendei fogságra; tekintetes nemes ** vármegye tömlöczében kiülendőre.

Nesze neked!

No most, gondolja az ember, lesz neki két esztendeje, a mi alatt csendes elvonultságban megbánhatja multja nagy bolondságait s jámborabb életre készülhet.

Soha biz a! Hanem akkor meg azt tette, hogy odavitette magához a tömlöczbe czimboráit, beültette a cigánybandát, felhozatta a borait, s ott mulattak egyik nap mint a másik nap bezárt ajtók mellett. Néha-néha egy-egy halálra ítélt lókötő is vetődött oda közéjük; arról aztán gondoskodtak, hogy józanon ne menjen a másvilágra. A porkolábnak jó dolga volt ezalatt s volt esze, hogy el ne rontsa a jó dolgát. Úgy járt az úri vendég oda a tömlöczbe, mint valami casinoba, s néha-néha, ha eszébe jutott Kondorváry úrnak, befogatott a négy lovas hintájába s ő is visszalátogatta a szomszéd faluban lakó ismerőit, a kik ha bámulni találtak rajta, hogy ő most nincs a börtönben, bizton felele nekik: «Se baj, zsebemben a tömlöcz kulcsa, nem csukhatnak ki.»

Ilyen víg volt hajdanában az élet.

X A TŰZMADARAK.

Mikor a szegény ember egyszer télen épített magának egy kis házat, jégből építette, aztán kitapasztotta hóval s abba elbujt, mert a szél haragudott rá nagyon.

Odabenn összehívta a tűzben lakó madarakat, s a kezét melengette nálok; azok csak pattogtak, csak kiáltották: «Rip-rop, ennünk adj, mert meghalunk!»

De a szegény embernek nem volt fája; elment hát szomszédjához, a ki gazdag ember volt, volt nagy háza, hogy egész az égig ért, és sok-sok fája. A szegény ember kért tőle, de az nem adott. Azt mondta neki: «Menj az erdőre, vágj magadnak.»

A szegény ember kiment az erdőre fejszével, de a fák mind elmentek előle. A mint meglátták messziről, hogy fejszével megy ellenük, kihúzták a földből azokat a hosszú, hosszú lábaikat, megereszték azokat a nagy suhogó szárnyaikat s elfutottak, elrepültek.

A szegény ember visszament a jégkunyhóba. A tűzmadarak alig beszéltek már hozzája. Nem várták szárnyaikkal melegíteni, egyenkint elrepültek onnan; csak az utolsó hagyott ott egy piczi-piczi tűz-tojást, azt is bele tojta a hamuba, hogy nem látszott.

A hogy azután a tűz elrepült, megjött a szegény ember ellensége, a szél; először a hasadékon süvöltött be: «Sírj! — ríj! — félj! — ne beszélj!» A szegény ember reszketett. Azután az ablakokra került a szél, a mik jégvirágból voltak csinálva, azokat rázta: «Bújj! —

juj! — fülj! Zuzmara zörög!» A szegény ember bujt előle és reszketett. Végre az ajtón dugta be a fejét a csunya szél; üvöltve, morogva: «Úr — ör — ür! Én vagyok az úr! Én vagyok az ör! Én vagyok az ür!» És azután megfagyott a szegény ember.

Mikor aztán a gazdag szomszéd megtudta, hogy a szegény ember meghalt, odament hozzá, hogy a tűztojást elvigye tőle. Megtalálta azt a hamu között és oda tévé a pipájába s haza vitte.

Otthon lefeküdt vele, a pipa a szájában, a pipában a tűztojás és elaludt. Éjszaka kikelt a tűzmadár a tojásból, talált ennivalót köröskörül, — «ropp-ropp!» jöttek a többiek is egész seregestül, betöltötték az egész szobát, fel a háztetőre, — «ropp! ropp! ropp!» megnőttek nagyra, rettenetesre, s megemészték a rossz embert házastól, kincsestől, míg csak porrá nem lett.

RÉGI REGE IZABELLÁRÓL.

Egy régi svéd regét olvastam egyszer, mely most önkéntelenül eszembe jut.

Egy svéd halász korszóba pecsételt tündért halászott ki a tenger fenekéről, s a felszabadult tündér jutalmul azt fogadta, hogy mindent megad neki, a mit csak kívánni fog.

A halász hazafutott a feleségéhez, azt kérdezte meg, mit kívánjon.

A felesége Ilzebill (Izabella, Jezabel) azt mondta neki: kérjed a tündértől, hogy tegyen meg engem a leggazdagabb majorosnévá a vidéken.

A szellem megadta, a mit Ilzebill kívánt.

De Ilzebillnek ez nem volt elég, nemsokára visszaküldte az urát a tündérhez:

— A feleségem, az Ilzebill, azt akarja, hogy grófné legyen.

A szellem adott neki palotát és uradalmat.

Kis idő múlva megint jön a halász:

— A feleségem, az Ilzebill, most meg azt akarja, hogy királyné legyen.

A tündér adott neki trónt és országot.

Még ez sem volt az asszonynak elég. Idő vártatva ismét sompolyog a tündérhez a volt halász, csak előadja az asszony kívánságát.

— A feleségem, az Ilzebill, már meg azt kívánja, hogy ő legyen a római pápa.

A tündér már haragudott, de megadta a kívánságát. És még egyszer eléje került Ilzebill férje.

— Mi kellene még? — rivallt rá a tündér menydörögve.

— A feleségem, az Ilzebill most már azt akarja, hogy ő legyen az úristen.

— Eredj haza, — dörgött a tündér szava, — ott ül már Ilzebill a halászkunyhóban és foltozza a rongyos hálókát.

— — — — —
És Ilzebill ott ült valóban a halászkunyhóban és halakat sem fogott már rongyos hálókka, miket össze-foltoz.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A GONDVISELÉS EGY REPÜLŐ VIRÁGMAG TÖRTÉNETÉBEN.

Egyszer a Dunán utaztam fölfelé a gőzösön, a hol szörnyen hosszú időm volt a világ mostani szomorú állapotairól gondolkoznom. Semerre kilátás valami jobb után. Az ember azt sem tudja már, hogy miért él? És tulajdonképen mi dolga van odáig, a míg meghal.

A terem egyik gömbölyű ablaka nyitva volt, s azon a meleg nyári szellő szabadon fujdogált be. Egyszer e szellővel egy repülő virágmag lengett be az ablakon át, egyike azon vándoroknak, miknek szárnyakat adott a természet, hogy keressenek maguknak jövőt.

Elnéztem, hogy mi lesz belőle. Ez a virágmag a tulsó partról jött idáig. Missziója lett volna neki átmenni az innenső partra, s ott talán új ivadékokat alapítania. Vajjon mi lesz belőle?

A repülő virágmag a szobai légáradatban lomhán libegett ide s tova s nem talált kijárást ebből az ismeretlen kelepcezből.

Egyszer rászállt egy utazó hölgynek a kalapjára s ott megrekedt a sok strucztooll között; jött azonban egy besétáló utas, az szerencsésen leverte a sétatotjával a hölgy kalapját, s a virágmag újra repült.

Azután beleesett egy buzakereskedő poharába, csupa bor lett, az kilökte a pohárból, a földre tapadt.

Azután elnéztem ismét, hogy szedi fel magát lassankint, hogy szárítja meg vékony pilléit; egyszer aztán

felkerekedett egy krinolin, s a támadt szélvészben a virágmag ismét magasra emelkedett; azután addig ke-
reste sorba az átelleni ablakokat, míg talált egy olyan
keskeny nyílást, mint az ujjam; azon hirtelen kisuhant
s megmenekült.

Sokáig néztem utána, a míg kivehettem, hogy igye-
kezett a másik partot elérni.

S ez ekkor nekem nagy vigasztalás volt. Ha ez a
virágmag még a tömött gőzhajó belsején is keresztül
tudott törni, hogy czéljához eljusson: hát én hogy csüg-
gednék el akkor!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

X A SZERELEM ÉS A KIS KUTYA.

Vajjon mi köze lehet a szerelemnek és a kis kutyának egymással?

Az én kedves barátom, Tóni, nagyon szerelmes volt egy fiatal szép leánykába; a kibe én épen nem voltam szerelmes.

Nem azért, mintha én a csunya leányokba volnék szerelmes, vagy hogy fölöslegesnek tartanám valakit szeretni, a kit már más is szeret; hanem csak azért, mert az egyik szeme kék volt, a másik meg fekete.

— Totó! vigyázz magadra; ez a kétféle szem nem jelenthet semmi jót; az egyikkel rád kacsint, a másikkal meg másra; a kék szemével hű marad hozzád, a feketével megcsal.

Totó azt felelte rá, hogy az nem igaz; sőt inkább a kétféle szempár a nappalt és az éjszakát egyesíti magában, s tulajdonképen ő mindig a hűtelen, mert egy kékszemű és egy feketeszemű kedvese van.

Hanem hát nekem nem tetszett a dolog, s Antalnak sokat kellett miatta szenvedni.

— Látod, ha elveszed, bajod lesz vele; mert nem nevezheted «feleségnek», hanem csak « $\frac{2}{4}$ -ségnek». Lehetetlen, hogy két különböző férfi oldalbordájából ne volna alkotva; ne vedd el.

Totó aztán dühbe jött, felmondta a barátságot.

— Mit beszélsz te nekem? Apám vagy te nekem? anyám vagy te nekem? bátyám, vagy néném vagy te

nekem? Keresztapám vagy te nekem? Semmim sem vagy! Még csak háziuram sem! Mit állsz az én boldogságom lovai elé? Azt mondom, hogy «haó!» s ugorj félre, mert elgázoltatlak. Csak azért is elveszem.

Miután pedig én csakugyan nem tudtam bebizonyítani sem azt, hogy apja, anyja, bátyja vagy nénje avagy keresztapja, de még csak háziura is volnék, kénytelen voltam félreállani az útjából s hagyni őt kerékkötő nélkül alákocsizni a házasság völgyébe. Ha szerencséje van, meglehet, hogy féluton beledül az árokba s csak a kezét töri ki; ha pedig szerencsétlennek hivatott, akkor leér a völgybe s kitöri a nyakát.

Csakugyan szerencséje volt, s feldült a fele úton hintájával.

Egy este nagy resolútióval jön hozzám:

— No pajtás, nem veszem el Lehelkét.

— Tán kiadott rajtad?

— Nem. Valamit tapasztaltam nála.

— Ugyan mit?

— Hát ezelőtt egy órával a kertben sétálgattunk, andalogtunk, érzelegtünk, én verseket is mondtam, ha jól emlékezem rá; ő kaczagott fölöttük, s én azt hittem, hogy így csak az angyalok kaczaghatnak; — a midőn véletlenül elénk ténfereg egy kis kölyök pumikutya, valami öthetes kis ebecske, a mi még csak úgy evezik a földön a talpaival, mikor megy, s ez a Lehelke elé érve, furcsa hízelkedéssel kezdi a farkát csóválni, persze még azt is most tanulja, s egyik fülét hegyesen felemeli, a másikat meg alákonyítja. Én nem tudnám úgy. — Erre Lehelke lehajol a kis kutyához s megfogva annak hozzáemelt hegyes fülecskéjét két fehér ujjacskájával, annál fogva felemeli a levegőbe. A kis ebkölyök ordított, viczánkolt, Lehelke pedig nevetve fenyegeté másik fehér keze mutató ujjával; «no no: hallgatni szépen, meg nem mukkanni!» míg aztán szegény kis teremtés csakugyan elhallgatott s úgy maradt fülénél fogva a levegőben

függve. Azután Lehelke megint letette a földre; a kis pumi nagy nyöszörögve odább tipegett; Lehelke úgy nevetett rajta. Én pedig alig vártam, hogy a felsőkabátomhoz jussak és jojczakát kívánhassak neki. Úgy hiszem ez elégséges búcsúvétel további nem találkozásra. Nem, tisztelt barátném, az én füleim nem állanak ki ilyen manővereket.

Így mentette meg Tóni barátomat a kis pumikutya egész életére való veszedelemtől.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

X A CZIGÁNYASSZONY JÓSLATA.

Az én anyai nagyapám nemes Pulay Dávid volt, birtokos Banán. (A név ismeretes Rákóczi emlékirataiból, mint a fejedelem titkáráé.)

A népdal azt mondja: «Böny, Bana, Bábolna, Szép leányoknak kápolna». Neki is volt két szép leánya: Zsófia és Mária. Zsófia előbb ment nőül Konkoly-Thege Antalhoz, ó-gyallai birtokos nemeshez, kinek unokái most is élnek és munkálkodnak a köztéren Komáromban; Mária azonban még hajadon volt a napoleoni nagy hadjárat idejében. Kérője akadt volna elég; azok között volt egy híres, nevezetes ember: az *Erbia* szerzője. Híres ember akkor; most már elfeledték; még a neve sincs fölemlítve a magyar irodalom történetében. Pedig de nagyon olvasták hajdan ezt a regényt.

Ki ne tudta volna ezt a röpke mondást: «Jaj neked Abules, megölted Agétást!» Ki ne danolta volna ezt a bús zsoltosmát: «Oh nagy egek, rátok appellálok, Hogyha még nagyobb kínra talállok, Összeroncsolt tagjai testemnek Lesznek bizonyági szerelmemnek.»

Ennek a regénynek a szerzője is megkérette Pulay Mária kezét, násznagy által, a hogy illett. A násznagy a szomszéd volt: egyéb ajánlatos okok mellett azt is felhozta, hogy ő neki azt ígérte a jeles kérő, hogy ha kedvező választ kap, a háza nádfödélét, mely már ugyan rongyos, ki fogja tataroztatni. De biz ő mégis csak kosarat kapott. Mária már akkor jegyben járt egy fiatal

ügyvéddel, nemes Ásvai Jókay Józseffel. Az egybekelés halasztást szenvedett a kitört francia háború miatt: a vőlegénynek kardot kellett kötni s mint hadnagynak a nemesi fölkelő sereggel táborba szállni. Menyasszonya édesanyjával együtt a *logerben* is meglátogatta Komárom alatt, bőséges élelmi szereket szállítva szeretett vőlegényének. Bizony csak a véletlenül mult, hogy őt újra látta. A győri ütközetben került a komáromi zászlóalj a tűzkeresztségbe; állta vitézül a peloton-tüzet. Egyszer a kapitány odalép a hadnagya elé valami utasítással; abban a perczen jön egy golyó, mely a kapitányt találja. Az holtan esik el, Jókay József élve marad. A komáromi század aztán vitézül keresztülvágja magát az ellenségnek.

Pulay Mária ezalatt otthon várta a híreket a csatáról, a miket egyre hordtak a futó menekülők. Járt a kertben, járt az udvaron s közben olvasgatta, aggodalmi csillapítására — az Erbiát.

Egyszer csak bevetődik a portára, számár-vontatta kordén, egy cigányasszony. «Egy kis szerencsét mondanék, ha meghallgatnák.»

Mária meg akarta tréfálni a jósnőt:

— No, hát gyere ide, nézz a tenyerembe: asszony vagyok, áldást várok: fiam lesz-e vagy leányom?

A cigányasszony vigyorogva nézett Máriára:

— Dehogy vagy te asszony, drága kincsem. Más az asszony szeme; leány vagy te még, vőlegényedre vársz.

— No hát jövendöld meg, ki lesz a vőlegényem? Elvesz-e engem az, a ki ezt a könyvet csinálta?

A cigányasszony belenézett Mária tenyerébe, s nagy suttogva mondá: «A te vőlegényed mostan vitézkedik; de nem hal meg, haza kerül; hanem azért ez a könyv is megszáll téged: akárhová eldugod, kinő a földből, nagy fa lesz belőle, a kinek minden ágán csupa könyv terem majd, annyi, mint vadkörtefán a vaczkor.»

Nagyot nevetett Mária a cigányasszony bolondos jóslatán, adott neki kenyeret, szalonnát s tovakuáldte.

.... Mikor a legelső regényemet megírtam, akkor mesélte el ezt nekem az édesanyám.

.... Hej, te cigányasszony! Minek volt neked ezt a bolond jóslatot mondanod? Az a nagy bolond vadkörtefa még most is minden évben újra meg újra virágzik s hullatja az átkozott sok vaczkort ...

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

X EGY NEVEZETES CSÓK.

... Jól találja a magyar közmondás: «hetesével jár a rossz». — Nem volt elég a politikai nyomorúság, a nemzeti élet tespedése: még hozzá kellett szegődni a gazdasági tönkrejutásnak is. Az egész magyar Alföldön, Mármarostól Torontálig, inség volt. Januártól kezdve augusztusig nem adott az ég egy könyhullatásnak beváló esőt. Az őszi vetés, buza, rozs, nem ment kalászbba, a tavaszi ki sem kelt, a kaszálókon nem zöldült ki a fű. A folyamok kiapadtak, a Körösök, a Berettyó fenéig kiszáradtak: a tikkadt folyammederben ástunk kutakat, azokból merítettük a vizet; a rendes kutakban a kavicsot horzsolta a veder. — Pusztta volt az egész tájék, madár sem repült az égen.

Olyan képet mutatott az egész Alföld, a minőn csak hegymászók álomrémlátásai ragadják végig a beteg képzelődést: a sivatagok, homok, televény, szikföld, egyetlen zöld oáz nélkül. Hamu volt minden. A forgószél vihartölcséreket kavart fel a porból s végigborította vele az eget: — az volt a felhő ...

Gulyák, ménesek, nyájak nem voltak láthatók a négy víz között, azokat felhajtották a hegyek közé, meg a Dunán tulra: feliben adták kinyaraltatásra; vagy agyonverték. Utczaszerte földéfosztottan álltak a házak; a zsúpot leszedték takarmánynak. Csak a gyermekek meg a nők maradtak otthon, a férfiak elvándoroltak messze földre munkát keresni. A duskálkodó alföldi magyar

napszámba szegődött. De olyan házakat is láttunk, a miknek minden ablaka vályoggal volt berakva; ott még egy házörző lélek sem maradt honn.

— Hát a kormány? — Ez más lapra tartozik.

— És a hírlapok! — No no!

Én versben próbáltam leírni az inséget: még azt is elkobozta a cenzura.

Hanem valami mégis maradt meg: valami organikus működés, a mi a tetszhalottban fenntartja a vérkeringést. Ezt úgy hívják, hogy «társadalom».

A magyar társadalom kimondta a jelszót: «Magyarországon nem szabad senkinek éhen meghalni» — úgy lett. De nem csak ezt, hanem még azt is följegyezte a napok krónikája, hogy az egész inséges év alatt nem fordult elő rablás, lopás, erőszakoskodás. Az éhező sokaság nem rohanta meg a gazdagok kastélyait, a kereskedők telepeit, nem kezdett testvérharczot az utolsó darab kenyérért: várt türelmesen a segítségre. Honnan fog az jönni? azt nem tudta, de hitte.

— — — — —

A társadalom a legnagyobb úr a földön. Mikor az tenni akar, az előtt nincsen lehetetlenség.

Azt beszélük, hogy van egy «komité», mely a magyar társadalom nagy villanygépét igazgatja.

Hogy ennek van saját adminisztrációja, póstarendszere, serege, kincstára.

Ezúttal csak a kincstárról volt szó.

Előkelő úrhölgyek, a polgári osztály hölgyeivel egyesülten, egy nagyszerű bazárt alakítottak az inség enyhítésére.

Tüneményes látvány volt az! Szépség, bűbáj, előkelő rang, művészet, egy közös csarnokban, a hol mindent lehetett kapni jó pénzért, a mire csak az embernek nincs szüksége. (Én is kaptam egy szivarszipkát, meg egy olvasót.)

Minő tündérvilág volt az ott egy hosszú sorban.

A vásáros hölgyek minden nemzet képviselőjében: csak a vásárló férfiak voltak magyar nemzeti ruhában. Az a kis savoijárd leány, a ki a szivarszipkával boldoggá tett, manapság már nagymama.

De legszebb volt a szépek nagy szanhedrinjében az a bretagnei hölgy, a ki a pezsgős sátorban a habzó Cliquot-t osztogatta. Egy forintért egy hajnalka nagyságu pohárral; de lehetett alkudni is: egy aranytól száz forintig fölfelé. S milyen kecscesel tudta kínálni! Nincs az a francia nő, a ki szeretetreméltóságban túltett volna rajta. Volt is nagy tolongás a kantinja körül: még a szűröm is leszakították a nyakamból, a míg oda birtam furakodni: de én is letiportam egy pár hazafinak a sarkantyúját.

Csak azt az egyet sajnáltuk mi: (a többség) a bájos grófnénál, hogy ő egy ó-konzervatív czelebritásnak a felesége.

Egyszer aztán a vásárló férfi-tömeg önkényt kezdett tért nyitni egy újon érkezett kiváló alak előtt, ki a pezsgős sátor felé tartott. Jelezhetem «kiváló» alaknak: mert róla is elmondhatni, a mit a régi ének dalol Szent Lászlóról: «vállaitól fogva mindeneknél magasb.» Szebb férfit óriási termetben nem láttam soha. S a modora csupa varázs volt. Férfinak, asszonynak bálványa egyaránt. Ilyennek emlegetik a debreczeni képviselőház al-*Alm*elnökét a kortársak. Neveket nem említek; úgy is tudja azt minden ember.

Még azzal is kitűnt az egész társaságból, hogy soha sem hódolt meg a magyar divatnak, a melyből mi akkor valódi kultuszt csináltunk. Valamennyi czifra szűrös, pitykés, dolmányos, huszárcsizmás, túri süveges, kócsagos, darutollas, paszomántos elegancia közepett ő képviselte egyedül az európai divatot; sötétkék kabátjával, hasonszínü pantalonjával, angolos utazósipkájával. Ahhoz is nagy bátorság kellett.

Azt ugyan tudta minden ember, hogy ez csak kívülről

angol: belül a legjobb magyar, — de hátha akad valaki mégis, a ki nem tudja.

A pezsgős sátor előtt a bájos vivandière megkínálta az újon érkező vendéget egy pohár pezsgővel.

— Pezsgőt nem kérek, — szólt az mosolyogva.

— No hát bordóit, vagy sherryt. Szabad válogatni.

— Ha szabad a válogatás: akkor kérek a grófnétól egy csókot.

A büszke szépség arcza elébb mélyen elpirult erre a merész szóra; de a másik pillanatban egész istennői nyugalommal felelt rá:

— Azzal is szolgálok — az inségesek javára: — a díja ezer forint.

A daliás alak mosolyogva bontotta ki a tárczáját, kivette belőle az ezerforintos bankjegyet s átadá a bájos grófnőnek.

És aztán kapott érte egy ideális csókot, mely inkább lehellet volt: az álomtündér csókja: melynek villanyszikráját csak az álmodó érezte: de a tündér maga nem.

Nagy híre lett ennek a drága csóknak. A hazai lapok után a külföldiek elhíresztelték országnak-világnak: dicsérő diatribákat zengedezve egyhangulag a csók kérőjére és adójára egyaránt.

Ebbe a szép harmóniába azonban nemsokára egy disszonáló hang is keveredett.

Valaki féltékeny lett e miatt a csók miatt a mi daliánkra. Nem valami szép asszony, ámbár nő neve van: az emigráció.

A volt alelnököt azzal gyanúsították, hogy ez által jelezte áttérését az ó-konzervatív táborba. Egy hirlapi cikkben «judás-csókról» is beszéltek.

S kicsiny hija, hogy igen komoly következése nem lett ennek a gyanunak.

Kortársaim emlékezni fognak bizonyára amaz elfelejtethetlen alakra, a ki a hatvanas években mindenütt látható volt, a hol valami akció készült. Olasz volt a

neve, de a leghevesebb magyar vér lüktetett a szivében. Ő viselte a legfeltűnőbb magyar népjelmezt, a legpengőbb sarkantyúkat, a legczifrább szűrt s a leghosszabb csáti ólmos botot: s ebben a kosztümben járta be fél Európát, Berlint, Párist és Olaszországot; beszélt minden európai nyelvet, roppant olvasottsággal bírt, szikrázó elmésség volt a beszédében, fűszerezve politikai őrzöngéssel, bejárata volt minden diplomatahoz és összeköttetése minden titkos társasággal.

Mikor Schmerling az adót közhatalommal hajtata be Magyarországon, a mi olasz-magyar bárónk, kinek nagyterjedelmű birtoka volt Temesmegyében, az egész sok ezer holdas területét bevetetlen hagyta, kastélyából minden bútort elprédált, marháit, nyájait eladta, otthagyta kopáron az egész birtokát, hogy az adót meg ne vehessék rajta, s mikor a négy lovát lefoglalták a hátralék miatt, rájuk zárta az istállóajtót s ott hagyta őket veszni éhen; maga kiment külföldre s évekig nem került elő.

Ebben az inséges esztendőben aztán ismét megjelent közöttünk. Nagyon tetszett neki, hogy most már az egész Alföld úgy néz ki, mint az ő bántási dominiuma.

Egy este az én volt alelnök barátom és az olasz-magyar báró barátom összekekerültek a nemzeti színháznak — akkoriban úgynevezett kaszinó-erkélyén.

Ott számozott karszékek voltak, a mikhez a jegyeket a kaszinó komornyikjánál lehetett váltani.

A volt alelnöknek rendesen fentartott széke volt ott: mindennap eljárt a színházba.

Ezuttal elfoglalva találta a rendes helyét. A tulipántos szürgallérről ráismerhetett a bitorlóra.

— Kérlek, barátom, — szólítá meg udvariasan, — tévedésből az én helyemre ültél.

A megszólított hetykén felelt vissza:

— Ehj! ülj más helyre! Egyik szék olyan, mint a másik.

Erre aztán a volt alelnök a vállára ütött türelmetlenül.

— Menj innen! Keresd fel te a magad számát: ez az én helyem.

A báró erre fölkelt s ott hagyta a színházat.

Másnap reggel, valami hirlapi ügyben meg kellett látogatnom az én daliás barátomat.

— Nézd csak, micsoda ügyem keveredett ezzel a szeleburdival.

S kezembe adta az általa hozzá intézett levelet.

Ez volt a tartalma:

«Te, valamint az életben nem tudod megtalálni a helyedet: úgy a színházban sem tudsz a helyedre találni.»

Itt világos a sértési szándék.

— Már el is küldtem hozzá a segédeimet.

Én, a mint a hirlapi ügyet elvégeztem a volt alelnökkel, egyenesen siettem a báró lakására.

Jó barátom volt mind a kettő, képviselőtársaim a mult országgyűlésről.

Egyenesen megmondtam neki, hogy miért jövök hozzá.

— Ennek a párbajnak nem szabad megtörténni.

— Már pedig az meg fog történni közöttünk, — mondá a báró, — s vagy én lövöm őtet oda a földre, vagy ő lö engem oda. Már a segédek kezében van az ügy.

— Te azonban megfordítod ezt az ügyet azzal, hogy odamégy a mi barátunkhoz s visszakéred tőle azt az inzultáló levelet.

Azt hittem, hogy rögtön megesz. Óriási erejű atléta volt, akár széttéphetett. Tajtékozott a szája, mikor hozzám beszélt.

— Én vonjak vissza egy sértést, a mit szándékosan követtem el? — Én! — S már öklében volt a buzogánya, hogy agyonüt.

Én aztán csak egy pár szót súgtam a fülébe s arra a dühbejött oroszán egyszerre lecsendesült, nagyot hallgatott.

Aztán hirtelen felkapta a fejét s nagyot ütött a vállamra súlyos tenyerével.

— No, pajtás, most láttál valamit, a mit még ember nem látott soha: a tűzokádó sárkányt aportírozni.

Azzal a karom alá ölté vaskarját s vitt magával nagy rohanva egész a volt alelnök szállásáig. Ott elbucsuzott tőlem s felrohant a lépcsőn.

Este találkoztam a kaszinóban az én daliás barátommal.

Megszorította a kezemet és súgva mondá:

— Ott volt a leveléért a mi barátunk; visszakérte, azt mondta, vegyem nemtörténtnek. Megmondta, hogy te voltál nála.

... De hogy mi volt az a pár suttogó szó, mely a dühös oroszlánt kezes báránynya szelidítette át?

AZ UTOLSÓ VERS ÉS AZ UTOLSÓ GOLYÓ.

Julius 29-ikén Marosvásárhelytt két régi ismerős találkozék össze Bem előszobájában. Az egyik egy fiatal, halvány férfi, komoly, hallgatag ajkáról, lelket hirdető szép magas homlokáról, merész lángszemeiről, ziláltan felfésült hajáról, egész tekintete megkapó kifejezéséről széles e világ ismeri őt s Petőfinek híja. A másik egy athletai alak, izmos, csontos termet, irtóztató kezekkel s hosszú karokkal; arcza sovány, jellemzően hajlott sas-orral. Ez a hadsereg legmerészebb lovagja, Zeyk Domokos; az ősz hadvezér kedvelt galoppinja, a kiről azt mondá, hogy legörömostebb bizza rá izeneteit, *mert ez nem kerülgeti az ágyúgolyókat, hanem azt szokta, hogy keresztülnyargal két egymásra ágyúzó üteg között.* Hogy a szászrégeni csata és visszavonulás hírével Bem apóhoz jöhessen, egy útját álló muzulmán portyázó csapaton kelle keresztülvágnia magát. Mutatta a kardját, melynek az éle egészen hasznavehetetlenné volt csorbulva a cserkesz-dárdák hegyeinek hosszú vasalásain.

Petőfi erre leoldta saját kardját, s megkinálta vele Zeyk Domokost.

— Cseréljük el kardjainkat. Velem úgyis letetette a kardot a belügyminiszter s közkatonának minek a kard! Csak azért, hogy utánam csörömpöljön az utcán, nem viselem.

Petőfi pedig jó katona volt, nem csupán dilettáns, mint eddigi életírói hitték. Tisztára, Papp Lajos tanú-

sága szerint a Szebentől a piskii hidig vívott elkeseredett harcban a költő harczvonalban küzdött s vitézül megállta a tüzet.

Hanem azontúl Bem apó, ki nagyrabecsülte a költőt s fel tudta fogni szellemi értékét, azt a rendeletet adta tiszteinek, hogy ne bocsássák őt többé oly veszélyes pontokra, hová lángszenvédélye viszi.

Tiszti rangjáról leköszönése után ő maga is csak önkénytesnek tekinté már magát.

Tehát a vitéz Zeyk Domokos elfogadta a költőtől a cserébe kínált kardot.

Ez a kard párja volt az enyimnek. Két hasonló kardot kaptunk a márcziusi napokban ajándékba egy buzgó hazafitól. Gyönyörű két damaszczen aczél volt, hegyével markolatáig hajtható széles pengéjű. Én az enyémet ugyanez időben adtam át Földváry ezredesnek, a váci és isaszegi csata hősenek.

— Bízd rám te a kard dolgát, barátom, — mondá Zeyk Domokos Petőfinek, — a te fegyvered hatalmasabb ennél. Majd teszek én még egyszer a te kardoddal valamit, a mit megénekelhetsz!

— Ott leszek hozzád közel, — ígérte a költő.

Másnap megindult Bem Marosvásárhelyről Segesvár felé, az orosz hadvezért, Lüderst fölkeresni.

— — — — —

Petőfi Bemnél a főhadiszálláson több ízben találkozott egy emberrel, a kinek a nevét nem tudta kimondani. Lengyel volt. Sokféle nyelven beszélt, de mindeniken rosszul. Nem volt katona, s úgy látszott, mintha nagy korhely volna, mert mindig rongyos ruhája volt. A rongyokkal aztán valóságos luxust űzött, minden héten más rongyba volt öltözködve. Petőfi szerette azt az embert, mert látta, hogy Bem is szereti; ez a rejtélyes ember pedig viszont Petőfit becsülte nagyra, nem azért, mert költő, azt ő nem értette; hanem azért, mert látta, hogy Bemnek kedvence — s aztán nem nézi le a szegény embert, a ki rongyos.

Most már tudjuk, hogy az a sajátságos ember ki volt? Bemnek tábori kéme.

Mikor Petőfi a hadvezér szállását elhagyta, ismét találkozott azzal az emberrel. Ez azt súgta neki: «Holnap meleg napunk lesz.»

Akkor jött Lüders táborából.

A meleg nap csak harmadnap következett be, melyet a vörös betűs gyászünnepek közé e névvel jegyzett be a történelem: «segesvári ütközet». (Tévesen, mert fehéregyházi ütközet volt.)

A harcz elején kedvezett a jó szerencse a magyar fegyvereknek. A jobbszárny kiverte az oroszok balszárnyát Fehéregyházából s a falura támaszkodva kezdé meg a harczot az oroszok ellen.

Itt látták Petőfit még sokan, a leégett falak romjai között.

Nem vegyült a lármás csoportok közé: olyan helyeket keresett, a hol nem háborgathatja senki, s a honnan a csata folyamát közelből szemlélheti. Legutóljára látták őt egy elpusztult ház sütőkemenczében állva. Minő piedesztál ehhez a szoborhoz! Majd leült a romra s hátát a falhoz támasztotta. Fegyvere már nem volt. Egy tábori távcső volt kezében, melylyel a csata folyamát szemlélte, s térdén kitárt jegyzőkönyve feküdt: abba koronkint jegyzett valamit. Volt, a ki azt megfigyelte.

A harcz balul ütött ki. A túlnyomó orosz erő, megkerülve a magyarok hadállását, zavarba hozta soraikat. Az élő szobor az agyagtalapzaton látta az orosz lovasság rohama alatt szétbomlani a zászlóaljkat, mik sortűzzel fogadták a támadókat, s aztán a segélyül siető huszársággal összekeveredve, tovább hömpölygeni. Egy része a menekülő csapatoknak mellette rohant el. Vágtató lovasság, dübörgő ágyúk tűntek el mellette, mint kísértetes álomkép. Talán kiáltottak is rá, hogy ő is meneküljön; azt nem hallotta.

A ki legutoljára látta őt e helyen, azt mondja, hogy egy orosz ágyúgolyó oly közel hozzá furódott a falba, hogy az agyagot szeme közé szórta. A költő letörölte arczáról a port zubbonya szárnyával és tovább bámulta a látványt, mely lelkét lekötve tartá.

A mit nézett, az egy hősköltemény volt, minőre csak lázalom adhat eszmét. Mese és csoda.

Az ősz hadvezér, ki arról volt nevezetes, hogy mindig utolsó volt a vesztett harczytérről menekülésben, a vérengző viadalban lovastól együtt belebukott egy mocsárba s ott maradt eszméletlenül, sebesülten.

Hős kísérői, a mint észrevették, hogy eltűnt, visszafordultak keresésére: megtalálták, lóra ültették ismét és siettek őt megmenteni.

De a csatatér már egészen az ellenségé volt: s arról csak egy mocsáron keresztül lehetett menekülni.

Az ingoványon végighúzódtott egy keskeny malomárok, annak mind a két oldalán sűrű nádbozót. E szűk töltésen csak egy lovas számára van tér.

A dzsidások, kiknek rohama a csatát eldönté, sarkában voltak az üldözött magyar vezérnek, kit kísérői a keskeny gáton át igyekeztek megszabadítani. S itt kezdődik a hősköltemény.

Tizenkét vitéz lovas, azok között nyolcz előkelő tiszt, összebeszélt, hogy a keskeny gáton egyenkint fognak szembeszállni az üldöző orosz lovassággal, s harczolni fognak, férfi-ferfi ellen, hogy a menekülő vezér számára időt nyerjenek.

Az oroszok sem támadhatták meg őket másként, mint egyesével. A mocsár nem engedte a tömeges megrohanást; azon a keskeny gáton kellett karddal kard ellen harczolni.

A védőnek vesznie kellett. Ha egy oroszot legyőzött, jött utána a másik, míg a kifáradt hős végre sebeitől aléltan bukott le lováról.

Tizen elhullottak már az egyenkinti harczban. A tizen-

egyedik volt Papp Lajos. (Most országos képviselő.) Ezt a küzdelemben egy dzsidadöfés letaszítá lováról; de még volt annyi lélekjelenléte, hogy lovát kantárjánál fogva maga után rántsa s azzal az ingoványban elmenekült. Az oroszok nem gondoltak vele: — nekik Bem kellett.

Most már egyesegyedül állt egy egész üldöző lovascsapat ellenében Zeyk Domokos. És elfogadta a hősregei harczot. Egy új Bayard volt, «a félelem és megrovás nélküli lovag», ki egyedül harczol a hidnál jó kardjával, a Dürandállal egy egész tábor ellen. S neki is volt olyan jó kardja, s neki is volt olyan költője, ki őt megénekelje. Ott állt az a romház falán és egész lelkét betölté a látvány. Ő nézte ezt, és lelkében lánggondolatok gyujtoghattak fel egy egész világot.

Mit hallotta ő most, hogy kiáltozzák föl hozzá a mellette elfutók: «Menekülj!» Mit hallotta ő a szaladók robogását; mit hallotta ő most saját nevét? Lelke ott volt, a hol az a hős ül tomboló paripáján s oszt az ő kardjával halálcsapásokat. Ha e kard villámlik, ember válik meg lelkétől, s a kit közelébe visz balsorsa, az vérével fizet meg a megtiprott földnek.

Csákóját már leverték fejről, haja úgy lobog a szélben, arcza úgy ég az alkony napsugarában; de még ellenség vérén kívül más nem fénylik rajta. Vasból van e férfi, nem fog rajta a kard. Már egész bűvkör van körüle építve holttetemekből s még nincs szándéka pihenni; ha jobb karja elfásult, baljába kapja át a kardot; az is csak oly veszedelmesen tud vágni, mint a jobb. Harczol felváltva jobb és bal kézzel.

Őt bámulta a költő oly elbűvölten! Csoda-e, hogy nem tudott a látványtól menekülni? Ah, minő lángköltemény volt az, mely e tekintet alatt szívében fogamzott! Ha az meg volna írva, a hogy érezve volt!

De nemcsak a költőt igézte meg e dicső jelenet a hős regevilágból; maga az ellenséges hadvezér, Lüders

is meg volt általa hatva. Lüders egy dombtetőről, a Haller-sírbolt mellől nézte a hősi harczot. Egész tömeg nem bir letörni egyetlen férfit!

Az orosz vezér nem dühöngött haragjában. Oda nyargaltatá a harczolókhöz hadsegédét azzal a parancssal, hogy ezt a nemes hőst nem szabad megölni: ennek élve kell maradnia.

Az orosz tiszt fehér zsebkendőjét kardja hegyére tűzve vágatott a küzdő csapat közé. Parancsszavára félbehagyták a dzsidások a támadást. *Tizenegy* halott hevert már a hős előtt. De ki volt fáradva ő is.

Az orosz hadsegéd odakiáltott hozzá, hogy adja meg magát, kegyelmet fog kapni, a vezér becsüli őt hősi bátorságáért, ne áldozza fel nemes vérért.

Még akkor egy csepp vére sem hullott el a hősnek.

Zeyk Domokos erre a szóra fölemelkedett kengyelében, hátra tekintett. Láta, hogy Bem már oly messze elmenekült az ő harcza alatt, hogy többé utól nem érhetik.

Akkor hirtelen kirántotta nyeregkapájából pisztolyát. Még egy utolsó golyó volt hátra.

Ezt a golyót úgy hitta Zeyk Domokos, hogy «az utolsó szó». Mikor testvére (a mostani államtitkár) aggodalmát fejezé ki előtte, hogy őt, kit oroszláni vitézsége mellett megölni oly nehéz, elvégre mégis elfoghatják majd, azt mondá neki pisztolyára mutatva: «Azt nem tehetik; enyém az utolsó szó!»

— Soha! — kiálta Zeyk Domokos az orosznek.

S azzal föbe lőtte magát.

A költőnek kihullott kezéből a távcső, mikor hősét lebukni látta. Most tért eszméletéhez. Köröskörül temetői csend volt már. Saját tábora rég elfutott. Ő egyedül maradt. Védtelenül. Csak jegyzőkönyvét rejtette el keblébe. Abban voltak utolsó költeményei. Az tán megvédi őt a haláladó vas hegyétől?

Vagy talán nem?

Azt mondja az ég: ha elveszett a nemzet, veszszene el a költő is, ki nagyságáról, honszerelméről énekelt! Azóta mindig keresik őt.

Legközelebb Kolozsvárott létemben hallottam, hogy a Petőfi végperceiről fűzött kutatás mondanaköre még néhány pillanatnyival odább vezet.

Ama lengyel, ki vele oly sokszor találkozott, mindig másforma álöltözetben, Bem hajdani hadikéme, most előjött.* (Eddig nem is tudott róla, hogy Petőfit keresi valaki s hogy az, a kiről ő tud, olyan drága ember volt: a magyarok költője; ő csak mint Bem kedvenczét ismeré.) Ez azt állítja, hogy ő megtalálta Petőfit a segesvári úton sebesülten; ő elvitte őt Segesvárra s megnevezi a házat is, a hol ápolás végett elhagyta. Mi történt vele tovább? Hogy meghalt, az bizonyos. S a hős és dalnoka egy sírban nyugsznak.

* Nem zavarandó össze azzal, kinek mesés adatait Petőfi végzetéről a «Hon»-ban Lengyel József megczáfolta. J. M.

TISZTELENDŐ ÉS TISZTELETES.

(Nyelvtudományi értekezés).

Tisztelendőnek hívják a pápista papot, tiszteletesnek a kálvinistát.

Hogy miért van ez a megkülönböztetés? — Ezt meg kell előzni egy ethnographiai értekezésnek.

Ha a magyar alföldi és dunántúli falusi vendéglőkbe és csárdákba, húshagyó keddtől elkezdve husvét vasárnapig, átutazó vendégek érkeznek s a nagy ivóteremben a keresztlábú asztal mellé letelepednek, a népszokásokban járatos korcsmáros legelőször is ezzel a kérdéssel interpellálja meg őket: «Pista-e, vagy Miska?»

S erre a kérdésre a szóvivő vendég azonnal megfelel:

— Én Pista vagyok, de az utitársam Miska.

Ebből aztán megtudja a korcsmáros, hogy az egyiknek vajjal kell csinálni a túrós csuszát, a másiknak pedig töpörtyűvel.

Mivelhogy Pista annyit jelent, hogy «pápista», a Miska pedig, hogy «kálvinista».

Az egyik bőjtöst eszik, a másik pedig zsírost.

Azért egy szekéren utaznak és igen jó barátok; csakhogy mindenik a maga hite szerint idvezül és vacsorál.

Még az idén nem is kerültek e miatt petitiók az országgyűlés elé.

Hanem hát a magyar papok nem is olyanok, mint más papok.

A ki egy olaszországi abbét, aztán egy capucinust, meg egy magyarországi plébánost meglát egymás mellett, el nem hiszi, hogy azok mind egyforma tisztelendő urak. Az abbé félrecsapott, nagy karimájú kalabriájával, vállán átvetett, kokettül redőzött carbonari köpenyével, fényes, csattos lakkezipőivel menuette-lépésekben himbálja magát végig az utcán; a capucinus szürke, hosszúfülű paripáján lovagolva, szemérmesen pislog a csuklyája alól a signorákra, a magyar plébános pedig csak úgy néz ki, mint más Isten-embere.

Mikor a nagy egyházi küldöttség innen Magyarországból Rómába utazott: a quiritesek azt hitték, hogy no most látnak majd a scythiai pusztákról származott zarándokokat, állatbőrökbe burkolva, mezitláb, bozontos hajjal, övig érő szakállal, s nagy volt a csalódásuk, mikor kaptak helyettük egy sereg európai divatba öltözött úri embert, a ki fiakkeren hajtat be az örök városba, minden zsolozsma-éneklés nélkül. A helyett azonban másnap a Vatikánban az ünnepélyes allocutio után hatalmas dörgő «éljent» kiáltottak őszentségének, a pápának, a magyar zarándokok. — A biboros olasz főpapok elszörnyedtek. — «Hoc non licet!» Aztán végigjárták a szent város utcáit és piaczeit a mi jeles egyházi méltóságaink, s megesett rajtuk, hogy szivarra gyújtának az utcán. Erre *totus orbis conclamavit* — «hoc licet, sed non decet!» — Estére aztán elmentek az operába s hatalmas tapsolással adtak kifejezést tetszésüknek. Melyre ismét *Roma locuta est*: «hoc nec licet, nec decet!» Papnak nem szabad színházba menni! — No, ha színházba nem szabad menni, — hát akkor másnap elmentek a circusba. Ekkor aztán rájöttek a rómaiak, hogy nem jó ezeket a scythia papokat regulázni; mert még ki tudja, hova lyukadnak ki.

Hátha még azt tudták volna róluk, hogy a szabad-

ságharcz alatt a magyar szerzetesek ott harcoltak a tricolor zászlók alatt, a népszabadságért!

Hanem hát térjünk arra, hogy miért ezímezik a pápista papot tisztelendőnek, a kálvinistát pedig tiszteletesnek.

Ha az etymológiát hívjuk megoldásul; «tisztelendő» az, a kinek *meg kell adni* a tiszteletet; «tiszteletes» az, a kinek már *megadatott* a tisztelet. Vegyük, hogy a tisztelet egy öltönydarab: például reverenda. Már most azé, a ki a «tisztelendő», napról-napra mindig új; azé pedig, a ki «tiszteletes», napról-napra mindig viseltebb. Ez a különbség.

Ismertem egyszer (sőt nagyon tiszteltem) egy tisztelendő és egy tiszteletes urat, a kik nagyon jó barátságban éltek.

Az egyik volt a tihanyi benedictinusok perjele, a másik a tihanyi kálvinista lelkész.

A tihanyi székesegyház egyike a legrégibb történelmi emlékeknek; az alsó építménye még II. Endre király korából való. Egész uradalom tartozik hozzá, mely a tihanyi félszigeten kívül kiterjed a Balatonon túl Somogy vármegyére; Füred is hozzá tartozik, híres fürdőjével, gyógyintézetével és palotáival. A tihanyi kálvinista ekklézsia pedig egyike a legifjabb filiáknak, melynek hívei csak az utóbbi évtizedekben építettek templomot az Úr tiszteletére. Hát bizony «maga harangoz a pap»: azaz hogy harangozna, ha volna harangja. Afféle kálvinista purgatorium, a hová a legfiatalabb káplánból felszentelt papot promoveálják, hogy ott az aszketai erényekben: koplalásban, szomjuhozásban gyakorolja magát, míg «érte jönnek».

Volt pedig az ottani benczéseknek egy öreg perjelük, a ki sokszor elsétált a kálvinista papnak a lakháza előtt. Láta, hogy annak a kéménye nagyon ritkán füstöl. Hát valahányszor azt látta, hogy nem füstöl a kéménye, bekoczogtatott hozzá s meghívta magához ebédre.

Ebéd után meg ott marasztotta tartlizni. Egy-két hatos mindig maradt nyereségül a kollegának. Mert hát biz a stóla nagyon soványul fizetett. Nagyon egészséges hely ez! Tihanyban az egészség-epidemia grasszál. Senki sem akar itt meghalni.

Egyszer mégis csak megesett ez a rendkívüliség. Maga a kurátor halt meg. Derék ember volt: az egész falu szerette. A tiszteletes felvette a stólát s igen szép beszédet mondott a temetésnél. A perjel is kiment a gyászszertartásra; pedig nem az ő nyájához tartozott a néhai.

Hazatérést aztán azt mondá a tisztelendő a tiszteletesnek:

— Édes atyámfia az Úrban. A kegyed prédikációja új volt, hanem a reverendája ugyan kopott.

— Hát biz ez kiszolgált a káplánságot, s új palástra nem telik; mert a híveimnek ott van bár a «Krisztus» a szivükben *nagy betűvel*; de nincsen a zsebökben *kis betűvel*.

— Hát tudja mit. Van én nekem egy szép reverendám; a mit hajdan a primitiámra csináltattam; most már nem fér bele a termetem. Fogadja el tőlem olyan szeretettel, mint a milyennel én felajánlom. Nálam úgyis csak a moly eszi meg.

(Pia fraus volt! A selymet nem bántja a moly.)

Olyan kegyesen volt kínálva, hogy lehetetlen volt szívesen nem fogadni. A bekövetkező karácsony ünnepe a fiatal tiszteletes már a tisztelendő szép selyem reverendájában hirdette az ígét.

... Olyan ez, mint szent Márton lovag története; de még olyanabb; mert a kivel szent Márton megosztotta a palástját: az nem volt a szentnek — antagónistája.

Hát ilyen csodák történtek az én időmben! Hajdan, nagy régen, — ezelőtt tíz esztendővel.

De ki is nyilatkoztatá a Jehova Isten az ő csoda-

tevő hatalmát az ilyen emberek fölött: s ilyesmi is csak az «atyák» történetében lehet felírva.

Hát a jó öreg perjelnek mindennapi megszokott sétája volt azon a keskeny gyalog ösvényen, mely a tihanyi hegyoldal meredélyét szegélyezi. Ismerik ez ösvényt Tihany minden látogatói, mert innen szokták előhívni a tihanyi «visszhangot», ki egy teljes hexametert vissza kiált a látogatónak.

A gyalog ösvény oldaláról száz méternyi csapinós meredek hanyatlík alá a zúgó Balatonig; megszakgatva birkajárás keskeny csapásaitól; a kiálló sziklákat kökénybokor, földi bodza takargatja.

Egy séta alkalmával a jó öreg perjelt hirtelen gutaütés érte, s a mint összeroskadt, legurult a háromszáz lábnyi meredek lejtőn, egész a Balatonpartig.

Közönséges embernek az egyik is elég e kettős halálból, hogy az árnyékvilágtól megváljon: és íme, a mi szent emberünknel egyik halál kiegyenlítette a másikat. Az Úr angyalai megóvták, hogy össze nem zúzta magát. Csak az orrát törte be. S ez a vérvesztés megszabadította a szélhűdéstől. Szépen felocsudott és meggyógyult. S még azután sok esztendeig sétálta végig ezt az ösvényt.

Hát ezek a csodák akkor történtek még, a mikor ha a «Pista» meg a «Miska» egy asztalnál külön tálból vacsorált is, de a poharát egy áldomásra kocczintotta össze: egy istenért, egy hazáért, egy szabadságért!...

... Szülessél újra édes Jézus mi nekünk!

X A «MILIEU DU SIÈCLE»

MEG

A «FIN DU SIÈCLE».

Biz ez nem elbeszélés, hanem megtörtént dolog: — épen azért a legképtelenebb fantasztikus agyszülemény mindazok között, a miket én valaha papirosra vetettem.

Azt akarom leírni, hogy hogyan jött létre a svábhegyi templom.

A század közepén jártunk; az ötvenes éveket irtuk.

Akkor minden ember romantikus volt Magyarországon: nemcsak a magyarok, hanem a tótok, az oláhok is; mindnyájan azt hitték, hogy lesz még valaha szabad Magyarország, s azon dolgoztak, hogy legyen: — ez a romanticizmus; — most, hogy megvan, most már senki sem hiszi, hogy van, s mindenki azon dolgozik, hogy ne legyen: — ez a realizmus.

Nyaranta kinn laktunk a Svábhegyen: báró Eötvös József meg én. Akkor volt ám igazán *sváb* hegy a Svábhegy.

No, hogy mi ketten romantikusok voltunk, az már csak természetes: hiszen az volt a mesterségünk.

Csaknem mindennap találkoztunk. Hol? Hát az úton.

Tessék elhinni, hogy nincs olyan jó közlekedési eszköz, mint az embernek a saját lába. Gyalog mentünk be a városba, gyalog is jöttünk ki. — Volt ugyan mind a kettőnknek számara, arra felülhettünk volna; de hova kötöttük volna Pesten? A tudós társaságnak nincs sövénye.

Útközben aztán beszélgettünk ideális dolgokról.

Többek között, hogy — hátha ezt a Svábhegyet meg lehetne magyarosítani? (Eötvösnek a gondolatja volt: — én nem mertem volna.)

— Pedig csak az első alapkő kellene hozzá! — mondá Eötvös.

— Mi lenne az az alapkő? — kérdeztem én.

— Egy templomnak az alapköve. Ha a Svábhegy lakosai minden vasárnap hallanának magyar prédikációt, a milyen jóindulatú, hazafias nép ez a mi svábunk, bizony magyarrá lenne.

— Azt bizony meg lehetne próbálni. Kövünk van elég.

— De hogy lesz ebből fal?

— Összeénekeljük. A hogy ösapánk, Orpheus tette.

A míg a Svábhegyről leértünk (a lejtőn sebesen halad az ember), készen voltunk a programmal. Hangversenyt rendezünk egy svábhegyi templom építési költségeire.

— Kik lesznek a közreműködők?

— Hát természetesen a Nemzeti Színház tagjai. Hollósy-Lonovics Kornélia fog énekelni, az én feleségem fog szavalni, Benza tréfás dalokat fog közrebocsátani: lesz muzsika is.

— Hol?

— Hát a «Fácán»-nál. Ez az egyedüli vendéglő, melynek étterme átalakítható hangverseny-teremmé.

— Hát a publikum? A belépti jegyek?

— A jegyeket a kaszinóban majd emberére találtatja Ürményi József; az ujságok is rádisputálják a publikumra.

A Zugligetbe ugyan még akkor nem járt se lóvonatú, se omnibusz; de hát kijön a jó publikum gyalog egy ilyen hangversenyért.

A jó időért majd imádkozni fog a krisztinavárosi plébános. Az derék magyar hazafi. — A szent ügy érdekében.

Ezalatt eljutottunk a várhegyig. Az alagutat még akkor fúratta Ürményi (ez az ő műve volt; bizony megörökíthetnék egy emléktáblán a nevét), e szerint még a várba is fel kellett ballagnunk, hogy a lánczhídhöz jussunk. Itt már nehezebb a haladás — a kaptatón.

Itt jött a nehezebb része a feladatnak. Ki legyen az, a ki a svábhegyi templom felépítésére rendezett hangversenynél a gazda szerepét elvállalja? Mert hatósági engedély kell ahhoz. Ki megy Protman úrhoz? Sorba vettük a svábhegyi komposzesszorátust, kinek a neve hangzanék jól a policáj fülében?

Rájöttünk, hogy mind, valamennyi kompromittált név. Eljutottunk egész a szomszédomig, Sauer korcsmárosig.

Ezt Eötvös proponálta. Jó ember: van jó *neve*.

— Hisz az félesztendőre el volt zárva tiltott fegyverrejtegetésért, — mondám.

— Heuréka! A Nemzeti Színház igazgatója! Hisz az ő tagjai működnek!

Kolumbus-tojás! Ez jó firma.

Mindent rendbe hoztunk. Művésznők és művészek meg lettek nyerve a szent ügynek. A szavalandó költemények s az eléneklendő dalok be lettek nyujtva a rendőrségnek. Csehall úr azokat kegyesen megczenzurázta, zsinórral keresztülhúzta, ráütötte a sást: Protman úrral aláíratta s visszaszolgáltatta.

Kitűzetett a hangverseny napja. A hirlapok megtették kötelességüket. A kaszinó is megtette a magáét.

De bezzeg nem tette meg a plébános, a kinek a jó időért kellett volna imádkoznia. A koncert napján éppen a délutáni órákban olyan zápor keletkezett, hogy patakban ömlött alá az utakon a víz.

De nem! Ne legyünk igazságtalanok! Megtette az a szent atya, a mire hivatva volt: hogy a hangverseny napjára jó időért imádkozott, hanem erre azt mondta a magyarok istene: «No megálljatok! Majd adok én nektek jobbat annál, a mit kívántatok: adok nektek

olyan publikumot, a ki záporosó daczára is kimegy a Zugligetbe a ti hangversenyetekért.»

Mi pedig odafenn a Svábhegyen már azt hittük, hogy a koncertet elmosta a víz; az asszonyok fel voltak öltözve parádéba.

Hollósy Kornélia ott lakott a szomszédunkban, a Benza-házban. Trióban lamentáltunk.

Fiakernek persze híre sem volt a Svábhegyen.

Egyszer csak szekérsörgés hangzik az udvaron. A művésznőkért küldtek föl kocsit a Zúgligetből. Egylovas födetlen szekér volt, Karczag Béni derék kalapgyáros tulajdona: az egyetlen jármű, mely a Svábhegyről a Zugligetbe levezető utat veszedelem nélkül megtehetette. Maga a tulajdonos jött a szekérrel.

— Jöjjenek már az asszonyságok. Ott vár a közönség. Zsúfolva a «Fácán» nagyterme. Már kifogytunk a muzsikából: önök vannak hátra.

A zápor egyre szakadt, a kocsinak födele nem volt, de volt Karczag barátunknak egy derék nagy vászon esernyője, s két olyan nagy művésznő, mint Hollósy Lonovics Kornélia és Jókai Laborfalvy Róza tarthatta szerencséjének, hogy egy esernyő alatt mehetett a szent ügyet, a nemzetet és a művészetet szolgálni. Bajuk nem történhetett az úton, mert mi ketten Karczag szomszédal gyalog mentünk a szekér mellett s fogtuk a löcsöt kétfelől, hogy fel ne düljön.

A hangverseny a «Fácán»-ban a legfényesebben sikerült. Közönség annyi volt, a mennyi csak befért, tetszészaj, koszorúk, bukéták exorbitáns mennyiségben, s a mi fő-dolog: tiszta jövedelemnek maradt a szent célra kilenczszáz pengő forint. Abszurdum!

— No, már most kezdjünk hozzá a templomépítéshez, — mondám én Eötvösnek.

— Ezzel a kilenczszáz forinttal?

— Ne féljünk semmit. Csak egyszer a fundamentum le legyen rakva: majd jön a többi magától. Ha egyszer

a négy fal meglesz, csak nem hagyja a közönség betetőzetlen a templomot.

— Ez aztán a fantázia!

— Ez, kérem, bibliai hivatkozás az özvegy asszony olajos korsójára.

Denique, mi belementünk abba a romantikus képzelenségbe, hogy kilenczszáz forinttal egy díszes, tágas templomot építtessünk.

— De már most kellene egy templom-építtető bizottságról gondoskodni, — mondám én, — mert tetszik tudni, az nem egészen jó ajánlat ennél a vállalatnál, hogy egy kálvinista legyen az építtető bizottságban, a milyen én vagyok.

— Jól van, majd összehozunk egy ilyen bizottságot.

Néhány nap mulva aztán meglátogatott báró Eötvös József a svábhegyi villámban s tudatta velem az eredményt.

— Van már építtető bizottság svábhegyi nyaraló birtokosokból. Az egyik doktor Kovács Sebestyén Endre.

— Hisz az is kálvinista.

— Azután Várady Károly ügyvéd.

— Az meg pláne presbiterünk.

— A főfelügyelő pedig lesz Karczag Benjámín.

— Hisz az meg épenséggel a pesti kálvinista ekklezsia főkurátora!

Nem tett különbséget.

Az volt a legelső kérdés, hogy «hova» építsük a templomot?

A hely megválasztása nem volt olyan könnyű feladat.

A negyvenes években a Svábhegy hivatalosan megkeresztelteték. Minden egyes domb és völgy megfelelő nevet kapott. Azt a nevet klasszikus zamatú versekben örökíték meg a kiváló pontokon elhelyezett kőpadok, melyek még manapság is élvezhetők, a versekkel együtt, a kiknek apaságát Döbrentey Gábor vállalta el annak idejében. Az egész hegytömeg «Istenhegy» nevet nyert,

a mit e mondat igazol: *«Istenhegy volt hajdan e táj nevezete: Ujra így hívása Isten tisztelete.»*

Tehát az útmutatás megvolt: az Istenhegyre kell építeni a templomot.

Azután feljebb pedig volt ott egy fensík, melynek monumentális köpadja e szavakkal hirdeté nevezetességét: *«Száznyolczvan év látott téged, Vezér-halom: Rólad szállt Budára mentő diadalom.»*

Világos, hogy ide kell építeni a templomot. Ez annyi-
val inkább ajánlatos volt, mert az egész terület városi birtok volt, s ezideig tehénlegelőnek használtatott. Le-
hető volt a budai magistratusnál kieszközölni, hogy az a terület a templomépítésre ingyen átengedjék: *«salvo jure vaccarum»*.

Jól emlékezem arra a jelenetre, a midőn e téren a templom helye kiméretett. Az volt a vitás kérdés, hogy merre legyen fordítva a templom homlokzata? Az egyik nézet az volt, hogy annak a Svábhegy úri része felé kell fordulni, a hol az Aigner, Frivaldszky és Berger-villák vannak: ott nyaral Albrecht főherczeg is, ő fensége. Mások ellenben a svábok által lakott «hét házra» akarták a templom tekintetét vonni. Én és laikus társaim azt vitattuk, hogy a svábhegyi templomnak Budapest városára kell nézni. Míg végre eldöntötte a vitás kérdést az a theologiko-archæologikus auktoritás, a ki előadta, hogy minden katolikus templom oltárának kelet felé kell fordulni. (Én ugyan úgy látom, hogy Budapest valamennyi templomának a homlokzata mind nyugat felé tekint.) El lett határozva. Ezért áll most a többi házak között diagonális vonalban a svábhegyi templom. No dehát fennáll az és betölti misszióját.

Ennyi kálvinista egy szabadszellemű katolikus lángész vezetése alatt csak felépítteté a svábhegyi templomot, a keresztet is feltetette rá, oltárképet is festetett bele: Szent Lászlót, ki vizet teremt a sziklából, dárdája ütésével. — Úgy lett, a hogy én mondtam. A mint a kö-

zönség meglátta, hogy kezd épülni a svábhegyi templom, nőtt az magától felfelé; ki mit adhatott, adta ingyen: Isten nevében, haza nevében; mint az özvegy asszony olajos korsója, úgy adta a templomépíttető kurátor kasszája kifogyhatatlanul, a mire szükség volt! A kilenczszáz forintból lett kilenczezer az adakozásokból. Még az oltárképet is ingyen festette egy derék honfi festő: a mi Than Mórunk.

S mikor 1860-ban Szeztovszky püspök feljött a Svábhegyre felszentelni ünnepélyesen az új templomot: ott voltam én is és a többi hitsorsosaim, a svábhegyiek, díszmagyarban, s részt vettünk abban a megható ünnepélyben, a mi egy templom felszentelése. Az a templom nem a mi felekezetünk háza, de mi csak azt néztük benne, hogy Isten háza, nemzet háza, s örültünk az örülőkkel.

Ilyenek voltak az emberek a század közepén.

Azóta, ime, lám mennyire tökéletesült az emberiség.

Most már az emberek teljesen elfogadták az igazi, őszintén bevallott reális hitelvet: *«Gyűlöld a felebarátodat, úgy, ahogy az gyűlöl téged.»*

Hanem azért a svábhegyi templom áll és óraütésével hirdeti az idők haladását, harangszavával élesztgeti a buzgóságot.

S a Svábhegyen magyar szó hangzik, a svábok magyarul beszélnek: Szent László dárdája nyomán ömlik a sziklából a víz. A korszellem megmarad idealistának: csodákat művel. Akármit mond a *fin du siècle*: a század nem fordul visszafelé.

KÉPEK A MULTBÓL.

Rendes dolog.

Ápril 11-én a szebasztopoli tranchéek előtt találkozik három angol tiszt, a legdühödtebb bombázás alatt, az egyik utászkapitány, a másik mérnök-ezredes, a harmadik épen most érkezett a lovas gárdától s egészen ujdonság rá nézve a háború, s igen olyanformán érzi magát, mint a ki az egész felvonást nem látta a darab-ból, s most szeretné tudni, hogy mi történt ez ideig? míg a másik kettő már meg is únta az előadást.

Az ujon érkezett gárdatiszt jó barátja a mérnök-ezredesnek, ez utóbbi nyilvánított jegyese az ő nővérének, házasságát csak ez a kis közbejött eset függesztvén fel, úgymint a krimi expeditió.

— Ah, jó napot! — mond az ezredes, midőn leendő sógorát megpillantja.

— Jó napot.

Kölsönösen megszoritják egymás kezét.

— Angliából jön ön?

— Angliából.

— Egészségesek szülői?

— Köszönöm, egészségesek.

— És a milady, ön tiszteletre méltó nővére?

— Üdvözli önt és egészséges.

— Annak nagyon örülök.

— Mi már régen nem láttuk egymást.

— Nagyon régen.

Azzal ismét megszorítják egymás kezét. Az orosz védművekről szórt bombák ott pattognak a fejeik felett; az ember alig hallja egymás szavát, csak a szája járásáról tudja, hogy mit mondott a másik.

E hosszú párbeszédben kialudt a mérnöktiszt szivar-tüze; a másik két tiszté égett.

Minthogy régi jó barátok voltak, a gárdatisztet szólítá fel: — Legyen ön szives nekem tüzet kölcsönözni. (Az angol a tüzet is kölcsön adja, kivéve azt, a mit Szebasztopolra hány, mert az ajándékba megy.) A mint a felszólított odatartja hozzá égő szivarát, hogy szája ügyébe essék, egyszerre jó egy harminczhat fontos ágyúgolyó az orosz tűztelepből, s úgy elsodorja őt onnan, hogy nyoma sem marad a közelben.

A mérnöktiszt csendes vérrel fordul a tulnan álló utászkapitányhoz.

— Úgy kénytelen vagyok önt szólítani fel e szives-ségre. És midőn szivara egész biztossággal égett, szépen megköszönte a szivességet társának, s csak azután fordult félre, hogy ismerőse szétzúzott teteme után nézzen.

— Szegény fiú.

Részrehajlatlan nézetek.

Két becsületes szerb kereskedő ül a kávéházban, hosszú csibukjával fűtve maga körül a világot. Előttük hever az asztalon az ujság, de azt egyik sem bántja, mert azért is kellene a kezét nyujtani. Aztán nem is érdemli a fáradságot, meg hogy az ember a szemeit rontsa vele. Okos ember, ha ránézett is az ujságra, már tudja, hogy mi van benne? Csak egy érdekes változatosság van: a gabonaár; hanem azt is rosszul csinálják az ujságírók, mert mind csak azt közlik, hogy milyen ár volt tegnapelőtt; azt kellene megírniok, hogy milyen lesz holnapután? akkor mondanának érdemeset.

Odavetődik azonban valami ismerős bécsi bizományos,

felveszi az ujságot s kezd benne lapozni, tanult ember szokása szerint, hátul kezdve az olvasást.

— No, hát mi van benne? — kérdi az egyik kereskedő, nagy indolens hangon.

— Aldunai csaták; Omer basa; Kalafát . . .

— Hagyja el! — kiált rá a másik. — Nagyon unalmas az. Angolok, francziák hajóra szállása . . .

— Jaj be régi dolog, talán nem is igaz.

— Azután a görög lázadás előrehaladása . . .

— Ah, ez már valami, — szoltak egyszerre mind a ketten, — mondja csak, mi van róla?

Az olvasta az események elejét.

« . . . a török rendetlen csapatok bevették a falut ostrommal, miután a házakat röppentyűkkel felgyújtották. »

— Huh, a pogány! — mond az egyik hallgató.

« . . . A ki ellentállt, mindenkit kardra hánytak, az összes férfi lakosságot lemészárolták . . . »

— Huh, a pogány!

Itt azután következett egy másik jelentés, melyben leiratik, hogy a lázadó görögök mint rohantak meg éjszaka egy török falut, hogy gyújtották fel azt az alvók fejei fölött, a férfiakat keresztre feszíték, elevenen égették meg, a nőket, gyermekeket legyilkolták stb. stb.

A két becsületes kalmár csak vonogatja rá a vállait, csak fujja a füstöt a pipából, végre az egyik megszólal:

— De hát mit tehettek volna egyebet?

Apró Coriolánocskák.

Nemcsak a hajdankornak voltak meg a maga hősei, megvannak a jelenkornak is.

A hajdankor hőseit nevezték hősoknak, a jelenkor hőseit nevezik énekeseknek.

Amazok tökéletességéhez nem kellett egyéb, mint egy pár jó izmos kar, emezekéhez már nemesebb organumok kívántatnak: mell és torok.

Egy hős énekes nagyobb ritkaság és keresettebb czikk, mint egy hős tábornok. Szebasztopol körül és belül el-esett már vagy egy tuczat; ki érezte meg? Tettek helyettük más tábornokokat; de egy hős tenorista helyett avagy ki tud másik tenoristát állítani?

Egy híres tábornok közönsége minden koncert után fog, egy híres énekesé pedig szaporodik.

Minélfogva méltán ezek a hősei a jelenkornak, nem amazok; a mit még az is bizonyít, hogy azok elől fut a közönség, ezekhez pedig tódul.

A hősök és az énekesek mindig büszkék voltak. Vol-nának-e igazságosak maguk iránt, ha nem lennének azok?

Mikor az énekhős pályáját elkezdi, mikor még nem énekhős, hanem csak énekujonc, akkor azt mondja, hogy ő a hazájáé. Ez a mondás igen ékes, és van is benne valami igaz, mert ha csak az ember nem a tengeren született, valami országot kell hogy szülőföldének nevezzen. A haza azután elmegy a színházba, a haza tapsol, a haza elnézi a hamis intonatiót, a haza fizetést javít, a haza magasztaló kritikát ír, a haza betrombitálja a félvilágot kedvence nevével; mikor azután az énekhős világhírűvé lett, akkor azt mondja, hogy köszöni alássan a szállást, már most ő világpolgár lesz, mert a művész szülője az egész világ.

Néhány esztendő múlva aztán azt a tapasztalást teszi, hogy a világ még sem olyan jó haza, mint a milyen jó világ van odahaza.

Imitt-amott erősen megczibálják odakinn.

Kezdi észrevenni, hogy most mindjárt szerződés nélkül marad.

Ekkor felébred benne a honvágy. A nagyravágyást felváltja a nagylelkűség.

Térjünk vissza az elhagyott anyai kebelre! E sóhajtás tör elő szívéből.

E hírre nagy öröm támad Róma falai közt. A jó

gyermek nem felejtetheti el édes szülőit soha. Ő jön! Ide hozza ismét messze földön szerzett pálmáit.

Ám a művész sem marad adós ennyi nagylelkűségért.

Ritkán kér többet három-négyannyinál, mint amennyi azelőtti fizetése volt.

A jámbor haza akkor kezd hüledezni. Azt hitte, hogy a hősnek a szive lett nagyobb, hát pedig csak a gyomra tárgult. Kénytelen megvallani, hogy kicsiny Nagy Sándor számára Macedonia. Ez meglehet, hogy nagyobb művész lett, a mióta nem láttuk egymást, de mi nem lettünk azóta nagyobb urak. Köszönjük ezt a megbecsülést.

A méltatlanul száműzött hős azután büszkén tekint vissza Róma kapujából s megy a Volskusok színházába; a mi áron elfogadják; megdöntendő a büszke Rómát.

Ez pedig nem is egyszer, nem is kétszer történik így; nem is egyedül Rómában, hanem az egész világon.

A hol csak színpadok vannak, mindenütt vannak modern Coriolánocskák, kik a régi Cajus Marciustól csak annyiban különböznek, hogy a mi annál kisszerű és nemtelen dacz volt, az náluk nagy és nemes indulat.

ORDÁLIA.

(Történelmi elbeszélés.)

I.

Valahányszor a kártyát keverjük és kiosztjuk, mindig hálás emlékezettel adózhatunk VI-ik Károly francia királynak, kinek mellékeve volt a «bien aimé». (Nagyon szeretett.) Igaz: hogy nagyon sokan szerették; de azok mind halcsontból készült pánczélt viseltek s lovaglás közben csak a féllábuk volt a kengyelben: — egyéb-iránt soha annyi lázadás, tömeges vérboszú, sereges kivégzés, szerencsétlen hadjárat, rablás, fosztogatás, dög-vész nem fordult elő a világon, mint az ő uralkodása alatt.

Mikor a sokatszeretett királynak az elméje meghibbant, egy híres francia miniatűr-festő, Jaquemin Gringonneur, festett a számára játékkártyákat, abból a célból, hogy elborult elméjét földerítse. Sikerült is a gyógykezelés. — A király jobbadán csak magában játszhatott. Vele ellentétben játszani nem volt mindenkinek ajánlatos. Az «ütésre» ő felsége könnyen «agyonütéssel» felelt. Még szép asszonynak is bajos volt vele együtt kártyázni.

S ha elgondolkozunk fölötte, a kártya tudománya rettenetes alapelveket állít föl. Csodáljuk, hogy ezt még a törvényhozásban komoly vita tárgyává nem tették. Hogy engedheti meg a kormány, hogy az egyetemen olyan

tanokat hirdessenek, miszerint a két szem fölötte áll a királynak s azt elütheti? A két szem, a kit a Dunántúl úgy hínak, hogy «túz», a Tiszántúl pedig úgy hínak, hogy «disznó».

Hogy mikor VI-ik Károly a connetablejével piquétezik s bemondja a Kunstot: «három király, magam vagyok a negyedik» — az ellenjátszó ezt vághassa vissza: «három disznó, magam a negyedik».

S a Gringonneur festette kártyákon a kétszem művészi kivitelű allegorikai kompozíciókban nyilvánítá filozófiai jelentőségét. A cœur tűzon volt festve egy császár, ezüst páncélban, jogarral és országalmával a két kezében, fején Charles Magne koronájával; de kinek eléje tola-kodik egy csuklyás remete s szeme elé tartja a fővény-órát, a mulandóság jelvényét. — A carreau kétszemen a római pápa trónol, a hármas tiarával a fején, mel-lette két bibornok; de mögötte vágtat a csontváz halál szürke paripáján s kaszáját aratásra emeli föléjük. — A trèfle kétszem a szerelmeseké és a szerencsése, de mögöttük áll pallosemelve a hóhér és a bitófa az akasztott emberrel. — A pique kétszem a hősé, a ki diadalsze-kerében vonul fel, babérral koszorúzva, de mellette tán-czol a csörgősipkás bolond, ki lánczokat csörget feléje, bukását jósolva.

Ilyenek voltak Gringonneur kártyái, miket VI. Károly király bolondságának elűzésére művészi kézzel megfes-tett. Láthatók a Musée imperialban.

II.

De hát miért kellett VI. Károlynak megbolondulni?

Azért, mert nem tartott mértéket se az italban, se a szerelemben, se a gyűlöletben. Nem lehet megmondani, hogy a borból dobzódott-e többet, vagy a philtrából, vagy a vérből? Az pedig egyenkint is megbolondít. Király volt: tehette mind a hármat.

Egyszer hadjáratba vezette a seregét a bretagnei herczeg ellen.

A háború oka egy orgyilkos kiadatásának a megtagadása volt.

Mikor a mansi nagy erdőn keresztülvonult a sereg, egyszerre valami odúból előugrott egy szörnyalak, félmeztelen vadember, állatbőrben, taplóba túltúl takarva, haja, szakálla bozontos. Egy szökéssel ott termett a király lova előtt, s durva kézzel megragadta a zabláját, dörgő hangon kiáltva: «Király! Vigyázz! Árulókkal vagy körülvéve!»

A rémalak a fenyegető kiáltás után eltűnt.

Hogy a király kísérete nem üldözte, arra nagyon alapos oka volt. VI. Károly lelkén egyszerre úrrá lett az örülség: kirántotta a kardját, elkezdte a kísérőit vágni, kaszabolni, négy lovagot megölt, a míg le tudták rántani a lováról, kicsavarták a kardot a kezéből s megkötözték. A királyt! Aztán az ágyhoz lánczolták, füstölték, zuhanyolták, köpölyözték.

Ez alkotmányellenes, sőt antidinasztikus gyógykezelés volt.

Nem is nyugodott bele a király felesége, az életvidám Bajorországi Izabella. Elkergette a király mellől a kuzuszlókat, az államférfiakat (a mi mindegy) s maga vette ápolás alá. A király elmebetegsége egyik végletből a másikba csapott át. Egyszer siránkozó gyermek volt, a kit úgy kellett etetni, ringatni, máskor meg dühöngött, ruháit letépte magáról, majd meg a satyriasis nyavalyás vágyai szállták meg. A királyné kitalálta a panacéát. Eltávolított a király mellől minden férfit, a kikben a beteg csupa árulókat szimatolt, s odarendelt melléje két szép hajadont. Az egyik volt Visconti Valentina, orléansi herczegnő, a másik Champdivers Odette, egy lókereskedő leánya, ezeknek érzelmes ápolása alatt a beteg király kedélyének egyensúlya, úgy a hogy, helyreállott; azonkívül Gringonneur festett lapjai is hozzájárultak lelki megnyugtatóhoz.

Egyszer aztán azt gondolta ki a királyné, hogy férje lelki állapotának alapos helyrezökentésére egy nagy-szerű álarczos bált rendezett. Ő maga csinálta meg hozzá a fantasztikus tervet. Össze lettek benne hordva az óvilág minden nemzeteinek képviselői. A király számára ezüst pánczélt készítettek, a mi nagy megnyugvására szolgált (félt az orgyilkosoktól), azonkívül hűset is tartott az előre várható nagy melegben, a mit annyi ezer viasz-gyertya és fáklya fog támasztani. Ő maga emelvényes trónusról nézhette a változatos parádét, mely előtte végig-vonult. A trónust oleánderfák vették körül, melyeknek bokrétás ágaira csöngetyűk voltak kötözve, a mik rögtön elárulták volna, ha valaki a királyhoz közel furakodik. Félt a testőreitől is.

A mindenféle nemzetek vademberei között legmulat-ságosabb volt az eszkimók csoportja. Ez maradt leg-utóljára. Tizenkét nemes lovag jött, csörgős szánkót húzva maga után, éjszarki lakóknak öltözötten. A fehér medvebőr bunda igen leleményesen gyapotból volt készítve, mely őket tetőtől talpig takarta. A király nagyon jól mulatott ezen a bohóságon. Hogy még tökéletesebb legyen a mulatsága, egy nemes lovagnak az az ötlete támadt, hogy ő egy égő fáklyával megérinti az egyik eszkimó bundáját. Az egész gyapotbunda egyszerre lángra-lobbant s egy pillanat múlva mind a tizenkét eszkimó-nak álcázott lovag tüzlángban égett; az égő pokol, az elkárhozottak ordítása váltá föl a tánczot, a zenét; az eszkimók egyen kívül valamennyien mind összeégtek, az az egy belebukott egy vizes kádba, úgy menekült meg. A királyt magát is csak az ezüst pánczélya óvta meg, hogy ott nem égett az eszkimók csoportja között; de a kétségbeesett menekülő tömeg által majd agyonszorít-tatott, a míg ezüst keztyűs ökleivel utat tudott magának törni a kijáratig, a lánggal égő lovagok pokoli üvölté-sétől üldöztetve. Jó szerencse, hogy alabárdosai vállaikra kapták, úgy czepelelték ki a nagy zürzavarból.

Ez a rémjelenet aztán még jobban elfajzította örültségi rohamait. Majd annyira félt titkos üldözőitől, hogy elbújt az ágy alá, a honnan alig lehetett előcsalogatni; majd meg dühöngött, ütötte-verte, a ki eléje került, nem tekintve, hogy exczellenciás úr-e, vagy gyóntató pap.

III.

Kétféle gyógymódot kíséreltek meg az örült királlyal. Az egyiknek az intézője volt bajorországi Izabella királyné, a másiké a király nagybátyja, a Burgundi herczeg, a ki az elmebeteg király nevében kormányozta az országot.

A királyné édes orvossággal próbálta helyreállítani a királyt, a nagybátyja keserűvel.

Az édes orvosság az asszony, a keserű a vér. Ez tudvalevő dolog.

A királyné orgiákat rendezett az örült férj számára, a nagybátya pedig egy kis parázs polgárháborút az Armagnacok (vetélytársai) ellen. A francziák egymás vérént ontsák.

Csakhogy a király nem találta az édeset eléggé édesnek s a keserűt eléggé keserűnek.

Gyűlölte már az asszonyokat.

— Vigyétek előlem ezt a sok kifestett bábót! Undorodom a látásuktól! Csókjuk émelyít, illatuk undorít, fecsegésük dühbe hoz! Gonoszak, gyalázatosak mind! Nincs bennük semmi szemérmetesség! Bacchansnők, maenadok! Vízbe kell fojtani valamennyit!

Ekkor terjedt el a híre az udvarnál, hogy létezik Francziaországban «egy» erényes asszony, Jean de Carouge felesége, Sylvandire. Szépsége mesés: de egészen ellentéte a divatos fogalmaknak. Arczát nem kendőzi, az a természettől kapta rózsáit és liliomait, szemöldöke nincsen se szénnel festve, se bearanyozva, szemei kékek és ragyogók, haját nem hordja feltornyozva, begyantázva,

hanem hosszan leeresztve egész a térdhajlásáig. Nem viseli a rettenetes abroncsos vertügadánt, sem a laposra szorító czethalhéjas corsettet, a czukorsüveg alakú fejkötőt; hanem a régi divatú ruhákat, a mik a női termet plasztikai szépségeit kitüntetik. És a mellett csodálatosan hűséges a férjéhez, Jean Carougehoz, a ki főkapitánya II. Pierrenek, Alençon herczegének. A lovag maga is előkelő birtokos úr, a ki nejével együtt Argenteuil várában tanyázik. — Hisz ez egy csodaasszony!

— Miért nem hozzák ide a királyi udvarhoz ezt az asszonyt? — kérdezte VI. Károly bajorországi Izabellától.

— Mert nem jön el a férje nélkül.

— Hát hívják meg a férjével együtt.

— Azt nem lehet társaságba hívni.

— Miért nem? Van valami erkölcsi hibája?

— Az nincs; hanem a szájának a lélekzete olyan nehéz, hogy nem lehet kiállani. Bizonyosan odvas fogai vannak.

— Hát húzassa ki.

— De azt senki sem meri a szemébe megmondani; mert az ilyen észrevétel halálos sértés számba megy s párbajra ad okot.

— No hát hívják fel azt az embert én elé, majd megmondom neki én.

A királyné teljesítette a férje kívánságát.

Carouge lovagot a király elé vezették.

A király a szája elé tartotta a zsebkendőjét, mikor Carouge lovag közeledett feléje.

— Hallod-e, Carouge lovag: én egy fontos küldetéssel akarlak megbízni; Skócziába küldelek követnek, hanem előbb tégy róla, hogy megszabadulj a szád nehéz lehelletétől, a mi a veled való beszélgetést utálatossá teszi: húzasd ki az odvas fogaidat. Ha az meglesz, gyere vissza elé.

Jean Carouge nagyon vegyes érzésekkel tért vissza argenteuili várába. Büszke volt a király kitüntetésére,

de meg volt alázva a testi hibájának szemére lobban-
tása által. (Ha valakinek nehéz lélekzése van, azt maga
rendesen nem szokta tudni.)

Elmondta a feleségének a vele történeteket.

— Miért nem figyelmeztettél te engem erre a rossz
tulajdonságra?

Az asszony elbámult, mint egy tudatlan gyermek.

— Én azt hittem, hogy ez a férfiszájnak a rendes
sajátsága.

Nagyszerű mondás! Egy hitvestárs, a ki a saját férje
száján kívül más férfi szájának a lehelletét nem érezte
soha!

Ez a mondása a szép Sylvandirenek, mint a futótűz,
terjedt szét az előkelő világban; az udvarban is köz-
beszéd tárgya lett; egy poéta verset is írt róla.

— Ez aztán asszony! — mondá a király. — Szob-
rot kell neki emelni!

S ez okos beszéd lett volna, ha egy bolond nem mondta
volna.

Nyomban hívatta a király a Burgundi herceget. Ezt
a vérrel gyógyító doktort.

— Hallod-e, bátya, — mondá neki, — ez a ti hercze-
hurczátok az Armagnacokkal engem nagyon úntat.

— Nem vágtunk még le elég embert? Nem égettünk
föl elég várost?

— Ez mind semmi. Komédia. Nekem igazi háború
kell. Én meg akarom támadni Richardot.

— Az angol királyt? Hogy gondolja azt fölséged?

— Csinálok összeesküvést Skócziában az angol király
ellen, s mikor azzal el lesz foglalva, akkor rajta ütök.

A Burgundi herceg ráhagyta a királyi bolondságot.
A vérkúra hatásának vette. Hisz ez gyógyulás volt.
A király beleszeretett a háborúba. Ez már érzés! Király-
hoz méltó érzés! Kártyaasztal helyett harczmező!

A király azonban ezt a bolond ötletet rögeszméjévé
tette.

Carouge lovag nemsokára visszatért, odvas fogaitól megszabadítva; a király rábízhatta a nehéz küldetést. — Rögtön hajóra kellett ülnie Jean de Vienne tengernaggyal s elvitorlázni Skócziába, ott fölkeresni az elégedetlenek vezérét s kifőzni velük az országfelforgató tervet II. Richard király ellen, melyben Franciaország fegyveres beavatkozása bizonyosra ígértetett.

Jean Carouge nagy kitüntetésnek vette ezt a világtörténetbe vágó megbízatást s elfogadta a király parancsát; maga tengerre szállt s feleségét otthon hagyta argenteuili lovagvárában egyedül.

... Mind a két gyógymód bevált szépen az elmekóros királynál.

IV.

Mielőtt hajóra szállt volna Jean Carouge, kötelességének tartotta a feleségétől búcsút venni. Nem titkolta előtte, hogy hosszú útra vállalkozik, a mi talán egy évig is eltart. A veszélyeket elhallgatta előtte, a mik ez útjában várnak rá: azok államtitkok valának.

A szép Sylvandire könnyek és csókok zápora közt fogadta esküszóval, hogy férje iránti hűségét, annak távolléte alatt, szentként fogja megőrizni.

Carouge lovag mégis óhajtotta e női hűséget valami csalhatatlan biztosíték alá helyezni.

A hogy ezt mindnyájan tudjuk, a kik igazhivők vagyunk, ez a hűségbiztosító-csodaszer egy amulet. Egy darab hegykristályból van kifaragva egy kereszt, melynek közepén egy kis óra van, a mit két angyal tart a kezében. Az óra remekmű: azt mindennap föl kell húzni.

— Ezt a csodálatos ereklyét viseld a nyakadba kötve mind éjjel, mind nappal. Ennek a varázshatalma megőriz minden csábítástól, minden ördögi incselkedéstől. Aki ezt viseli, tiszta marad; azon a rágalom sem ejthet foltot. Mert ha csak egy gondolattal vétkezne is a hit-

ves hűsége ellen: ez óra abban a perczen megáll és többé el nem indítható.

(Kár, hogy az órának a neve nincs följegyezve.)

A szép Sylvandire megcsókolta az amuletet és keblébe rejté.

Azután arról is értesíté Carouge lovag a feleségét, hogy mi módon fog egyszer-másszor izenetet küldeni.

Jean de Vienne tengernagy postagalambokat visz magával a hajóra, egész kalitkával. Azokat eregeti majd tudósításokkal ellátva. A postagalamboknak a farka tollára húzzák rá a vékony hártýára írt levélkét tollszárban. A királyhoz küldött levél mellett elfér még a Sylvandirehez írott izenet is.

Ez a szép bucsúzás nagyon megenyhítette az elválás keserűségeit.

— Imádkozni fogok érted.

V.

Az örült királyt mintha egyszerre kicserélték volna. Elpihentek a rigolyái, az ébren látott álmái, az üldöztetési mániája. Nem dühöngött; nem szidta az asszonyokat; sőt a saját feleségének udvarolt. Kereste a vidám társaságot s maga körül gyűjté a hadvezéreit s azokkal komolyan értekezett a megindítandó nagy hadjárat felől. Sőt nagy katonai szemléket is tartott s azokat maga kommandírozta lóhátról.

Mindez nagyon megnyugtató lett volna, ha nem egy bolondnak az alattomos ravaszsága lappangott volna alatta.

A király behívta az udvarához az Alençon herceget, a ki egész lovagkíséretét elhozta magával. Azok között volt Jacques de Gris, a herceg főlovászmestere.

Ez a lovag arról volt nevezetes, hogy arczban és természetben nagyon hasonlított VI. Károly királyhoz; csak beszéd dolgában különbözött tőle. A királynak éles, rikító hangja volt, a lovagnak pedig mély és dörgő.

A király maga is tudott erről a hasonlatosságról s nagy mulatságát találta benne, ha némely járatlan vidéki jövevény összetévesztette kettőjüket. A lovag jó czimbora volt. A király elfogadta ivópajtásnak és kártyázófélnak. Tetszett neki az a merész bohóság, hogy a lovag, mikor vele beszélt, épen olyan fisztulahangon iparkodott fuvolázni, mint a király; s hogy maga is belement a tréfába, azt azzal nyilvánítá, hogy ő meg a lovag hangjához hajazó basszus hangon beszélt hozzá, mikor összer kerültek.

Ott is marasztotta az udvaránál Jacques de Gris lovagot.

Talált ki a számára rangjához és tehetségéhez méltó hivatalt. Kinevezte a postagalambok felügyelőjének. Ez bizalmi állás, a mi fontosságára nézve megfelel egy miniszterének. A postagalambok hozzák Skócziából és a tengerről a legérdekesebb titkos tudósításokat. Ezeket nem lehet akárkire rábízni. A galambposta miniszterének föladata ott ülni a galambházban, s minden jelentkező szárnyast azonnal megvizsgálni, hogy nem hozott-e a farka tollán egy ráhúzott levélgöngyöleget. Hogy ne ұnja magát a galambok minisztere, a király oda szegődött mellé és piquétezett vele, közben fogdosván a galambokat.

Azt is megtette a király, hogy mikor valami alkalmatlankodó küldöttség jött hozzá kihallgatásra, odakölcsönözte a hasonmásának a diadémós baretjét s őt küldte maga helyett a pugrisokat audienciában elfogadni; maga pedig ott maradt a galambházban a szárnyas postákat elfogdosni.

Azok jöttek is nap-nap után s igen érdekes tudósításokat hoztak magukkal.

A francia segédcsapat, melyet Jean de Vienne szállított a flottáján, szerencsésen kikötött a skót tengerparton, élén Ingelram de Coucy lovaggal és Jean Carouge királyi meghatalmazottal.

Azonban a gonosz anglusok azt tették, hogy az egész

tengerparton minden emberi lakást fölégettek, az élelmi szereket elpusztították, még az erdőket is kivágták. A francia vitézek koplaltak és dideregtek.

Ez volt az első izenet.

A második aztán biztatóbban hangzott; a francia segédcsapat egyesült a skóciai lovagokkal s közös erővel betört az angol területre.

A harmadik hír változatosság okáért azt tudatta, hogy a francia lovagok összevesztek a skót lovagokkal. A skótok azt a hypothesiszt állították föl, hogy «ti, franczia vitézek, csak verekedjete derekasan az angolokkal; majd mi segítünk nektek; de mikor fosztogatásra kerül a sor, az már a mi dolgunk, abban ti ne segítsetek.»

A negyedik galambposta már azt a hírt hozta, hogy Ingelram de Coucy lovag alaposan összeverekedett a skót szövetségeseikkel s ott hagyta őket és hajóra szállt egész csapatostól.

Ez már gonosz hír volt.

De voltak annál még gonoszabbak is, a mik a száraz földről jöttek; de azokat senki sem merte a királynak élő szóval tudtul adni; csak az alteregojának súgták meg a fülébe, mikor parancsszóra helyettesíté a királyt.

Ez érintkezett vele egyedül — piquétezés közben.

A bolondnak csak bolond módra lehetett beadni a keserű pilulát.

— Azok a czudar angolok! — mondá de Gris lovag kártyakeverés közben.

— Ne keverd olyan sokáig azt a kártyát, még meggyullad, -- dörmögé a király. — No hát mit vétettek azok az angolok?

— Betörték erős hadsereggel Franciaországba s Bary herczeget kegyetlenül elverték.

Ez volt a revanche a francia expedícióért Skóciába.

Más akárkit, a ki ezzel a hírrel eléje mer kerülni, okvetlenül agyonütött volna a király. Ennél beérte azzal, hogy a kártyákat a szeme közé csapta.

VI.

Jean Carougenak is volt néhány izenete a postagalambok farkatollára fölhúзва, a mik a feleségének szóltak.

A legutolsó azt hozta hírül, hogy Jean de Vienne tengernagy a horgonyait fölszedetvén s a francia csapattal tengerre szállván, Jean Carouget, a skót udvarnál időző követet, ott felejtette, s most ez egy norvégiai brigantin-nal utazik haza Franciaországba, semleges lobogó alatt, a mely őt az angol kalózhajóktól menten tartja.

A hajóskapitány maga volt a hajótulajdonos, vén vihar-edzett tengerész, a kinek rendes foglalkozása volt a czet-halvadászat.

Jean Carouge megfizette neki a fuvart, hogy ezúttal a bálnák helyett keresse föl a havrei kikötőt.

Útközben barátságot kötött Carouge lovag a hajóskapitánynyal. Sokat beszélt neki a feleségéről, hogy az milyen szép asszony, derék asszony, mennyire eped a szerető férje után s milyen boldog fog lenni, ha őt ismét ölelheti. A kapitány is elmondta, hogy neki is van felesége, az is derék asszony, súlya két mázsa, nagyon szereti a portert, meg a gint; az ő boldogságuk is tökéletes, miután a férj mindig a tengeren van, az asszony pedig a szárazföldön. Minderre pedig nagyon kevés szót vesztegetett.

Annál beszédesebb lett a kapitány, a mikor a tenger csodáiról emlékezett meg. Beszélt a nagy krákról, a mesés szörnyetegről, mely néha fölemelkedik a tenger fenekéről a hullámok felszínére, széles háta, mint egy sziget, terpeszkedik a habtükrök felett, telenőve tengeri kökőrcsinekkal, állatnövényekkel, ágbogas korallokkal, a mik között vannak pirosak, fehérek és feketék. Ez a vízből kimeredő gerincz olyan, mint egy sziget; a hajósok kikötnek rajta, tanyát ütnek, összefogdossák a korallok közt mászkáló rákokat, tengeri pókokat, tinta-

halakat s lakomát csapnak belőlük; e végett gödröt ásnak a talajba, az pedig kemény, mint a kő; mert a krák bőre vastag pánczél; mikor aztán áttörték, kibuggyanik a pánczél alól a halzsír. Ennek örülnek még igazán a hajósok; merítik cseberrel, felitatják kétszersülttel; utóljára belehányják az ásott gödörbe a homardokat, langusztokat, kalamájokat, tengeri gazból petrenczét raknak a verem fölé, azt meggyújtják; mikor aztán javában sülnek a rákok, egyszer csak megúnja a krák a mulatságot, a mit a hátán elkövetnek s visszaszáll a tenger fenekére, ott hagyva a hoppon maradt hajósokat a tenger színén; úszhatnak, a hogy tudnak.

Aztán mesélt neki rémeseteket a tengerek csodájáról, a nyolczkarú hidráról, mely egész dereglyéket átkarol, elmerít; a tréfás delfinekről, a kik a kecskébe szerelmese, kiúsznak a partra, a hol a kecskék kolomphangját hallják s együtt ficzánkolnak velük a fűben; no meg a sajgató halról, mely a kezével hozzányuló embert úgy megüti, hogy zsibbadtan esik hanyatt. Mindezeket nagy áhítattal hallgatta Carouge lovag, sőt el is hitte. Hanem mikor a tengeri egyszarvúró beszélt neki a czetvadász, már abban Carouge lovag tamáskodott. Hogy létezzen a tengerek sötét mélyében egy szörnyeteg, melynek két, sőt három öles szarva van, a mivel megtámadja a hajókat s az oldalaikat keresztül fúrja: — ez mesebeszéd.

Egyszer aztán valósággal találkozott a hajójuk ezzel a tengeri csodával, a kit a természettudósok «narvál»-nak neveznek. A narválnak az orrán levő agyara megnőszertelen nagyságú, egyenes csavarformán tekert egyszarvvá, mely rettenetes fegyverül szolgál neki: megöli vele a czethalat és a hatalmas fizetert. Úszó szárnyai kicsinyek, hanem a farkában van az ereje, mely teste nagyobb részét képezi; ha azzal lefelé csap, mint a villám rohan előre, s ha fölfelé csap, gyorsan visszafelé; ily módon keresztülüti a gálya oldalát s megint kirántja belőle a szarvát. A Carouge lovagot vivő gályának

kellett ezt kipróbálni. A rettenetes tengeri szörny olyan erős lökéssel fúrta keresztül a szarvát a hajónak a palánkján, mely a gályát féloldalra dönté. Azonban a bátor czethalász jó előre észrevette a félelmes ellenség közeledtét s csónakjába szállva várta azt be: mikor aztán a narvál beléfúrta a szarvát a hajóba, mielőtt azt visszahúzhatta volna, gyakorlott kézzel belehajítá háromágú szigonyát a szörnyeteg nyakcsigolyájába, a mi annak legkényesebb része. A halálra sebzett narvál nem bírta többé visszahúzni a szarvát a hajó oldalából: a tengerészek agyonverték fejszéikkel. A szarvát lefűrészelték: a koponyájából kiszedték a velőt, a mi jó a pestis ellen, a húsát hagyták úszni, az nem használható.

Harmadfél öles volt a narvál szarva.

Carouge lovag pénzt ajánlott érte a kapitánynak, megveszi a ritka zsákmányt.

— Aztán minek neked ez a szarv, monsieur?

— Zászlórudat csinállok belőle, felhúzatom rá a címereket, úgy tűzetem ki a váram kaputornyára.

— Hallod-e, Carouge lovag, azt mondom én neked, hogy a kinek szép fiatal felesége van otthon, a kit rég nem látott, ne vigyen az magának haza semmiféle szarvat.

Carouge lovag megnyugtató a kapitányt: az ő feleségének a hűsége jól meg van védve a csodaerejű amulet által.

— No hát legyen a narvál szarva a tied; de legalább azt a tanácsot vedd be, hogy ha haza viszed a váradba a szarvat, ne tűzd ki a kapu tornyára s ne húzasd föl rá a címeres lobogódat.

A mi egy tapasztalt tengerésztől elég okos beszéd volt.

VII.

Jean Carouge lovag, a mint francia földre tehetette a lábát, azonnal sietett, a hová az esze és a szíve tanácsolta.

Az esze arra oktatta, hogy ne nagyon siessen ő most a király elé, a skóciai kirándulás kudarczáról beszámolni. Azt már bizonyosan megtudta VI-ik Károly Vivienntől és Coucytól, s ha azok ennek következtében elszaladtak a fejüktől, az ő feje még ráér utánuk szaladni.

A szíve, ezzel egyérvőleg, azt tanácsolta neki, hogy siessen a legrövidebb úton argenteuili várába, a szerető hitvestárs megvigasztalására. Lóháton kellett utaznia; a magával hozott narválszarvat ökrös szekéren szállították utána.

Előre elképzelte magában, hogy majd mikor ő a föl-vonó hid elé megérkezve, kürtjét megfújja, hogy fog abból a kirúgó donjonból, mely mindig virágokkal volt rakva, a bájos asszony kihajolni s kendőjével üdvözlét lobogtatni. — Csalatkozott. A donjon ablakaiban nem volt se szép asszony, se nyíló virág, odabenn sem jött eléje az asszony. Minden cseléd, várnagy, csatlós úgy megrettent az ura láttára, hogy nem is tudott a kérdésére felelni.

— Mi történt itt? mi baj van a várban? Hol a feleségem?

Az asszonyféle csak sírt és a kezeit tördelte, a férficseléd meg a vállát vonogatta.

Carouge lovag rohant föl a lépcsőkön, végig a tornácokon, folyvást Sylvandire nevét kiabálva; végre rátalált a donjon hatszögletű termében. — Alig ismerta rá. — A szép fehér-piros arcz fakó volt, a ragyogó szemek beesve, vörösre kisírva; az öltöny összetépve, bemocskolva.

A mint Carouge lovag neje felé közelített, az asszony eltiltó mozdulattal feszíté eléje karjait.

Carouge lovag legelőször is azt vette észre, hogy az amulet nincs a felesége nyakában. Megrezzent, majd dühbe jött.

— Hová lett az amuleted? — kérdezé Sylvandiretől.

— Elrabolták. Erőszakkal vették el tőlem, — rebegé a nő.

Ebből megérthette a férj, hogy akkor még egyebet is elraboltak: annál drágább klenodiumot.

— Ki tette azt?

— Jacques de Gris lovag, az alençoni herczeg főlovászmestere.

— Hogy került az ide?

— A te leveledet hozta hozzám a király megbízásából, melyet te a póstagalamb által küldtél. Egyedül talált itt e helyen, a donjonban. Látod, mivé tett? Az amuletemet is elrabolta.

Sylvandire összetépett ruhájára mutatott, a mit e gyalázatos merénylet óta mással föl nem váltott.

Jean Carouge lovag boszúért ordítva rohant el a donjonból, egy vigasztaló szóra sem méltatva a meggyalázott feleségét. Rögtön nyergeltetett s vágatott a királyhoz Párisba.

VIII.

De csak legalább azt a tanácsát fogadta volna meg Carouge lovag a czetvadásznak, hogy ha már hazaviszi a szarvat az otthonába, ne tüzze ki azt a várkapuja tornyába s ne húzassa fel rá a czímeres zászlóját; — de annak is az ellenkezőjét cselekedte.

Előbb a király elé vitte sérelmét, aztán meg a parlament elé terjesztette. Ország-világ hírül vette a gyalázatát.

A perbe idézett Jacques de Gris lovag tagadott mindent. Ő soha sem volt Argenteuil várában, nem vitt izenetet Sylvandire asszonyságnak, még kevésbé rabolt el tőle amuletteket s más egyéb drágaságokat.

A parlament e tagadással szemben nem tehetett mást, mint hogy az ország törvényei szerint elrendelte a vitatkozó felek között a perdöntő párbajt, a nyilvános ordáliát, melyben Istené az ítélet.

A király maga is jelen volt nejével és egész udvarával e nyilvános párbajon, mely Párisban ment végbe, a Place de Sainte Catherineon, a Temple mögött. A király és udvara számára biboros emelvény volt felállítva. VI-ik Károly mennyezetes trónon ült, mellette jobbfelől bajorországi Izabella, balfelől a párisi bibornok-érsek teljes ornátusában, kezében az ezüst pásztorbottal s mutatóujján a halászczyűrűvel. Szemben az udvari tribünnel volt felállítva egy vörös posztóval bevont échafaud, azon volt egy kar nélküli tőke a szép Sylvandire ülőhelyéül rendeltetve, a vérpad mellett állt a hóhérmester a legényeivel.

Az istenítélet döntése szerint azon esetben, ha a vádlott Jacques de Gris lovag esik el, akkor annak a hullája lóbőrbe csavarva a városból kihurczoltatik s a mont-fauconi bitófa alá elásatik; ellenben ha Jean Carouge lovag hal meg a párviadalban, akkor az asszony, mint hamisan vádoló, nyilvánosan pellengérre kötve, bakó által megseprűztetik.

A két bajnoknak előbb levett sisakkal kellett az érsek elé járulni s ott a feszületre megesküdni, hogy semmi ördögi praktikát nem hozott magával, a mi testét sértetlenné teszi s ellenfelét varázslatával megrontja.

Mielőtt az ordáliáknál használt moriont (nyitott elejű sisakot) föltették volna, Jean Carouge lovag így szólt a feleségéhez :

— Asszonyom ! Én most az ön panaszára kockára teszem az életemet s megvívok Jacques de Gris lovaggal életre-halálra. Isten fog ítélni közöttünk, hogy ügyünk igazságos-e? Még egyszer nézze meg ön jól Jacques de Gris lovag arcát s mondja meg, az volt-e, a ki önt meggyalázta?

Sylvandire határozott hangon válaszolt :

— Bizony, ő volt az. Szembe szállhat ön vele. Ügyünk igazságos.

Azzal Jean Carouge lovag megcsókolta a feleségét s

kézen fogva fölvezette a ráváró échafaudra. Aztán keresztet vetett magára, föltette a fejére a sisakját s leszállt a küzdő-porondra, szembe állva ellenfelével.

A király heroldja jelt adott az összecsapásra.

Szép látvány volt az. A francia lovagok két legderekabbika vívott meg egymással, a párbaj szabályai szerint teljes páncélzatban, három teknőjű paizsszal ellátva.

A kardok csattogása, a paizsok döngése közben VI-ik Károly király nagy kedvteléssel dalolta a népszerű chansont: «Jamais Anglais ne regnerait en France!» (Soha az angol nem fog uralkodni Franciaországban.) Nagy oka volt e nótát dalolni.

Mind a két viador egymáshoz méltó dalia volt, fegyverforgatásban jártas, testi erőben egyenlő. A porondon nagy kör volt számukra kertelve, melyen belül kedvük szerint tülekedhettek. Jean Carougenak sötét, zománczozott aczélkék volt a vértézete, Jacques de Grisnek fényes fehér, aranyozott kacskaringókkal; amannak a sisaktolla vörös, emezé azurkék, arcukból csak az ajk volt látható.

A viadal, egyenlő erejű vitézek között, hosszan elhúzódott, össze-vissza csaptak a paizsaikkal, fejüket a vért alá lehúзва s nehéz egyenes pallosaikkal a vérték fölött, egymás fejét keresve s a toporzékolás közben, egymást eltolni igyekezve, megfordultak egymás körül, a kék lovag jutott a fehér helyére. Az eltalált sisak nagyot kondult, a leszabadult tollbokréta messze röpült róla; de sebet egyik sem bírt még a másiknak adni.

A vörös posztóval bevont échafaudon Sylvandire térdelt, összetett kezekkel imádkozva szent Genovévához, hogy férjét segítse diadalra; míg az átelleni királysátorban bajorországi Izabella engedett szabad folyást rokonszenve nyilatkozatainak, hangosan biztatva választott lovagját: «Ne hagyd magad, de Gris lovag! Ez derék csapás volt!» — A király nem bánta.

Egyszer aztán de Gris lovag eldobta a balkarjára csatolt paizst; s hirtelen két kézre kapva a nehéz kétélű pallost, olyat sújtott vele az ellenfelére, hogy annak a paizsa ketté repedt, a kardcsapás Carouge lovag sisakját is érte, úgy, hogy annak az arcját elborította a vér, s ő maga a csapás súlyától féltérdre bukott.

Ámde Carouge lovag a térdrebukás pillanatában egy veszedelmes csapást mért ellenfele térdére, a hol a pánczél lemezei egymástól elválnak. Ezt úgy hívják, hogy «coup de Jarnac». De Gris lovag e megsántító csapástól hanyattbukott s a kardját is kiejtje kezéből. Carouge lovag odaugrott hozzá s aczélsarkát ellenfele mellére téve, kardja hegyét torkának szegezte.

— Most valld meg, hogy bűnös vagy! De Gris lovag! Te raboltad el a becsületedet és a feleségem amulettjét!

— Nem vagyok bűnös, — hörgé a lovag. — Nem raboltam el sem a te becsületedet, sem a nőd amulettjét.

Erre aztán Carouge lovag a torkába ütötte ellenfelének a kardját, jog és igazság szerint, s azt ott a király és ország szemeláttára kivégezte.

Az elesett De Gris lovag hullája átadatott a hóhérnak és az ő peczéreinek, hogy bánjanak el vele.

A szép Sylvandiret pedig levezette az échafaudról Carouge lovag, s kiderült ártatlansága jeléül homlokát megcsókolta az asszonynak.

IX.

A míg a hóhérlegények a párbajban megölt De Gris lovagot levetkőztették, a bibornok-érsek fölállt a karosszékéből s ünnepélyesen kimondá a legfelsőbb ítéletet, ezüst pásztorbotja görbójét kinyújtva az elítélt halott felé.

— Deus judicavit! Ego te condemno aeternas ignes inferorum.*

* Isten ítél, én téged elkárhoztatlak a poklok örök tűzére.

E kenetteljes szózat közben az örült király felugrott helyéről s elkezdett hangosan kacagni:

— Hahaha! Hahaha! Ez derék tréfa volt! A ki a szép asszony csókját és amulejtét elrabolta, az nem Jacques De Gris lovag volt, hanem én magam! Itt van az amulet!

Azzal a király a csodatevő óraművel ellátott kristálykeresztet kebléből előrántva, odadobta Jean Carouge lovag lábaihoz.

Általános volt az elszörnyedés.

Csak a király maga kacagott örvöngő diadallal, éles hangon rikácsolva: «No hát hol van az, a ki ítéletet hozott?!»

Ez istenkáromlásra a biboros-érsek két kézre kapta és ütésre emelte a súlyos ezüst pásztorbotját.

Izabella királyné rémülten veté magát királyi férje ölébe, eltakarva őt saját testével; — különben megtörténik az a hallatlan eset, hogy egy főpap agyoncsap egy királyt a pásztorbotjával.

Jean Carouge lovag az eset után kivándorolt Afrikába, a honnan soha sem tért vissza; a szép Sylvandire kólostorba temette életét. VI. Károly király további bolondságait elfelejtette már a világ, hanem a kártyáit még most is forgatjuk.

A HÓMENYASSZONY ÉS A REMETE.

(Legenda.)

Alcantarai Ferencznek hitták; dúsgazdag főúr volt, vitéz lovag, szerencsés szerelmes. Egyszer aztán megutálta a tobzódást, a vérontást és a szerelmet. Vagyonát szétosztá a szegények között, pánczéját levetette, menyasszonyától bucsut vett; szörköntöst öltött, mezitláb elzarándokolt a havasok közé, ott keresett egy barlangot, abban meghúzódott s a legszigorúbb vezeklésben tölté el ifjú életét.

Mindent el lehet feledni: a borral telt poharat, a vérrel festett kardot; de a szerető asszonyt nem lehet elfelejteni soha.

Alcantarai Ferencz remete korában sem tudott megválni egykori bálványától, a ki miatt ott hagyta a világot. Azt a jégkeblű hölgyet kiformálta hóból a barlangja közepén, hogy éjjel-nappal maga előtt lássa.

Ezt a hőmenyasszonyt ölelte, csókolta a nap minden szakában, s a mi a hóalak csókjából ajkaihoz tapadt, az volt egyedül testi szomjának csillapítója. Tán a lelkének még inkább.

A hőmenyasszony hívebb az elhagyottnál; mert az viszonozza a szerelmet; ez nem csalfa, nem csapodár, ez nem kínozza gyilkos szeszélyeivel az imádóját.

De azért a hűség még a hőmenyasszonynál sem tart örökké. Megérkezik a hatalmas csábító: a nyári forró szellő.

Alcantarai Ferencz napról-napra észleli, hogy bálványképe fogy. Nemcsak az ő csókjai fogyasztják az alakját, más is hizeleg neki. Az imádott kép össze-roskad; lassan-lassan semmivé lesz; végképen elenyészik. A remete egyedül marad. Nem bírja a nagy magányosságot elviselni. Elindul zarándokútra. Bejárja a hitetlenek tartományait. Mindenütt tanítványokat szerez, hirdetve, hogy édesebb az ölegetése a hóbálványnak, mint az élőnek. Sokan vannak, a kik ezt elhiszik; bevallják, így tanulták. Egész szekta támad körülötte. A hóbálvány szerzete.

Aztán mikor az első hó leesik, beköszönt a tél, akkor a remete visszavándorol a barlangjához.

És ime nagy öröme ott látja a barlang közepén a hómenyasszonyt *ifjú* szépségében.

Hű tanítványai távollétében elkészítették hóból a kedves alakot.

Hogy rohant oda hozzá!

— Visszajöttél hozzám! Óh de nagyon vártalak.

S ölelte, csókolta a visszatért kedvest, a hűséges szerető menyasszonyt.

. . . Az Alcantaristák szektája még most is fennáll és terjed.

X A MISKOLCZYAK.

(Történelmi elbeszélés.)

Mi a szerelem? Virágméz.

Mi a szerelemfáltás? Virágméreg.

A lilium is virág, a maszlag is virág, szépségben, külső formában vetekednek egymással.

Ez a két virág képviseli a Miskolczy-család nehéz végzetét.

Hőse e történetnek vitézlő Miskolczy Simon Deák, ki ezt a névpótléket (Literatus) a wittenbergai univerzitáson szerzett klasszikus műveltségével érdemelte ki. Professzornak készült, a mi akkor Magyarországon ritka nehéz állás volt.

E szándékát félbeszakította édes anyjának, Ományi Katalinnak véletlen halála. Ezáltal egyszerre apai örökségéhez jutott, melyet az ideig édes anyja birtokolt, özvegyi jog czímén. A régi magyar törvényes szokás szerint a nemesi özvegy örököse maradt az elhunyt férje vagyonának, sőt még a szavazati jogának is, és a fiát csak rangjához illő módon neveltetni köteleztetett.

Simon Deák tehát egyszerre úr lett: földbirtoka kiterjedt Miskolcz-, Csaba-, Szolgagyőr-, Ziliz-, Ladmócz-, Sárospatakra s még néhány bükkvidéki falura; Miskolczon, Patakon ősi lakóházai is voltak.

Édes anyja első férje korán bekövetkezett halála után nagyhamar férjhez ment újból Árky István sárospataki földesúrhoz, a kitől fia született: András.

Miskolczy Simon ez időben lehetett két esztendő.

Az elsőszülöttnak aztán éreznie lehetett a különbséget a mostoha gyerek s az édes gyerek között. A csecsemőt becézik, ringatják, altatják, annak a neve «te édes», a bátyjának a neve már «te kamasz!» Amazt aranykanállal etetik, neki fakanalat nyomnak a markába s a padlón van a helye, mikor az ételmaradékot eléje lökik.

S ez a körülmény a két testvér között örökké fennmarad. Az öt esztendő Simon lovon ül s üti a fejét a fakarddal, ha nem nyargal tetszése szerint. Később a Bandinak minden ákombákját agyonmagasztalják, ha a krétával a pallóra firkál, míg a Simonnál van dolga a nyirfavesszőnek, ha hibát ejt az egzercicziumban, a mit a doktor diák feladott eléje.

Az Árky fiú, mint elkényeztetett gyerek, zsarnoka volt a bátyjának: folyton árulkodott rá, bevádolta a szülői, a tanítói előtt s nagy öröme telt benne, ha azt valami büntetés érte. Szüntelen verekedett vele: ő kezdte, s aztán ha az erősebb bátyja visszaverte, ő szaladt panaszra nagy jajveszékelve. S ha azt megbüntették, még ki is csúfolta.

Így nőttek fel egész legénykorig, folytonos testvéri civakodás között. Együtt jártak a sárospataki kollégiumba: a Simon volt tizenkilenczéves, az öcsce tizenhét.

Ebben a korban már szívesen látják az ifjakat a leányos házaknál.

S ilyenkor már a szívben megmozdul az a titkos vágy, a minek neve még ismeretlen.

Könyvből nem tanítják ezt. Versírók még nem voltak akkor (1600), a kik megénekelték volna az édes fájdalomat.

Mind a két fiú szerelmes lett ugyanazon szép leányba, a kivel együtt tanulták a «lengyel»-t tánczolni. Az még csak tizenöt éves volt.

S a Simonnak és Bandinak már sok ökölcsapás emléke kékllett az orcáján, a mit egymástól kaptak.

A szülők rájöttek e nefelejts foltok okára.

Az a szép, gyöngye Girincsy Anikó, a viczispán serdülő leánya.

Gondoskodtak róla, hogy a bajnak idején elejét vegyék.

A nagyobbik fiút elküldték jó messze ez országból, Wittenbergába; ő volt a talentumos, a ki mindenben eminens volt. A Bandi rest volt és feledékeny; ő rá ki volt mondva, hogy nem lesz belőle prédikációs halott.

Nem is volt rászorulva; rá, mint egyetlen fiúra, nagy ősi birtok nézett, s az rövid időn kezére is jutott. Az atyja meghalt, s azzal az úrfi rögtön abbahagyta a tudományok keserves művelését, válét mondott a kollégium falainak, elfoglalta őseinek Sárospatak mellett épült kerített kastélyát, özvegy anyjának hagyva a pataki úrilakot, a ki nem tudta volna eltűrni kisebbik fiának durva kihágását, dorbézoló tivornyáit vele egy födél alatt.

De még jobban szomorította az özvegyet elsőszülött fiának a dolga.

Simon kitűnő bizonyítványokat küldött haza az univerzitásról s anyjához írott leveleiben kinyilatkoztató, hogy erősen föltett szándéka esze és munkája után életpályát törni magának: professzornak készül, a sárospataki kollégiumban a theologiai kathedrát szándékozik elfoglalni s műveltséget, tudományt terjeszteni hazájában.

Rettenetes gondolat! Hogy egy magyar főnemesi család ivadéka ily alacsony sorsot választott magának. Diákokat tanítani! Papbért, lukmát beszedeni! Prédikációkat tartani zsíros parasztok gyülekezetében! A büszke párducz kaczagány helyett felölteni a tógát, felkötni a stólát! Lemondani nemesi bandériumok vezetéséről, bizonyosra vehető alispáni hivatalról. Sőt főispáni méltóságról, országbiróságról s elesúfitani az ősrégi családfát egy «tiszteletes tudós» titulusával!

Ományi Katalin az aggodalmai miatt sűrűn tanács-

kozott nagybátyjával, Lorántfy Mihálylyal, ki ez idő szerint a pataki vár kormányzó kapitánya volt, s ketten együtt azt eszelték ki, hogy Simon Deáknak elküldik a Miskolczy-család levéltárából azokat az okiratokat, melyek ezen ősrégi nemzetség múltjáról bizonyosságot tesznek.

E régiségtől megfakult pergamenekből, melyek mind a család czímerével vannak feldiszipve, az égbe néző sassal, majd megtudja az eltántorodott fiú, hogy mivel tartozik dicsőséges familiája nevének.

Dédőse e nemzetségnek Bors vezér volt, egyike azoknak, kik Árpád fejedelmet kísérték honfoglaló diadalútjában. Ő hódította meg Borsod és Bars vármegyét, s azok az ő nevét tartották meg. Ennek ivadéka szerezte Miskolcz város hírre emelésével a Bors-Miskolczy nevet s a borsodi főispáni méltóságot. Egy későbbi unokája még magasabbra vitte. II-ik István királylyal szemben a felvidéki nemesség őt kiáltá ki ellenkirálynak; — további ősei nádorispánok voltak: Miklós nádor, Gyula nádor, Fülöp nádor az Árpádházbeli királyok uralkodása alatt. Domokos bán pedig sógora lett III-ik Béla királynak.

És ennyi dicső ősnak a hírnevét most egy elkorcsosult utód el akarja homályosítani azzal, hogy kard helyett pennával keresse a kenyerét: hogy a míg azok a Miskolczy név elé kevélyen illesztették a Bors nevet, ez a lenézett, kigúnyolt «Deák» nevet ragasztja utána!

Nagy gyalázat volt ez az egész messze elágazó atyafiságra!

Azonban Simon Deákra még az őseinek a kinevezési okiratai sem voltak hatással. Ő többre becsülte azoknál a baccalaureátusi diplomát, a mit esze, szorgalma, tudománya által kiérdemelt.

Messze időkre kiható tervei voltak: a hitreformálás apostola szándékozott lenni s nem álmodozott egyéb-ről, mint arról a csendes boldogságról, melyet tanulmánya befejeztével édes otthona nyújtani fog a pataki

házban, hűséges szerelme oldalán: hisz az elváláskor a bájos Girincsy Anikó esküvel fogadta neki, hogy hű marad hozzá, várni fog rá s máshoz nőül nem megy. S a leányok meg szokták tartani az adott szavukat.

Aztán bizott is magában. Hisz oly délczeg, daliás alak volt: iskolatársai között arczra, alakra is első. Nemcsak a concertatiókon győzte le valamennyit, de a censurán is. Kardcsapás helye nem bélyegezte még sima arczát és homlokát, pedig e nélkül diák nem kerül ki az egyetemből.

A kétszeresen özvegy Ományi Katalint a fölötti bánata vitte a sírba.

Hasztalan volt az anyának az a gondos fáradozása is, hogy Simon fiának hozzá méltó életpárt keressen, a kit meg is talált Szirmay Orsolya személyében. Ez ugyan nem volt valami világhódító szépség, de szintén magas familiából származott, s nagy hozomány járt vele készpénzben. Ámde Simon Deák hallani sem akart az anyja által neki szánt jegyesről: a szívét egészen betöltötte első szerelme, a szépséges Girincsy Anikó. Simon Deák anyja halála után sietett haza Magyarországra.

Végignézte magát a nagy velencei állótükréből: puderezett haj lefüggő vuklikkal, símára borotvált arcz, himzett gallér, zászlós nyakravalóval, puffos ujjú selyemkámzsa, átszorítva bőrövvel, melyről kard helyett szíjon lóg le a bőrtáska, abban a kalamáris, az írószerszám; aztán sokránczú pulader, végül térden felül érő stiblik, a mikre szíjjal van felkötve a sarkantyú. (Ez szükséges volt a lovagláshoz: Simon Deák Miskolczról Patakig lóháton utazott.)

Wittenbergában nagyon szerethették ilyen alakban, de Patakon maskara volt.

— Senki sincs a háznál? — kérdé Simon Deák a kulcsártól.

— Bizony üres ez, a mióta a nagyasszonyt eltemették belőle. Se konyha, se pincze, se edény, a nemzetes úr, az András, mindent elvitetett a maga várába.

(A vén cseléd az öcsöt nemzeti úrnak czímezte, a bátya csak «úrfi» volt neki.)

Simon Deák egyet gondolt: otthagya az üres szülői házat, lóra vetette magát s felkereste Árky András kastélyát, mely a város közelében feküdt, erős, emeletes épület, szögletein kiugró tornyocskákkal, erősen körülpalánkoltva. Ismerte jól ezt az épületet mostohája idejéből, ki a nyári törvényszüneteket itt szokta tölteni.

Otthon találta a mostoha [öcsesét. Ő is, az is alig akartak egymásra ismerni. András egészen a megholt apja képmására alakult át. Bozontos bajusza, szakáll, borpiros arcza és orra, üstökbe csavarintott haja a homlokán, kétoldalt lecsüngő csimbókjai mintha örökségül szálltak volna rá. Vidrabőr dókát viselt, ezüst kapcsokkal, hozzá piros nadrágot, sárga sarukat, széles öve mellett ezüst tokba dugott kést és fokosbaltát.

Nagy hahotával fogadta a belépő bátyját, a kit őrtálló csatlósa bejelentett.

— Te vagy az, Simi bátya? De megifjúhoddál! Hová lett a hajdani bajúszod?

A testvérek azért csak összeölelkeztek s magyar szokás szerint összecsókolóztak.

— Mi hord a tájunkon? — kérdezé András. — Úgy, igaz! Hiszen te professzor kathedrába készülsz: azért ez a nyírott pofa. No hát, tudsz még magyarul? Vagy veled már csak diákul vagy sobákul lehet konversálni?

Simon aztán megnyugtató: «Tudok diákul is, németül is, de azért jó magyar maradtam.»

— No, ha igaz magyar maradtál, akkor ülj ide velem a poculatoriumhoz: tudod azt a régi közmondást: «a potu incipe cœnam», a mit az asszonyok úgy ejtenek ki, hogy «apró czipó czérnával jó».

Azzal odaeröltette az asztalhoz a bátyját, a hol nagy leveses tálban kínálkozott a mézes lengyel pálinka (magyarul «alemázia») s biztatta a kupiczák ürítésére. Úgy is

hívták a magyarok, hogy «domitorium» meg «appetitorium». Ezt megkívánta a konstituczió.

— Hát te, bátya, még nem is tudod talán, hogy én azóta megházasodtam?

— Nem tudósítottál felőle.

— Nincsen papiros a házamnál, nem tudok írni. Szépséges kis galambocskára tettem szert. No, majd megismered a vacsoránál. Kissé durezás ugyan és akaratos, mikor rájön a bolondórája: csakhogy énnekem van egy kipróbált házi szerem, a mit az apámtól örökölttem: az is nagy sikerrel alkalmazta a maga asszonyánál: az kiüzi belőle az ördögöt.

Simon Deák kíváncsi volt ezt a csodaszert megismerni, András aztán odamutatott az ajtó sarkára. Ott függött az a bizonyos szíjból font korbács, az őzláb nyelvű. Gyakran látta azt a mostoha apja kezében s hallotta miatta sírni az édes anyját, a mitől a vére felforrt s a keze a kése nyelét markolázta: szeretne volna a mostohája szívébe mártani.

Hát most más asszonyt gyógyítanak vele. Szegény pára!

Az asszonyka nem jelent meg a férfiak ivószobájában. Azok dohányoztak s szabad szájjal beszéltek, a mi nem női füleknek való volt.

Rövid időn még egy új vendég érkezett a házhoz. Hatalmas úr, a ki hintón jött, csatlósok kíséretében. A pataki vár főparancsnoka, Lorántfy Mihály, őszbecsavarodott legényember, de ez nem foglalt helyet az ivóasztalnál: az asszonyság után tudakozódott; a házi gazda engedelmet adott neki rá, hogy bemehet az asszonyához.

Mikor betette maga után az ajtót, András kivakkantá:

— A vén kecske fülig bele van bolondulva a feleségembe.

— S te nem vagy féltékeny?

— Az asszony dolga megvédelmezni az erkölcsét, s

Patak vár ura nagy marha, azzal nem jó összetűzni olyan embernek, a ki előre akar menni.

Ez a mondás elég világos volt.

A hajdu jelentette, hogy a vacsora fel van tálalva.

A két testvér átment az ebédlőterembe.

Az átelleni ajtón kilépett a várkormányzó, a háziasszonyt vezetve karján.

Simon Deák azt hitte, hogy az ég szakad a fejére, mikor a hölgyet meglátta.

Ez az ő eszményképe volt: a csodaszép Girincsy Anikó.

Az a nő, a kiről folyton álmodott, a kinek esküszavára, hű szerelmére alapította egész jövődöje tervét, a kiért a könyveket bújta — és a ki most mint öccsének az asszonya jó eleje felfőkötözött fővel.

— Hozta Isten Kegyelmedet nálunk! — üdvözlé az asszony, kezét nyújtva eléje. (Hajdan tegezték egymást.)

Simon Deák leküzdté háborgó indulatát s megcsókolta a nyújtott kezét. Annak a keze is reszketett, de az övé is.

A háziasszony helyet mutatott az asztalnál, baloldalon a sógornak: a jobboldali ülés a méltóságos urat illette meg.

András úr az asztal átelleni oldalán ült, patriarkális szokás szerint.

Mielőtt helyet foglaltak volna az asztalnál, a várúr elkezdte a kötekedést Simon Deákkal:

— No hát, tiszteletes uram, nem mondunk egy asztaláldást vacsora előtt?

— Én még nem vagyok tiszteletes, csak Deák.

És így elmaradt az asztaláldás, hacsak annak nem vehető a várúr kedélyes mondása:

— Dicsértessék — a szép asszony.

Simon Deáknak alig ízlett a felhordott étel, daczára szép szomszédnője szíves kínálgatásának; végiggon-dolta magában az egész dolgot s kezdte azt érthetőnek találni.

Anikó családja büszke volt a rangjára: az apa al-

ispán : ha választás volt két kérő között, inkább nyújtották kezüket annak, a kire nagy előmenetel vár: most is szolgabíró már, az öcsének, mint a bátyának, a ki professzori pályára készül, a honnan nincs semmiféle előmenetel. A szülői akarat kényszerítő volt. A leánynak ahhoz kellett menni, a kihez szülői parancsolták. Szívről, szerelmről szó sincs a házasságkötésnél.

A leány esküje, hűsége délibáb: bolond, a ki fellegvárait építi belé.

Simon Deák hallgatott, mélézott.

Nem tűrhette ezt a pataki vár ura. Belekötött:

— Nos hát, öcsémuram, mikor szándékozik a kathedráját elfoglalni Patakon?

Ezt nagyon óhajtotta volna Lorántfy Mihály, mert azon járt az esze, hogy ha ez a külföldön kimívelt tudós azokat a szabad eszméket elkezd hirdetni, a mikkel ott szaturálta az elméjét, nagyon könnyű lesz valami veszedelmet keresni vagy perduelliót a nyakába varrni, a miért aztán megnótáztassék, a birtokai konfiskáltassanak, s azokat aztán a feljelentő⁷ donáció útján magának elkaparinthassa.

Hát ez igen tisztességes útja vala hajdanában az akvirálásnak.

De ezúttal nagyon csalatkozott.

— Soha sem, — válaszolt Simon Deák határozott hangon. — Eszemben sincs, hogy kathedrába üljek. Meg sem pihenek Sárospatakon, a hol semmi keresetem nincsen.

— Hát mitévő fog lenni, öcsémuram? — kérde Lorántfy, kit bosszantott ez a számításain átvont kereszt.

— Hazamegyek Miskolczra s átveszem uradalmaimat, a miket apám után örököltem, visszaveszem a Miskolczy Bors nevet, letagadom a Deákot, bajúszt eresztek akkorát, hogy a fülem körül csavarhatom s vetekedem a vitéz czimboráimmal, hogy melyikünk iszsza a másikat az asztal alá? Leszek magyar úr, a hogy hozzám illik.

Erre a szóra két könycsepp gördült végig a szép háziasszony arcán. Érezte, hogy ennek ő az oka.

Lorántfy Mihály észrevette az áruló könycseppet. Sejtett valamit. Tovább üzte-füzte.

— És akkor bizonyosan meg is fog házasodni uram-öcsém?

— Első dolgom az lesz.

— Talán van is már szíve választottja?

— Van. Boldogult édes anyám választotta ki a számomra.

— Szabad a nevét megtudni?

— Miért nem? A legelőkelőbb borsodi család leánya: szirmabessenyei Szirmay Orsolya kisasszony.

A várúrnak széles nevetésre szaladt a szája.

— Miért tetszett nevetni?

— Semmi, semmi, uramöcsém. Gratulálni akartam kegyelmednek. Azzal ugyan nyugodalmas élete lesz, mert benőtt már annak a fejelágya.

— Legalább nem kell a nevelésével fáradoznom.

A háziasszony Simon kezére tette a kezét s kérő hangon mondá:

— Ugy-e bár, ha megnősül kegyed, el fogja hozzánk hozni a feleségét?

— Nem ígérem, hogy szószegő ne legyek.

És Simon Deák csakugyan szavának állt. Másnap korán reggel, mikor még mindenki aludt a háznál, minden búcsuvétel nélkül otthagya az Árky-kastélyt. Bár tartotta volna meg azt az elhatározását, hogy sohasem fog oda többet visszatérni.

Hanem hát Simon Deák olyan ember volt, a ki ígéretet nem tett szóval, de ha magában elgondolta, hát azt megtartotta.

Alig múlt el másfél esztendő, hogy a hintaja begördült az Árky-kastély kapuján. Elhozta magával a feleségét rokonlátogatóba.

Egészen más alak volt most, mint a minapi látogatásakor: arcban, öltözetben tökéletes magyar.

A feleségét rábízta az ágyára, maga az öcscsével maradt a pipatoriumban.

— No, bátya, — mondá András öccs, — gratulálok neked a feleségedhez. — Hej, rengeteg pénzt kaphattál vele hozományul.

— Honnan gondolod azt?

— Az ábrázatjából, szegénykének.

Hiszen az igaz, hogy Szirmay Orsolya egész vasládával hozta a körmöczi aranyat a férjéhez, de az is igaz, hogy nem volt valami világi szépség.

— Hát a feleségem áldott jó asszony és engemet szeret. Nálam nincsen szükség asszonyszelidítő házi csodaszerre.

András öcsöt elhallgattatá ez a találó replika.

Annyival jobban megnyílt a szíve Anikónak Orsolya előtt. Csakhogy kaphatott egy érző keblet, a melybe átönthetné sűrű keserveit. Egész élete valóságos mártírkodás garázda, goromba, részeges férje mellett, ki asszonyi méltóságát is szüntelen megalázta aljas hűtlenségeivel.

Hazatértett Orsolya az egész úton tartotta a férjét a szenvedő ángyika panaszainak elmesélésével, nem is sejtve, hogy azzal mennyi kínos érzést támaszt annak a szívében.

Miskolcзы Simon Deák azután több évig boldog életet élt hűséges párjával; a második évében házasságuknak fiuk született: annak Mihály nevet adtak, keresztatyja, Miskolcзы Mihály neve után. Annak a nevelése képezte legfőbb örömeiket.

Ekkor a balvégzet elragadta a szerető asszonyt férje mellől. Szirmay Orsolya megtért a Miskolcзы-család sirboltjába az avasi templomban. Simon Deák híven viselte a gyászt egy esztendeig elhunyt nejéért. Tovább nem bírta ki, hogy a hű teremtés után üresen maradt szobákat járja nappal, az ő megjelenő szellemét lesse éjjel. Odahagyta a miskolczi házat, a kis fiát átadta nagy-

bátyjának, Mihálynak, a ki nős volt: ott nevelték tovább. Maga elköltözött a sárospataki házába s ott elzárkózott életet élt. Csak olyankor látták, a mikor vadászni ment az uradalmi erdőségeibe.

De hát éppen csak a vadászat lett volna a szenvedélye, mely Patakhöz kötötte?

Nem értesült-e a cselédjei révén a sokféle mende-mondáról, mely közhírként szállongott az Árky-család viszálykodásairól. A férj kalandjai köztudomásúak voltak. Hetekig elkóborolt dőzsölő czimborák társaságában: néha bevert fejjel hozták haza. Távolléte alatt egyedül maradt feleségét vigasztalni eljárt a kastélyba a hatalmas főúr, Lorántfy Mihály; de biz ez a maga részére nem talált viszont vigasztalást. A nő erénye visszautasított minden bűnös ömledezést.

A főúr panaszával magához a férjhez fordult. Az nem volt ő rá féltékeny: a patronusára. A feleség kegye foglaló, a mivel a pártfogást meg lehet vásárolni. Csak hogy ebből a foglalóból még apró pénzt sem adogattak.

— Gyanús nekem ez a dolog, — mondá Lorántfy Árky Andrásnak. — A te feleséged olyan, mint egy szent. S én a szentekben nem hiszek. Ennek van valakije, a ki a szívét elfoglalva tartja.

— Az bizony meglehet. Simon Deák bátya, a mióta a felesége meghalt, itt tanyázik Patakon.

— Lessünk utána.

És úgy tevének.

Lorántfy Mihály rövid időn értesült a kémei által, hogy Simon Deák egy lovása kíséretében el szokott lovagolni az Árky-kastélyhoz, olyankor, a mikor András úr hosszabb időre eltávozott hazúlról: az erdőben hátrahagyja paripáját, maga gyalog elmegy a kastélyig: ott az egyik donjon ablakából kötélaljtorját bocsátanak le eléje, azon felmászik s azután otthon találja magát.

A törvetés sikerült. Egy éjszaka Árky András a tátrai

zergevadászatból váratlanul otthon termett. Neje szobáját zárva találta. Azt óriási erejű csatlósával, Sztankóczy Boldizsárral betörette. Ott találta a neje társaságában Simon Deákot.

Simon Deák elfeledkezett az univerzitáson feljegyzett bölcs mondásról: «Ha szép asszonyt látogatsz meg, kardodat otthon ne felejtsd». — Ő fegyvertelen volt. Így aztán a marhaerejű csatlósnaak könnyű harcza volt a védtelen ellenében. Ütötte, a hol érte, és Simonnak ezalatt még azt is látnia kellett és hallania, hogy András ártatlan, erényes nejéhez rohanva, annak szép, gesztenyeszínű haját keze körül csavarja s gyöngé tagjait vérig korbácsolja, nem törődve a nő sikoltásaival. Végül aztán a brutális csatlós felnyalábolta Simon Deákot s kidobta a donjon ablakán. Szerencséjére a vitézkötése beleakadt a vízfogó rézsáarkány fejébe, s onnan a lugason lekapaszkodhatott csonttörés nélkül.

E meggyaláztatást nem tűrte el Simon Deák. Megtorlásra gondolt.

Másnap korán reggel felköté jó damaszkusi kardját, két pisztolyt dugott a nyeregkapájába s lóra kapott. Egyesegyedül koczogott alá az Árky-kastélyhoz. Ott meghúzta magát a ligetben s várta az ellenesét.

Az nemsokára megjelent a csatlósa, Sztankóczy kíséretében. Ők is lóháton voltak. A csatlós vállán puska függött.

Simon Deák, a mint meglátta őket, nagy bátran eléjük lovagolt s a mint lőtávólba értek, rákiáltott az öcscsére: «Egy szóra, András!»

Árky András, a mint észrevette bátyja szándékát, oda kiálta a csatlósára: «Lödd agyon!»

Mire a csatlós lekapva válláról a puskát, rögtön célba fogta Simon Deákot.

Ámde az gyorsabb volt, megelőzte a halálos lövést s kapóra elsütött pisztolyából egy golyót küldött a célozó csatlós szemébe, mely a koponyába hatolva, halá-

los sebet ejtett. Sztankóczy kiejtő a puskát kezéből s a lova nyakára borult, az haza vitte nyargalvást.

A két testvér magára maradt. A kardnak kellett kö-zöttük dönten. Egyémásra rohantak lóháton. Mind a kettő vágott, egyik sem hárított. András ősi szablyája lapos vágást adott, melyet Simon bátya kalpagja fel-fogott; de Simon Deák kardja ketté hasította András koponyáját, az holtan esett le a lováról. S benne magva szakadt a sok századon át virágzott baronyai Árky-családnak; ő volt az utolsó férfi-sarjadék.

Simon Deák, lemosva fejről a gyalázat foltját, oda-lovagolt a kastélyhoz. Az ismeretes donjon ablakán kinézett Girincsy Anikó. A lövés hangja csalta oda.

— Ott fekszik az urad az erdőben holtan! — kiálta fel hozzá. — A te halottad ő, temettesd el.

Azzal, hogy Árkynének is bajt ne okozzon, nem tért vissza Patakra többé, hanem Petrahónak fordulva, Miskolcz felé ügetett.

Ott aztán csendesesen meghúzta magát az atyai házban.

Elmúlt egy esztendő, azt lehetett hinni, hogy Árky András halálát mindenki elfeledte. Párbajban történt: megvölt rá az ok.

Ekkor egy hűvös őszi estén, a mikor a szokott vadász-társaság hazaoszlott, és Simon Deák magára maradt, zör-gettek az ablakán: staféta érkezett.

Patakról hozott sürgős levelet. Girincsy Anikó írta.

Tudatta vele a nagy veszélyt, mely fenyegeti.

Gróf Forgách Zsigmond országbiró II. Mátyás király parancsolatjára elrendelte az ő nótáztatását.

Lorántfy Mihály olyanféle vallomásokat csikartatott ki Árky szolgálából, hogy Simon Deák orozva tört rá Árky Andrássra s úgy ölte meg. Ezért kihallgatás nélkül fejevételre ítélték. Pataki és környékbeli jószágait Lorántfy kapta meg donatióba. Felhívja az asszony Simont, hogy siessen menekülni a gyalázatos halál elől.

Miskolczy Simon átlátta, hogy itt nincs számára vé-

delem. A kinek a hatalmasok megkivánták a birtokait, annak a feje el van vesze.

Árkyné jókor értesült ez ítéletről és sietett Simont megmenteni.

Simon Deák most hamarosan megírta az elébb megkezdett levelet fiának, kit nagybátyja nevelt, tudtára adva, hogy nemcsak birtokait veszté el, de nemesi czímerét is, ősei nevével, válaszszon magának más nevet s igyekezzék eszével, vitézségével visszaszerezni, a mit atyja elveszített.

Azzal felkötve jó kardját, pénzét tarsolyába tömve, lovára vetette magát s utolsó búcsuvételül fellovagolt az avasi templomhoz, melynek márványlap-fedte kriptájában ősei porladoznak. Nem valamennyien, mert a legtöbbet a csatatéren temették el. Atyja, Márk Deák, a mezőkeresztesi harczmezőn pihen, ennek a bátyja pedig a Kis-Győr melletti Kék-Mezőn.

Simon Deák e sírboltnak egy kavicsát rejté keblébe. Ez volt összes öröksége, a midicső ősei után rámaradt. Meg a kardja.

Odacsatlakozott a nemzeti szabadságért táborozó hajduk seregéhez, kik szerte portyáztak a hazában, s ott vérzett el a csatatéren, ott porlad a szabadsághősök közös sírüregében. Sírkő nem beszél róla. Szerelmének és a szerelemfáltásnak áldozata volt.

Egyetlen fia, Mihály, ki atyja keresztnévét vette fel családi nevéül, II. Ferdinánd király alatt harczí vitézsége jutalmául 1630 május 12-én visszanyerte, ősei nemesi czímerét s az apai Miskolczy nevet, a mit utódai most is dicsőséggel viselnek s ott lakoznak az ősi földön.

(Unokája, Simon János ^{mese}adatai nyomán.)

X DE MI LESZ A FELTÁMADÁS UTÁN?

Tessék elhinni, hogy még azzal nincs megoldva minden kérdés, hogy «feltámadunk».

Hiszen az már bizonyos. Az már nemcsak dogma és hitágazat, de tudományos kísérleteken alapuló tény.

Rég tudva van, hogy az indus bonczok addig tudnak koplalni, a míg minden életerő kivesz belőlük, s megáll az érverésük. Akkor leteszik őket a sírboltba, s ott hagyják huszonegy napig. Ennyi halál után ismét kihozzák őket a friss levegőre, tagjaikat bedörzsölik ambrával, borszeszszel; s arra azok lassankint felébrednek és enni kérnek.

Pelletier francia hadiorvos az I. Napoleon alatti hádjáratban, a mint a francia seregek a homokpusztán keresztül üldözték a mamelukokat, egy francia katonát a napszúrástól holtan lerogyni látott. Nem volt idő vele bajlódni: ott hagyták. Három nap múlva megint ugyanazon az úton visszajöttek s megtalálták a holt bajtársat. Az már akkor fekete volt, mint egy mumia. Az orvos most már ráért vele bajlódni. Megkísérté erős borszeszt tölteni a halott szájába. Az néhány percz múlva nagyot csuklott, torzképet csinált, felnyitá szemeit s még egy kortyot kért abból a pálinkából.

Lemercier híres francia műtő pedig nemrég kísérletet tett egy halálra ítélt francia gonosztevővel a feltámasztás lehetőségének bebizonyítására. Először is érvágás által annyi vérét kibocsátá, hogy az elítélt szív-

verése megállt; azután meszes vizet fecskendett be az ereibe s akkor az egész embert elteteté egy jégverembe. Két hónap múlva megint felhozatta s akkor a mészvizet kiszivattyúztatva ereiből, azokat megint friss meleg vérrel tölteté meg. És ime a gazficzkó, mielőtt a szemei felnyitásával elárulta volna, hogy él, a míg a doktor a feltámasztással vesződött, kilopta a zsebéből az óráját.

Ez mind igaz.

Hanem ennél igazabb, a mit itt a közéletünkben láttunk.

Volt egy magyar gróf, X. Arthur, a kit mindenki ismert, a nélkül, hogy valaki örült volna ismeretségének. Hóbortjai tették nevezetessé, melyekben nem volt semmi genialitás; pazarlásai, a melyekben nem volt semmi uriasság; vérengzései, a mikben nem volt semmi bátorság; és szerelmi kalandjai, a melyekben nem volt semmi költészet.

Mindenki azzal a véleménynyel volt felőle, hogy ezt az embert rövid időn vagy agyonütik, vagy ő üt agyon valakit, vagy a mi legbizonyosabb, koldussá lesz, elpredálja mindenét.

Körülbelül úgy is történt. Egy rossz napon vett egy szép kétsövű pisztolyt, s azt olyanformán próbálta ki, hogy egy hitelezőjét agyonlőtte vele, a miért nem akarta neki adni a pénzét meg a leányát. A leányra is rálőtt, de azt nem találta halálosan, az megélt. Ezért azután a nemes vármegye ő belőle is halottat csinált, csak hogy nem úgy applikálta nála a mészvizet, mint doktor Le-mercier a brigandnál, hanem úgy, hogy kimeszeltetett vele a számára négy falat a vármegye-házánál, s abban tiz esztendőre eltemette.

Arthur tökéletes halott volt tiz esztendeig. Soha ez idő alatt a börtönből a nap alá ki nem jött, úgy, hogy a szobájának a padló deszkáiból mély lyukak voltak már koptatva a folytonos alá és fel lépegetéstől.

Ez a tizesztendei halál annyiban használt neki, hogy

azalatt a jószágai minden adósság alól kiszabadultak. Mert a régi táblabíró-világban voltak még olyan ostoba tömeggondnokok és perügylők is, a kik azt tartották, hogy *első* kötelesség: a hitelezőket kielégíteni, a *második*: az adós birtokát megmenteni, az *utolsó*: megköszönni, ha az ő fáradságuk jutalmára is marad valami. Hysteron proteron!

Mikor Arthur grófnak az utolsó napja is letelt, az alispán bement hozzá a börtönébe.

— No, bajtárs (jó ismerősök voltak hajdan), ütött a feltámadás órája. Megint élő vagy. Jóságaid megint teher nélkül kapod vissza. Mit fogsz most csinálni?

— Tudom én azt már, — válaszolt a feltámadott. — Egy egész hétre való programot csináltam már magamnak. Kárpótlás kell a tizesztendei bőjtért. A mint ma innen kiszabadulok, hajtatok a Neue Weltbe, valahány szép lány van, mind összeszedem, sorba tánczolok valamennyivel, a czigány csak az én nótámat húzza. Egy huszonnégyszer járom a tánczot a szép lányokkal. Második napon azután egy huszonnégyszer óráig nem teszek egyebet, mint iszom. Egymagam bezárkózom egy szobába, körülrakom magamat tokajival, burgundival, Cyproval, Cliquotval, s iszom huszonnégyszer óráig folyvást. Harmadnap beveszem magam a Koronába s huszonnégyszer óráig sorba játszom makaót, nasivasit, landsknechtet, ferblit, trente-et-quarante-ot, — kikártyázom magam kedvemre! A negyedik nap felkeresem azt a zsidót, a ki nem akart a bérletemből semmit nekem fizetni, mind a tömeggondnoknak adta, azt megverem kegyetlenül. Azután a kaszinóban beleveszek a legelső emberbe, a kit szemközt találok, azt kihívom és karmonádlinak aprítom. Ötödik nap megveszem a legdrágább angol paripáját Ivánnak, s azt huszonnégyszer óra alatt agyonnyargalom. A hatodik nap azután felkeresem azt a leányt, a kit olyan rosszul lőttem meg, s vagy elveszem, vagy még jobban meglövöm.

— A hetedik nap azután megint visszakerülsz ide ebbe a szobába, — fejezé be a programmot az alispán. Én hát sietek új padlókat berakatni.

Arthur gróf csakugyan megtartá a programját híven.

Az első huszonnégyszáz órát feltámadása után végigtánczolta a félvilág könnyű hölgyeivel; a második nap a borok katalógusán keresztülitta magát; a harmadikon aztán a kártyaasztalnál csinált annyi adósságot éppen, a mennyivel a vármegye gondviselése alá került. A negyedik nap (mérges is volt), elment a zsidót megverni. Hanem a zsidó erős volt elvette tőle a botot. Annál dühösebb lett. Rohant program szerint a kaszinóba. Ott nem talált többet egy úrnál, a ki őt igen nyájasan üdvözlé, — azt ő viszonzásul pofonütötte, az őt visszaütötte. Arra ő azt párbajra hívta. Akkor kisült, hogy az az úr a Zahlkellner. Akkor aztán adott neki ezer forintot, hogy ne szóljon senkinek erről a casusról. Ötödnap programjához híven csakugyan megtalálta azt a lovat, a melyik a legdrágább a városban, azt megvette, s aztán nekiindult steeple-chaset csinálni egymagában, s a míg árkon-bokron keresztül nyargalt, ugratott: egyre azt főzte az agyában, hogy mit tegyen holnap a rosszul meglőtt leánynyal? A ki már azóta férjhez is ment: elszöktesse őt a férjétől, s ha nem szöki vele, agyonlője-e tökéletesen? Bizonyára vagy az egyiket, vagy a másikat meg is tette volna, ha a Butterfly meg nem botlik s lovagját a fején keresztüldobva olyan szerencsésen fejtetőre nem hullatja, hogy az rögtön nyakát szegé.

Hát mire való volt ennek feltámadni?

Az a kérdés, hogy «jobbak» leszünk-e, ha feltámadunk?

Mert hogyha nem, akkor az ilyen ember, ha a mennyországba kerül, *elkártyázza a Krisztus palástját*, ha pedig a pokolra megy: ott *elcsábítja az ördög feleségét*.

VILÁGTEREMTÉS.

Régóta folyik a harc a Hit és a Tudás között. Nevezük őket classicus nyelven Religio és Philosophiának.

A Philosophia nyomul előre; hódít, támad, ostromol, tért foglal, új fegyvereket használ. Táborá hatalmas szövetségeseket számít. Vele van az Astronomia, a Geognosia, a Physica, a Mathesis, a Logica. Tételeit igazolják a napok és tejutak, s az ásatag ösvázak és az élő molluskok, tanuja minden, a mi él és meghal.

De a Religio táborá az emberiség százmillióinak lelki érzülete. Egyedüli erőssége a Traditio, de az hatalmas vár. Tanuja minden, a ki hiszi a feltámadást, az új életet. Törvényein alapul az emberi társadalom, a család, a haza.

Rég elmúltak az idők, a mikor még a világi hatalom pallost, bilincset, máglyát adott harci eszközül a Religio vezetőinek. Galilei nem görbíti meg a térdét, hogy megtagadja tanait a föld forgásáról, a máglya nem hamvasztja el a kételkedés hirdetőit többé.

A Religio azt hirdeti: «A ki hisz, idvezül».

A tudás egy kérdéssel felel: «Hol»?

Ma már kathedrából hirdethetik a kételkedést, s a tagadásnak iskolája van. A Philosophia ráolvassa a hívő emberre a tudás tételeit. «Mit képzelsz te abban a csalhitben, hogy te vagy a világ ura, mikor maga ez a te világod, melyben uralkodol, nem egyéb egy kipattant szikránál, mely még nem hamvadt el

egészen, melyet a szomszéd nap lakói meg nem látnak? A napod maga sem egyéb, mint egy porszeme a nagy tejútnak, s a föld, mely szült, csak olyan édesanyja a féregnek, mint neked, a kit el fog temetni. S még azzal hizelkedel magadnak, hogy neked lelked van, különb, mint a tengeri [kagylónak, melynek nincs látása, mégis házat épít gyöngyökből, drágakövekből, s ezzel a lélekkel keresed az Istent, a míg élsz, s új világot követelsz a lelked számára, ha meghalsz. Hol keresed azt? Az astronomia nem vezet utadra, a [legközelebbi bolygóban, ha laknak emberek, azoknak más arcuk, alakjuk van, mint neked; s ott is anyától lehet születni, s hogy akarsz oda eljutni? Ha fajsulya van a lelkednek, a föld vonzóereje visszatartja. Ha nincs, elemeire oszlik. Ha könny a lelked, feljuthat az atmosphaera felszínéig, tovább nem; ha éleny: megég; ha széneny: leszáll a földre. Erényeidet őrzöd, jótékonyságot gyakorolsz, abban a hitben, hogy majd ezért a túlvilágon megjutalmaznak? Mi jutalmat vársz? Imádkozol, s kihez, kihez? A nagy Teremtőhöz, a ki naprendszereivel van elfoglalva, s azt kívánod, hogy «perelj uram perlőimmal», s hogy kedvesen fogadjon, meg akarod vesztegetni lantban, hegedűben, czimbalmi zengésben. Imádkozol ellentétekért. Két ellenséges hajóhad szemközt áll, ütközetre készen, mind a kettőnek a harczosai ugyanahhoz az Istenhez zengenek zsoltosmákat, hogy fegyvereiket segítse győzelemre. Melyiket hallgassa meg? S mikor az ütközet eldőlt, az égő, az elsülődő hajók láttára, a haldokló tömegek kinordításai közepett a győztes fél «Te Deum laudamus»-t énekel, s felhívja az Istent, hogy gyönyörködjék a művében. S nem éred be vele, hogy magadnak menyországot ígérsz, az Istenfélőnek, hanem poklot is teremtesz az Isten ellen vétők számára; holott a pokol létezését kizárja a logika. Hisz a Sátán nem büntetheti meg azokat, a kik az ő hívei voltak, s az ő örök ellenfele, a Jehova ellen vé-

tettek. S az egész túlvilágról való hitet megdönti a tudás. Igenis elkövetkezhetik az ítélet napja erre a kis ködös planétára, melyre a te nagy világod van föl-építve, ha egyszer egy útját tévesztett üstökös beleüt-közik; de akkor a darabokra szakadó földkéreg s annak a kiszabadult belső lávái és gázai úgy összekeverednek az üstökös alkatrészeivel, hogy azokban a Te hamvoid feltámadásra nem juthatnak. A túlvilágról, a jövő életről több tudata van annak a görcsövi parány kukacznak, mely az almafa idei levelén petéjéből kismászva testvéreivel együtt vékony selyemszállal hozzákötözi a fa reketyéjéhez bölcsőjét, a falevelet, hogy a halál ellen, a tél ellen megvédje magát; az már jobban tudja a feltámadás titkát, mely neki majdan szárnyakat ad, mint te: a természet királya!

Ezt hirdeti a Philosophia.

Ezzel szemben emeli fel glóriás fejét a Religio.

«A te erősséged a tudás, az én erősségem a hit. A te várad a csillagász-torony, az enyém a templom. Neked könyvtárak segítenek, nekem csak két könyvem van: az Evangelium és Mózes Szent Írása. Tied lehet az egész világegyetem; de enyém a száz milliók lelki világa. Enyém az ország, a hatalom és dicsőség. Te felállítod azt a tételt, s bizonyítod adatokkal, hogy az az egész nagy világ, melynek teremője egy mindenható Isten, maga sem egyéb, mint egy szikra a végtelen világegyetemben, s az ország, a hatalom és dicsőség, a mit elvadult elmék az istenre rákényszerítettek, egy elenyésző semmi. Te megtagadod, hogy az emberek sorsát mennyei akarat intézi, s az országok fejlődéséről van, a ki gondoskodik. Én bizonyítom, hogy ez a világ a maga történetével, alakulásával, nagyobb csodája Istennek, mint a napok tömege. S az ember testben és lélekben nagyobb remekműve az Alkotónak, mint a Zodiacus összes csillagai. Van-e

a napoknak lelke? Tudnak-e a csillagok az Isten létéről? Isten csak ott van, a hol ember van, s a hol ember van, ott mindenütt ott van az Isten. Állat, növény, földkérgen áttörő szikla mind él; de Istent nem ismer. S ha Istentől megfosztjátok az embert, hová lesznek az imádat dicsfényes alakjai? A megváltó Jézus keresztre feszített alakja egyenlővé lesz-e a mikroszkopikus ázalaggal? Mózes, a nagy törvényhozó egy nagy csalóvá süllyed-e alá, hogy elfelejtessék? És a Boldogasszonyok, kiknek képeit a családok szentélye őrzi? Ha az oltári alakoktól meg tudnátok fosztani a hívők milliárdjait, nagyobb pusztítást követnétek el, mint a fekete halál és az özönvíz.»

De a hit nem hagyja magát kémiai alkatrészeire szétszedetni. A hol csak emberi szenvedés, vágy, törekvés van, együtt él vele a hit. Az anya szívébe, ki beteg gyermeke ágya mellett virraszt, az imádság hozza meg a vigaszt, s az aggódó kebel fohászát nem cseréli fel azzal a tudományos adattal, hogy a korall, mit gyermeke nyakára fűzve hord, csak olyan élő állat, mint az ő magzatja. A menyasszony, ki messze elszakított szerelmese visszatérteért könyörög, nem hagyja imáját félbe azért, hogy a kettős csillagok körforgásának elmélete immár megoldatott.

A templom megtelik a zsolozsmától, a mit ezer érző kebel összhangoztat: «Erős várunk nekünk az Isten.»

S miért akarjátok az emberi lelket az állati párával egyenlővé tenni? Nem lobog-e előttetek a lángész világa? Költészetben, képzőművészetben, építészetben? Nem hirdetik-e a dicsőséges monumentumok, hogy Isten szövetkezett az emberi lélekkel azoknak alkotásánál?

Miért akarjátok az emberi léleknek halhatatlanságába vetett hitét leszállítani a hernyók és pillangók átalakulási ösztönére? Miért fosztanátok meg a haldoklót a halál békítő túlvilág-hitétől? Miért rontanátok le

sirjaink fejénél a márványt, a «Feltámadunk» felirással?

Hát ez a ti egész világi és társadalmi létezésetek egész lényegében nem azokon a törvényeken alapul-e, melyeket a Religio adott az emberiségnek?

Nem a hit alapította-e meg az istentől kiadott parancsolatokban a családi életet, apa és anya szeretetét, mely végkifejlődésében a haza szeretetében dicsőül meg? Nem a hit parancsolatja védi-e meg a gyöngét az erős ellen, a becsületet az álnok ellen? Nem a hit parancsolatja emeli-e ki a nőt állati alárendeltségéből, hisz a hit nélkül a nő csak kéjre, szolgálattevésre rendelt asszonyi állatja a férfinak: a hit adott neki emberi jogokat, a hit nemesítette meg a szerelmet: állati ösztön helyett magas hivatást tűzve ki céljául.

Lerombolhatnak a tudás emberei mindent, a mi szent volt, csak azt az egyet nem, a szerelem szentségét.

Így szól a Religio a Philosophiával szemben.

A harc nehéz, eldöntése nagy feladat.

Kell az ellenfelek közé egy békebirónak jönni.

Mondjuk talán Koronatanunak.

Ki lehetne az más, mint a Poézis?

A Poézis feladata lehet a tudás, a hit és a Phantasia közreműködésével megvilágítani a Világteremtés nagy mysteriumát.

IGAZOLÁS.

De hát mi joga, — de különösen mi oka van a Poézisnek beleavatkozni a Religio és Philosophia közötti vitába?

A jogot és okot az élet, a társadalmi mozgalom, a gyakorlati alkalmazása az elvi tanoknak szolgáltatják hozzá.

A szocializmus manapság már egy hatalmas tényező a közéletben. Híveinek száma tábor, hite meggyőződés; nem kerüli a harcot. Szövetséges a Philosophia.

A Philosophiából meríti hitvallását, alaptételeit. Küzdelmi világa a társadalom, a politika.

Ha az ember egyenlő az állattal, miért legyenek az emberek egymás között nem egyenlők? Ha a lelkünk nem különb a kukacznál, adjátok meg nekünk is a kukacznak a szabadságát. Ha nincs túlvilág, nincs menyország, ne biztassatok bennünket azzal, hogy majd a túlvilágon, a kik itt utolsók, azok lesznek az elsők; mi egyformák akarunk lenni. Ne biztassatok bennünket örök üdvösséggel; a mindennapi szükségünket elégítsétek ki. Mi dolgozunk, fáradunk, küzdünk: a kiváltságosak élveznek, boldogulnak, ránk nehezednek. Mi szolgálunk fegyverrel, vérünket áldozzuk a hazáért, s nincs szavunk a haza sorsának intézésében. Ha a föld maga is csak egy porszem a világban, hát akkor a haza micsoda? Milliárdokat adózunk; — hideg szobánk, kemény fekhelyünk, száraz falatunk, foltos ruhánk hirdeti a haza dicsőségét; de ha ez a hazaszeretet maga is csak egy csalkép? A nemzetiség nem más, mint a tömeg önzése; hát akkor a tömeg parányait ne vezesse az önzés? Törvényetek azt mondja, hogy ne kívánd azt, a mi a felebarátodé. De hisz a társadalom sommitásai mind azt kívánják, a mi a felebarátjuké: egyházfők, uralkodók, országnagyok, birtokosok, kereskedők, részvénytársaságok, művészek; mindenki, a kinek valamije van, kívánja, elszerzi a másét, hát csupán azok, a kiknek semmijök sincs, ne kívánják a másét? Azt mondjátok: a föld édesanyja gyermekeinek. Hát csak a munkásnak mostohája?

Így beszél a Philosophia. S következetességét nem lehet elvitatni. A Religio sem mondhat elléne. Evangeliumának alaptételei: «Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat. — Oszd meg a vagyonodat a szegényekkel.» — Ezekkel a tanokkal tehát ki kell egyeznünk. De vannak tanok, a mik ezeken túltengenek: az anarchia tanai. Ennek a hívei nem alkusznek.

Ezek azt hirdetik: ha nincs menybéli hatalom, mi szükség van földi hatalomra? — Ha ellehet a világ Isten és angyalok nélkül, miért ne lehetne el királyok és kormányzat nélkül? A birtok tolvajság. A tolvajság ellenben szerzési mód. Minek a bíró? Legyen mindenki a saját bírója. Minek a templom? Minek a pap? Minek a törvény? A mi nekem jó, az a jó: a mi másnak rossz, az nem rossz. Egy eszme van, a mi vezet: az a nihil. Mindenki senki; minden lét semmi. A házasság rabság; a szerelem kutyaérzés. Állatok vagyunk.

Ez mind Philosophia.

Ellenség, a ki ellen a hatalom, a kormány, a társadalom nem tudja védeni magát.

Ezzel szemben áll a Religio, a hit. Mind a két tábor elférne egy kerek téren, akkorán, a mekkorát a názáretbeli Isten-ember tövisszörűje körülkerít.

«Ő» a szeretet vallását hirdette; hogy lett belőle a gyűlölet kultusza?

A Philosophia és a Religio két ég-szülötte angyal; a fanatizmus ad nekik szarvakat és sárkány-szárnyakat, lesz belőlük Hierarchia és Anarchia.

Látjuk a működésüket az egész civilizált világban. Róma, Páris, Bécs, Kisenev beszélnek munkáikról. (Hát mi nem érezzük a tördöféseiket, mérgezett nyilaikat?)

Hol fog ez végződni? Tudjuk, hogy özönvízelőtti megelőzőink, a hosszúfejű kétlábonjárók emberevők voltak. Nem messze vagyunk tőle. A statisztika mondja, hogy kilencz millió a száma azoknak a földlakóknak, a kik emberevők, a kik az őserdeiken átutazó idegen láttára örömmel kiáltanak fel: «Hús! Hús!» Hátha doctrina lesz ebből a felfogásból! Hátha elterjed, mint politikai tan, a civilizált világban! Hisz ez a legegyszerűbb megoldása volna a világot mozgató kérdéseknek. Ellenség van elég, a ki nem tart velünk, együk meg! Eddig csak dúvadnak hirdette az embertársat a

művelt világ, a kit megölni dicsőség; hát ha egyszer elismeri, hogy az ember hasznos vad, a kire vadászni jó? A leviathanok harczának ez lesz-e a kiegyenlítési módja?

Nem hozhatná-e meg a kibékítés szellemét a Poézis, világot derítve a kaosz fölé!

Megkísértem a világteremtés nagy művét láthatóvá tenni.

Nem áltatom magamat azzal, hogy győzni fogok. Mi az én gyöngé szavam a tradíciók és aspirációk ellében? Ki érti meg? Magyarul irok, s ha saját hazám népei megértik is, azt fogják rá mondani: bolondság! Fantazmagoria! De azért czélom világos. Egy általam nagyrabecsült házaspárnak az élettörténetét bocsátom előre. Hedvig és Kázmér a nevük, a legfelsőbb tizezerhez tartoznak, a társadalom sommitásai közé. A nő deli szépség, a férfi egy dalia. Fiatalok és testileg-lelkileg épek. Szeretik egymást, vagyonilag függetlenek; birtokuk fényűzésre jogosít. A nő sokoldalú tehetség: fest, csendképeit magasztalják, művészileg játszik a zongorán; költeményei meghatók; a férj tudományos akadémiák tagja, praktikus tudományfejlesztő a felfedezések terén. Semmi szenvedély nem háborítja házasetük tiszta nyugalma.

És azért mégis boldogtalanok. A nő vallásos a vakbuzgóságig; a férj szabadkőműves.

Sorompót vet közéjük a hit és a tudás.

A nő minden ünnepet, vasárnapot megszentel, a férj el nem marad a páholy üléseiről, és soha templomba nem jár. Ebből támad a csendes «separatio a thoro et mensa». A nő, mikor reggeli órában a rora-tera indul, gyakran találkozik a férjével a kapuban, a ki akkor vetődik haza a szabadkőművesek gyűléséből, vagy a lapja szerkesztéséből.

A mi az egyiknek a lelkét mint vezéreszme foglalja el, az a másakra nézve gúny és kételkedés tárgya. Ezen

nem birnak kiegyezni. A nő a páholyra féltékeny, a férj a templomra. S ez jobban elkészeríti őket, mintha csábító szirén, szerencsés szeladon zavarná hitvesi hűségüket.

Ez a szív két ellentétes mágnes-polusa, mely vonz és eltaszít.

Ilyen egymást eltaszító szivek vannak a világon sokan.

Azoknak a számára irtam én meg ezt a munkámat. Vajha sikerülne! Elmondtam a házastársaknak a munkám irányzatát. Mindketten erős kétkedéssel fogadtak.

— Én nem hagyom a hitemet magamtól elvitatni, — mondá a nő. — A mi Szentírás, az az én lelkemnek a nyugodalma. A földet elvehetik tőlem a tudósok; de az egemet nem hagyom elvenni.

A férj pedig így fogadott:

— Én pedig kinyilatkoztatom, hogy holmi költői mesékkel, spiritiszta víziókkal nem hagyom magamat kielégíttetni.

— A valót fogja keresni a fantáziám.

— Állók eléje. Tehát kezdjük az elején.

«Hat napokon teremtette a Mindenható ezt a világot!!!»

S mintha fegyverül akarná használni ellenem, kezébe vette a természettani gyűjteményéből az anthrakoterium állkapcsát, mely köszénné volt válva.

Hozzákezdtem...

— Igen is: hat napokon teremté a Mindenható a világot, mint az Írás följegyzé; de azok nem a mi földi napjaink szerint számíttatnak, hanem a világegyetem napja szerint, a míg az egész mindenség álló csillagaival, tejutjával, csillagködjeivel, központja körül egyszer megfordul, s annak az időszámítása a mi napjásunk szerint százezer esztendő. Emberi tudomány, távcső azt meg nem fejtheti, mert egy emberöltő nem képez többet e világnapban egy másodpercznél, s Földünk átmérője, mely a parallaxist meghatározza, egy megmérhetetlen parány.

ELSŐ NAP.

A központi égi test.

— Tehát ön elfogadja, hogy van egy központi nap, mely körül az egész világegyetem megfordul? — kérdé Kázmér. — Talán a Sirius?

— Nem a Sิริust tartom annak. Az végtelen parány ily nagy feladattal szemben. Másutt találom azt fel. Az északi égen van egy nagy folt, melyet a csillagászok régóta ismernek s úgy neveznek, hogy «szenes zsák». Az égnek minden részecskéje tele van szórva csillagokkal. Még az ötödrendű parányi pislogókat is felfedezik az erős teleszkópok. Egyedül ezen a fekete folton nem találnak semmi csillagfényt. Ott tehát egy önfény nélküli égi testnek kell létezni, mely milliószorta nagyobb, mint a mi földünk, s roppant vonzóerejénél fogva maga körül forgatja a napok milliárdjait. Ez takarja el előlünk a csillagos égnek azt az állandó foltját. Ez a világteremtés központja.

— S hogy jött ez létre? — kérdé Kázmér.

— Valamikor, az emberi észtől utólérhetetlen kezdetben valamennyi égi tűz egyesülve volt a nagy világtest körül. Lakói voltak Istenen kívül az élő szellemek, kiknek világa a napbeli tűz. Egyszer aztán a Teremtő «legyen világ!» szavára szétszakadt a körülburkoló tűz s milliárd csillagokra oszolva, szétrepült a végtelenségben: támadtak álló csillagok, tejútak, planéták. A világegyetem központja ott maradt.

— Hát a szellemekből mi lett? — kérdé Kázmér.

— Minden napnak, álló csillagnak, bolygónak jutott egy szellem, mely a Mindenható intézése szerint alkot, teremt, fejleszt, újraalkot, eltörli a létezőt. Mi földlakók ezt a csillaglelket úgy hívjuk, hogy «természet».

— S mi tartja fenn ezt az óriási sötét tömeget álló helyén?

— Egy erő, melyet a tudomány úgy nevez, hogy «szabad tengely». Bir ezzel minden égi test, nap és bolygó, a mi Földünk is. Minden felsőbb iskolában bemutatja hallgatóinak a tanár a szabad tengely experimentumát. Egy földgömb alakú hegyes végű csigát elpördítenek, mely maga körül forogtában egyúttal körben kering. Ekkor egy kemény tárgyat (egy darab krétát) hajítanak a forgó gömbre, s az nem veri ki emezt keringő útjából, sőt a forgó gömb messze hajítja el magától a vele összeütköző tárgyat. És a «szabad tengely» elméletével meg van czáfolva a földi kataklizmák hívóinek az a hite, hogy egykor valami üstökös fogja darabokra törni a földtekét, s az idézi elő az ítélet napját. Az üstökös, ha a feje szilárd anyag volna, a föld által messze elhajíttatnék a világűrbe a találkozásnál. Úgyde nem is bir szilárd kéreggel: mikor az üstökös feje egy álló csillag elé kerül, az a csillag keresztülragyog az üstökös fején, ez tehát nem állhat egyébből, mint gázból. S ennek a gázgömbnek az érintkezésétől eléggé megvédi a földet a maga atmoszferája, mely sűrűbb tömeg az üstökösnél. Maga a földi légkör elég volna azt elhajítani, mint egy felfújt lapdát. Ezzel a világpusztulással tehát ne fenyegetőzzék se a csillagda, se a szószék: «Dies irae, dies illa Solvet sæclum in favilla». Nem égünk el. Ilyen szabad tengely tartja örök forgásban a központi égi testet.

— S mi czélja lehet ennek a sötét égi testnek a fentartásával a Mindenhatónak?

— Az nem sötét tömeg, csakúgy, mint a mi Földünk nem az. Napok serege sugározza körül, de azoknak a visszfénye elvész tőlünk a nagy távolban. Egyszerre több nap világítja meg a központi égi test felszínét, s azoknak a melege megtermékenyíti a kifogyhatatlan erejű talajt. Ott soha sincs éjszaka, soha sincs tél: örök nappal, örök nyár van. A növényzet óriási, tömérdek; virág és gyümölcs egyszerre nyílik, egyszerre

érik, lombos fán, kúszó indán, a föld alatt kenyéradó gumó tenyészik. Tejet, mézet, édes italt csurgat a virágkehely, az óriás dió. Kenyéradó kalásza van minden fűszálnak, mely tenyészik szántás-vetés nélkül.

— Ez tehát valóságos Paradicsom.

— Igenis. Én is úgy fogom ezután nevezni.

— S kinek a kedvéért tartja fenn a Világteremtő ezt a Paradicsomot?

— Az üdvezültekért. Bizonyára a mi földünk szülötteiért is. Ott kezdik újra az életet, melyben nincs fáradtság, nincs szenvedés, csak gyönyör és megelégedés. A roppant nagy égi test elég nagy arra, hogy a kerek világ minden idvezültje, a lángelmék, az istenfélők, a nemes szívéek elférjenek rajta.

— S mi úton jutnak el oda, abba a véghetetlen messzeségbe?

— Azt majd elmondom a munkám végén, a hol az emberről és az emberi lélekről lesz szó.

— Tudja ön már, hogy mi az az emberi lélek?

— Tudom.

— De reális, vagy annak elfogadható alapon?

— Még a kémiával is jó egyetértésben fogok maradni, s kimondom a különbséget lélek és lélek között.

Most a nő szólalt meg:

— Tehát ön hisz a túlvilágban, az idvességben, a lélek halhatatlanságában?

— Hiszek és arra fogom alapítani eszmejárásomat. Ezzel mind a két hallgatóm figyelmét megnyertem. Folytatom.

— Tehát a világteremtés első napján, a mikor a nagy alkotó létrehozta az ég világait, maga a Paradicsom nagy glóbusa élők nélkül maradt: a szellemek szétrepültek napjaikkal együtt.

Isten mindenikkel együtt maradt. Isten mindenütt jelen való. Isten mindentudó, Isten látja a jövőndőt, melyet a következő napok rejtenek.

Isten megállapította már, hogyan fogja benépesíteni a nagy Paradicsomot.

Mi maradjunk csak a mi világunk terén. A kit szabad képzeletünk kohójából előkelteni, az a nap és a föld szelleme.

Isten úgy rendelé, hogy ezen a kis planétán, a mit mi földnek nevezünk, lények jöjjenek létre, a kiknek hivatásuk leendő a paradicsomot benépesíteni. Utasítá a nap és föld szellemeit, hogy akarátát teljesítsék.

— S látta ön ezeket a szellemeket? — kérde tőlem Kázmér.

— Látom és megállapítom létüket a műveikből. Hisz ha az, a mit egy élő teremtés nem lát, mert hiányzik a látóérzéke, nem létezik, akkor a tengeri csigák, kagylók, actiniák, puhányok nagy világa előtt nem léteznék az az egész világ, mely a tenger színe fölött van, mert nem látják. A Tridacna Gigas hatalmas állat, súlya és életideje felülmúlja az emberét, egyetlen összecsapásával éles medenczéinek kettévágja a közétévedt horgonykötelet, de arról nincs tudomása, hogy az mi volt. Az Argonauta Argo fel tud szállani a tenger felszínére, ott megfordítja a csigahéját, kiterjeszti a hártáit, csápjait, csinál magából hajót, vitorlákkal, evezőkkel, s úszkálva gyönyörködik a meleg napsugárban; de arról nincs tudomása, hogy egy hozzá hasonló óriás alak, vitorlás, evezős, mint ő maga, szemközt úszik vele; mert nem látja; a napot sem látja, csak a melegét érzi. Én sem látom a földöntúli világot; Istent, szellemeket, de a melegüket érzem. A hiányzó organumot pótolja, kölcsönadja a költészet, a fantázia. De látom ezen magas lényeket szellememmel, tudásommal; látom a napfoltokban és a napfáklyákban; látom az élő természetben, látom a nolt természetben, a föld rétegeiben; maga a tudomány tanuskodik mellettem, hogy itt egy élő erő, egy öntudatos szellem működött, míg ezt a világot megal-

kotta. És látom Istent a nemzetek történetében, saját hazám feltámasztásában, a legkisebb élő atomig, saját magamig, kit isten annyiszor kiszabadított nagy veszedelmeimből, bűneim büntetéséből. A veszélyt, bűnt saját emberi akaratom hozta reám, a menekülés, az engesztelés Isten műve volt.

. . . . A két házastárs keze titkon egymásé után nyúlt.

MÁSODIK NAP.

A megolvadt földgömb.

A teremtés első napján a földteke olvadt állapotban volt. Elhajított darabja a lángoló napnak. Még fehéren izzó s önfényében világító égi test. Öntengelye körüli forgása sokszorta sebesebb volt a mostaninál s annál fogva a nap körüli keringése is. Talán egy hónap alatt végezhetett egy esztendőt.

Hogy egy ilyen megolvadt állapotban levő gömb minő fázisokon megy keresztül, azt a fizikai előadásokon egy egyszerű kísérlettel láthatóvá teszik. Olajból és faggyúból egy lágy gyurmát készítenek s azt gömb alakúvá idomítják. Ezen a gömbön egy rézpálczát szúrnak keresztül, melyet egy forgató gép tart folytonos pörgetésben. Ime az olvatag planéta a maga tengelyével.

A körülforgó gömb nemsokára behorpad a két tengelyén és narancs alakot vesz föl (a milyen a mi földünk valósággal).

A lágy gyurma lassankint az egyenlítője körületén erősen kidudorodik, karikát képez, mely utoljára elválík a központi tömegtől s mint egy gyűrű (néha kettős gyűrű) folytatja paralell futását az elhagyott gömb körül.

Ime a Saturnus kettős gyűrűjének a kimagyarázása.

— E szerint a Saturnus még most olvadt állapotban van !

— Később született a földnél. De meg lehet, hogy földünk maga is olvadt állapotban volna most is, ha a Teremtő akaratából a nap-szellem segítségére nem jön a földszellemnek, hogy művét siettesse. A nap-szellem egy roppant nagy olvadt tömeget hajított ki a napból, melyből egy új planéta lett, melyet mi Uranus névvel jelezünk. Ez a tüztömeg, midőn a földteke pályáját keresztezé, hatalmas vonzóerejénél fogva, melyet a földre gyakorolt, leszakítá róla a láva- és gázgyűrűket: a lávából hömpörödött ki a föld drabantja, a hold, mely úgy kering most körülötte, mint keringett hajdan a lángkarika tömege.

A belső karika pedig, mely gázokból állt, a föld vonzóerejének engedelmeskedve, lehullott a földre s lett belőle tenger.

Ezt ugyan az izzó földteke rögtön átváltoztatta volna gőzzé, párává, ha a nap-szellem működése ismét érezhetővé nem lett volna.

Az Uranus izzó tömegének kiszakadása a napból, annak a korongjában roppant nagy hézagot támasztott: egy óriási napfoltot, mely a nap melegét egyszerre úgy leszállította, hogy mostani fogalmainkat meghaladó hidegség állt elő az egész naprendszerben, a mitől a föld felszíne egyszerre szilárd kérget kapott s megszűnt saját tűzfényében világítani. A tengerek megtölték a lapályok medreit, s a belsejében forrongó földteke csak vulkánjai megnyitásával, hegygerinczei elötolásával tanusíthatta leigázhatatlan életét. Támadtak a Kárpátok, az Alpések, az Apenninek, az Ural, a Himalája. Semmi szárazföld, semmi termő réteg, mely növénynek életet ad. És így élő állat sem támadhat rajta: miből éljen, ha nincs fű, fa, gyümölcs? A föld külseje hasonlíthatott a mostani hold alakjához. Csupa tűzokádó kráterek; körülöttük jégövek, havas hegygerinczek.

Valami élet csak a tengerek fenekén lehetett, a mi-

ről tanuskodnak a kövévált csigák, kagylók, és tanuskodnak a korall-szigetek, miket a féreg-világ autochtonjai, a korallak teremtetek. Ezek az állatnövények alkották a legelső szigeteket, a mik a tengerekből felmerültek. De a kagylóknak táplálék kellett, növény vagy ázalag; azokat megszülte a forró tengeriszap. Mert akkor még minden tenger forró volt: a földkebel melege forralta a vizeket. S minthogy a heglánczok s a tűzhányók kivételével az egész földteke tengerrel volt fedve, még a pólusokon is, annálfogva a föld hevétől szítva roppant páratömeg szállt föl a földről a magasba. A gőzkör, az egész atmoszféra sokszorta magasabb volt, mint a mostani. A vulkánok a tűzön kívül gázokat is löveltek fel a magasba, s az mind növelte a légkört. Még akkor nem lehetett a Földet «föld»-nek nevezni, tűz, víz, kő volt az egészben.

HARMADIK NAP.

A ködcsillag.

A tűzön, vizen, kövön kívül volt még egy alkatrésze az alakuló földnek, a légkör: tízszerre nagyobb tömeg, mint maga a szilárd kérgű planéta. S ez is egy állandó kérget viselt, a felhőburkolatot. A szüntelen forró tengervizek kipárolgása megbonthatatlaná tette a felhőkárpitot; az állandóan körülölelte a csillagot. S annálfogva a kis bolygó tízszerre, sőt tán hússzorta nagyobbnak látszott, mint most látszik; de az a nap visszfénye volt a felhőburkolaton. Úgy tündöklött a mindenségben, mint egy elsőrendű csillag.

Ellenben magára a föld szilárd felszínére a nap fénye nem hatott le soha. Itt állandó volt a záporosó. Nem volt kék ég, nem volt hajnalhasadás; éj és nappal egyenlő. De azért nem volt a világegyetem sötét. A tenger világított. Még most is észlelik a tengerészek a napéj-

egyen éjszakáin azt a csodálatos foszforeszkáló tündöklését a tenger mélyének, melyet az önfénytől ragyogó puhányok árasztanak. De nagyobb élő állatok is sugároznak ki ilyen villanyos fényt, minők a Salpák, Vénusövek, Medúzák. Kinek világítanak? Hisz a forró tenger minden szülötte vak. A nyolcyszeműt már új korszak szülte, együtt a halakkal. Vagy talán van a szemnélküli lényeknek is látóérzékük?

És azonkívül világítanak a szüntelen lángoló vulkánok, mik tűzoszlopokat lövelnek fel az égre; és világít maga a planéta északi fényével, ezzel a csodálatos fénykoszorúval, mely tűzszivárványként hidálja át az eget; alulról világítva fel a felhőboltozatra.

Az égboltozat nem kék, hanem veres, skarlát, rózsaszín, karmazsinpiros. Magasabb élő lény megvakulna tőle, szárazföldi vegetáció elcsenevészne benne.

Hanem a tengeri növényzet annál jobban díszlik; azt védi a maga ege, zöld ég, a tenger boltozata.

A tengerfenék termékeny. A mi hamut, salakot, lávát a tűzokádók az égre felhánynak, az mind visszahull záporban a tengerbe, a felhők között telítve alkalival, salétrommal, s a tenger völgyeiben termékeny réteget képez, mely előteremti az algákat, fucusokat. Erdő támad a tenger fenekén hinárból, moszatból, mely táplálékot ad a csigáknak, a repülő kagylóknak, a vándorló állatnövényeknek.

Ha a napot nem lehetett látni az égen, a holdat még kevésbé: időszámítás nem volt a földre nézve. Csak éppen az új év visszatértét jelezte egy világtünet. Ez volt a csillaghullás napja. Évfordulója annak a katasztrófának, a melyen a földpályán keresztül rohanó Uranus a föld tűzövét szétrobbantotta.

E tűzöv nagyobb része összegomolyodott a föld drabantjává, lett belőle a hold, de tömérdek apróbb alkatrésze megmaradt égi rajnak s folytatta saját körfutását s évenként ugyanazon napon ismét összetalálkozott az anyaplanétával, a Földdel.

Minden egyes darabja az égjáró csoportnak szilárd tömeg: többnyire vas, melyet a földi légkör nem bír szabad tengelyénél fogva eltaszítani; de surolásánál fogva meggyújt s lesz belőle hulló csillag, mely tűzfarkával jelöli útját az égen. A Föld tovább taszítja azt a világűrbe: de ha vonzóereje nagyobb, mint taszító ereje, akkor a meteor lehull a földre; de az annyi a földtekének, mint egy porszem. Hanem annyi hatása mégis van e földpályát keresztező hulló csillagtömegnek, hogy az állandó felhőburkolatot megbolygatja, s akkor a szétdúlt felhőtömegek között megkezdődik az égi háboru. Valóságos égszakadás. A villanynyal terhelt felhők mennyköcsattanását, az ég dörgését emberi organizmus ki nem állaná.

Cyclonok támadtak, szélforgatagok, a mik óriási víztölcséreket szívtak fel a tengerből s azokat a tűzhányók krátereibe zuhantatták. A tűzhányót eloltotta a víztömeg; de nemsokára mint gőzgomolyt lövelte az vissza, rést ütve a felhők között, s perczekig eget nyitva a leömlő napsugárnak, mely megvilágította a hegyekké torlott tengerhullámokat. A víz volt ura a földnek, s a szél volt ura a víznek, a villám mind a kettőnek.

Aztán elcsendesült minden; a Föld visszanyerte általános uralmát ismét; a felhők összezárultak és lett teljes sötétség ide alatt. Nem világított se nap, se vulkán, se tenger, se északfény. Hosszú éjszaka borította be a mindenséget.

Ilyen lehetett a kódplanéta szombatja.

Várta a csillag feljövételét.

A földlélek ki volt fáradva; a belső tűz lelohadt; az egész golyó egy-egy magasabb lényektől lakhatatlan tömeg lett, azoknak alkotására képtelen. Ekkor a Teremtőnek egy új intése előidézte a negyedik napot. Parancszoza szólt a napléleknek.

A földtekét fel kellett szabadítani felhőéjéből.

Az én hallgatóim belenyugodtak a leírásba. A természettudomány nem mond ellent a Szentírásnak. A yassá vált helixek, a márványnya kövült solariumok tanuskodnak róla, hogy a teremtés harmadik napján kik voltak a földgömb lakói. Náluk volt egyedül az élet. Ezeket alkotá Isten a világteremtés kezdetén, s ezek voltak urai a Földnek, mint a hogy ura most az ember — egy világ-nap lefolyásaig.

Jelen voltak az őstanuk Kázmér fizikai gyűjteményében. Odatette a neje kezébe.

OSZK

X A SZENTANDRÁSI BÍRÓ FIA.

A burkus háború alatt történt ez az eset, a minek a híre szájról-szájra hagyva maradt fenn messze tünt időkből.

A két hadakozó potentát fegyverszünetet kötött; s az alatt, a míg a diplomataknak egymásnak a vánkosából igyekeztek kihúzgálni a tollat, a fegyverben álló csapatok heverészhettek a szalmájukon: ha volt nekik.

Két lovas csapatot csak egy kis folyóvíz választott el egymástól: a Neisse; nyáron nem is akadály az a huszárnak: ott gázol át rajta, a hol csillámlani látja a vizet. Ez volt a határvonal.

Mind a két csapat huszár volt. Az innensők Batthyány vitézei, a túlsók Trenk Frigyes halálfejes huszárjai. Amazoknak kék dolmánya volt, farkasbőr kaczagánnyal, piros csákós süvege, emezeknek fekete mondúrja, medvebőr kaczagánnyal, halálfejes kalppal.

A kis folyó két partja tele volt növe sűrű fűzfabozóttal, az ellenséges vitézek nem láthatták egymást, csak a felállított előőrsök, innen is, túl is, néztek egymással farkasszemet, a többiek csak akkor, ha a kommandószóra a folyóhoz itatni lementek.

Ki volt adva a parancsolat, hogy minden ellenségeskedésnek szünetelni kell, a míg hármasság hírvél nem adja, hogy a háború újra megindult.

Hanem az itatáskor mégis csak össze kellett kerülniök egy puska- és kardnyire. Olyankor aztán átdiskuráltak

egymáshoz. Batthyány huszárai magyarok voltak, Trenk lovasai németek; hanem tótul tudtak, aztán még a «teremtettét» is megértették mind a két félen.

A Trenk lovasainak a kapitánya azonban magyar lehetett, mert a mit az átkiabált, azt a magyarok meg is hallhatták, meg is érthették.

Olyan hangja volt, mint a bikának, s a mondásai tündököltek a körmönfont kifejezésektől. A mi csúf-nevet csak kitaláltak a magyarok egymás boszantására, azt sorba rakta rájuk, megtoldva jó kívánságokkal.

A magyarok sem maradtak adósak. Azoknak a kapitánya, a hórihorgas Janosics, még törökül és ráczul is tudott szitkozódni s letromfolta a burkus kapitányt.

— No, ha olyan nagy vitéz vagy szájjal, — kiáltott át túlról a burkus magyar kapitány, — mutasd meg, hogy karddal is győzöd a patvarkodást. Amott van egy halom a ti oldalatokon; jöjjünk ottan össze holnap reggel, jó hajnalban s mérjük össze a kardunkat.

A magyar kapitány elfogadta a kihívást. Szokás volt az a régi bajnokok közt, hogy nyílt síkon összeakaszkodott egymással két kiváló dalia s a maga nemzete dicsőségeért páros viadalt küzdött meg életre-halálra. Ezt nem tartották a fegyverszünet megszegésének, csak vitézi tornának.

Másnap hajnalhasadtával trombitaszó jelenté, hogy a burkus részről elindult a bajnok a tusára. A kürt-hang az előörsöknek szólt, hogy a vizen átgázolóra rá ne puskázzanak. Magyar részről is megadatott a válasz harsonával, Janosics kapitány felült a lovára, s ő is megindult a kijelölt domb felé, kísérve a trombitásától. Janosics kapitány híres vitéz volt, hat láb magas termet, hosszú karokkal; de a trombitása is megnézni való legény volt. Nem lehetett még több tizenennyolcz évesnél, bajusza sem volt még, hanem a termete daliára vallott: csak úgy feszült rajta a dolmány, csak derékban volt karcsú.

Csaknem egyszerre kaptatott fel a dombra a két el-

lenséges bajnok. Itt a burkus jelt adott a trombitásának, hogy maradjon hátra.

Ellenben Janosics kapitány is jelt adott; de magamagának a hátulmaradásra, a mint egész testi alakjában megpillantá ellenfelét.

Hisz ez nem anyaszülte ember, hanem mesebeli szörnyeteg. Nagy bozontos feje csimbókoka fonott szürke hajjal a Góliát fejére emlékeztet. Ilyen lehetett annak a két válla, dereka is, hatalmas öklében fennen villogtatott egy szörnyű széles pалlost, a mi egy csapással képes a lovagot a nyeregkápaig ketté hasítani. S a milyen szörnyű az alakja, olyan rettentő az arczkifejezése, sebhelyek forradásaival tele, szemei szikráznak, fogai csattognak. Alatta toporzékol a ló, mintha nem a mén vinné őt, hanem ő dobálná a lovat. Hangja olyan, mint a barlanglakó csodáé.

— No hát hol vagy, magyarok legvitézebb bajnoka? Állj velem szembe!

De biz akkor ez már épen az ellenkező részét fordítá feléje.

— Eb áll bajnak ezzel a vasgyúróval! — dörmögé Janosics kapitány. — Emberrel fogadkoztam én verekedni, nem behemóttal. Hisz ez megesz!

— No hát nincs a magyarok között vitéz, — kérkedett a burkus kapitány, — a ki össze merje csapkodni a kardját velem?

— De igenis, hogy van! — kiáltott oda a fiatal trombitás. S azzal odanyomta a trombitát a kapitánya markába: fújja rajta az a hátrálót, maga pedig kirántotta a szablyáját, sarkantyúba kapta a paripáját s felrugtatott a dombra.

A burkus kapitány végignézett a suhanczon s egyet törült a bajuszán, megvetően dörmögve.

— Eredj már te pалottsájú kölyök, mert ha megharagítasz, ugyan megtánczoltatom a hátadon a szent-andrási bíró korbácsát.

— Nem ugyan hogy nem azt. Magam is a szent-andrási bíró fia volnék.

— Melyik szentandrási bíróa, te?

— Hát a Vértessi Mihályé.

— Tyhű! A ki áldotta! Hisz akkor te az én fiam vagy, a Pesta! Én vagyok a Vértessi Mihály, a te apád!

A trombitás visszakiáltott:

— Ha kend az én apám, hogy került kend a németek sorába?

— Majd elmondom én azt neked, csak a kezembe kaphassalak! — viszonzá a halálfejesek kapitánya.

— Ha ez a kard nem volna a kezemben, úgy-e?

— No, majd meglátom, hogy van-e lelked a saját édesapádat levágni?

Ezzel a szóval hüvelyébe taszította félelmetes pallosát a nagy mahumed ember s csendes léptetéssel közeledett a legényhez.

A magyar vitéz még volt rökönyödve.

— Ha kend az én apám, emlékezik-e kend arra a czifra szóra, a mire engem hátulkötös gyerek koromban tanított, hogy ki tudom-e mondani?

— Hogyne emlékezném, lelkemadta kölyke? «Tarka csikó tarka karikára kunkorodott farka.»

Erre mind a ketten elnevették magukat, s azzal a fiatal huszár is hüvelyébe taszította a kardját, s egyszerre odanyargaltak egymás mellé; de nem azért, hogy vitézi bajvívást míveljenek, hanem hogy összeölelkedzenek.

Mire aztán nagy hirtelen megkapta az öreg a fia lovának a zablyaszíját s elkezdett sebes iramodásban vágatni a folyam felé, a két szemközt álló tábor látára magával ragadva a huszárok legderekasabb legényét. Mire kommandót adhattak volna a császáriak részéről, az öreg vitéz már a túlsó parton volt a fiával, a kit el nem eresztett a markából többet. A kik nem hallották a mondott szavaikat, nem is értették ezt az egész dol-

got. Hogy egyik bajvívó a másikat elfogja s magával ragadja, mint saskeselyű a kócsagmadarat.

Még nagyobb volt a burkusok bámulata, mint a magyaroké, mikor a Neissén keresztül kaptatni látták a két lovast, a kik közül az egyik erősen fogta a másiknak a zablyakötőjét. Az egyik a porosz huszárkapitány volt, a másik egy magyar trombitás. Látnivaló volt a fehér lováról, hogy ő trombitás.

Vértessi egész a sátoráig vitte a foglyul ejtett fiát. Ott szálltak a lovaikról, azokat átvette egy csatlós s kipányvázta, lenyergelte.

Egy kornet odajött hozzájuk s a kardját kérte a fiúnak.

— Csak hagyják nála a kardját, — mondá a kapitány, — nem fogoly ez, hanem az én fiam; úgy cseppenhet, hogy itt marad. Hagyjanak vele a sátoromban magamra, beszédünk van egymással.

A kapitánynak ponyvasátora volt, oda tuszkolta be a fiát. A sáturnak bizony nem nagy volt a felszerelése: egy kéve zsupp, arra végig terítve egy lópokrócz, két végén a két nyereg, a sátorczölöp kampójára akasztva egy iszák, mely egy borjúból állt, a melynek a négy lába, meg a feje le van vágva: a sátor közepén egy dob. (A burkus lovasságnak dobosai is voltak.)

Vértessi nem feledte el még a magyar szokást: a vendéget kollációval kell látni. A borjúiszákból előszedte a katonafaladékot s kirakta a dobírhára. Hering volt, meg pumpernikkel.

A Pista fiú nagyot csóvált a fején.

— Köszönöm. Nem jár belém. Nyers hal! Aztán ilyen korpakenyeret kapnak a burkus király katonái?

— Mikor kapnak.

— Már annál csak külön elemózsia van az én tarisznyámban, — s azzal Pista előhúzott az oldalán függő élestárából egy fél prófuntot, meg egy darab paprikás szalonnát s legelőbb az öreget kínálta meg vele.

Az le is szelt belőle egy darabot. «Biz ez jobb a heringnél.»

— Hát akkor mit szeret kend a heringen?

— Majd elmondom. Előbb én beszélek, hogy tudjad, hogyan került apád németek szolgálatába. Nem emlékezhetel rá, kicsiny gyerek voltál, mikor mi azt a nagy ribilliót csináltuk az Alföldön.

— De hisz emlékszem rá. Szép piros csizmám volt, azt is lehúzták a lábamról a ráczok.

— A ráczok! A ráczok! Azok árultak el bennünket; a kikben legjobban bízunk, a kikkel fegyvertársaságban voltunk. Nekik is éppen annyi okuk volt haragudni a németekre, a nagy urakra, a nyomorgató bérlőkre, az adóharácsolókra, a papokra, mint nekünk. Tőlük is elfoglalták a hatalmasok a földjeinket, legelőinket, őket is robotolni hajtották télvíz, nyáraszály idején távol földre: az ő templomaikat is bezárták, mint a mieinket; megesküdtek nekünk, vezérükkel a Szegedinác Péroval együtt, hogy velünk együtt támadnak fel: nem irtalmaznak többet egy *háromszegletű kalaposnak* sem, mégis, mikor mi fegyvert ragadtunk, hogy a nehéz jármot lerázzuk, *megrágták a szíjat*: míg mi táborostul Gyulát ostromoltuk, a ráczok hátulról támadtak ránk. Szétbomlott a seregünk. Én egy kis csapattal keresztül-vágtam magamat, a rácz vezérnek, Strbának adtam egyet a fejére a fokosommal, hogy elég volt neki, s aztán futottunk, a merre tágas volt a világ.

— Emlékezem én arra a futásra: minket is kergettek anyámmal együtt; a nádasban laktunk, harmatkásával, vadkácsatojással éltünk.

— Hát azóta hírt sem hallottunk egymásról. Én kevesedmagammal keresztülnádoltam erdőkön-hegyeken, a míg eljutottunk Lengyelországba. Odatörekedtünk a mi fejedelmünkhöz, a kinek visszatérését úgy várta a szegény nép idehaza. Aztán mikor bevergődtünk abba a városba, a hol a lakását tudtuk — az utcán csak

jön ám velünk szembe a nagy proczesszió, templomi zászlókkal, trombitával, dobbal, papi kísérettel, vezetik elől a tokos lovat, hátrább a pánczélos vitézt, fátyollal leborítva, aztán jön a hatlovas hintó, a menyezeten sisak, pánczél, paizs, czímerek a négy oldalán, mellette gyászruhás fáklyavivők, azok is czímerrel, s mind e czímerekről annak a nevét olvastuk, a kit most nagy parádéval temetni visznek, a mi fejedelmünket, országunk reménységét, Rákóczi Ferenczet. Lengyelországban nem volt keresetünk többé; így származtunk át Burkusországba, a hol jól fogadtak bennünket.

Odakinn a sátornyílás előtt kordé nyikorgott, a ponyva félrehúzódtott, s betekintett rajta egy markotányosné. Vidám arcú kaczkias menyecske, tollas kalappal a fején, hordócskával az oldalán. Bizalmas hangon szólt — még pedig magyarul:

— Ejha, kapitány uram, de nyalka legényre tett szert! Ne kínáljam meg egy kancsó gózéval?

— De jó lesz.

(Az a góze valami almabor-féle ital.)

Előbb az öreg Vértessi húzott egyet az *orrosból*, aztán a fiának adta.

A Pista is nyelt belőle; de nagyon elfintorította a pofáját utána.

— Ejnye, apám uram, ha ez a jólfogadás a burkusoknál, akkor nem kérek belőle. Hisz ez nálunk *lőre*.

— De csakhogyan van.

— Mije van hát a burkusnak, ha még bora sincsen? — dörmögé fitymálva a Pista legény. — Én csak nem élnék itt.

— Tudom, szolgám, tudom. A hogy itt ez országban a telkes gazda él, attól tinálatok otthon megszöknék a béres legény is. A burkus paraszt vízzel főz, vajjal süt, a búzakenyeret hírből sem ismeri, almából sutulja a bort: a sovány földjéért törik a tenyere s *alakírt* pohánkát arat róla. De aztán van neki arany szabadsága.

Ez nem robotol keményszívű úrnak, idegen bérlőnek; nem emel kalapot dölyfös potentát előtt, nem hajtja meg térdét festett képek előtt; nem hagyja elvenni magától Istenét, hazáját. Ezt szeretem benne, s a velem vándorolt magyarok is ezért hűségesek az ő zászlójához. Mit érted te azt, ostoba rossz gyerek? Te nem láttad azokat a zászlókat, a melyekre a «szabadság» volt írva.

— Igaz, hogy nem láttam.

— Azt sem láttad, hogyan nyomorgatták a mi népünket a hatalmasok meg az idegenek nagy Magyarországon.

— Azt már ugyan láttam. Még most is nyomorgatják.

— Beszéld, a mit tudsz.

— Kiszáradt a torkom; nem jön ki belőle a szó.

— Igyál még egy pohárral, — kínálta őt a szép marcotányosné.

— Nagyon hideg az az ital.

— Majd én felmelegítem egy csókkal, — kínálta jobban a szép asszony.

— Menjen kegyelmed; ne legyeskedjék! *Béka* vagyok én még ahhoz, — tiltakozék a legény, szemérmesen félrefordítva a fejét.

— No hát akkor igyál kis legénykém ebből az *alamáziából*.

Egy kis átalag volt a hölgy oldalára kötve, általvető szíjon: abból osztogatta a tüzes lengyel pálinkát.

— Az meg majd olyan forró talál lenni, hogy arra megint egy csókot fog kegyelmed kínálni — hűsítőnek.

A hölgy nagyot kaczagott ezen. Sohse volt még ilyen a világon! Egy katona, egy trombitás, a ki fél tőle, hogy a szép asszony meg találja csókolni.

— Ilyen volt ám ez mindig, — mondá az apa. — Mikor három esztendő volt is, úgy félt, sikoltzott, ha egy asszonyszemély meg akarta csókolni.

Ez is ritkaság ám! Egy legény, a kinek három esztendőös korától tizenennyolcz éves koráig a termete ugyan óriásivá nőtt, hanem a szíve megmaradt gyermekszívnek.

A hölgy leült a tábori dobra s két keze közé fogva a térdét, nézett a legény arczába.

— No hát, kezd el a mondókádat, — szól az öreg Vértessi.

— Átallom. Ha ez az asszonyság hallgatja. Megesik rajtam, hogy a beszéd közben sírva fakadok, s szégyenleném, hogy azt egy asszony lássa.

A hölgy talpra ugrott. Egész magatartásából kilátzott, hogy nem közönséges asszony; feje hordozása elárulta a született úrnőt. Vállára csapott a legénynek.

— Derék fiú vagy, nagyot nőjj!

Aztán az apához hajolt s azt súgta a fülébe:

— Majd ha kibeszélték magukat kegyelmetek alaposan, hozza fel a fiát a vezérhez, a kastélyba.

Azzal fütyörészve hagyta ott a tábort, tovább hajtva a markotányos kordéja elé fogott számárvemhét.

Úrnő volt ez; Beneschau birtokosnője; csak álruha volt rajta a markotányos gúnya, a miben kémszolgálatokat tett a porosz vezéreknek.

— No hát, hol kezdjem el?

— A hol én elhagytam; az erdőhegyi ütközet utáni dolgoknál; mert ott magam is voltam; levágtam hat rácztot.

— Boszúból azok felgyújtották Erdőhegyet; pusztá lett belőle.

— De szép nagy falu volt! Csupa magyar lakta.

— De nem nagy örömük volt a ráczoknak az árulásukból; mert a mint a kuruczokat legyőzték, hazaszéledtek, jöttek a német katonák, s azok kuruczot, rácztot mind összefogdostak; Aradra hurczoltak, lánczra verve; még magát Pérót is, a fiával együtt, ott tortura alá vették, szörnyen megkínózták.

— Azoknak jól esett.

— De a mi vezéreink is ugyanarra jutottak. A német haditörvényszék arra ítélte őket, hogy koczkát vessenek, s négynek, a ki legtöbbet vet, a feje vé tessék.

— Emlékezel a neveikre?

— Hogyne emlékezném? Hisz szomszédaink voltak Vásárhelyen. Matolai Pál, Bartha István, Szabó Péter, Szánthó Mihály.

— Mind a legjobb embereim. No, csakhogy a Szilasi, a Pásztor, meg a Sebestyén, a keresztkomáim nem voltak közöttük.

— Nem ám, mert ezeket a Szegedinác Péroval együtt arra ítélte a hadi törvényszék, hogy irtóztató kínzások között kerékbe töressenek, s aztán a testük négyfelé vágassék s a bitófára szerte kiszégeztessék.

— Rettenetes! Rettenetes! — hörgött az öreg s megelőzte fiát a sírásban.

— Ott voltam és láttam.

— Hát a papjainkkal mi történt?

— Mind a hármat elfogták, tömlöczbe zárták, onnan gályára vitték; a templomunkat pedig átadták a faczipós barátoknak.

Vértessi felugrott a helyéből s égre emelt ökleit rázta vad indulatában.

— Isten! Isten! Erős Isten! hogy engedhetted ezt? Hol voltak a te angyalaid?

— Mit tehetnek az égi angyalok, ha az urak, katonák, meg a papok összeszövetkeznek?

— És te mégis szolgálsz fegyvereddel ezeknek a zászlója alatt!

— Ők az én uraim; én az ő katonájuk.

— Hát veletek mi lett? Anyáddal, veled, házunkkal, földünkkel?

— Minket kikergettek az utcára, házunkba idegen költözött, földjeinken jövevény aratott, takarított; anyám

elvándorolt más városba, szolgálatba állott; engem fel fogadott egy jószívű ember libapásztornak; öt esztendő voltam.

Vértessi a kardját csapkodta a földhöz veszett nagy dühében.

— És te most ezekért harczolsz, ontod a véredet!

... A porosz táborban nyergelőre doboltak. Egy *momában* készen volt minden lovas a paripája mellett.

— No fiam, te is gyere velem, láss példát!

Az ordinánczok a kapitány és a trombitás lovait is kapiczányon fogva tartották már a sátor előtt, csak fel kellett ülniök. A legénység trombitaszóra sorakozott a mezőn, mire a kapitány a fiával együtt megérkezett: úgy álltak már, mint a fal. Egy lónak az orra nem állt előbbre, mint a másiké.

A kastély felől előkelő úri csapat közeledett. Egy fiatal főtiszt a kíséretével, melyben egy úri dáma is volt látható, női nyeregben, lovagló ruhában.

— Az ottan Trenk Frigyes, a kommandánsunk, — dörmögé Vértessi félszájjal a fiának.

— Apám uram. Én azt a dámát, a ki mellette loval, láttam már az imént.

Ráismert az elébbeni markotányosnéra.

— Te csak nézz, de ne láss semmit.

Trenk Frigyes a csapat elé érve, egy dombon felállt kíséretével, s onnan nézte végig a Vértessi huszár-szadronyának evolúcióit.

Arra következett egy másfajta tábori látvány.

Egy csapat ukrainai muszka remonda lovat tereltek kozák hajesáraik a gyakorlati térre; vad csikókat, a melyeknek még soha kötőfék nem volt a szájukban. Azok, a hol megálltak, egyszerre összedugták a fejüket, kifelé fordítva a hátulso lábukat, rúgásra készen.

A remonda lovakat azért terelték ide, hogy mint most vásárolt paripákat a király névbetűjével elbillogozzák.

A tábori tűzben ott izzott a billogozó vas.

A parancsnok intésére hat kozák odakullogott a lócsapathoz, a nogajka ütésével egyet kiszakítottak közülök, azt azután, egy a fejébe kapaszkodva, kettő az üstökét markolva, kettő a lábait elkapva, a hatodik a farkát fogva, a földre lerántották, rátérdeltek, ráhasaltak; a csikó nyerített, ordított, rúgkapált, míg a tábori kovács az izzó billogozó vassal oda nem jött s a tomporára nem sütötte a király bélyegét. Akkor aztán szaladni hagyták. Következett a többi sorba.

Bizonyára az oldalára kapott sütögetéstől a muszka csikónak semmivel sem lett jobb erkölce, mint azelőtt volt. Most már egymást is rugdalta.

— No gyerek, — mondá Vértessi, — most már mutassuk meg mi, hogy hogyan értenek a lóhoz a magyarok!

Azzal leszálltak mind a ketten a nyeregből s odajárultak a parancsnok és kísérete elé.

Vértessi szalutált s azt mondá:

— Parancsolja major úr, hogy egyet kifogjunk a remondák közül?

— Az most nehezen fog menni. Hogy fogják ki?

— Okkal, móddal.

A parancsnok a hölgyre bízta a választást.

— Válaszszon ki egyet a grófnő.

(Tehát grófnő a markotányosnő!)

Az úrhölgy odamutatott a falkára. Azt a fekete mént, azzal a hosszú kesely sörénnyel és farkkal.

— Meg lesz.

Azzal Vértessi lecsavarta a vállán keresztülkötött pányvakötelet s azt tekercsbe kerítve, a hurkot a bal kezébe fogta, a kötél végét az övéhez kötötte.

A Pista fiú pedig leakasztotta a nyakából a karikás ostort s odasunnyogva a szilaj vad lovak csoportjához, hirtelen odadurrintott közéjük.

Az egész vad ménes elkezdett száguldani az ostorcsattanásra; a legény hajszolta, folyvást kongatva a

karikással. A ménes hosszú sorban elnyúlva vágatott végig a dombon álló úri csapat előtt. Vértessi ott állt az útjában mozdulatlanul. Mikor aztán a kesely sörényű mén odakerült eléje, hirtelen odahajítá a tekercsben tartott pányvát feléje két kézzel.

Bámolni való az az ügyesség, az a kiszámított szemérték, a mivel ezt cselekszik, hogy a pányvahurok nagy távolból éppen a kiszemelt vad mén fejét találja el s annak a nyakára hurkolódják. De még csodálatra méltóbb az a férfierő, mely az ügyességet diadalra vezeti. A szilaj mén, a mint a veszedelmes hurkot a nyakára szorulni érzi, elkezd hánykolódni, rúgkapál, ágaskodik, két lábon tánczol, földhöz vágja magát, a fejét rángatja. Az az ember-alak pedig, a ki őt fogva tartja, úgy áll ott, két lábát megvetve, mintha a földbe volna nőve, a szilaj vad állat csak egy tapodtat sem bírja őt kimozdítani a helyéből. Két izmos kezével nyomról-nyomra húzza a szilaj mént a pányvánál fogva közelebb magához, míg egészen odakényszeríti, hogy annak a feje az ő fejét éri. Akkor az orrába fúj, a fülébe sugdos, befogja a mén szemét; annak az egész teste reszket, a sörénye borzong, a bőre rázkódik.

Akkor aztán a legyőzője megveregeti a nyakát, megtörülgeti a lobogós inge ujjával a szemeit; szól hozzá hízelegve: «Csina te! Csina te!», leoldja nyakáról a rászorult pányvahurkot, s aztán az övéből előrántott kötőfék zabláját hirtelen a ló szájába dugja; mire az észreveszi, már a fejére van kötve.

— Bravó! Bravó! Derék magyar! — hangzik az úri társaság magasztaló szava. — Ez már bravúrstükk volt!

— Mi ez egy magyarnak! — szólt vállvonva Vértessi. — Majd azt kell megnézni, hogy mit tud az a másik magyar az ilyen dologban!

Azzal odainte, csak úgy szemöldökével, a fiának. Hogyne értette volna el. Nem kell oda sok diskurálás.

A Pista egy szökéssel fenn termett a szilaj mén hátán, kezébe kapta a kötőféket, átszorította a lábszárával a derekát, s elkezdett neki a szájával czuppogatni.

A vad paripa, a ki még soha embert a hátán nem hordozott, elővette szilaj természete minden erejét, fű-fangját: magasra szökellett, felugrott a két hátulsó lábával, majd meg két lábra állt, úgy forgott körül, mint egy tánczos; nem bírta a lovasát levetni a hátáról. Egyszer földhöz is vágta magát: lovasa ott is rajta maradt, a két lábszárát szétvetve, s a mint a ló újra felugrott, megint csak ott volt a hátán, sarkantyúit a kínzott állat oldalába verve. Utoljára a végső praktikáját vette elő a szilaj mén: elkezdett vágtatni teljes erejéből, körülnyargalta száguldva a katonáktól elzárt tért s aztán egyszerre a legnagyobb nyargalásból megtorpant, négy lábát előre feszítve, s fejét alávágva a sügyébe. Ennél a fortélynál minden rendes lovas keresztülrepül a paripája fején. De nem repült a Pista fiam! Fogta két kézzel a lova sörényét, vágta két sarkantyúval a vékonyát; hozzá volt nőve. Maga a Centaur ez!

Ekkor aztán a paripa meggondolta magát. Az okosabb enged. Sorsát senki sem kerülheti el. Engedte magát szép lassú lépésben odavezettetni az úri társaság elé; szakadt róla a tajték, orrlyukaiból fújta a gőzt. A Pista gyerek pedig a levett süvegével üdvözölte a tapsoló főurakat.

— No, ezt csinálja utánunk a német! — dörmögé az öreg Vértessi.

Mikor vége volt a nagy produkeciónak, azt mondá a major Vértessinek:

— Hallod-e, kapitány pajtás, én ezt a te fiadat itt tartom *a király számára.*

A mikor pedig a délczeg grófnő ellovagolt a kapitány mellett, enyelgő szóval mondá neki:

— Hallja kegyelmed, kapitány uram, én ezt a kegyelmed fiát itt tartom *a magam számára*.

Vértessi magában mondá:

— Csak bírjátok vele!

★

Az úri kastélyban fényes multság rendeztetett. A kastély úrasszonya, előkelő grófnő, egy osztrák tábornok özvegye, nagy és nevezetes szerepet játszott az osztrák-porosch háborúban s mindenféle kalandjaival sok bajokat okozott, a két Trenk hősnek egész proczesszusa támadt, a mibe maga Frigyes király is bele volt keveredve (tudtán kívül).

Ő adta a lakomát — a tisztek kedvéért, meg a maga örömére.

Van a németeknek egy műkifejezésük: «Jux.» Jux az, mikor egy gyanútalan kedélyű emberrel a többiek tréfát űznek: beugratják. Egy ilyen tréfára volt kiszemelve a magyar trombitás.

Odaültették az asztalfőre Trenk Frigyes, a vezér, s a szép grófnő közé. Szemközt vele pedig ültették az apját, a kuruczból lett kapitányt.

Az asszony traktálta, az apa itatta, a vezér magasztalta. A fiú bevette azt mind.

Az öreg Vértessi mind azt emlegette fel a fiának, hogy milyen krudélisul bánnak odahaza a magyar Alföldön a nagy urak a szegény paraszttal, a papok a kálvinistákkal; megérdemlik, hogy magyar katona ellenük fordítsa a fegyverét.

A vezér pedig azzal biztatta (magyarul beszélt hozzá), hogy ha a burkus király zászlója alá esküszik, azonnal a király tábori kornétásává fogják előmozdítani, fényes fizetéssel; félév múlva zászlótartó lesz belőle. Hozatott is a számára nagy, széles szalagon függő veres sasrendet, s azt a nyakába akasztotta. Azután a háta mögé állított egy porosz trombitást, a ki betanítsa neki a

burkus tábori indulót; a fejébe nyomatott egy ezüst kaskétát, hegyes csücskével.

De legjobban szédítgette a szép asszony hízalgő szavával, (a ki szintén beszélt magyarul), maga hámozta neki a narancsot szép fehér kezével, s etette a pástétommal.

— No úgy-e, hogy ez nem hering, nem pumpernikkel? — hecczelé az apa.

Bort is töltött a ficzkó poharába a szép tündér, s kocintásra készte. Az pedig rajnai bor volt; s a poharat körömpróbáig kellett üríteni.

— No, kölykőm, úgy-e hogy ez nem almabor?

Minden ember nevetett már rajta. Ez szépen beleesett már a verembe.

— Sok lesz már! — dörmögé Pista a poharat töltögető istennőnek.

— Ne búsulj. Ha nem bírod, itt maradsz. Jó ágyat vettetek a számodra.

Ekkor a távolból trombitaszó hangzott át a Neissén. A magyar huszárcsapat takarodó hangja: «Mikor masirozunk, kapitány uram?»

A Pista fiú talpra ugrott, s hátratulja maga alól a széket. S aztán lekaptá a válláról a trombitáját s ő is elfújta a huszártakarodót: «Hónapután, vagy azután, vagy csütörtökön délután, kedves katonám!»

— Mit csinálsz, te kölyök? — rivallt rá az apja.

— Fújom a takarodót. Aztán megyek a svadronyomhoz vissza. Nem vagyok én itt fogoly, sem dezentor; csak az apámat látogatni jöttem. Köszönöm a szíves vendéglátást.

— Te elutasítod a királyi kitüntetését?

— Te visszautasítod a szép asszony ölelését?

— Te elfelejtet az apád száműzését, néped megkínzását?

Így szóltak hozzá három oldalról is.

A Pista fiú pedig leakasztá a válláról a keresztül-

vetett veres sas-rendet, letette az asztalra az ezüst kasketát, szépen szalutált a majornak, kezét csókolt a szép úriasszonynak, a poharát hozzáütötte az apja poharához, s egész nyugodtan azt felelte :

— *Visszamegyek ; otthon vár reám az édes anyám.*

A szép asszony megölelte, megcsókolta ezért a szóért. Az őrnagy is kezét szorította vele.

— Nem ! — mondá az úrhölgy. — Azt a nemzetet, a ki az édes anyját se kincsért, se csókért, se dicsőségért el nem felejt, nem lehet a hűségétől eltántorítani.

A trombitást hagyták eltávozni. Hogy senki fel ne tartóztassa, az apja kísérte el a folyampartig. Ott búcsút vettek egymástól.

— Aztán a nevemben is köszönts az édes anyádat.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

X AZ ORRGYILKOS.

(Nem mese ez, hanem igaz történet.)

A budai hegyeken levő szőlőimet egy közeli faluban lakó munkások művelik: magyar emberek. Maguknak is van otthon egy kis gazdaságuk, hanem úgy osztják fel a munkát, hogy mikor a férfiak ide feljönnek szőlőt metszeni, kapálni, azalatt az asszonyok végzik a mezei munkát, mikor meg az asszonynép kerül ide kötni, válogatni, akkor a férfiak dolgoznak otthon. A takarodás ideje alatt pedig szünetel a szőlőmunka, azalatt mindaketten otthon vannak aratni, kévét kötni. Szüretre megint itt van férfi, asszony, bevégezni a szőlőmunkát.

Van ezek között egy derék szál férfi, izmos, erőteljes alak, piros arczczal, nyílt tekintettel, valódi dalia. És a mellett csendes, békességes természetű ember: sohasem veszekedik senkivel. Pedig a társai sokszor kipróbálják a türelmét, különösen, mikor azt mondják neki, hogy «orrgyilkos.»

Mert nem valami orozva gyilkolót értenek ez alatt, hanem így orrnak a meggyilkolóját.

Azzal szolgált rá, hogy tavaly ilyenkor a feleségének levágta az orrát.

Csinos fiatal menyecske volt: nem is látszott kikapós-nak, apja, anyja tisztességes falusi gazdák voltak, jó nevelést adtak neki, nem is régen kerültek össze. Úgy hogy senki sem tudta azt megfogni, hogy mi ütött a

fiatal férjéhez, hogy egyszer csak kapja magát, olyan szörnyetltre vetemedjék, a mi gonoszabb a gyilkosság-nál. Beszéltek valami huszárról, a ki akkor ugrott ki az ablakon, mikor ő belépett a szobába, de hát azt senki sem akarta elhinni neki. Azt mondták, hogy kísértetet látott. A menyecske apja dúlt-fúlt haragjában, s szolgabíróval fenyegetőzött; hanem aztán szerencsésen helyre lett ütve a dolog, még pedig a helybéli borbély által, a ki hirtelen érvén a veszedelmet, helyre illesztette a menyecskének az orrát (nagy mesterek már ebben az újabbkori sebészek) s reparálva lévén a baj, mindegyik fél elnyögte a maga panaszát. Az öreg após sem fenyegetőzött a szolgabíróval, a fiatal férj sem hánytta fel a huszárt. Csak egy kis hiba maradt fenn. Az, hogy a tilógus nem jól illesztette vissza a menyecskének az orrát. Mikor levette róla a köteléket, s a menyecske meg nézte magát a tükörben, azt mondta rá:

— Ó, nem jól van ez! Hiszen félre áll! Nekem ilyen ferde orr nem kell! Csinálja az úr egyenesre!

A borbély vigasztalni kezdte:

— Jó lesz neked ez az orr, hugám, így is. Elég szép vagy te az uradnak így is. Ha én neked egyenesre csinálom az orrod, akkor majd megint nagyon szép fogsz lenni; aztán megint megakad rajtad a huszár szeme, s ebből megint baj lesz.

— Hát az nem az úrnak a gondja.

— De ha azt akarod, hogy az orrod egyenesre csináljam, egészen elől kell kezdenem az operációt, s az neked nagyon fájni fog.

— Hát az megint az én gondom.

S kiállta az asszony még egyszer a keserves műtétet. Férfi nem szánná el arra magát: inkább felfelé fordítva viselné az orrát.

Hanem azután a menyecske megint hamar szép lett, akárkinek a szeme megakadhatott rajta.

Pedig hát az a huszár nem volt ám kísértet.

Mert igaz, hogy a menyecske még jámbor életű asszonyka volt, s ott abban a nagy faluban sokat adnak a jó erkölcsre, a miben legjobb tanító a jó példa. Rosz példát nem láthatott maga előtt.

Hanem egy napon, mikor csak maga volt otthon, beállít hozzá egy repülő könyvárus, s kipakolja előtte a tudományát. Szép olvasnivalókat hozott, különösen a nép számára valók. Cifra képes táblájuk van, belül is van drága szép ábrázolat. Aztán csak húsz krajczár az ára. Mi az a húsz krajczár? Hát a lélek nem kíván-e táplálékot? Ezt a tojáspénzből is el lehet szakítani. Egy hónap múlva jön a folytatása. Megint csak húsz krajczár lesz. Mikor együtt lesz, egész kis könyvtár lesz, még az unokái is épülhetnek belőle. A menyecske magára hagyta beszélni az ékes füzetet.

És azután drága dolgokat olvasott belőle.

«Hogy . . . nem igaz ám, hogy az asszony a férjnek hűséggel tartozik; hogy az ártatlanság erény; dehogy az: a férjet bolonddá tenni, az a virtus. Teszik azt minden népek, még az uraságok is; és a mely asszony legjobban meg tudja csalni a férjét, azt legjobban megdicsérik, az urát meg kinevetik.»

A második, a harmadik füzetből is mindezeket a szép példákat tanulta meg, a negyediknél aztán — kedvet kapott hozzá megpróbálni, hogy vajjon hogyan sikerülne a valóságban, a mi az írásban ilyen szépen meg van magyarázva?

Rosszul sikerült biz az! A gazda megugratta a huszárt, a menyecskével pedig azt tette, a mit elmondunk; hogy többet el ne szeresse tőle senki.

Hanem hát a borbély helyrehozta a hibát, de megmondta a másodszori kinszenvedés után a menyecskének:

— Te, aztán nekem harmadszor is ide ne hozd az orrod, mert mákucse helyre nem teszem többet!

A férjén azonban csak rajta száradt az «orrgyilkos» név.

Az idén megint ott végezték az ismerős munkások a szőlőmben a tavaszi munkát. Egész héten ott szoktak maradni, éjszakára ott hálnak a préházban, s főzetnek maguknak vacsorát a vinczellérnével.

Egy esős délután, mikor a munkával szünetelni kellett, azt mondja az orrgyilkos a társainak:

— De jó volna ilyenkor egy kis bor! Én nekem még van otthon egy hordóval. Várjanak meg kendtek a vacsorával. Addig megjárom, s hozok egy kulacscsal.

Jól van: helyben hagyták.

Talán valami egyéb is vitte az atyafit, mint épen a jó bor szomja. Szúrta az oldalát valami.

Épen jókor, azaz hogy nagyon is rosszkor érkezett meg. A szobaaajtót bezárva találta. Neki veté a vállát s kiemelte a sarkából, mikor nem nyitották ki belülről elég serényen.

Ezúttal a huszárnak nem volt ideje az ablakon kimenekülni egészen, csak félig. S a szobában maradt felével hogy mi történt, azt csak az a somfa suhogó tudná megmondani, a mi egész volt, mikor a gazda kezében bejött, s darab lett, mikor kijött vele. Az utcára kijutott része a szerelmes lovagnak azonban annál hangosabban kiabált segítségért, fellármázva az egész utcát.

Mikor aztán ennek eleget adott, akkor a maradékot fordítá a gazda a menyecske épülésére.

Az a nyomorult csak az arcát dugta el a vánkosok közé, nem törődve a többi részével, rá emlékeztén a borbély mondására, hogy harmadszor helyre nem teszi az orrát.

A faluban állomásozó huszárság ezalatt mind kicsődült a szerencsétlenül járt pajtás kiabálására, s megértve a dolgot, karddal rohanta meg az orrgyilkos házát.

Hanem az sem volt valami anyámasszony katonája.

Hirtelen eltorlaszolta az ajtaját, s vasvillát ragadva, hallálal fenyegetett mindenkit, a ki a házába be mer törni.

Erre meg aztán a falu népsége csődült össze. Jöttek csapatostul rudakkal, vasvillákkal felfegyverkezve a megtámadott polgártárs megszabadítására, s nagy ütközet lett volna ott, ha jó idején közbe nem jön a vitéz kapitány uram, meg a becsületes bíró uram, s huszárokat és gazdákat szét nem választanak: biztatva mind a két félt, hogy csak menjenek szépen haza, majd lesz szigorú vizsgálat, s a ki bűnben találtatott, példásan meg fog büntettetni.

A csend és béke helyreálltával bíró uram bement az orrgyilkos házába s megfeddé a haragos embert.

— Hát te micsoda istentelenséget csináltál már megint? Most mindjárt vason vitetlek fel a vármegyére!

Az asszony ott feküdt az ágyban. Beteg volt-e, vagy mi baja volt? Én nem tudom, talán az a háromfelé hasadt somfapálcza jobban tudja. De a mint azt meghallotta, hogy az urát vasra akarják veretni, odarohant a bíró uramnak a lábához, megfogta a kezét s elkezdte csókolni:

— Ne bántsa az uramat, bíró uram, nem vétett az semmit, én vétettem, én vagyok a hibás. Megérdemlettem volna, hogy akár agyonüssön. Sohse vétek ellene többet. Jaj, csak ötet ne bántsák, az Isten áldja meg!

— No látod ember, milyen jó asszony a feleséged, bocsásd meg neki szegénynek, — mondá a bíró. — Te meg asszony, máskor jól viseld magad, hogy ilyen háborúság ne legyen miattad a faluban.

— Én nem bánom, hát megbocsátok neki, — mondá a férj, — de egy kikötéssel. Azt kívánom, hogy most mindjárt szedje össze annak a huszárnak az itt maradt dolmányát, sarkantyús csizmáit, s vigye el az édes apjához, mutassa meg neki, hogy ihol van a tanúbizonyság, a

miért az uram a multkor úgy megesúfolt, — most már lássa kendtek!

— Jaj, csak azt ne tegye kend velem, inkább öljön meg mingyár! — könyörgött a menyecske az urának.

— No már ezt a csúfot csak ne tedd a feleségeddel, — szólt közbe a bíró. — Az egész falu meglátná, mind holtig csúfolnák miatta; csak neked lenne nagyobb szégyen. Érd be azzal, a mit már vettél rajta, s élj csak jó békességben.

Addig-addig kérlelte, míg kiengesztelte a haragos férjet; s másnap reggel már ott volt az megint a szőlőben árkot hányni.

Ő beszélte el ezt a történetet nekünk meg a társainak.

Hát az asszony?

Az is kiheverte nemsokára ezt a keserves mulatságot, de a mint felkelhetett a kenyérdagasztáshoz, első dolga volt azokkal a drágalátos szép mesés könyvecskékkel befűteni a sütőkemenczébe, úgy rakta azoknak a hegyébe a venyigét.

Éppen benn ült a kemence előkében s be akart vetni, a mint benyit a konyhaajtón a repülő könyvárus.

— Ó, hogy a kutya tutúlja meg! Hát megint itt van kend!

— Itt bizony, látom, hogy jókor jövök. Hát kapok-e a lángosbul?

— Kap bizony kend a sütőlapátbul, de egybe!

— Hozom a folytatását a szép meséknek: ez ám még a java!

— Épen most fűtöttem be az elejével; nekem itt ne hagyjon kend belőle többet!

— Ejnye pedig de szép czifrák vannak a hátán!

— De szebb czifrák vannak az én hátamon, a kiket a kendtek drágalátos hübnere miatt szereztem; verje meg a csoda, a ki kifundálta. Városi dámáknak való a! Vigye kend azokhoz. Mégis itt van kend! Elmenjen

kend, a mint jött kend, ne várja meg kend, míg a piszkafát megkeresem! Usszu Bodri! Csípd meg! Húzd le! Kapj az inába az ármányosnak!

Repült aztán a repülő könyvárus, a hogy csak a frakkja szárnyaival repülhetett, tovább.

Valóságos *történet* ez! Nem adtam én semmit hozzá: csak a hogy a kapások elmesélték egymás között.

Erről jött az a gondolatom, hogy jó volna ezeknek a repülő könyvárusoknak elrontani a mesterségüket.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Árnyéktérkép a Magyarországról

1870-1871. évi kiadás

1870-1871. évi kiadás

1870-1871. évi kiadás

1870-1871. évi kiadás

1870-1871. évi kiadás

1870-1871. évi kiadás

1870-1871. évi kiadás

1870-1871. évi kiadás

1870-1871. évi kiadás

1870-1871. évi kiadás

1870-1871. évi kiadás

1870-1871. évi kiadás

1870-1871. évi kiadás

1870-1871. évi kiadás

1870-1871. évi kiadás

1870-1871. évi kiadás

1870-1871. évi kiadás

1870-1871. évi kiadás

A MOSTOHA MESÉI.

Ez akkor történt, mikor még Franciaországnak annyi királya volt, a hány vármegyéje. Milyen szép francia «Bund» nőhetne volna ki ebből magát. A belgák és a flandriaiak is hozzá tartoztak. Egyik frank fejedelem harczolt a másikkal, mikor kedve tartotta. Nem voltak még gyútű-puskák, hanem a szakállas nyíl éppen úgy bele talált az édes testvér mellébe, mint a mostani kúp-löveg.

V. Balduin, Flandria grófja is azt a hibát követte el, hogy holta után két fiat hagyott hátra; azoknak két kardot, két csatalovat; hanem csak egy koronát.

Mikor meghalt, a fiúk még gyermekkorban voltak: Róbert volt tizenkét éves, Balduin tíz. Még most ölelik, csókolják egymást; ha megnőnek, bizonyosan meg fogja egyik ölni a másikat.

A harcz annyival egyenlőtlenebb, mert Balduin özvegyet is hagyott hátra, s Roëne az egyik fiúnak édes anyja volt, a másiknak pedig mostohája.

Balduin halála óráján a feszületre esküdteté meg nejét, Roënét, hogy mindkét gyermekéhez úgy fogja magát viselni, mint édes anya. Roëne megesküdött a feszületre, egy haldokló ember lelkének. Az elvitte magával az esküt egyenesen az égbe.

No, mert a földiek ugyan nem tudják megítélni azt, hogy meg van-e tartva egy eskü vagy nincs.

Hiszen a ki azt látta, mint símogatja Roëne fehér

kezével mostoha gyermeke aranyszőke fürtös fejét; mily szerető szemekkel őrzi, kíséri lépteit; hogy félti, ha nem látja; hogy ragyog tekintete, mikor megpillantja; mint reszket a gyöngéd szeretettől minden hangja, mikor hozzá beszél, — az könnyen azt hihette, hogy ez az édes gyermek s a másik a mostoha.

Roëne igen szépen tudott mesélni, és Róbert igen jó mesehallgató volt.

Flandriában hosszú telek vannak; ködös, zuzmarás tájak nem teszik azokat kellemesebbé, s a falvak tőzegillattól bűzölnek. Férfi, asszony kecskebőr ruhát hord ilyenkor, s vörös lesz az orra. A mocsárok megáradnak, s kezdődik az őszi hideglelés korszaka.

A grófné hosszú téli estéken át meséket mondott mostoha fiának. Róbert ott ült lábai előtt s fejét mostohája térdére nyugtatá.

ELSŐ MESE.

«Túl a tengeren, ott, a hová a nap lenyugszik, van egy sziget-ország, tengerrel körülövezve.

A nap mindannyiszor oda tér meg, a mikor minket elhagy.

Ott nem ismerik a telet, a ködös eget, a csillagtalan éjszakát; ott tavasz van mindig, derült ég, meleg nap; a szellő balzsamillatot hord széjjel.

Ott a mezők mindig zöldek, s a bárányok gyapjú helyett selymet hordanak, minőből a királyok palástja készül.

Az erdők lombja soha le nem hull ott, hanem tarkállik tavasszal piros virággal, ősszel piros gyümölcsessel.

A szőlő felkúszik a pálmafára s aranyszín fürtökkel fedi be hajladozó derekát, melynek koronáját aláhúzzák emberfő nagyságú diók.

A patakok medrében aranypor csillámlik, s a kagylók héjából igazgyöngy pereg ki, a pillangók szárnya szivárvánnyal játszik, a madarak tolla eleven drágakő.

Sok égi madár is oly szelíd ott, mint másutt a házi galamb, az emberhez leszáll, ablakában énekel, álmait édesíti dalával, fészket odarakja eresze alá.

A fenevad, a párducz, az oroszlán játszani hagy magával, csak szépsége és ereje van meg, de haragja nincsen; s a házi állatok oly okosak, mint másutt az ember.

Vannak madarak, a mik mézet gyűjtenek gazdáik számára, mint a méhek s más madarak, a mik parancsóra vadászni járnak, vagy halakat fognak, mélyen a vízbe alábukva, miket gazdáiknak hordanak haza.

És paripák, miknek szárnyaik vannak, inkább a léghen járnak, mint a földön s a vízben úgy úsznak, mint a delphinek . . .»

Róbert egy évig mindig a csodaszép országgal álmodott, melynek tüneményes virágairól, állatairól annyi szép regét tudott neki mondani a gyöngéd mostoha, a hű Roëne.

És azután Flandriát sokkal kevésbé találta szépnek, melynek, az igaz, hogy nem volt akkor egyebe fenyőerdeinél és mocsarainál és egyéb gyümölcse a grófi kertben ápolt vaczkornál és berkenyénél, a lovai éppen nem voltak arravalók, hogy úszszanak, mint a delphinek, vagy repüljenek, mint a madár.

Egy év múlva Róbert tizenhárom éves lett s akkor következett a

MÁSODIK MESE.

«A boldog szigetországnak nemcsak ligetei oly boldogok, hanem városai is.

Ha már az állat is oly eszes ottan, mint az ember, akkor az ember bizonyosan olyan tökéletes, mint az angyal.

Mind istenfélők, mind jámborok, gyilkos, tolvaj nem támad közülök. Dolgozik mindenki okosan s befizeti a

dézmát szölongatás nélkül; templomokat épít alabástromból, bele szent képeket drágakövekből kirakva, és az utcák maguk is olyanok, mintha pálmaerdők váltak volna márványnyá, minden palota oly karcsú oszlopon nyugszik, miknek lombkoronájuk van.

Ott a fejedelmet atyának hívja minden ember, s a mit mond, az szentírás előttük. Nem is lakik az egész szigeten sem egy zsidó, sem egy eretnek.»

— — — — —

Róbert tizennégy éves korában már meg tudta becsülni, hogy milyen sokat érhet egy olyan nép, a mely soha sem háborog, a melyiktől nem kell erővel behajtani a harácsot s nem kell lesni, melyik határon törnek be új hadakkal elégyületlen szökevényei, hogy a flandriai grófok álmaikat elrabolják. De különösen magával ragadta képzelmet az a mese, hogy van egy nép, mely között nem támadhat sem zsidó, sem eretnek.

Tudta, mennyi veszödsége volt dicsöült apjának a törlüpinekkel, a kik abban a hitben voltak, hogy az embernek nem szabad másként jární, mint a hogy Ádámot az Isten megteremtette; az öltözet Isten ellen való bűn s kiket e véleménykülönbségért a kegyes Balduin alig gyöözött elpusztítani a világról, még azt az utolsó bőrt is lehúzatva rölük, a mit kizárólag viselni akartak.

Mikor tizenöt esztendőös lett Róbert, akkor Roëne elkezdett neki mesélni a délszaki paradicsom szép leányairól.

Oh, tizenöt éves korában már megérti az ember a különbséget a kék és fekete szem között!

Flandriában tündéreknek neveznék öket, a kiket ott leányoknak hívnak; tűz a szemeikben, tűz az arczaikon, tűz a kebelükben. Phœnix lesz szerelmüknél az ember, mert megég benne és újra születik.

De valamennyi között legszebb a király leánya, Diana. A szűz hold, a szerelmes hajnalcsillaggal egyesülve.

Hajfürtei a virágok himporát verik le, mikor a mezőkön sétál. Száz ifjú lett már örültté miatta, de ő egynek sem adta kezét. Nagyon fiatal még, alig tizen-négyszáz éves.

„Éppen hozzám való”, gondolta magában Róbert és azután sokáig elálmódzott a mostoha szép meséin azokról a deli szüzekről, egy boldog ország virágos ligeteiben, kik ott hosszan lebecsátott fekete hajjal járnak, karcsú derekaikon hímes övvel átszorítva a patyolat ing, mikor tánczolnak, úgy repül a légben az a hosszan hullámzó hajomlatag, mikor mosolyognak, olyan ragyogva tündököl kláris ajkaik közül a keleti gyöngynél ragyogóbb fogsor! — Mennyire másformák Roëne udvarában a hölgyek, sápadt, festett arczczal, tengerszín szemekkel; kemény vállfűzővel laposra szorítva, mintha ők is csatába készülnének, pánczélos ruhában, sárga hajfürteik egymáshoz ragasztva, fésükre feltekerve, hegyes bársony-szakok alá kényszerítve. Fogaik pedig szertelen nagyok s vagy nagyon ritkák vagy olyan sűrűk, hogy egymásnak éllel-háttal fordulva állnak a sorban.

„Oh, mint szeretném én ezt az országot meghódítani!”

Mikor pedig tizenhat éves lett Róbert, akkor azt mesélte neki Roëne, hogy a szép, boldog országot távol tengeren átjött barbárok rohanták meg; pogány, Krisztus-tagadó szaracénok.

Emberek oroszlánfejjel, lólábakkal.

Rájuk nézni förtelem, szavaikat hallani irtózat.

A mit beszélnek, az mind istenkáromlás, a mit tesznek, az mind halálos bűn.

Ezek legyilkolták a szép, deli ifjakat a boldog országban, meghódíták a föld népét; az öregeket rablánczra verték, a templomokat elfoglalták és lovaikat állíták azokba. A szép hajadonokat pedig vásárra hajták s eladták rabúl.

„A szép királyleányt is?” kérdezé Róbert.

„Azt magának tartá meg a mór kalifa, Al-Bohágen,

s mert a királyleány nem akarta őt férjül elfogadni bezárta őt egy sziklatoronyba, mely teli van kigyókkal, hideg hüllőkkel, s onnan nézi vasrostélyon keresztül a szép Diana a távol tengert, várva, hogy mikor jön a távolból egy lovag, ki őt onnan megszabadítsa.»

«A Jézus vérére esküszöm, anyám! nem szabad neki soká várni!»

Hiszen ha csak mese lett volna mindaz, a mit Roëne királyné mostoha fiának elregélt, az még mind jó lett volna rá nézve, majd megjött volna az esze, majd kigyógyult volna a mesékből.

Ámde az volt az ő veszedelme, hogy valóban létezett az a boldog ország: Spanyolország északnyugoti szegletében Galiciának nevezik azt s Galicia kis királyságát csakugyan elfoglalá a szaraczen.

«Én felszabadítom ezt az országot!» mondá Róbert, a fejedelemfi. «Anyám, adj nekem hajót, hadsereget. Én megyek Galiciát elfoglalni a pogánytól.»

«Hát flandriai grófságod mire jut?» kérdé Roëne rosszul titkolt örömmel, rosszul mutatott bánattal.

«Itt van Balduin öcsém; lesz ő majd úr helyettem itthon. Engem vagy a tenger fog elnyelni, vagy a mór fegyvere öl meg, vagy király leszek Galiciában. Flandria nem lát engem soha többet.»

Roëne aztán adott Róbertnek hajókat is, vitézeket is, pénzt is bőven, a mennyire szüksége volt; áldást is, a mennyit e rossz, átkozott, szívtelen mostoha adhat veszendőbe eresztett fiának.

Sőt még udvari tanácsosát is vele küldé, a ravasz Odoardót, ki maga is született spanyol és galíciai; az ottani helyzetekkel jól ismerős, s ha igaz, mit a fürkésző hír susog, hogy Roënenek titokban kedvese, akkor ez az egy ajándék fiának, legalább drága áldozat neki.

Róbert, a mint hajóhada készen állt, a mint seregei fel voltak szerelve, kedvező széllel megindult Galicia partjai felé.

Még ekkor nem volt tizenhét éves.

Ez az Odoardo a Balduin által kiírtott törlüpinek szektájához tartozott.

Nincsenek biz azok maig sem kiírta; itt élnek közöttünk, elszaporodtak e világban, csak hogy nem állnak ekklezsiába.

Ennek a szektának ilyen hitvallása volt:

«Minthogy a bűnök úgyis megbocsáttatnak, tehát mindegy, akár bűnös, akár erényes az ember.»

«A mi az embernek jól esik, az jó.»

«A mit az ember mástól elvehet, az a sajátja, mert hisz az a *más* is csak azért bír valamit, mivel hogy azt a *valamit* nem az egyik bírja.»

«Az ember csak olyan állat, mint más, és a természet ellen vét, midőn fájának kiterjedését mesterséges rendszabályokkal akadályozza.»

«Minden kutyának joga van a természet szerint minden kutyával megismerkedni.»

«Az ember is csak kutya.»

«A szerelem csak betegség.»

«A házasság csak a legalsóbb fokú állatok, a pillangók számára van feltalálva, a mik az első szerelem után meghalnak.»

«Az apának nincs joga a gyermekei fölött, s a gyermek nem tartozik engedelmességgel az apjának.»

«Minthogy a másvilág mese, tehát minden ember iparkodik ebben az életben kivenni az osztályrészét minden élvezetből.»

«Ha az árulásból nagyobb haszon van, mint a hűségből, akkor az ember áruló lesz; ha a hűségből van nagyobb haszon, akkor hű marad.»

«A természet az ökörnek szarvakat, a farkasnak fogakat, a nyúlnek gyors lábakat adott az önvédelemre; az embernek adta a hazudást; — a hazudás az emberre nézve szarvak, fog és láb, tehát természetes önvédelmi eszköz.»

«A föld éppen úgy középpontja az egész világnak, mint a hogy minden egyes ember középpontja az egész földnek. Minden ember azt hiheti, hogy a többi ember csak azért van a világon, hogy ő körülötte forogjon, neki világítson, őtet melegítse.»

Az ilyen hitágazatok megfoghatóvá teszik, hogy miért indult neki a kedves Balduin olyan keservesen az eretnekek kiirtásának.

Hogy Odoardo nem hagyta magát a kiirtandók közé vegyülni, hanem ő maga is segített azokat pusztítani, az megint csak azt bizonyítja, hogy nagyon jól felfogta saját szektájának a tanait.

És a hajó mégsem süllyedt el, mely Róbertet Odoardóval együtt szállítá túl a tengeren, pedig egy mostoha átka fújt a vitorlákba bele.

A hajóhad megérkezett Galicia partjaihoz, s Róbert elérte, hogy a szép ország földjére léphetett, a hová vágyott.

A mostoha meséi nem csalták meg. Paradicsom volt az, a hova lépett, annyival különb még a paradicsomnál is, hogy itt már ellenség is volt, a kivel verekedni lehetett. Mint tudjuk, az emberi élvezetnek ez a neme Káinnak és Ábelnek csak a paradicsom sánczain kívül engedtetett meg.

Az ellenség ugyan nem volt olyan oroszlánfejű és lólábú, a hogy azt Roëne mesélte, hanem a szívében volt valami az oroszlánból, s a paripái versenyt futottak a széllel.

Róbertnek nagy gyönyört adott a harcz. Tizenhét éves ifjú volt; ha belekeveredett a csatába, nem nézte, ha maga marad-e száz ellenséges harczos közepett: addig vágott maga körül, míg tisztára septe maga körül a tért.

Az ilyen hős tettekért dicsérni szokta őt Odoardo nagyon s újabbakra buzdítá. Eszébe juttatá mostohája meséit a hős frank lovagokról, kik egyedül harczoltak

hadseregek ellen. Azt bizony Róbert is megtette elég-szer. Nem fogott rajta a mór kelevéz, bár a mostoha sóhajai egyengették az útját.

Lassankint bekergette a mórokat kerített városaikba, Al-Bohágen nem bírt előle megvédeni sem mezőt, sem hegyet; maga is bezárkózott Compostella kapui mögé.

Róbertnek hozzá kellett fogni a megszálláshoz. Az ostromszerek akkori tökéletessége mellett ez hosszas mulatság volt. A változatos harczi zaj mámora helyébe következett az unalmas, egyhangú kőfalvívás.

Róbertnek hosszú ideje maradt sátorából lenézni Compostella házfödelére s találgatni, a sok veres torony közül vajjon melyik lehet az, a hol a kegyetlen mór kalifa fogva tartja a bűbajos királyleányt?

Sok apró csetepaté közben egyszer Odoardo egy com-postellai mór vitézt fogott el s odavivé azt Róbert elé.

Ő maga volt a tolmács Róbert és a fogoly között. Odoardo sokáig lakott Spanyolországban, sokat élt a mór városokban; ismerős volt nyelvükkel, sajátságaikkal, Roëne is ő tőle tanulta meséit.

Róbert azt kérdezé a mór fogolytól:

— Él-e még a királyleány, a szép fogoly Diana?

A fogoly felelt rá:

— Ha Isten úgy akarja, hogy éljen, tehát most is él. Ember meg nem ölte őt.

— Nem engedett-e Al-Bohágen kényszerítésének, hogy nejévé legyen?

Odoardo tolmácsolá a mór feleletét:

— Sem Diana királyleány nem lett Al-Bohágen hitvesévé, sem Al-Bohágen Diana királyleány férjévé; élnek külön mind a ketten.

Róbertnek ez nagyon kedves hírhallás volt. Még többet akart megtudni a bűbajos Dianáról.

Odoardo aztán a mórt kivallatva, elmondá Róbertnek, hogy bizony egy kis hiba történt mégis a dologban; mivelhogy tudniillik Al-Bohágen nem boldogulván sem-

mire a királyleánynyal, haragjában azt a boszút tette, hogy a szép Dianának levágatta az orrát. A királyleány aztán felvette a fátyolt s örök lemondást fogadva a világ gyönyöreiről, belépett Puerta del Sol apáczái közé. S valóban nem is tehetett okosabbat egy királyleány, a kinek nincsen orra.

Ez a hír aztán annyira elkedvetleníté Róbertet, hogy három nap ki sem nézett a sátorából; s harmadnap kijött dühösen és azt mondta Odoardónak, hogy ma megostromolja Compostella falait, s ha fele népe ott vesz is, de ő levágja Al-Bohágennek az orrát.

Odoardo nevetett Róbert dühén.

— Gyöngé boszúállás volna az tőled: orrt orrért; te vesztettél egy egész szép leányt. Al-Bohágennek van egy szép leánya, a ki az elvesztettnél százszorta szebb. Állj úgy boszút, hogy te is nyerj vele. Leányt leányért.

Róbert kincseket ígért a mór fogolynak, ha őt lopva bevezeti Compostellába.

S azon éjjel Róbert és Odoardo eltűntek a flandriai táborból.

Egy szép leányért mit nem tesz egy tizenhét éves fiú! A kalifa leányát Zibellának hívták.

Csak tizenöt éves volt még s már tudott mindent, a mit álmában nem tanul meg senki.

Megcsalta apját első kedveséért, az elsőt a másodikért és a legutolsót a népe vérét pazarló ellenségért, a szép idegen ifjúért.

Olcso diadal volt az Róbertnek, de veszedelmes nyereség.

Zibella megnyittatá előtte a kalifa kertajtáját és meghallgatá heves szavait és felelt neki épp oly hevesen. Azon a napon Róbert a kalifa kéjlokában volt elrejtve.

Másnap este ismét találkozott Zibellával és elmondá neki, hogy őt nőül akarja venni s azután fejedeleminővé teszi.

Harmadnap Odoardo megsúgá Zibellának, hogy Róbert csak azért lopózott ide, hogy Compostella bejárását kitanulja, a mórokat itt megostromolja s aztán a volt királyleányt vegye nőül.

Aznap este Zibella elárulta Al-Bohágennek, hogy kertje kéjlokában a megszálló sereg vezére van elrejtve.

Harmincz jó mór vitéze bánta meg a kalifának ezt a fölfedezést. A flandriai fejedelemfi úgy védte magát, mint egy oroszlán, míg kardja kezébe nem szakadt; akkor elfogták.

Mikor a kalifa elé hurczolták, bámulva látta a mór király lábai előtt ülni kedvesét, Zibellát, s a trón mellett állni tanácsosát, Odoardót.

A leány könnyelműen nevetett szemébe, Odoardo gúnyos megvetéssel.

— Lásd, — mondá a bilincsekbe vert királyfinak, — a törölűpineknek, kiket apád kiirtatott, mégis igazuk van. Én azért maradtam meg közülök, hogy ezt neked bebizonyítsam. Én adtam mostohádnak a tanácsot, hogy meséljen előtted Galiciáról; te azzal jutalmaztad csalfaságát, hogy fiának hagytad apai öröködet. Én hitettem el veled a királyleányról való mesét, a ki nem volt soha. Én csaltalak ide a kelepczébe, hogy egy szép pillangó szárnyával magadat fogasd meg. Én fosztottam meg seregedet hadvezérétől, s az most fejtetlenül tévedez ellensége földén. S íme most te, szerelmes, bátor, erényes ifjú, meghalsz, kigúnyolva, elárulva, szeretődtől kinevetve, anyádtól, öcsédtől kijátszva; — én pedig egy nagy király trónja zsámolyán az első helyre lépek a te hulládon keresztül. Látod-e már, hogy igaz hit a törölűpinéké?

E szavakat flamand nyelven mondá Odoardo Róbertnek; az ifjú összeroskadt alattuk. A mórok nem érték, mit beszélt, csak azt látták, hogy az ifjú, ki még bilincseiben is hős volt, e szavakra elsápadt és megtört.

Ekkor Al-Bohágen inte, hogy mindenki távozzék el; csak a fogoly ifjú marad vele egyedül.

— Ifjú vitéz, — szólt hozzá a mór kalifa, — te eljöttél messze földről, hogy egy országot meghódíts, melyről teneked azt mondták, hogy én rosszul bánok vele. Te ostrom alá vetted városomat, te beszöktél palotámba s el akartad rabolni leányomat, meg akartál ölni engemet és népemet kiirtani innen. Én ezt tudom, mert tanácsosod elmondá előttem. Te kegyetlen csapásokat osztál, midőn megleptünk, sok jó vitézemet halottá tetted, a kiknek vérét úgy siratom, mint gyermekeimét; most kezemben vagy és bizony senki sem fog engem kegyetlennek mondani, ha én téged irgalom nélkül megöletlek. De ha én téged megöletlek, mint ellenséget, ki arra méltó, akkor az igazságtalanok diadalmaskodnak. Akkor kacagni fog rossz mostohád, álnok tanácsosod, hűtlen szeretőd, hogy úgy hittél szavuknak, és mindenki, a ki rajtad kaczag, azt fogja mondani kaczagás közben: Nincs Allahnak szeme, hogy lásson, keze, hogy igazságot tegyen. És ezt nem szabad mondani senkinek. Allah lát és Allah igazságot tesz, akkor is, mikor az emberek azt mondják: Isten sem teheti ezt már. Hogy Allah nevét meg ne gyalázza ekként senki, én már tettem felőle.

Azzal leoldá az ifjú kezéről a lánczokat, megfogta kezét s egy titkos ajtón át levezeté magával egy csigalépcsőn, mely a bástyák alatti kapuhoz juttatott alá. Ott két néma szerecsen várt reá, az egyik egy felnyergelt paripát, a másik egy bársonnyal bevont rézszekrényt tartott.

— Most szabad az útat elhagyott táborodig, — szólt a kalifa Róberthez. — Eredj vissza. Mikor sátorodba érsz, nyisd fel e szekrényt a benne levő kulccsal és midőn felnyitottad, mondjad azt, hogy: «Az Isten igaz!» És azután folytasd az igazságtevést magad. Béke veled.

Róbert vágatva tért vissza táborába. Midőn kinyitá a szekrényt, két levágott fejet talált benne: Zibelláét és Odoardóét.

A pogány mór nem engedhette, hogy valaki megcsúfolja Allah-t, ha saját vére volt is.

Róbert pedig úgy tett, a hogy a kalifa mondá: folytatta az igazságtevést.

Hazament seregével Flandriába, ott mostohája ellenséges haddal fogadta és elűzte.

Róbert Frisehonba menekült; ott özvegy és ifjú volt a királyné: Szász Gertrud. Róbert új főkötőt hozott az özvegynék, Gertrud új koronát a trónfosztottnak.

Roëne itt sem hagyott neki nyugtot; a mint fia, Balduin annyira megnőtt, hogy megülhette a csatamént, megindult vele Frisehon ellen, mostoha fiát elűzni trónjáról.

A csatában aztán elesett Balduin, s Roëne fia halálhírére megfojtotta magát palástja zsinórjával.

Így szállt vissza a mostoha meséi miatt elvesztett örökség Róbertre.

És a törlüpineknek mégsem lett igazuk.

X A KAMÉLIÁS HÖLGÝ IGAG TÖRTÉNETE.

Régi franczia krónikában találtam rá Gauthier Margit élethistóriájára, melynek alapján ifjabb Dumas Sándor nagysikerű «Kaméliás hölgy» színművét megalkotta. A krónika a hirhedett szépség saját emlékiratait idézi kútforrásúl.

Gauthier Margit előkelő provencei család leánya volt. Atyja oktan pazarlásai miatt tönkre jutott, vagyónát elveszté. A magára hagyott úri leánynak életpályát kellett választani. Tizenhét éves korában vették fel a Théâtre Français kötelékébe. (1716.)

Memoirjaiban mély megvetéssel emlékezik a színész-életpályáról, a mihez pedig határozott tehetsége volt. Alakja, hangja, értelmisége minden pályatársnője fölé emelte.

De utálta ez életpályában azt az erkölcsi lefokozást, a mit a társadalom éreztet a színésznőkkel. Azokat üldözött vadnak tekinti a világ, a kikre vadászni dicőség.

Csakhogy Gauthier Margitot nem volt olyan könnyű *halálra* kergetni. A természet oly rendkívüli testi erővel ruházta fel, a minő ritka férfinak adatott. A tolakodó udvarlót ököllel utasította vissza, s volt annak mit dicsekedni a kék folttal a szeme alatt.

Megtette azt, hogy a tiszteletére rendezett lakomán *az ezüst tányért úgy göngyölítette össze a két markában, mint a molnárostyát.*

Gauthier Margit ismerte a művésznői hivatással együttjáró különhelyzetet.

A művésznő nem olyan nő, mint más. Annak az életben is az a helyzete, a mi a szinpadon. Egyszer asszony, máskor leány. Ugyanaz a Phædra, a ki az Elektra. A mi más nőnél bűn, az nála erény. Kiváltsága van rá. A szerelem csak játék. Versben is jó, de prózában még jobb. A szüziesség mirtuszkoszorúját viselni dicsőség; de elveszteni diadal.

Gauthier Margit tudta azt, hogy az erényes nőt a szinpadon kívül is játszani háládatlan szerep. Azt kifütyülik. Nem is játszotta. Hozzájárulható volt. Csak-hogy a kegyosztásának igen magas árát tudta szabni. Szerelmes versek árán nem lehetett azt kivívni. Egy tündéri pásztorórának az ára a meudoni Atalanta-villában ötvenezer livre volt. Nem minden ábrándozó szerelmesnek való előfeltétel. Az erénynek semmi sem olyan jó védelme, mint a magas ár.

Így is akadtak rá vállalkozók.

De valahány volt, mindannyi mélyen elhallgatott a szerelmes légyott élményeivel s másodszor nem kívánczolt vissza az Atalanta-villába.

Csaknem hihetetlennek látszik, hogy annyi hirhedett szívragló el ne dicsekedjék a czimborák előtt egy olyan olympi jelenettel, a milyen közte és az istennő között lejátszódott. Lehet, hogy malicziából tették, hogy másokat is engedjenek a bűvkörbe beleszédülni.

Egyszer a világhírű Szász Móricz maréchal vetődött a versaillesi udvarba, a ki maga is azonnal nagy bámulója lett Gauthier Margit magas művészetének.

Vidám lakomázás közben a bűbajos istennőre tért át a szóbeszéd.

Szász Móricz maréchal volt korának legdélcezegebb daliája. Férfiak és nők elleni harcban egyformán diadalmas.

Jelen volt a hős hadvezérnek egy fiatal unokaöcscse is a lakomán, Savigny Lancelot vicomte.

— Ugyan beszéld el, édes öcsém, — szólt kötekedve a maréchal, — milyen volt az a te szerelmi találkozásod a bájos istennővel. Senki sem akarja a maga kalandját elmondani. Ez valami szokatlan, hogy urak, úrfiak ilyen titoktartók legyenek. Teringettét. Ha nekem egy királynéval van találkozásom, másnap mindenkinek beszélek a szépséglencséről.

— Nekem ez ötvenezer livrebe került, — monda az öccs.

— Hát én megadom neked azt az ötvenezer livret, ha mindent elmesélsz előttünk.

— Tudod mit, bátya? Ne énnekem add meg azt az ötvenezer livret; hanem küldd el ezt a bájos istennőnek s aztán vállald el a következményeit.

— Tartom a fogadást.

Lancelot hozzákezdet.

Legközelebb furakodtak mellé azok az úri czimborák, a kik hasonló sorsban részesültek vele. Kíváncsiak voltak rá, hogy vajjon Lancelottal is az történt-e, a mi ő velük?

— Hát úgy volt az, bátya, hogy a titokteljes meudoni villában a bűbájos művésznő pompás lakomát rendezett a találkozásunkra, melyen egyedül voltunk ketteskén.

— Minden meg volt engedve?

— Minden. Ittunk egy pohárból, s a számóczát úgy osztottuk meg, hogy ő vette elébb a szájába, úgy kínálta oda felét.

— Én az egészet vettem volna el — tartóstul.

— Majd tedd meg. A lakoma után karöltve átmentünk az eleusi mysteriumok szentélyébe: egy tündérgrotta az, minden ablak nélkül, kupolás padmalyából rózsaszín világosságot terjenget az argandi lámpa. Dagadó kerevetek kétfelől. A háttért nehéz brokátfüggöny takarja, melyet porcellán amorettek tartanak félig föl-emelve.

Tündérnőm a függöny mögé vonult sokat ígérő mosolygással, melynek beváltása néhány percz mulva bekövetkezett. Azalatt én is fesztelen kényelembe tettem magamat.

A függöny szétnyílt s kilépett rajta — Anadyomene. Valóban maga a tengertajtékból született istennő.

Csak a rózsaszínű Vénusz-öv volt a derekán, az is pongyola-csokorra kötve. Észvesztő tünetény volt!

Én magamon kívül rohantam feléje, karjaimat ölelésre tárva, mire az istennő hirtelen elkapta a jobb karomat s emberfölötti erővel egyet facsart rajta, hogy én egyszerre háttal lettem fordítva feléje, arra a másik karomat is hátra tekerinté, a két keze mintha aczélfogó lett volna: s aztán a két összefogott öklömet oda-szorította a testéhez s a Vénusz-övével hirtelen körülhurkolta. Rabbá voltam téve.

— Miként én is! Épen mint én! — kiáltának közbe a kiszenvedett czimborák. — Így történt ez minden találkozásnál.

— Ekkor aztán oda ültetett maga elé a kerevetre, tehetetlen állapotban, s még azt tette velem, hogy leguggolt elém a cnydosi Afrodite alakzatában, térdére fektette a rajzalbumát, s hogy tökéletes legyen a képem, a fejemet feldiszipította egy őzagancscsal. Valóságos Aktaeon lettem.

— Csak őzagancsot kaptál? Nekem szarvasagancsot adott, — szólt közbe a legjártasabb pályatárs.

— Mind így jártunk vele, — vallák meg a többiek.

— Az nem asszony, hanem ördög!

— Hisz ki van írva a villája homlokára, hogy ott *Atalanta* lakik!

— No majd boszút állok én értetek! — mondá Szász Móricz.

S másnap ő kért találkát a félelmetes tündérnél, s bizony boszút állt rajta az elődeiért. De mint maga a hős maréchal megvallá, még soha életében oly hatal-

mas öklöző társra nem akadt, a ki oly keményen ellen tudott volna neki állani.

Azután sokáig kedvese maradt Gauthier Margit Szász Móricz maréchalnak.

Ettől fogva aztán nem volt többé a művésznő a férfikinzó Atalanta. Osztotta a boldogságot, a miből van elég.

Leghíresebb kalandja volt a württembergi uralkodó fejedelemmel. Párisban léte alatt a fejedelem beleszeretett az ünnepelt művésznőbe s viszonyt kötött vele. Annyira ment a kegyessége, hogy mikor Párist elhagyta, a művésznőt is elvitte magával württembergi udvarába s elhelyezé saját fejedelmi rezidenciájába. A miben semmi megütközésre méltó nincsen. A fejedelemnek saját színháza volt a palotájában, s rendén találtatott, hogy abban egy elsőrangú francia művésznő talentumát ragyogtassa. Csak egy kis baj volt a dologban, az, hogy a fejedelem palotájának a másik szárnyában viszont egy korábbi jogokkal felruházott művésznő regnált, a ki viszont a német múzsának volt a fölkentje: s annak is volt mit ragyogtatni. — Hát hiszen a fejedelem palotája elég tágas, hogy abban két istennő elférjen, a szíve még tágasabb, abban is elfér két imádott szépség. Hanem a szinpad nem elég tág, hogy abban két primadonna egymással összeférjen. Gauthier Margit halálíg tudta boszantani vetélytársnáját, a kit minden szerepében nevetségessé tett, úgy, hogy a mély érzelmű fejedelem felmondta neki a szálást s visszaküldte Párisba.

Gauthier Margit ezért boszút forralt s azt igen erőlyes módon hajtotta végre.

Szerzett magának két könnyű kocsit s azokhoz jó ügető orosz ménlovakat. Akkor a két kocsival elhajtatott Württembergbe. Ott megszállt egy városvégi vendéglőbe. Egész nap ki nem mozdult a szobájából, folyvást az ablakon ült és kémlelt. A két kocsija ott állt

az udvaron befogva. Egyszer aztán meglátta, hogy a vetélytársnéja, a német színésznő, közeledik az úton ismeretes zöldsárga hintájában: sétakocsizást tesz. Arra ő is lesietett a két kocsijához, az egyiknek a kocsisülésébe felkapott s kezébe vette a gyeplőt, a másik kocsisának utasításba adta, hogy kövesse nyomban. Akkor utána vágatott a vetélytársnéja kocsijának; nyargalvást utólérte, melléje került, összecsapott vele, mind a kettőjüknek a kereke tengelye eltörött, de a német primadonna kocsija belefordult az árokba. A művésznő eltörte a lábát, sánta maradt egész életére. Gauthier Margit aztán felkapott a másik szekere-re s menekült, a merre látott. Nem birták az üldözői utólélni a francia határig.

Zajos élet után végre őt is utólérte a Nemezis. Annyi hazudott szerelem után, melylyel egész seregét az imádóknak boldogítja s bolondítja, igazán szerelmes lett egy pályatársába, Quirault Dufresnebe, a ki maga is elsőrendű művész volt, a közönség kegyencze, egyike a legszebb férfi-alakoknak. Ez foglalta le egész lelkét. Egy ideig együtt éltek közös idillben. Margit szenvedélye folyvást nőtt kedvese iránt s végre azt kívánta tőle, hogy vegye nőül.

Itt kezdődik aztán ifjabb Dumas Sándor tragikai meseje a «Kaméliás hölgygyel». A szerető elébb beleegyezik a házasságba, majd családi ellenvetések s egyéb meggondolni való körülmények miatt lemond a szerelméről s visszavonul. A mire Gauthier Margit mély búskomorságba esik.

Dumas Sándornál nagyhatású meghalási jelenettel végződik e szerelmes történet. Krónikánk azonban más kimenetelt ír le.

Gauthier Margit e szerelmi csalódása után visszavonul a színpadról, lemond dicsősége világáról s kolostorba lép.

Alig volt harmincz esztendő, mikor erre határozta

el magát, alakjának tündéri pompájában, hangjának, művészetének teljes birtokában, a közönségtől bálványozva, imádóktól körülrajongva: mégis meghalva a világra nézve.

Előbb a goudeveauxi Orsolya-apácák kolostorába lépett, de ott annyi éjszakai kínzó vezeklésnek volt alávetve, hogy nem bírta kiállni.

Innen aztán a lyoni karmelita-apácák kolostorába tért át, ott fölvette a köntöst s fogadalmat tett.

Tizenkét évig, holtig vezeklett a zárdai falak közt, naponkint korbácsolva a testét, mely annyi bűnt követett el.

Élte végén teljesen megvakult.

Azt írja a krónika, hogy kegyes életéért a pápa egy brevéjében megengedte Gauthier Margitnak, hogy a kolostori társalgó-teremben lefátyolozatlan arczczal jelenhessen meg. Negyvenkét éves volt.

Ez a krónikai története a «Kaméliás hölgy»-nek.

✓ AZ ÉJJELI FOGÁS.

(Igaz történet.)

Előrebocsátom azon figyelmeztetést, hogy a ki hajlandóságot érez ideges rohamokra, az ne olvassa végig ezt a történetet, mert ennek a kimenetele olyan drasztikus, hogy azt soha senki el nem fogja felejteni, mint a hogy én nem bírtam az emlékezetemből kiirtani, pedig már negyven év folyt le azóta.

Igenis: éppen negyven esztendeje annak. Anno «Haynau.»

1849. október elején volt.

A magyar szabadságharcz tábor a le volt már fegyverezve; de még állt Komárom vára és benne harmincz-ezernyi vitéz honvéd sereg, Klapka vezénylete alatt.

Hírlap nem volt: — egy sem volt. Hanem azért a hír járt — a maga lábán. Táviró sem volt, vasút sem volt. Telefon — az volt: ágyú. Ez az igazi távbeszélő.

Senki sem akart megnyugodni abban a gondolatban, hogy már mindennek vége.

Jön a török az Alduna felől nagy sereggel.

Jönnek Ázsiából a honn maradt ős-magyarok, hét vezérrel, hétezer sátorral újra elfoglalni Attila örökét.

Jön Palmerston az angol flottával; jön Napoleon a francia sereggel: nem engedik, hogy Magyarországot elfoglalja a muszka.

Ezeket a híreket természetesen Budán is meghallották.

Azaz, hogy bocsánat, Buda nem volt. Az egy romhalmaz volt. Pestből is hiányzott az egész Dunasor. Nemcsak az új palotasor, hanem a mi mögötte van: redut, angol királynő és a többi.

Tehát a Neugebäudet akartam mondani. Ott volt az új hatalom szeme s füle.

Zsandárok már voltak.

A Gellérthegyen még semmi czitadella nem volt: hanem egy őrház volt felállítva, a honnan éjjel-nappal meg lehetett látni, hogy mi történik odaalant. A zsandárok folyton czirkáltak az utcákon, az erdei úton s hordták a rapportot a rendőrségre.

A Svábhegyen az «óránál» is volt egy rendőrállomás, aztán meg a «hét ház»-nál.

Egyszer csak hozzák hírül a zsandárok a rendőrfőnöknek, hogy a svábhegyi erdők között fölöttébb gyanús tűnemények észlelhetők.

Éjjel tíz órakor (októberben akkor már éjjel van) több nap egymás után rögtön keletkező fény támad a hegyek között, mely több ízben irányt változtat. Egyszer a Sashegy felé villan, máskor a Kakukhegy felé: el-eltűnik, meg újra kilobban. Ez valami titkos jeladás.

Az őrzőjárat odasiet a fény eredetéhez; de mire odaér, már akkor nem talál ott semmit.

Itt valami összeesküvés készül.

Bizonyosan a Károlyi-palotát akarják levegőbe robbantani, a hol Haynau lakik. A mult éjek egyikén megtörtént, hogy az összes érdemrendeit elrabolták éjszaka a bezárt palotából, a mit két fegyveres katona őriz.

Az elővigyázati intézkedések azonnal megtétettek.

A czirkáló őrzőjáratok száma megszorítottatott, egy előőrsi állomás az «Adliczer»-nél lett felállítva.

Csak hogy az összeesküvőknek mindezekről nagyon jól kellett értesülve lenniök; mert a bekövetkező éjszakan már nem a Svábhegyen mutatkozott a rejtélyes

változó fény, hanem a Zugligetben a «Vajdabércz» alatt. Mire odasiettek, már nem volt ott.

A titkos kémkedés útján ki lett puhatolva, hogy a Svábhegyen guerillák járnak, s a Mártonhegyen egy ó-kútban kétszáz mázsa lőpor van elhelyezve.

Az az ó-kút ott volt Rajacsics uramnak az orbánhegyi telkén. A kutat megtalálták; de a lőpor már akkor nem volt ott. Rajacsics uram ott volt: de ő nem látott semmit: ő éjjel aludni szokott. Csak a jó «patriarkális» neve mentette meg, hogy komoly helyre nem került.

Az azután következő éjjel pedig a titokteljes fény épen az orránál fogva hurczolta a zsandárokat: egész le a «Farkas-völgybe». Mikor már azt hitték, hogy utólérik, hirtelen eltűnt, s negyedóra mulva már a hátuk mögött villant ki megint.

Ez egy rendszeres komplot.

Ezzel szemben magát az üldözést is rendszeresíteni kell.

Minden ház, minden szőlőkunyhó meg lett rakva örökkel: a kik el voltak látva tremolázó sípokkal: be lett tanítva a sípjeladás különböző jelentése, hogy egyszerre minden oldalról előrohanhassanak, s a czernirozott merénylőnek minden visszavonulási útját elállhassák.

S mikor aztán már a Svábhegy tökéletesen blokirozva volt, akkor egyszer csak a rendes órában, kilencz és tíz között, ott látják kivillanni a rejtélyes világosságot a Sashegy szikláinak alatt. Tehát kívül a czernirozási vonalon: a Gellérthegy közvetlen közelében. Világos a szándék! A várost szándékoznak megrohanni!

Mire rohamléptekben minden oldalról odasiettek: már akkor megint nem volt ott se híre, se hamva emberi lénynek.

Kezdett a dolog kísértetessé válni.

Ekkor az a furfangos gondolatja támadt a rendőrség

főnökének, hogy hátha *lesből* lehetne megejteni a veszedelmes vadat?

A Gellérthegy meg a Sashegy sziklái között vannak holmi odúk, melyekben két fegyveres férfi meghúzhatja magát. A többiek azalatt a közel levő villában állhatnak résen, s az első jeladásra előrohanhatnak.

A vakmerő összeesküvőknek bizonyosan a jövő éjjel ugyanarra a helyre kell jönniök.

Igen helyes volt a kombináció!

Az előintézkedések a legnagyobb óvatossággal lettek végrehajtva.

Mindenki a maga helyén volt.

Már annyit megtudott a rendőrség, hogy a mult éjjel egy középtermetű férfi settenkedett e tájon, a kinek a kezében valami hosszúnyelű zászlóforma volt. Az oldalán pedig egy nagy czilindert vitt, szíjra kötve. Ez bizonyosan az a robbanó petárda, a mivel a merényletet végre akarják hajtani.

Ezen az estén valamivel tovább kellett várni; mert a hold már későn ment le, s a fényjeladás rendesen holdnyugta után szokott bekövetkezni.

Szép csendes őszi éjszaka volt, úgy hogy a denevérek czinczogását is meg lehetett hallani röptükben. A sziklaodúban elrejtett két zsandár lélekzését visszafojtva hallgatózott. Egyszer, a sziklára tett fül közeledő léptek hangját kezdi észlelni.

Itt jön végre!

Még néhány szívdobogtató percz, s a csillagfénynél láthatóvá lesz a közeledő férfialak. *Karbonári* köpenyeg a vállán, fején *kalábriai* széles karimájú kalap, kezében valami hosszúnyelű zászlóforma.

Ide jön egyenesen!

Megáll. Köpenyét félvállra veti, s baljával egy tolvajlámpát tart a feje fölé, mely vakító fényt vet egy irányban. Fejét figyelmesen forgatja jobbra-balra, mintha várna valamire.

Majd hirtelen nagyokat legyint azzal a hosszúnyelű zászlóformával.

Ez bizonyosan a jeladás az összeesküvő társaknak.

Ott van az oldalán az a bizonyos ércz czilinder is.

Most egyszerre felhangzik a sípjeladás, a zsandárok előrohannak rejtekeikből.

— Add meg magad! Hasztalan minden ellenállás!

— Mi tetszik az uraknak? — kérdi egész hidegvérrel a megtámadott.

— Mit jár ön itt, késő éjjel, tolvajlámpással?

— Én itt éjszakai fogásra járok.

(Németül még merészebben hangzik az: «zum nächtlichen Fang.»)

— Ahá! *Zum nächtlichen Fang!* S még nem is igyekszik eltagadni! Mi van abban a czilinderben ott az oldalán?

— Tessék megnézni.

— Ide vele!

— De óvatosan tessék felnyitni a tetejét!

— Hogy fel ne robbanjon, úgy-e?

— Nem. Hanem hogy a lepkék ki ne repüljenek belőle.

A kit a vitéz zsandárok akkora stratégiai készüllettel szerencsésen elfogtak, az a derék tudós Frivaldszky természetbúvár volt, a ki tudományos buzgalmában éjjeli sphynxekre és halálfejes pillékre vadászni járt ki a svábhegyi kastélyából. Az a zászló egy lepkefogó volt; a czilinder a rovargyűjtő doboz, s a tolvajlámpa a lepkecsábító fény.

Hanem erről az esetről nem vettek fel protokollumot.

BARAK HAGEB ASSZONYAI.

Épen háromszázhatvanöt asszonya volt Barak Hagebnek. Minden napra egy.

Hogy szökő esztendőben hogy jött ki vele? az titok.

Pedig Barak nem volt valami szultán, bizonyítja a «Hageb» melléknév, a mi annyit jelent, mint főkamrás.

Ez volt a hivatala Mohammed, Kovarezán szultánja udvaránál. Barak mint a nagy mongol birodalom követe került oda; Mehemed gyermek volt még: az özvegy szultána maga is fiatal asszonyság. Barakra bízták nagyhamar az egész gazdálkodást.

Szépen gazdálkodott!

Ő hozta be azt a reformot, hogy a hadseregnek a zsoldja négy réz-asperről háromra leszállíttassék.

Azt mondta, hogy a hármasszám szent szám, hárman vannak a próféták is.

Egyszer a nagyvezér, Dorfur Ali, azt mondá Barak Hagebnek, oda látogatván hozzá egy csésze kávéra:

— Nagy bolondság tőled ilyen sok asszonyt tartani. Ha nálunk is az volna a szokás, a mi odakünn a frankoknál, hogy az asszonyt ingyen adják, de még rá is fizetnek, hát te akkor most gazdagabb volnál Sapor királynál. De nálunk megfordítva van a világ rendje: itt pénzen veszik az asszonyt. Te igen sok pénzt elvertél már erre a célra. S ha a magad pénzét vernéd el, bánná a dzsin! de az ország pénzét tékozolod el az

asszonyaidra: s ez már baj. A mit te egy asszonyra kiadsz, azon száz lovaskatonát lehetne kiállítani.

— Hát aztán száz lovas katona okoz-e' nekem annyi gyönyörűséget, mint egy asszony? — Ezt felelte rá Barak Hageb.

Böles mondás volt! Nem is tudott rá mit felelni Dorfur Ali. Csak a nagy szám ellen tett kifogást: minek olyan sok asszony?

— Hiszen azt igen helyeselném, a próféta is helyesli, tudom, hogy a ki teheti, szerezzen össze a virágos kertjébe mindenféle virágokat. Vehettél magadnak szőke hajút, fekete hajút, s a mi a két szín között van, fehér képűt és barna képűt, kék szeműt fekete hajjal, s fekete szeműt szőke hajjal, sárga színű chinait, olajszerű malájit, és azokból, a kik a hajukat veresre s a fogaitkat feketére festik; meg a kik az orrukon pereczet húznak keresztül; ébenfával vetekedő szerecsent; de elég mindenikből egy! Hiszen Allah szerelmeért, a neveiket sem tudnád elszámlálni az asszonyaidnak; nem hogy azt meg tudnád mondani, hogy melyiknek mi hasznát veszed?

— Oh, dehogy nem tudom! — mondá Barak Hageb. — Hallgass reám, elszámolom sorba. Az *Ildibah* jóslatokat tud mondani, a mik az ország sorsának intézésére fölöttébb szükségesek, a *Hafitem* ért a bűvészethez s lelkeket tud idézni. A *Narmahál* a madarak beszédét érti, úgy, mint én a tiedet. Az *Alpaide* meséket tud mondani, a mik képesek egy szultánt álomba ringatni. A *Mahadéri* és az *Assainte* páros tánczot lejt együtt. Tudod, hogy a bajadér-tánczhoz két alak szükséges. A *Mangora* a szultánkenyér készítésének titkát érti; a *San dabah* pedig olyan szörbetet készít, hogy még a bajuszodat is sajnálod megtörölni utána. *Via-Hia*, a chinai, úgy tudja a sáskákat viaskodtatni egymással, hogy az szebb minden háborúnál; az indus *Kaika* pedig a legvadabb állatot is meg tudja szelidíteni, hogy még az oroszlán is kocsiba hagyja fogni magát. A *Roxane*

a csillagok járását ismeri s megmondja a nagy emberek halálának napját. Az *Aysha* ismeri a titkot, a mi által a ma reggel elültetett virághagyma estére már kivirágzik. A *Kaika* nem szép, inkább rút, de a csömört ki tudja kenni a hátamból. A szilaj tatár *Jorikó* gyönyörűn lovagol, s a többi asszonyokat is mind tanítja lovagolni. Ellenben a tudós *Aburaide* a leveleket írja, a miket a tollába mondok arabul, a *Josa* az alkoránt olvassa előttem, a *Ráchel* zsoltárokat énekel, a *Kadigával* és *Samuzával* együtt, mert tudod, minden énekhez három hang kell. A *Jukima* a kötélén tánczolásban remekel; az indus *Fibella* a késhajigálásban művésznő; egy nádszálat eltalál közepén a tűre hegyével tizenkét lépésről. A *Borassa* a gyógyfüvekhez ért. Az *Aliben* aranynyal és tarka selyemmel tud himezni olyan szőnyegeket és kárpitokat, hogy azokat királyok is irigyelhetnék. A *Roche-nora* még annál is szebb talitarka táblákat tud mázolni. A turbánom tekercsét úgy fel nem tudja senki kötni, mint az *Alaciel*. S ha valami nevezetese álmodom, ott van a *Bagdad-Chatun*, a ki azt nekem azonnal megmagyarázza. A *Manola* gyönyörűségesen játszik hárfán, az *Abigaiba* a boraborán, az *Abassa* a nakorán, a *Zebra* a tamtamon, a *Kia* a csingilingin; a mi mind együtt szép, a hogy tudod. S aztán a baraczkot meghámozni úgy nem tudja senki, mint a *Sichem*.

A nagyvezér csak számlálta először a keze ujjain, aztán meg a lába ujjain a Barak Hageb asszonyainak a neveit; de a mint azoknak a száma már átment a harminczasba, megijedt, hogy ott éri az éjszaka, elmarad az abdesztán-mosakodástól.

— Jól van, jól van! Ne mondd tovább. Szükséges neked mind a háromszázhatvanöt asszony a háznál, mindnek van valami hasznos dolga. Igazságod van; de rá vigyázz, hogy ennek az igazságodnak kárát ne valld egyszer valamikor.

A nagyvezérnek igaza is volt, meg nem is, a hogy a történtek fel fogják világosítani.

A Kovarezánnal szomszédos Kermán szultánja, Szidi Ahmed, megtudva, hogy Mehemed alattvalói milyen nagy elnyomatásban szenvednek, elhatározá, hogy fel fogja őket szabadítani. A szomszéd országok panaszait meg- orvosolni mindenkor kedves kötelességüknek tartották az uralkodók.

Szidi Ahmed roppant hadsereget gyűjtött erre a célra. Némely persa történetírók azt mondják, hogy tízezer harczosa volt, mások százezerről beszélnek. Alkalmasint középén lesz az igazság, lehetett neki valami háromszáz testőre, a ki igazi katona volt, a többi csak rablásra vállalkozó csőcselék. Mielőtt hozzá kezdett volna, a hadsereg zsoldját négy asperről öt asperre emelte föl, a mi által leírhatatlan lelkesedést idézett elő.

Ő maga állt a hadsereg élére, s annyi drágakövet rakott fel magára, hogy a lova alig birta; a mi a mezitlábos harczosok büszkeségét végtelen emelte. A drága csemegéket tévéken vitette maga után a saját gyönyörűségére, a mi mindazoknak, a kik az éhkoppot nyelték, nagy vigasztalására szolgált.

Ezzel szemben Mehemed szultán is nagy hadsereget állított ki. Mennyi volt a száma? azzal nem szolgálnak a történetírók, csak azt mondják, hogy kétannyi volt. Maga a nagyvezér, Dorfur Ali, vezette a sereget.

Az ütközet előtti éjszakán Barak Hageb egyik asszonya, az Ildibah, jóslatot mondott a madarak repüléséből, megjövendölve, hogy a Kerman birodalom rövid időn össze fog omlani. A másik asszony, Roxane pedig megjövendölé a csillagok járásából, hogy a holnapi napon Szidi Ahmed meg fog halni.

Barak Hageb mind a két jóslatot kihirdette a főváros minden utczáin, a mi leírhatatlan lelkesedést idézett elő.

Maga is oly nagyon bízott a jóslatok teljesülésében, hogy nemcsak személyesen kirándult az ütközet színterében gyönyörködni, de még az asszonyait is magával vitte, a kik mind a legdrágább paripákon ültek, s ki-

keresve számukra a legjobb nézőhelyet, felállította őket egy kis domb tetejére.

Az ütközet kora hajnalban kezdődött meg, eget és földet megreszkettető dob- és trombitaszó mellett. A persa történetírók szerint a kovarezáni seregnek elesett negyvenötezer embere, míg a kermáni hadsereg nem vesztett többet három halottnál. A mandzsu historikus szerint ellenben a kermáni hadseregből harminczháromezer hullott el hősi halállal, míg a kovarezáni hadseregnek egy papucs sem maradt le a lábáról.

Itt is megint középen van az igazság. A kovarezáni hadsereg ugyanis az első nyilzáporra, a mit az ellenség a fejére zúdított, a hátára vetette a paizsát, dárdáját, s úgy elfutott erdőbe, nádasba, kukoriczásba, hogy utól nem érte senki. Kinek is volna kedve három krajezárért kispékeltetni a bőrét? A diadalmaskodó kermáni hadsereg aztán rohant kirabolni a szerteszét fekvő falvakat: ez levén a szokott módja az elnyomott népek felszabadításának.

— A próféta szakállára! — kiáltott fel Barak Hageb, mikor az ütközetnek ezt a kimenetelét látta, — nekem úgy tetszik, mintha Ildibah jóslata nem egészen teljesülne. A kovarezáni birodalom omlik ma halomba.

— Még nem ment le a nap! — felelt rá Ildibah. — Fussunk!

Ezt a tanácsot maga is meg tudta volna adni magának Barak Hageb.

Nem is sokat kérdezősködött a madaraktól, hanem a lova vékonyába vágta a kengyel vasát, s nyargalt, a merre tág volt előtte a világ.

Az asszonyai is mind vele futottak.

Szidi Ahmed fülébe is eljutott a híre Barak Hageb mesés gazdagságának s különösen nagyszerű asszonygyűjteményének. Mikor vége volt az ütközetnek, a serege fosztogatni széledt; ő maga pedig a helyett, hogy Kovarezán bástyáit ostromolja, jobbnak látta utána eredni

Barak Hagebnak, hogy elvegye tőle a drága kincseit s a még drágább asszonyait.

Késő estig futott egymás után a két porfelleg: az egyiket Barak Hageb asszonyai verték fel, a másikat Szidi Ahmed testőr lovasai, szultánjokkal az élükön.

Alkonyatkor egy nagy bambuszerdőt értek el a menekülők. Itt meg kellett állaniok, mert azon a sűrűségben nem lehetett lóháton keresztültörtetni.

— A próféta feleségének a kötényére mondom! — kiálta fel Barak Hageb, — a te jóslásod is furcsán teljesül, Roxane. Magam leszek a mai nap halottja, nem Szidi Ahmed.

— Még nem jöttek fel a csillagok! — felelt rá Roxane. — Csak te pihenj meg a patak mellett s végezd az abdesztán mosakodást, a többit bízd reánk.

Azzal az asszonyok összeszólalkozva, azt a furfangot művelték, hogy a lovaik sörényéből bajuszt, szakállt csináltak maguknak; nagy, fülig csavarintott bajuszt s övig rengő szakállt. Azután a fiatal bambusznádakból dárdákat metéltek, azoknak a végeire a töreiket szúrták fel lándzsahegy gyanánt. Nyílnak elővették a hajaikba tűzött ezüst nyilakat, a tegez idege kitelt az összesodrott lófarkakból. Mire Barak Hageb az esteli imádkozásból előkerült, egy egész hadsereg állt előtte szakállas vitézekből. Maga is megszeppent, olyan rettenetesek voltak.

A tatár Joriko s az indus Zibella álltak a sereg élén s ők kommandéroztak, s megtörtént az a nagy csoda a világon, hogy egyik asszony engedelmeskedett a másiknak.

A seregüket háromfelé oszták. A derékhadat az erdő szélében állították fel csatarendbe, a másik két csapatot elrejtették a mellékbozótokban.

Így várták be az üldözőket.

A mint Szidi Ahmed megpillantá a csatarendben álló marczona alakokat, azokkal a nyeregkapát verő szakál-

lakkal, bizony megrezzent a szíve. Ezek emberek a talpukon.

S akkor egyszerre előrugtat azoknak a sorából a legdélcegebb dalia, s erős, mély hangon oda kiált:

— Hej, te, Szidi Ahmed, ha van lelked, szállj ki ellenem egy kelevéz-hajításra!

S azzal odarugtat a fenyérre vakmerően, a feje fölött pergetve az ujjai közt a hajító dárdát. Zibella volt az, a késhajigáló bajadér.

Már csak Szidi Ahmed is kénytelen volt szembemenni a kihívó vitézzel.

Az pedig, a mint egy hajtásnyira jutottak egymáshoz, úgy röpíté a kelevézet Szidi Ahmedre, hogy a rezgő bambusz-szál a kés hegyét annak a homlokába fúrta. A szultán lefordult a nyergéből egyszerre.

Akkor a szemben álló phalanx sorlövést adott a testőrseregnek, az ezüst nyilakkal. Az ezüst nyíl pedig veszedelmes fegyver; nagyon messze elhord s nagyon célba talál. Abban a pillanatban a bozótban elrejtett csapatok is kitörtek kétfelől nagy robogással; Jorikó, a szilaj tatár amazon, a nyergébe állva vezette csapatját, a hogy a murtirigátorok szokták, a kik nem ülve, de állva vágatnak a ló hátán a csatába.

De a kermáni testőrök se vették tréfára a dolgot. Öt krajczár szép pénz, de biz annyiért sincs kedve az embernek a bőrét kilyukasztatni; hátukra kapták a paizsaikat s ott hagyták a szultánt a földön, maguk pedig szaladtak visszafelé, hogy a lovak hasa érte a füvet futtában, s tele torokkal ordíták a világba:

— Jönnek a tatárok! Itt a karkimiaiak! Nyakunkon a murtirigátorok! Tízezer, húszezer, százezer óriás érkezett Barak Hageb segítségére! Tüzet fújnak az orrikaikon s menykövekkel lövöldöznek!

Ekkor aztán a kermániaiak futottak a bozótba s a kovarezániak jöttek elő a kukoriczából.

— Látod-e, — mondá Roxane Barak Hagebnak, —

az én jóslatom teljesült. Ime, Szidi Ahmed itt fekszik előtted halottan.

— De még az enyém is teljesülni fog, — mondá Ildibah, — mert a kermáni birodalom össze fog omlani. Megyünk Kermánba.

S azzal levágták az elesett szultán fejét, dárdára szúrták, s ezzel a diadaljellel indultak útnak Kermánnak. Útközben egész seregre szaporodott számuk. A szétfutott harczi nép mind odacsődült hozzájuk, bosszútól fellelkesülve, a kermániaiak pedig önkényt kaput nyitottak előttök: kisült, hogy ők még keservesebben el voltak nyomva, mint a kovarezániak. Hálákat adtak Allahnak, hogy Szidi Ahmedtől megszabadítá őket, s kikiáltották Barak Hagebet szultánjuknak.

Így ment teljesezésbe Ildibah jóslata.

E csodálatos és csaknem hihetetlen nagy diadal után maga körül gyűjté az asszonyait Barak Hageb s így szólt hozzájuk:

— Ti dicsőséges asszonyok! A kiknek én köszönhetem az életemet, s a mi több az életnél, dicsőséges hírnevemet, s a mi a dicsőségnél is több, országomat: — kérjetek tőlem bárminő jutalmat, Allahra fogadom: ha van ezen a világon az, a mit kívántok, megadom ti néktek.

És ekkor előállt a dicső Zibella, a ki Szidi Ahmedet megölte, s a többiek nevében így szólt:

— Valóban nagy jutalmat érdemlünk tetőled, a te asszonyaid; mert úgy küzdöttünk melletted, mint férfiak; jobban, mint férfiak. Azért nem kívánunk tőled kevesebbet, mint hogy add meg a szabadságunkat, s a te országodban legyen oly szabad az asszony, miként a férfi.

Barak Hagebnek két nehéz könyecsepp gördült végig az orcáján, a mikor e szót hallá.

— Olyan dolgot kértél, a mi van és még sincs ezen a világon, — mondá Zibellának. — De én megfogadtam

Allahra, hogy megadom. Legyen hát Kermánban olyan szabad az asszony, mint a férfi, s Barak Hageb asszonyai hirdessék legelőbb, hogy ezt ők vívták ki!

Ezzel az egy szóval úgy meg volt nyerve a nép szíve Barak Hageb számára, hogy senki többé a szomszéd uralkodók közül meg nem merte támadni a trónján, sőt valamennyien mind siettek neki kínálni a nőnemen levő rokonaikat feleségül. Maga Kovarezán szultánja, az egykori ura Barak Hagebnek, Mehemed, követséget küldött hozzá s felajánlá neki, hogy válaszszon a hat húga és nénje közül tetszése szerint feleséget.

Erre azt mondta Barak Hageb:

— Én nem választok sem a húgaid, sem a nénéid közül: mert nekem nem boldogságra, hanem bölcseségre van szükségem. — Hanem ha atyafiságra akarsz velem lépni, add nekem feleségül az anyádat!

És elvette feleségül Mehemed szultánnak az anyját, a bölcs és jószívű Hakinát. S a háromszázhatvanöt asszony után beérte ezzel az egygyel.

S minden nemzet történetírói azt jegyzék fel róla, hogy bölcs és népáldotta uralkodó lett belőle, ő alapította meg a koraszethai dinasztiát.

Történt mindez 1234-ben, a Hedsira 612-ik eszten-dejében.

A HALBERSTADTI ÁDÁM.

A boldog hajdankorban nagy ceremóniákkal járó ünnep volt a hamvazó szerda.

A kik jártasok a régi írásokban, azok tudni fogják, hogy ezt az ünnepet a nagy-szombati zsinatban szerzé Gergely püspök, a kinek «Nagy» melléknév adatott, s ugyanezt később az agathai concilium szabályozá.

A megszentelt hamu készítődött azokból a pálmaágakból, a melyekkel előtte való év virágvasárnapján a templomok feldíszítottak, s a másik év hushagyóján elégetetének.

Ezzel a hamuval hinték be a hívők fejeit hamvazó szerdán, annak a jelképezéseül, hogy mindnyájan por és hamu vagyunk, tehát magunkat megalázzuk.

Egy ilyen hamvazásról érdekes adatot találunk Heortokratesben, egy magyar nyelven íródott kétszáz esztendőskronikában.

«Az nyolczadik Bonifácus R. P. mikor az hamvakat hintené az emberek fejekre: eleibe mégyen az genuai Püspök, akki az Pápa ellenségeivel, az Ghibellinusokkal tartott; az Pápa az egész fazék hamvat az szeme közzé öntötte s az fazokat is fejéhez ütötte, ezt mondván: «Memento tu, quod Ghibellinus es, et cum Ghibellinis in cinerem reverteris. (Jusson eszedbe, hogy gibellinus vagy s a gibellinusokkal együtt hamuvá fogsz lenni.)»

Halberstadt városában a hamvazó szerdai ceremónia egy különös népszokással volt összekötve. Kikeresték a

városban azt az embert, a ki a közvélemény szerint a leggonoszabb életűnek volt megbélyegezve. Ezt a czégeres bűnöst azután hamvazó szerdán, zsákba öltöztetve, mezítláb, lefátyolozott arczczal, a templomba vonszolták. Ott a pap behintette a nagy bűnöst hamuval, s a templomszolgák által kiüzette a templomból, ájtatos éneklés között. Ennek a nyomorult bűnösnek aztán az egész nagybőjt alatt az utczán kellett kóborolnia, sehol egy házba is be nem eresztették, ha éjjel lett, ha eső esett, a kapumélyedésekben húzhatta meg magát, s élelmét a házak elé kiöntött konyhahulladékokban kereshette. Keserves életmód volt.

Virágvasárnapján azután a penitencziáját kiszenvedett bűnöst ismét visszavitték a templomba, megmosdatták, olajjal megkenték, a püspök megáldotta, megszentelte, hófehér kantust adott rá s elnevezte «Ádám»-nak. És azontúl becsületes embernek tartotta mindenki.

Ez, meg kell vallani, igen szép szokás volt.

Megszabadulhatott azonban a kipécézett bűnös a negyven napnál hamarabb is a penitencziától, ha sikerült neki egy magánál még nagyobb bűnöst fölfedezni és följelenteni; akkor ez vette át az örökséget «cum beneficio inventarii» s folytatta a vezeklést.

Ez eleinte nagyon jó dolog volt; mert ilyenformán a gonosztevők egymást árulgatták be. Hanem időjárával, e szigorú bűnhődés mellett, annyira elment a kedvük a halberstadtiaknak mindenféle czégeres bűn elkövetésétől, hogy lámpással sem találtak olyan embert, a kit gonosztevőnek lehetett volna nevezni: pedig már a tízparancsolatot is kiegészítették százparancsolattá: például azt, hogy «tiszteljed a te atyádat és anyádat» kibővítve ekképen: «és a te ipadat és napadat, körösztapádat és körösztanyádat, a czéhbeli atyamesteredet és az árvák atyját és a város atyáit, nemkülönben a dajkákat, a kik anyákat helyettesítenek: mind tiszteljed!» De hát ezt is megtartották.

Így történt, hogy az 1666-ik esztendőben Halberstadt városában nem akadt már ember, a kin a hagyományos czeremóniát végrehajtsák. Papok, kurátorok, törvénybírák hasztalan járták sorba a házakat, nem találtak olyan embert, a ki abban az esztendőben valamit vétett volna.

Végre maga a főbíró, Maykäfer Klausz uram bukkant egy gonosztevőre, a kinek a neve volt Engelschuld Fridolin: az ő házával épen átellenben lakó fiatal aranyhímző.

Az elkövetett bűn pedig az volt, hogy az aranyhímző reggelenként a háza legfelső ablakának a hidjára kenyérmorzsákat hintett a verebek számára.

Tudni kell az előzményeket! Halberstadt városának nem volt olyan kegyetlen ellensége, olyan gyűlöletre méltó zsarnoka több, mint a veréb. Ez az irtóztató állat mindenütt feleszi a borsóföldekről az elvetett magot: csúffá teszi a kölest bugájában; megháborítja lármájával a köznyugodalmat s a tisztaságot épen nem kedveli. A hol eszébe jut! Egyszer épen a főbíró úrnak az orra hegyére. Máskor meg a tanácsházban, a protokollumba, a neve alá, a Locus Sigilli helyett! — No már ezzel csak elég van mondva.

A miért is kiszégeztetett a város kapuira az a rendelete az érdemes várostanácsnak, miszerint a verebeket mindenütt szét kell löni, szét kell tépni, szét kell gázolni, vagy a hogy eredetiben hangzik: «Die Spätzle allenthalbe verschiesse, verreisse, vertrete!»

S ime, egy gonosztevő még arra mer vetemedni, hogy a kiátkozott szörnyetegeknek kenyérmorzsát hint az ablakhidjára, hogy jobban odaszokjanak! épen a főbíró lakásával szemben!

Rögtön érte mentek: kötelet vetettek a nyakára. Nem tagadhatta. Tanu volt rá a Wassersauf Wolfgang, az órás, a ki korán reggel szokott felmenni a városház tornyába, hogy a toronyórát felhúzza: onnan látta meg ezt a vérlázító bűntényt.

— Miért cselekedted ezt, Fridolin? — horkantott a bűnösre a főbíró.

De az megtagadta a választ, ha mingyárt a spanyol csizmával fognák is vallatóra.

Minthogy pedig a hamvazó szerdai gonosztevőt ki-mélni kell; mert arra mulhatatlan szükség van a szent czeremóniánál, annálfogva a kínvallatás elmaradt. Elég volt, hogy a bűn konstatáltatott, a reus által agnoskáltatott: ezen az alapon konvinkáltatott, kondamnáltatott és egzekváltatott. Hamvazó szerdán már ő volt az «Ádám» Halberstadtban, a kinek mezitláb, zsákruhában kellett kódorogni az utcán s lesni, hogy mikor öntenek ki az irgalmas lelkek a konyhaablakon egy kis zöltséget, vagy kenyérhéjat. A saját házába sem volt szabad belépnie.

— Megálljatok csak! — henczegett Engelschuld Fridolin. — Majd fogok én magam helyett nálamnál nagyobb gonosztevőt, a ki tovább viselje az «Ádám» nevet.

A históriai igazság kedvéért ugyanis meg kell említenünk, hogy bizonyára Halberstadtban is szokás volt mind a tíz parancsolat ellen vétetni; de csak úgy, hogy senki meg ne tudja.

Ennek a konstatálása után felvilágosítandó mind az elkövetett bűn, mind a makacs tagadás Engelschuld Fridolin részéről.

Bíró uramnak, Maykäfer Klausznak, volt egy szép leánya, Berta, a kinek az ablaka épen szembe nyílt Fridolin ablakával: az emeleten volt mind a kettő, a csúcsba menő eresz alatt.

Fridolin szerelmes volt Bertába, s a leány is hajlandóságot érzett iránta, ámbár a halberstadti szigorú erkölcsi rend mellett egymással szóváltásba elegyedniök nem is volt lehetséges. De néma jelekkel mégis kifejezhették érzelmeiket egymás iránt.

Ezek a néma jelek abból álltak, hogy korán reggel Berta és Fridolin kinyiták az átellenes ablakaikat s mind

a ketten kenyérmorzsákat hintének az ablak kiálló hidjára. Azokra aztán odarepültek a verebek. A verebeknek pedig az a szokásuk, hogy a mint egy morzsát elkapnak, azzal gyorsan tovarepülnek. Ilyenformán a Fridolin ablakából a Bertáéba, a Bertáéból a Fridolinéba repkedtek át a madárcák, s minthogy a verebeknek szokásuk a csiripelés: a szerelmesek pedig értenek a madarak nyelvén, ilyenformán küldözték egymásnak az izeneteiket naponkint: télen még inkább, mint nyáron.

Észrevette azonban ezt a tilalmas játékot a biró felesége, Anzelma asszony, Bertának a mostoha anyja. A biróné maga is szép asszony volt és fiatal.

Fridolinnak tisztességes szándékai voltak Berta leányasszony iránt s azokat a susogó asszony által intimáltatta is a biróéknál: nőül kívánja hazavezetni Bertát.

De Anzelma asszony hallani sem akart erről az összeköttetésről. Ő a mostoha leányának magas állásu férjet keresett. A toronyórásnak az állása már csak elég magas! Wassersauf Wolfgang volt a biróné választottja.

Ennek pedig az volt az igazi oka, hogy a szép Anzelma asszony maga volt szerelmes az órásba, s oda spekulált, hogy ha Wolfgang elveszi Bertát, akkor mindennap eljárhat a házhoz. No de jobb nem üzni-füzni tovább ezt a dolgot.

Ezért kellett annak a kegyetlen dekretumnak megszületni az egész verébnemzetség ellen!

S miután a dekretum megvolt: azt respektálni és effektuálni is kellett. A városházán minden behozott verébfejért egy pfifferlinget fizettek, a mit magyarosan «fitying»-nek hívnak.

Berta leányasszonynak az ablakát pedig biró uram lepecsételte, hogy azt a leánya ki ne nyithassa, a tilalom megszegése végett.

Ekkor aztán a szegény verebek hasztalan pipegtek, csiripeltek Berta ablakhídján: kopogtathatták kis cső-

reikkel a buczenscheibeneket. Nem kaptak több kenyérmorzsát.

Itt tűnt azután ki a hű szerető szív állhatatossága a maga egész nagyságában! Ha az imádott leány nem etethette meg többé a kedves izenethordó madárkákat: a szerető ifjú daczolt merészen a tilalommal, s a törvény daczára, kenyérmorzsákat hintett az ablakhidján könyörgő verebeknek.

Így azután egészen érthetővé lesz a történet.

Az órás rajtakapta a törvénysértésen az aranyhimzőt: azt elcsipték, elítélték, hamut szórtak a fejére: kiénekeltek a templomból, megtették Ádámnak. Ennek az Ádámnak aztán a bíró leányát nem adják Éva-képen. Ez természetes!

A halberstadti Ádámnak az egész nagybőjt alatt az utcán volt a helye. Akárhol járt, távolból két fogdmeg kísérte, arra vigyázva, hogy valami irgalmas lélek fel ne nyissa előtte az ajtaját.

Fridolin azonban rajta volt, hogy minél előbb lerázza a válláról azt a dicsőséget s átruházza magánál nagyobb gonosztevőre.

Egész éjjel ott ólálkodott a bíró háza körül. A bíróné ablaka földszint volt s azt egy kis ágaskodással könnyen el lehetett érní.

Fridolin letépett egy csomó vad sóska a templom mellől, a mely növény legelőbb szokott kibújni a földből tavasszal, s annak a nedvével bekente az üvegkarikákat a bíróné ablakán. Azok különben is zöldek lévén, a vad sóska nedve nem tett nagy különbséget.

Akkor aztán meghúzta magát a városi wahrzeichen árnyékában.

A mint az óra hajnali négyet ütött, közeledett a piac felől az ő embere. Köpenyeg volt rajta, lámpás volt a kezében.

Mikor a bíróné ablaka elé ért, letette a lámpást a köre, betakarta a köpönyegével.

Azzal bekopogtatott az ablakon.

A szép Anzelma is megjelent: aztán súgtak, búgtak: nem tudni, hogy mit; de az bizonyos, hogy utoljára megcsókolták egymást az ablaküvegen keresztül.

Ekkor aztán előrontott a rejtekéből Fridolin, nagy kiabálással.

— Itt van a nagy gonosztevő la!

Wolfgang megijedt, elfutott, ott hagyott lámpást, köpönyeget.

— Fogjátok meg! Itt a nagyobb gonosztevő! — kiabált utána szaladva Fridolin, — a bakterek szerencsésen elcsípték Wolfgangot.

— Ez az igazi gonosztevő, né! Megcsókolta a birónét az ablaküvegen keresztül.

Az órás tagadni akarta a bűntényt.

— Nem igaz.

— De biz igaz. Most is zöld a szád a sóskalettől, a mivel az ablakot bekentem.

Ezt csakugyan konstatálták a törvény őrei: zöld volt a szája az órásnak.

— Ezért volt hát olyan savanyú ez a csók! Máskor édesnek éreztem.

A Wolfgangot aztán vitték egyenesen a bíróhoz: s Maykäfer Klausz uram abba a kényszerhelyzetbe jutott, hogy az egyik gonosztevőt, a ki azért lett elítélve, mert a verebeket táplálta, fel kellett oldania s helyette a sokkal nagyobb gonosztevőt megtennie Halberstadti Ádámnak; mert az már csakugyan nagy gonosztett: a birónét megcsókolni üvegen keresztül.

Wassersauf Wolfgang aztán le is bűnhődte a hátralevő napokat Palmarum vasárnapig.

S minthogy az «Ádám»-nak nem lehet Évája a bíró lánya Berta, annál fogva mégis csak a Fridolinhoz adták feleségül.

Hogy a verebek fel lettek-e oldva az interdiktum alól? Arról már nem szól a krónika.

AZ ALBUM-LEGYEZŐ.

Bangisa Berti egyike volt a leghirhedettebb képviselőnek. Nemcsak a Sándor-utczai barak-palotában képviselte a kerületét, de Ős-Budavarában és a lágymányosi Konstantinápolyban is megfelelően.

A veje volt Kabolyapolyánai Bencze, szintén igen híres ügyvéd, a ki a kriminális védelmezésben excellált kiválólag.

Minthogy Bertinek veje volt, tehát leányának is kellett lenni, azt meg úgy hívták, hogy Milagrida. Valami híres énekesnőről ragadt rá ez a név.

Milagrida, mikor gyengéd volt, az apjának azt mondta, hogy «papa», a férjnek pedig azt, hogy «pubi». Elég jó volt az nekik.

Egyszer kap a postával a papa egy hosszú katulyát, felbontja, talál benne egy legyezőt — santal-fából. A santal-fának olyan jó illata van, a mi hasonlít a bűzhöz.

Írás is volt a katulyában: rózsaszín levélke, melyben Zoraide kisasszony esedezik, hogy a nagynevű honatya kegyeskedjék valami emlékmondatot írni a legyezőjének egy faczér lapjára, a mi őtet végtelen boldoggá fogja tenni.

Ha már az embert olyan szépen kéri: miért ne tenné meg? Berti papa nem volt fukar szép hölgyek irányában, kivált mikor csak frázisokról volt szó. De azokat is szerette a klasszikusoktól kölcsönözni.

Zoraide? Ez török név, ennek valami törökösét kell a legyezőjére írni.

Melyik magyar poéta irt török dolgot? Vörösmarty. Itt van a könyvtárban. Berti papa előkeresi Szilágyi és Hajmási balladáját s kiírja belőle a legyezőlapra ezt a sokat jelentő mondatot:

Török virág, magyar kebel:
Ez hő, az rajta hervad el.

Ennél jobbat nem is kívánhat magának egy török kisasszony.

Néhány nap múlva Bencze úr kap egy hosszú papírtokot a postával; felbontja: egy legyezőt talál benne santal-fából; megharagszik, ettől semmi sportula nem jár! Hanem a mint szétnyitja, egyszerre Berti papának a manupropriája tűnik a szemébe.

No, ha már Berti papa irt emlékmondatot ennek a hölgynek a legyezőjére, akkor ennek nagyon megkülönböztetett hölgynek kell lenni. Zoraide! Ez török név! Kövessük a papa nyomdokait. Hol az a Vörösmarty? Hogy mondja Szilágyi?

Rabság! Nehéz láncz! Hős karom,
Miért nem vagy te szabadon?!

(Ez már csak elég szimbolisztikus frázis egy feleséges embertől.)

¶ No hát ezzel vége van a dolognak. Ki az ördög gondolna arra többet, hogy mit irt valakinek az albumába, vagy a legyezőjébe?

Hanem egyszer nagy ünnepség támad; Milagrida asszonyságot ráveszik a barátnői, hogy hölgytársaságban, csupa merő asszonyokkal menjen el — korhelykedni Ős-Budába vagy Konstantinápolyba. Ártatlan tréfa az.

Lefoglalnak egy asztalt maguknak, a podiumhoz közel, a melyen az excentrique diva, a szép Zoraide, járja a

bajadér-tánczot, s énekli az *abelére* nótát, a melyből az *asszonyok* nem értenek semmit.

A bűbájos *alme*, a mikor énekel, a legyezőjével hűsöli az arczát és a keblét; mikor pedig tánczba kerekedik, a csengős dobót kezébe kapva, odadobja legyezőjét az asztalra.

Ha férfiak ülnek az asztalnál, azok bizonyára a tánczot nézik, ha nők: a legyezőt, a tele irottat.

Az ismerős vonásokban pedig csodás vonzóerő van.

Milagrida első tekintetre rátalál a papa és a pubi emlékmondataira, nem is adja ki többet a legyezőt a kezéből, olyan melege lesz.

Másnap az ebédnél egy kis könnyű migrain teszi szótalanná Milagridát.

A papa, a pubi mindent elkövetnek, hogy megszólásra bírják. Hogy mulatott tegnap — a barátnőivel?

Egyszer aztán megszólal:

— Ugyan, édes papa, mikor irtad te azt a verset, hogy «Török virág, magyar kebel, ez hő, az rajta hervad el?»

— Én? Soha életemben semmiféle verset nem irtam.

— Hát te, pubi, mit értesz az alatt, hogy «Rabság, nehéz láncz, hős karom, miért nem vagy te szabadon?»

— Én? Én csak annak a folytatását irtam oda, a mit a papa elkezdett.

Notabene: ez van elől, az van hátul.

Milagrida okos nő volt; elfeledte Zoraidet is, meg a migraint is.

Tanulság ebből, urak, az, hogy ismeretlen hölgyek album-legyezőire ne írják emlékmondatokat.

X KINEK VOLT HÁT IGAZA?

Volt egyszer egy ismerősöm, a kinek az a rossz szokása, vagy elve, vagy nem tudom én miye volt, hogy mindennek a rosszát szerezte meg. Mindenből, a minek már meg kellett lenni, válogatva válogatta ki a legeslegsilányabbat. Így például volt neki egy szép tágas kertje; abban nem volt egyéb, mint bodzafa.

— Ugyan mit csinálsz ezzel a sok bodzafával? Miért nem ültetsz helyébe körtét, almát, mikor az szintűgy elférne?

— Hm, ha gyümölcsfát ültetek, féreg lerágja, elfagy, szél leveri, tolvajok ellopják, ezer boszúságom lesz vele; de a bodzát bánom is én, akármilyen éri: ha van valami állat, a mi megeszi, tessék neki a zöld hajtásától kezdve a fekete bogyójáig. Legalább nem aggódok miatta. Aztán ez is zöld.

— No, abban igazad van.

Azután volt neki két rossz, de igen rossz lova; az ott legelt az árvacsalán és labodabozót közt, s mindig tele volt a sörénye bojtorjával.

— De ugyan, ha már lovat tartasz, miért nem szerzesz valami olyan négylábú állatot, a mi hegynek fel is tudja húzni a szekeret, nemcsak lefelé?

— Hm. Ha jó lovat tartok, annak zabot kell vennem; azért a kocsissal kell veszekednem, ha a zabot ellopja, ha a lovat meg nem keféli; azt féltennem kell, hogy valami baj ne érje; — ezeket pedig kicsapom a gyepre,

nem kérdelem, mit esznek? S a mikor meghalnak, épen annyit ér a bőrük, mint így mindenestül érnek. Aztán az is odavisz, a hova a jó ló.

— No, abban igazad van.

Azután rettenetes rossz ételeket főzetett otthon. Én nem is hallottam hírét olyan dolgoknak, a milyenek az ő asztalára kerültek.

— De ugyan, kérlek, nem tudsz magadnak jobb szakácsnét fogadni? Hiszen alumnista-diákkorodban nem traktáltak így, mint mostan.

— Hm. Látod: ha az ember jól főzet, nem győz jólakni; ha pedig rosszul főzet, akkor nagyon hamar jólakik. Aztán utoljára csak az a kérdés, hogy jóllakjék az ember.

— No, abban igazad van.

Egyszer pedig megházasodott. Nem tudja azt senki, honnan birta előkeresni, mely országban fedezte fel, elég az hozzá, hogy talált ő magának egy olyan fehér-cselédet, a kit bizony már a legnagyobb udvariasság mellett sem lehet a szép nemhez sorozni.

— Nem szólok, kedves barátom, a dolgodba; mert az izlés csakugyan különféle, s aztán a szerelem azért vak, hogy a bagolyfejű pillangónak is akadjon párja: hanem ugyebár olyan országból hozta ezt, a hol az emberek minden esztendőben új bőrt kapnak?

— Hm. Látod, ha szép asszonyt veszek, az majd piperézi magát, cifrálkodik, annak udvarlóit akadnak, féltennem kell; abba nagyon beleszeretek, bolondja leszek, az majd semmi után sem lát, mert kikap rajtam; míg ezt nem félttem sem attól, hogy a nap elsüti, sem attól, hogy gavallérok elszeretik, sem attól, hogy bálba kívánczik. S aztán utoljára is csak annyira megyek vele, mint valami szép asszonynyal.

— No, abban is igazad van.

Egyszer azután az én jámbor ismerősöm felesége megszökött tőle, nem ugyan valami gavallérral, hanem

a tulajdon kocsisával, a tulajdon rossz lovain. Ez eddig jó. Hanem az első station megdöglött az egyik rossz ló, a másik elvitte még őket egy darabig, a míg hegy nem következett, ott megállt és nem ment tovább; a kocsis-seladon aztán tovább szökött — magában, meg az ura csizmájában «gyalog». Ariadne pedig magába szállt s visszahajtott az egy lóval barátom uramhoz. Ez volt aztán a kétségbeejtő.

— Látod, ha olyan rosszul nem főzettel volna, a feleséged nem lakott volna olyan hamar jól, s nem szökött volna meg tőled.

— Hm, abban igazad van.

— Ha szebb asszonyt vettél volna, nem szökött volna meg a kocsisoddal, hanem valami gavallérral.

— Hm, abban igazad van.

— Ha jobb lovakat tartottál volna, elment volna tőled végképen, s nem jött volna megint vissza.

— Hm, abban is igazad van.

— És most, hogyha gyümölcsfák volnának itt a kertedbe ültetve, valamelyikre felakaszthatnád magadat.

— Hm. — Bizony — abban is igazad van.

— Látod, hogy mégis nekem van igazam.

A HARMADIK ÜNNEPNAP.

(Korrajz.)

Hajdanában az én híveimnél az a szokás divott, hogy a sátoros ünnepeket három egymásutáni napon ülték meg. (Így hívták a husvétet, pünkösdt és a karácsonyt, vasárnapon kezdték, kedden végezték.) Nagy volt ő náluk a buzgóság, valóban lélekemelő is volt, mikor a nagy ünnepnapokon a zsúfolásig megtelt templomban az az ezer meg ezer ezüst gombos, mentekőtös férfisereg rázendíté a zsoltárt: «Mint a szép, híves patakra — A szarvas kívánczik», hogy a mennyezet repedezett a hatalmas összhangtól, a mit az orgonaszó vezetett. Azután következett a prédikáció, mely annál szebb volt, mentül hosszabb volt. A prédikáció után jött sorra a hitoktatás, melyet a szentírásból a káplán olvasott fel. A prédikáció a nagytiszteletű esperes, vagy épen a főtisztelendő szuperintendens úr munkája volt: a bibliai felolvasás alatt járultak a hívek, legelől a presbiterek, az úr asztala elé, átvenni a kenyérben és borban a vallás szent jelvényeit, a miket két pap osztogatott. Azután kiki újból helyére ült s szépen végigvárta, míg a férfiak ezrei után a nők is sorba járultak az Úr asztala elé, s olyan goromba ember nem támadt, a ki előbb elhagyta volna a szentegyházat, míg a két pap az úrvacsorájában az utolsó koldús-csapatot is nem részesítette. Azalatt folyvást énekeltek: «Perelj, Uram perlőimmal!» (A miben nem kell semmi vonat-

kozást keresni a mi házi dorombjainkra, az asszonyi népre. Annyi esze Dávid királynak is volt, hogy az asszonyokkal való perlekedéssel nem alkalmatlankodott a Zebaóthnak.)

Délután prédikált a második tiszteletes, felolvasott az ünnepi legátus, szintén nagy közönség előtt.

És ez így ismétlődött ünnep másod- és harmadnapján, változatos szerepcserével. Úrvacsorája mindig volt. A bort kiadta a *lukma*, a Krisztus testét jelző kenyeret a híres kenyérsütőnek. Hogy az úr vacsorája után a polgárember vacsorája sem maradt el, az bizonyos, a hogy ezt az ácsi kántor e négysoros rigmusban megörökítette :

Szemeitek a kulacson,
Kezeitek a kalácson :
Kár Ácsn
A Karácsony.

S a karácsony ünnepénél még kíváncsabb a húsvét. Amott csak a kalács kínálkozik, de itt már a «hús» kecsegtet.

‘Aligha van a világon a magyaron kívül más nyelv, mely a feltámadás dicső ünnepét a hússal tisztelje meg.

Mi a *páska* alatt értjük a *bárányt*. Akkori hónapban ellenek a juhok. Ezért nevezik ez ártatlanság jelképét páskabáránynak. Ki ne emlékeznék kegyelettel húsvéti töltött bárányainkra, a tárkonyos báránybecsináltra, a fölséges bürgepörköltre zöld paprikával? Mél-tók azok egy ünnepnap magasztossá tételére.

Valóban érthetővé lesz a mi híveinknek azon szilárd ellenállása, melyet annak idejében kifejtettek önkényt gyakorló egyházi kormányuk ellen : a midőn tudniillik főtisztelendő Budai Ézsaiás uram azon életbevágó újítást szándékozott hitágazatainkba behozni, hogy a harmadik ünnepnap megtartása az egész országban eltöröltessék, azzal indokolva kegyetlen rendszabályát,

hogy ez a harmadik nap csak haszontalanul elvesztegetett munkaidő és semmi egyéb célra nem szolgál: mint fölösleges dőzsölésre, pincze- és kocsmalátogatásra s egyéb, Istennek nem tetsző dorbézolásokra: ezt tehát meg kell szüntetni.

Nagy lett a felháborodás városszerte. A presbitérium in corpore jelent meg a paplakon s a kurátor eléadta ékes szónoklatban az egész ekklézsia protestációját e hitünket és vallásunkat megrontó ujitás ellen.

A főtisztelendő úr végighallgatta a *nép* kívánatának tolmácsolását, s az nem talált zárt fülekre.

— Jól van, édes gyermekeim, minthogy olyan nagy a ti hitbéli buzgóságtok, tehát tartsuk meg a régi jó szokást, s legyen a legközelebbi húsvéti ünnep ismét három napra kiterjedő.

Ezt mondá a presbiteriumnak, mire az teljes diadalt hirdetve, az utcán összegyűlt nép közé visszatért.

A következő húsvéti ünnepekre aztán főtisztelendő Budai Ézsaiás uram egy legátus helyett hármat invitált meg három kollégiumból, a kik mind kipróbált theológusok lévén, egymással versenyezve prédikáltak a három ünnepnapon.

A harmadik ünnepnapon aztán, mikor az Úr vacsorájára került a sor, s a presbiterium az Úr asztalához járult, legelől Buza Sándor kurátor uram, Budai Ézsaiás uram lévén az első pap, a ki a megtört kenyérfalatokat osztogatja, elébb azt kérde a presbiterium fejétől:

— No hát, érdemes Buza Sándor uram, már most mondja el kegyelmed, hogy a három ünnepnapon miket tanult kegyelmed az épületes prédikációkból?

— Hogy én miket tanultam? — hebegé elszörnyedve a kurátor.

— No igenis, a szónoklatok textusát, melyik evangelistából vétettek azok, mi volt az értelmük és a belőlük levont tanulság?

De egy szóra sem emlékezett abból Buza Sándor uram.

— No hát menjen kegyelmed vissza a helyére és gondolkozzék rajta, mi maradt meg a fejében; mert addig nem érdemes a Krisztus testének átvételére.

Következett a viczekurátor: Csiba János uram.

Biz az sem tudott a kérdésre egy kukkot sem felelni. Mind szégyenszemre elutasítottak.

És így sorba az egész presbiterium.

Főtisztelendő uram valamennyit ismerte, nevén szólította: Goda, Boda, Tuba, Csizmadia, Szabó, Takács, Kovács, Ács, Szücs, Mészáros, Csakás, Halász, Vadász, Kádár, Timár, Bognár, Kolompár, Sipos, Dudás, Seres, Boros, Katona, Huszár, Puskás, Gulyás, Lapos, Kövér, Vastag, Vörös, Fehér, Fekete, Pap, Mester, Farkas, Róka, Vas, Arany, Tót, Német, Oláh, Rácz . . . Egy sem tudott egy szót sem a három ünnepnapon elmondott, szebb-nél-szebb prédikációkból. Mind leülhettek a helyeikre.

És még hátra voltak a czéhek, a hajósok, szekeresgazdák.

Menekülni pedig nem lehetett, mert a főtisztelendő úr bezáratta a templomajtókat.

Hát még az asszonyok! Nekik is egzáment kell még állani. Mert az ünnepnap arra való, hogy az ember, a mit a templomban hall, azt a lelkében megtartsa.

De mi lesz otthon az ebédből? A leves mind elforr, a páskabarány összeég, a kók összeesik, a töltött káposzta megkozmásodik: vacsora lesz az ebédből.

Bizony az lett abból. Mert a főtisztelendő úr esti harangszóig haza nem bocsátotta a gyülekezetet. Addig folyvást egzaminált.

Másnap pedig ugyanaz a presbiteri bizottság szépen felsompolygott a paplakra, s a küldöttség vezére szép, halk hangon előadá a főpapnak, hogy jobban meggondolva a dolog mivoltát, mégis csak jobb lesz azt a harmadik ünnepnapot végképen megszüntetni.

A ZSEBKENDŐ-KALAND.

Milanóból utaztunk Velencze felé a nőmmel meg az anyósommal. A ki ismeri már az olaszországi vasuti készségeket, annak nem kell osztályoznom, hogy az azokon utazás hányadik kategoriájába tartozik az élvezeteknek. Nálunk az elsőosztályú kupékban hat személyre van ülőhely; az olasz kocsik elsőrangú kocsi-szakaszában tíz utasnak kell elférni. Sőt én egyszer a génuai utamban tizenharmadmagammal utaztam; mert a kik a harmadosztályú kocsikból lemaradtak, azokat az elsőosztályuakba tuszolták be. S ez ellen nincs segítség. Egyszer pedig Róma felé utazva, olyan társaságban kellett meghúzódnom, hogy egész éjjel a zsebemben tartottam a kezemet a revolverem ravaszán. Éjfélben felszakítják az ajtót, s beront rajta hat torzonborz férfi, puskával, vadásztáskával a vállán, vizslával a pórázon; ezek pályáznak pacsirtákat, czinegéket vadászni a csincésbe, a mik most vándorolnak vissza Európába. Étkezésről szó sincs az olasz vasutakon. Vannak úgynevezett trattoriák, de mire az utas a szalvétát felköti a nyakába, már a fülébe ordítja a kalauz a «partenzát» s ott marad a rizottó, meg a macaroni à la napolitaine. Nem is utazik ott okos ember étkes kosár nélkül s beszerzi a hideg tyúkot, meg a szalmába fonnott chiantit, különben éhen vész.

No, hát az egész világon mindenütt lehet segíteni a vasuti utazás kalamitásain egy kis borraivalóval. Olasz-

országban ugyan nem. Nem is oszt itt borravalót se angol, se francia, se német. Az már mind ki van oktatva a felől, hogy az olasz konduktornak a tenyerét megkenni ezüsttel hiábavaló pocsékolás. Legfeljebb az lesz belőle, hogy öt percz múlva visszajön az ajándékozóhoz az illető, tenyerén hozva a kapott ezüstpénzt, hogy az nem *lira*, hanem pápai *bajocco*, vagy görög *drachma*, s beváltatja igazival. Itt csak a muszka utazók adnak még borravalót. Ezért néztek minket is mindenütt muszkáknak.

Együtt voltunk hát már öten: mi hárman, meg két olasz pasasér; volt hely elég az elkászolódásra. Ekkor beront egy uj talián s elkezd nagy lármával patvarkodni, hogy neki a lefoglalt helyéről elrabolták a jelzésül ott hagyott zsebkendőjét, s tőlünk, a bennülő utasoktól követelte annak az előadását.

No, már sok szép megtisztelő czímet hallottam a fjemre zúdítni izgalmas politikai pályámon, de még ilyen válogatottakat soha! Még zsebkendőtolvajnak nem szidtak. Hogy pergett a nyelve, olaszul, hogy forogtak a szemei, még olaszabbul.

No, én már hallottam Rossit, hallottam Salvinit, hallottam Ira Aldridget Othelloban, de egyik sem csapott akkora patáliát egy zsebkeszkenő miatt, mint ez a talián. Azt hittem, mindnyájunkat meg fog dezdemónázni.

A két velünk levő utas, a ki értette az olasz szitkozódást, nem állhatta ki tovább, fogta az utitáskáját, plaidjét s kiszállt a kupéból, keresett nyugodalmasabb helyet; én is odaszólítottam a kalauzt, hogy nyisson nekünk más kupét, fizetek akármit; de az csak nevetett s mutatta igazi olasz *flegmával*, hogy nem kell arra a kiabálásra hallgatni.

Volt ottan rendőr is, és nekem eszembe jutott az az anekdota, a mikor Kaas Ivornak az édesatyja, az erélyes dán báró azt kérdezte Protmanntól, Budapest zsarnokától: *«Sagen Sie mir, wo kann ich Sie verklagen?»*

De hát az olasz rendőr nem arra való, hogy valami rendet csináljon, a miatt agyonlőhetik a királyát, fejbe kollinthatják az utazót a szeme láttára: az olasz rendőrnek se szeme, se füle nincsen, csak kakastolltaréja van; az aztán megteszi.

Utoljára is' elővettem, a mi kevés olasz tudományom van: «Maladetto mangiacatto, cerca il tuo fazzoletto all inferno!»

Úgy látszik, hogy megértette, mert a mint elkezdte keresni az elvesztett zsebkendőjét az ülőszéke alatt, ott szerencsésen megtalálta. Mutatta diadalmasan lobogtatva s bocsánatot kért. Akkor aztán beállt a szája, lefeküdt, horkolt.

Egy állomáson megint egy új pasasér szállt be közénk. A mi zsarnokunk fölébredt, rögtön ismeretséget kötöttek, hangos diskurzusba kezdtek. Tudvalevő, hogy ha két olasz diskurál, az folyvást beszél, egyik sem hallgat a másikra.

Végre közeledtünk Veronához. A mi vasuti rémünk kászolódni kezdett. Az olasz nagy város kibontakozott előttünk. Nem messze a vasúti pályafőtől emelkedik egy óriási kémény; alighanem magasabb a bécsi Szent-István toronynál. A mi haragosunk büszkén mutatott e monumentális kürtőre. Ez az ő szalámi-gyára!

Most aztán tiszta volt előttem a helyzet.

Ez a mi illusztris utazótársunk *a veronai szalámi-király!* «Il rè (non galantuomo) di tutti salamucci!» Hja! Ez már más! Akkor szuverén joga volt úgy gorombáskodni velünk.

Mikor eltávozott a kupéból, előttünk is meghajtotta magát, valamit mormogva az ellenünk emelt szidalmak visszavonásáról.

Udvariasan viszonztam a rehabilitációját.

Megköszönte.

X PECZÓLT URAM.

Komárom várához egy jó hajtásnyira van egy község, melynek lakosai mind nemes emberek, a kik azzal dicsekszenek, hogy az ő helységükben a kutyák is *aranyosban* járnak. Tudniillik, hogy a helységnek neve «Aranyos.» Ott lakott a mult század elején (mindjárt a *nemesek hadnagyának* a portája mellett levő házban) két derék nemes úr, név szerint Péntek Péter, Péntek Pál. Testvérek voltak, osztozatlanok. Közös volt a háztartásuk, marháik, lovaik, szolgálk; de asszonyaik nem: azoknak csak a konyhájuk volt közös. A testvérek is egyetértésben éltek, az asszonyok sem pöröltek össze soha. Pálnak a felesége magyar volt, komáromi eredetű, a ki csak annyit tudott németül, hogy «niksz tájts», Péter hitvесе ellenben szerdahelyi származású volt, a ki csak németül hallott. Ez is egyik oka lehetett annak, hogy sohasem feleseltek egymással. Ellenben a Péter felesége híres volt arról, hogy nagyszerű szalonnás gombócokat tud csinálni, a Pál felesége ezzel párhuzamosan tudta megteremteni a lisztsterczet, a mi nem csekély tudomány. A közös asztalnál egyik férj jobban dicsérte a felesége főztét, mint a másik, s torkig lakott vele.

Volt a helységben egy görög, a kinek Jósó volt a neve. Lehetett annak czifrább neve is, de abba senki sem ficzomitotta ki a nyelvét. (Kratochvilnak hívták.) Ez árult mindenféle kelendő czikkeket a boltjában:

tűzkövet, taplót, ostor nyelet, pántlikát, cseréppipát, muzsikáló dorombot, kaszafenőt, szopókát, — no meg sőt is. Azt mind hozhatott Komáromból. De már a kávéért, nádmézért (czukor) Bécsbe kellett neki fel-fáradnia, mert az Komáromban háromszoros árú. A tyúkász-szekérrel felvitték Bécsbe egy petákért, visszahozták portékástul három sustákért.

Ez a Jósó csodákat tudott beszélni vasárnaponkint, — a mikor csukva volt a szatócsbolt, ember és marha pihent, — a nemes szomszédoknak a méhesben.

Már az maga is csoda volt, hogy azok az urak, a kik zsindelyes házban laknak, nem érik be a lépes mézzel, hanem olyan mézet hozatnak az Óperencziákról, a mi nádban terem, és ahhoz olyan babot vesznek, a mit előbb meg kell sütni, aztán kézi malmon megőrölni, s mikor az levet ereszt, ezt a keserű koromba főtt lélöttyöt findzsából iszogatják. Irtózik ettől minden igaz kurucz, a ki Thököly Imre esetét a nagyváradí basánál olvassa a «hármás kis tükörből» azzal a «hátra van még a fekete leves»-sel.

Hát még mikor arról a rengeteg nagy Szent-István-toronyról beszélt a Jósó, a mi olyan magas, hogy mikor új hold van, az beleakad a szarvával a torony hegyén levő kétfejű sasba, s belekerül jó fertály óra, a míg ki tud belőle vergődni. Igaz görög hitére esküdött, hogy ez úgy van.

— No ezt nekünk is meg kell egyszer néznünk! — mondá Péntek Péter Péntek Pálnak, a mibe ez menten beleegyezett. Hisz az a Bécs nem a világ. Van a két nemes úrnak három lova, azoknak csak fel kell kötni a farkát, kiszedni sörényéből a bojtortját, hát megteszik azok a parádét. Útravaló elemózsiát elbír a tarisznya, tele kulacs hozzá, a saroglyában sarjú, abrakos zsák: minden kitelik hazulról. Pénz nem kell oda, minek? Legfeljebb egy török kendőre az asszonynak.

Csak az új holdat várták, hogy azon a nevezetes

holdfennakadáson jelen lehessenek. A két feleség ellátta a két nemes urat minden útravalóval.

Meg is érkeztek szerencsésen a nagy császárvárosba, s nem történt velük egyéb baj, mint hogy a vámnál elvette tőlük a német a vágott dohányukat, kiöntve azt a bórzacskóból a földre, a magukkal hozott mákospatkót pedig ketté kellett törniök, hogy nincs-e benne dohány?

De még egyéb baj is volt a patkóval.

Az, hogy a turesik nem voltak megpatkolva, az ármányos német pedig végtől-végig kirakatta az utcáját nagy kemény kockakövekkel; azokon a puha gyephez, sáros úthoz szokott csallóközi paripa nem érti a járást, egyik erre csúszik, a másik arra csúszik a vasalatlan patájával, az ember alig győzi a «Jézus Mária» kiabálást.

No, de nemsokára akadnak egy házra, melynek tárva-nyitva a kapuja. Itt bizonynyal vendégszerető gazda lakik. Az volt a «Vörös ökör». Oda egyenesen behajtatnak. Ráismernek a szárnyékra. Beállítanak. Rögtön jön egy bőrkötényes szolga, utána maga a természetes gazda. Az is sipkát emelintve fogadja a kedves vendégeket, a szolga kifogja a lovakat s vezeti az istállóba, egy másik kenyérpusztító a czókmókot szedi le a lőcsről s viszi fel a lépcsős tornáczon. Hasztalan szabódnak, hogy ő nekik ott kell hálni a lovaik mellett, etetni, itatni, nix nutz, felviszik őket az emeletre, ott betuszkolják egy czifrára kifestett szobába, mosdótálat, szappant hoznak nekik törülközővel. Ugyan minek az a nagy fáradság? Superlátos ágy is van a szobában kettő.

A szíves házigazda maga jön fel értük, meginvitálni őket a vacsorához. Nagy itt a szolgálat! Hát még a bécsi vacsora! Jön pakerehändli, heringes saláta, apró szőlős bukta, hozzá ser kancsóval, a mi csak úgy habzik, de itatja magát. Már csak azért is érdemes volt

ebbe a Bécsbe felfáradni. Támogatás mellett tudtak csak a szobájukba felkerülni a trakta után; elébb azonban mindenkinek szépen megköszöntek mindent, megmondva a becsületes neveiket: «Péntek Péter, Péntek Pál.» A furfangos ágyakban azonban alig tudtak elaludni, az a ruganyos derekalj mindig ki akarja az embert dobni a nyoszolyából.

Hajnalban bejött a szobájukba egy fehérkötényes úr, az meg kivitte a csizmájukat kisuviczkolni. De ez már nagy tisztesség.

Még nagyobb volt az elbámulásuk, mikor, igaz magyar gazdaember szokása szerint, legelőször is az istállóba serénykedtek a lovaikat megtekinteni, s úgy találták, hogy azok nemcsak hogy csülökig gázolnak az alomszalmában, turkálnak az abrakban, hanem meg is vannak keféelve szép simára. No, ezek is megemlegetik Bécs városát.

De már arra sem Péntek Péter, sem Péntek Pál nem volt rábírható, hogy azt a rettenetes dolgot, a mit «frustuk» néven kínált nekik a házigazda, bevegyék. Légyétető az! Azért, hogy kávé a neve. Elővették a szeredásból a paprikás szalonnát s azt falatozták a bicskával. Annak a láttára meg a németet lelte ki a hideg.

Első dolguk volt azután kiókumlálni, hogy merre van hát az a híres Szent-István-tornya? Azt bizony Bécsnek minden szegletéből meg lehet látni.

Hujh, de rettenetes messzeségre van az! — Aztán ha odatalál is az ember; de hogyan talál vissza onnan a «Vörös ökör»-be? Mikor ez a bécsi német olyan ostoba, hogy nem ért egy kukkot sem más nyelven, mint németül!

— Megállj csak! — mondá Péntek Péter. — Tudom én annak a módját. Majd én, ha eltévelyedünk, előfokok egy jóképű németet, annak azt mondom, hogy «búúúh!» a két kezemmel mutatom a két szarvát, a

piros lajblimon meg előadom, hogy vörös; ebből kitalálja, hogy a Vörös ökörhöz igyekezőnk.

Péntek Pál belenyugodott a Péntek Péter indítványába.

Azzal neki indultak torony irányában, keresztül-kasul girbe-gurba utcákon, míg egyszer csak eljutottak egy lusta folyóvízhez, a mire egy kőhíd volt építve. Ott egy pofoncsapottkalapos német útjokat állta s erősen követelte, hogy az átmenetelért fizessenek fejenként egy krajczárt.

— Micsoda? Fizetni a hídon vámot? Mi nemes emberek vagyunk!

— Péntek Péter, Péntek Pál.

De a német csak nem akart tágitani. Úgy látszik, hogy nagyon rá volt szorulva arra az egy krajczárra.

Azt pedig egy magyar nemes nem teheti, hogy ő vámot fizessen a hídon, mint valami paraszt.

— De hát voltaképpen miért is kelljen mi nekünk keresztülmennünk ezen a hídon, holott a Szent-István-tornyát, meg a holdvilágot a Vörös ökörből is megláthatjuk?

Fogták magukat, visszafordultak; otthagyták a vámszedő németet: «gebedj meg!»

Ebéd idejére szerencsésen hazakerültek a Vörös ökörbe. A nagy fáradságtól megjött az áppetitus. Ebéd is volt hozzá. A gazda ma is kitett magáért, még vágott dohányt is adott a pipába: üres lévén a dohányzacskó; az ugyan csípte nagyon a magyarnak a nyelvét, mert hát a német páczolva szereti a dohányt. (A kutya tutulja meg!) De annál jobban ízlik utána a ser.

Ez napon azonban se új holdat, se Szent-István-tornyot nem láthattak az atyafiak; mert elkezdett esni az eső. Ez már Bécsben rendes állapot: ott mindig esik az eső.

Másnap aztán azt gondolták ki, hogy más irányban ismerkednek meg Bécs városával. Megkerülik a «kertek alatt.»

Ilyenformán szerencsésen felfedezték a Prátert. Ennek a dicsőségéről is sokat historizált előttük a Jósó; de hozzátette, hogy ott ugyan őrizkedni kell a tolvajoktól, mert neki is kilopták a zsebéből az ezüstóráját. Vigyázott is a nagy csődületben Péntek Péter, Péntek Pál, hogy le ne vagdalják az ezüst gombokat a mándlijáról; a tájtékpipáját meg le nem adta volna az agyaráról.

Ott azután tökéletes gyönyörűségük volt a német pojáczában. Hogy eszik a csepűt, hogy nyelik el a bicsakot, aztán felmásznak a rúdra, annak a hegyén a fejük tetejére állnak, lábbal az ég felé. Előadás után a pojácza leveszi a hegyes süvegét s bejárja vele a tisztelt publikumot, a művészet adóját behajtani.

Az atyafiak a legtöbb báméskodótól azt a szót hallják, hogy «später.»

— Ez mind Péter! — dörmögé a bátya, s mikor hozzákerült az obulus-szedő művész, azzal nyugtatá meg, hogy «én is Péter vagyok, Péntek Péter.»

Péntek Pál ellenben azt hiszi, hogy az az eléje nyujtott csörgősipka arra való, hogy az ember abba verje bele a pipájából a hamut.

Ezen a napon sem lehetett meglátni sem a holdat, sem az István-tornyot, olyan nagy köd volt.

S ez így ment egy hétig; egyik nap eső, másik nap köd. Megunták ezt az atyafiak nagyon. Nincs a németnél jó idő soha! Gyerünk mink haza!

A nyolczadik nap korán reggel fölkelének, lementek az istállóba, felszerszámozták a lovakat, befogták az ekhós-szekérbe s keresték a házigazdát, hogy megköszönjék neki az eddigi szíves vendéglátást. Nem kellett azt keresni; jött az egy irgalmatlan hosszú papirossal a kezében s azt mondta a hálálkodó atyafiaknak, hogy «Bezahlt, uram!»

Ezt a csúnya szót ők soha sem hallották.

— Megkövetem, nagy jó uram, én nem vagyok Peczolt, az én nevem Péntek Péter.

— Az enyim meg Péntek Pál.

— Nix ta! — kiabált a gazda. — Bezahlt, uram!

S azzal a sok léhűtő cselédje megragadta az útra-készülő atyafiakat, lehúzta erővel a szekérről, kifogta a lovaikat, visszatolta a félszerbe a szekerüket.

— No ez már mégis nagy barátság! Hogy a vendéget úgy megmarasztalják! No hát nem bánjuk, ha már olyan nagyon megszerettek bennünket, itt maradunk még egy napig; de már holnap mákosugyse hazamegyünk! Az asszonyok el se tudják gondolni, hová lettünk.

S még egy napig ott maradtak, élvezve a nagy vendégszeretetet.

Másnap reggel aztán megint az a szeczéna következett.

A két atyafi indult volna már hazafelé; de minden oldalról fogták a lovaik zabláját s kiabálták a fülükbe: »peczólt uram!»

Talán sohasem is lett volna ennek vége, ha oda nem vetődik a nagy hajczihőre a bécsi ifjúság akkori vezéralakja, gróf Sándor Móricz, a ki a hirhedett paripáját ott tartotta a Vörös ökörben, s nem informáltatja magát a tényállásról.

A fiatal magyar főúr aztán megmagyarázta a csallóközi atyafiaknak az állapotot. A német fizetséget követel a vendéglátásért, mindennapra húsz vonás forintot. Ha nem fizetnek a vendégek, elveszi a szekerüket, lovaikat.

Azok csak akkor hüledeztek. Pénzüik nem volt.

A hirhedett lovas úr aztán megkönyörült rajtuk, kifizette a tartozásukat a Vörös ökörnek, még nekik is nyomott a markukba útiköltségül tíz bankó forintot, nehogy hazautaztukban megint valami bajuk essék, a mivel aztán az atyafiak nagy vígan útrakelének.

Útközben aztán peczólt uraimék hűségesen megfizettek minden közbeeső állomáson gavallérmódra az élvezett papramorgóért, abrakért, szállásért, úgy, hogy midőn Szerdahelyre megérkezének, még öt forint nyomta

a mellényzsebüket. Ottan rostokot tartottak; a koresmáros azt kérdezte tőlük, hogy mit parancsolnak ebédre? Németül kérdezte.

Bécsben már ők is profitáltak valamit a németből:

— Zwei Gulden gölödiny.

— Drei Gulden stercz.

Ezért a horrendus összegért aztán kaptak akkora tálszalonnás gombócztot és sterczet, hogy az hat kapásnak elég lett volna. A maradékot nem hagyták ott, hanem beletömték a posztószél tarisznyába: puffadásig tele lett vele.

Este felé hazaérkezének a hozott zsákmánnyal.

Otthon pedig a két asszony, a ki az előre küldött hetestől megtudta az érkezésüket, szintén gölödinyel és sterczczel várta haza az argonautákat.

— Tyhű, a ki áldotta! Hiszen mink is azt hoztunk haza Bécsből egész tarisznyával.

S minthogy itthon mindent elmondának, a mi velük történt Bécsben, rajtuk maradt holtig predikátumképen a «Peczólt uram.»

A LEGHÁTULSÓ PAD.

Sok szép templomot láttam széles e világban, de olyan szép egy sincs nekem, mint az én komáromi kálvinista templomom, a hogy én azt gyermekkoromban ismertem.

Nem a művészi festmények, nem a faragványok, nem a pillérek és boltozatok, nem is a pompás oltárok tették azt olyan széppé, hanem a nép, mely benne összegyülekezett. Belefért kétezer ember: — el is jött. A szószékkel szemben voltak az előkelő férfiak padsorai, azok mögött a hölgyek ülőhelyei. Mert a reformátusoknál hölgyek és férfiak elkülönítve ülnek a templomban. Fenn az oldalkarzaton, az orgona mellett, sorakoztak a diákok, túl rajta az iskolás leányok: azon túl következett egy hosszú, az egész fal mentét elfoglaló karzat. Ennek a padjait megtölték a komáromi szekeres gazdák és hajósok, szép kék posztó mentékben, nagy ezüst gombsorokkal, széles filigrán ezüst mentekötőkkel. Egy pár padot egész hosszában elfoglaltak a várbeli veterán katonák, kik a napoleoni hadjárat emlékeül akkora vitézségi érdem-csillagot viseltek a mellükön, mint egy csésze-alja.

S mikor az orgona megnyitó hangjaira ez az ezer férfi egyszerre fölállt a helyéről, az olyan volt, mint a tengermoraj, s utána a másik ezer, az asszony nép fölkelése, az meg szélzúgásnak vált be — selyemsuhogással. Mert selyemben, atlaszban, gradenápelben jártak a ko-

máromi asszonyok és leányasszonyok, ha templomba mentek.

S aztán, mikor ez a tábor rázendíté a zsolozsmát: «Jövel Szent Lélek Úr Isten!» az volt az égostromló riadó! Az az «alleluja, alleluja» bizvást az egekig fölhangzott; nekem még most is a lelkemben hangzik. Azért nincs nekem olyan szép templom a kerek világon, mint a komáromi kálvinista templom, fehér falaival, egyszerű oszlopsoraival.

Pedig még akkor az a messze kimagasló tornya sem volt, azzal a moszkvai Kremlre emlékeztető kupolás réztetővel, aranyos csillaggal; — egy jámbor fatorony hangjai hívogatták istenitiszteletre a hívek seregét.

... A század elején volt ez: a napoleoni harczok befejezte után, mindjárt az utolsó nemesi inszurrekció nyomában.

Egy «új ember» telepedett le Rév-Komárom városában, mint hites ügyvéd, a kinek a neve volt «nemes Ásvai Jókay József». Fiatal feleséget hozott magával: Pulay Máriát. Szegény leányt vett el, a kinek semmi hozománya nem volt. A hajdani köznemesi családok leányai mind szegények voltak: kelengye, hozomány azokkal nem járt a szülők életében. Szülői maguk is nádas födelű hajlékban laktak. Voltam benne; emlékszem rá.

A legelső vasárnapon Ásvai Jókay József magával vitte a feleségét a templomba. A főajtón, az utcza felől járulva be, a nejét a női padsorok előtt elbocsátá, maga pedig helyet foglalt a presbyterek osztályában, a második pad második helyén. (Holtig az volt az ülőhelye.) Ott aztán csak az ájtatosságra volt gondja.

Hanem a felesége nem kapott helyet a hölgyek padjain. A nádas födelű ház szülöttét lenézték.

Azok ott az első padsorokban mind előkelő asszonyok voltak: földes asszonyok, kontignácziós háztulajdonosnők, hivatalnoknék, gazdag búzakereskedők, talpas kalmárok, aerariális liferánsok hitvestársai. Azok csak nem szoríthattak neki helyet — az idegennek!

Hátrább a padokban következtek a kirurgusnék, patikárosnék, lutrisnék, posztókereskedőnék, vasárosnék, sóraktárosnék, kanczellistánék, schreibernék, ötvösnék. Innen rangfokozatban a kőmivesnék, molnárnék, mészárosnék, halásznék, kávésnék, mézeskalácsosnék, szappanosnék, a kikkel vetekedtek méltóságban a szekeres gazdánék, a kormányosnék, hajó-ácsnék, fullajtárnék, kötélverőnék; el nem felejtendő a kenyérsütőnék, pecsenyesütőnék, sajtosnék, kertésznék, és teljes érvényre jutva a magyar és német szabónék, csizmadiánék, vargánék, timárnék, fejkötővarrónék — és egyéb arisztokraták hölgyek.

És ezek mind ünnepi pompában képviselték az előkelő társadalmat; a legújabb komáromi divat szerint halcsontos miedereket, galléros wicklereket, keverített kádnyi selyemszoknyákat, tollal bélelt dudoros ujjú rekliket, schlingelt kötényeket viseltek, hosszú tárítoppos fejkötőket keményített csipkefodorral, aranyvirágos szalaggal; a csilingelő aranyfüggő is hozzá tartozott. Már hogy adhattak volna ezek maguk között helyet a templomi padsorban egy olyan asszonynak, a ki nem hord selyem ruhát, hanem egyszerű merino-köntöst, cziczkendővel, hozzá sima tüll-anglé fejkötőt pántlika nélkül, csinált virág nélkül! — Minden padból elutasították az új asszonyt, a jövevényt.

A fiatal asszonyka azonban e megszegyenítésre se sirva nem fakadt, se el nem futott a templomból, hanem szépen oda támaszkodott a legutolsó padnak a támlányához s onnan hallgatta végig nagytiszteletű Kalmár József esperes uramnak a szónoklatát, a ki igen meghatóan prédikált arról a textusról, hogy a kik most utolsók, azok lesznek Isten előtt az elsők; még azt is bevárta, hogy az egyházi odamenjen a hosszú rúdra akasztott helypénzszedő perselylyel, s ő is belehullatá a maga áhitatfillérét.

Nemes Ásvai Jókay Józsefnek pedig minderről nem

lehetett tudomása. A templom nem theátrum, a hol az ember ülőhelyéből hátrafelé foroghat publikumot bámulni. Csak hazatértet tudta meg, hogy milyen megsegényítés esett az ő szeretett hitvestársán.

... No, most állj elő, te hirös! Te Mór a Jókay nemzetségből; mit csináltál volna «te» ebben az esetben? — Futottál volna panaszra kurátorhoz, espereshez, presbyteriumhoz, orvoslást követelni a sértés miatt, helyet pretendálni a számüzött élettársadnak az úri gyülekezetben? Vagy küldted volna a szekundánsaidat a dölyfös asszonyságok férjeihez, s kihittad volna őket egy szál kardra? — Vagy szépen végigkopogtattad volna az úri rend ajtait sunnyogva, kikunyorálni az előkelő dámák kegyes jóindulatát, hogy tőrjék meg maguk között a te szerény nevednek viselőjét — vasárnaponként — a templomban? — Válaszsz!

Nohát nemes Ásvai Jókay József egyiket sem választotta e három eshetőség közül, hanem elment Búza Sándor uramhoz, a ki becsületes asztalosmester volt, s csináltatott vele egy diszes templomi padot politúrozott tölgyfából, a minek zöld posztóval volt behúzva a támlánya, hogy azt állíttassa be legutolsó padnak arra az üres helyre, a honnan a felesége a legelső istentiszteletet állva hallgatta végig; abba vezette bele a nejét.

S néhány év múlva az a leghátulsó pad lett a komáromi kálvinista matronák és hajadonok legkedveltebb ájtatossági otthona. Még most is ott van: — a *legutolsó pad*, mint örök szimboluma az Isten előtti egyenlőségnek.

TARTALOM.

	<i>Lap</i>
Egy szent nő.....	3
-Nagypéntek	7
-Lélektámasztás	10
-A férj kabátja	22
-A kit nem engednek meghalni	32
Mindent látni sem jó	36
-A buenos-ayresi karácsony	49
-A kuglóf	60
-Astral-szellemek	65
Szeget-szeggel	72
-A Balaton vőlegényei	75
-A káromkodó asszony	87
Mit hozzon a Jézuska ?	91
A nagymama imakönyve	95
A fátyol	98
A medzsidije	105
A mulatságos fogság	107
-A tűzmadarak	110
Régi rege Izabelláról	112
-A gondviselés egy repülő virágmag történetében	114
-A szerelem és a kis kutya	116
-A cigányasszony jóslata	119
-Egy nevezetes csók	122
Az utolsó vers és az utolsó golyó	129
-Tisztelendő és tiszteletes	136
-A «milieu du siècle» meg a «fin du siècle»	141
Képek a multból	148
Ordália	153
A hőmenyasszony és a remete	173
-A Miskolczyak	175

	Lap
— De mi lesz a feltámadás után	190
Világteremtés	194
— A szentandrászi bíró fia	213
— Az orrgyilkos	230
A mostoha meséi	237
— A kaméliás hölgy igaz története	250
— Az éjjeli fogás	257
Barak Hageb asszonyai	262
A halberstadti Ádám	271
Az album-legyező	278
— Kinek volt hát igaza?	281
A harmadik ünnepnap	284
A zsebkendő-kaland	288
— Peczólt uram	291
— A leghátulsó pad	299

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

